

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1943.

Andra kammaren.

Nr 21.

Onsdagen den 2 juni.

Kl. 11 f. m.

§ 1.

Herr statsrådet *Wigforss* avlämnade Kungl. Maj:ts proposition, nr 323, med förslag till förordning med särskilda bestämmelser beträffande taxering för inkomst av under år 1943 stormfäld skog.

Denna proposition bordlades.

§ 2.

Herr talmannen lämnade på begäran ordet till

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet **Wigforss**, som anförde: Herr talman! I en med andra kammarens tillstånd framställd interpellation har herr Andersson i Hedensbyn till mig riktat följande frågor:

1) Står engångsbeskattningen av de arrendebelopp, som kronan utbetalat för arrendering på femtio år av mark för försvarsanläggningar, i överensstämmelse med gällande skattelagstiftning?

2) Om så är fallet, har herr statsrådet för avsikt att för innevarande års riksdag framlägga förslag till ändringar i denna, så att ifrågavarande jordägare befrias från skyldigheten att erlagga skatt för dessa inkomster i sin helhet samt att dylik beskattning för framtiden kan förhindras?

Beträffande den första frågan vill jag endast hänvisa till stadgandet i 41 § kommunalskattelagen, att intäkt — där fråga icke är om inkomst av rörelse — skall anses ha åtnjutits det beskattningsår, under vilket intäkten blivit för den skattskyldige tillgänglig för lyftning. Av detta stadgande torde följa att, om arrendet utgår såsom ett engångsbelopp, *hela* beloppet skall upptagas till beskattning för det beskattningsår, då beloppet blivit tillgängligt för lyftning.

Vad angår den andra av interpellanten framställda frågan, torde jag till en början — för att något belysa frågans ekonomiska innebörd för vederbörande markägare — få lämna några uppgifter rörande den omfattning i vilken arrendeupplåtelse av ifrågavarande slag förekommit i Tornedalen. Enligt vad jag inhämtat av ordföranden i 1942 års militära markersättningsnämnd, uppgår antalet hittills av nämnden träffade arrendeavtal till 284. I omkring 75 % av fallen understiger den för hela arrendetiden utgående arrendesumman 1,000 kronor. I de återstående fallen uppgår arrendesumman merendels till mellan 1,000 och 2,000 kronor. I några fall rör det sig dock om arrendesummor på 3,000 å 4,000 kronor. Det övervägande antalet av de ifrågakomna arrendeavtalen avser endast skogsmark. Med hänsyn härtill och då det i allmänhet rör sig om relativt små markområden torde det avbräck, som markägaren lider i sin verksamhet, som regel vara obetydligt. I de fall åter, där upplåtelsen avser jämväl åker eller äng, kan arrendeupplåtelsen självfallet medföra ett något kännbarare avbräck för markägaren. Det är också i dessa fall som de högre ersättningarna förekommit. Emellertid har markägaren i dylika fall, där han så påfordrat, erhållit

Svar på interpellation.

Svar på interpellation. (Forts.)

rätt att själv bruka inom det utarrenderade området befintlig åker och äng (öppen odlingsmark), dock med det förbehållet att markägaren skulle vara skyldig att tåla det intrång som av kronan kunde komma att förorsakas. Det förbehåll, som sålunda gjorts till markägarens förmån, torde, enligt vad jag inhämtat av ordföranden i markersättningsnämnden, innebära att markägaren alltså är bibehållen vid brukandet av den större delen av den utarrenderade jorden. Med hänsyn härtill torde icke heller i dessa fall det markägaren åsamkade avbräcket vara alltför betungande.

För fullständighetens skull vill jag även nämna, att en del arrendeavtal av ifrågavarande typ träffats direkt av fortifikationsstyrelsen. Dessa avtal lära emellertid avse endast smärre områden.

Efter dessa sakuppgifter torde jag få återkomma till den av interpellanten i andra hand framställda frågan. Jag vill då först uttala, att jag finner det förståeligt, om stadgandet i 41 § kommunalskattelagen kan för vederbörande skattskyldiga te sig obilligt i sådana fall, varom nu är fråga. Därest man genom särbestämmelser vill bereda de ifrågavarande skattskyldiga en lindring, kunna teoretiskt sett tvenne olika linjer ifrågakomma. Den första linjen skulle innebära, att arrendebeloppen helt eller delvis förklarades icke utgöra skattepliktig inkomst; den andra linjen åter skulle innebära, att beskattningen fördelades på ett visst antal år. Den första linjen torde emellertid knappast böra ifrågakomma bl. a. med hänsyn till de prejudicerande verkningar ett dylikt beslut skulle kunna få. Även mot den andra linjen torde kunna resas invändningar av avgörande beskaffenhet. Det läser nämligen knappast kunna ifrågakomma att fördela beskattningen av engångsersättningarna på flera år med mindre vissa särskilda anordningar vidtagas i syfte *dels* att möjliggöra kontroll över att beskattning framdeles sker av de belopp, som icke omedelbart tagas till beskattning, *dels ock* att motverka de icke önskvärda konsekvenserna av den förlängning av tiden mellan inkomstens förvärvande och skattebetalningen, som skulle följa av skattskyldighetens uppdelning på flera år. Därest en sådan uppdelning skulle tillåtas, torde sålunda böra föreskrivas, att den del av ersättningsbeloppet, som icke omedelbart skulle tagas till beskattning, skulle insättas på särskilt konto i riksbanken eller på annat, ur kontrollsynpunkt likvärdigt sätt avskiljas från den skattskyldiges övriga tillgångar. Vidare torde böra föreskrivas, att beloppet skulle av den skattskyldige få lyftas under loppet av visst antal år, och att beloppet skulle tagas till beskattning i den mån lyftning sålunda skedde. Ett sådant förfarande, som det jag nu skisserat, torde emellertid av praktiska skäl icke låta sig genomföras i de fall, varom här är fråga.

Med hänsyn till det nu anförda ser jag mig nödgad att nekande besvara den av interpellanten i andra hand framställda frågan. Jag vill emellertid tillägga, att den av interpellanten väckta frågan har betydelse icke blott med avseende å de fall, interpellanten åsyftar, utan jämväl med avseende å andra fall, där skattskyldig uppstår engångsersättning som i själva verket belöper å flera år. Det torde därför få anses önskvärt, att frågan upptages till närmare prövning i ett större sammanhang. Huruvida någon med avseende å samtliga fall godtagbar lösning av frågan därvid kan framkomma torde dock få anses tvivelaktigt.

Jag vill slutligen nämna, att ordföranden i 1942 års militära markersättningsnämnd förklarar sig villig medverka till att beträffande sådana arrendeavtal av ifrågavarande slag, som framdeles träffas, arrendebeloppet fördelas på två å tre år, därest markägaren så påfordrar och fråga är om ett större belopp. Härigenom torde med avseende å framdeles slutna avtal de påtalade olägenheterna få anses till väsentlig del undanröjda.

Svar på interpellation. (Forts.)

Härefter yttrade

Herr Andersson i Hedensbyn: Herr talman! Jag anhåller att till herr statsrådet och chefen för finansdepartementet få framföra mitt tack för det snabba svaret på min interpellation.

Svaret på den första frågan bekräftar, att den beskattningsåtgärd, som i interpellationen berörts, är i överensstämmelse med nu gällande skattelag, och att sålunda en ändring i de under innevarande år företagna beskattningarna av ifrågavarande slag ävensom ett förhinderande av framtida sådana måste föregås av en ändring av skattelagens bestämmelser. Herr statsrådet finner det förståeligt, om stadgandet i 41 § kommunalskattelagen kan för vederbörande skattskyldiga te sig obilligt i sådana fall, varom nu är fråga, och anser att, därest man genom särskilda bestämmelser vill bereda de ifrågavarande skattskyldiga en lindring, kunna teoretiskt sett tvenne linjer ifrågakomma. Den första linjen skulle innebära, att arrendebeloppen helt eller delvis förklarades icke utgöra skattepliktigt inkomst; den andra linjen åter skulle innebära, att beskattningen fördelades på ett visst antal år. Herr statsrådet anser emellertid, att mot nämnda linjer torde kunna resas invändningar av till synes avgörande beskaffenhet, och finner sig med häsyn härtill nödgad att besvara nekande min i andra hand framställda fråga, nämligen om herr statsrådet hade för avsikt att för innevarande års riksdag framlägga förslag till ändringar i nu gällande skattelag, så att ifrågavarande jordägare befrias från skyldigheten att erlägga skatt för dessa inkomster i sin helhet, samt att dylik beskattning för framtiden kan förhindras.

Trots svarets i vissa delar tillmötesgående innehåll — förståelsen av att stadgandet i 41 § kommunalskattelagen kan för vederbörande skattskyldiga te sig obilligt i sådana fall, varom nu är fråga, och den av herr statsrådet uttalade önskvärdheten, att frågan upptages till närmare prövning i ett större sammanhang — måste jag ändock säga, att jag inte är belåten med svaret, enär detta innebär, att alla dessa flera hundra skattskyldiga, som vid innevarande års inkomsttaxering beskattats för dessa engångsarrendebelopp, icke kunna få rättelse i en beskattningsåtgärd, som måste anses vara obillig och orättvis. Enligt mitt sätt att se bör det vara synnerligen angeläget, att en gällande bestämmelse i skattelagen, vars tillämpning medför obillighet och orättvisa, snarast ändras, i all synnerhet som det här gäller så pass stor grupp skattebetalare.

Såsom jag i min interpellation framhöll, böra ifrågavarande arrendeinkomster i beskattningshänseende jämföras med köpeskilling för såld mark — alltså icke bli föremål för beskattning. Arrendeförfarandet medför ju ändå i fråga om skatt en nackdel i förhållande till ett försäljningsförfarande, enär fastighetens taxeringsvärde icke torde komma att nedsättas i följd av ett arrendeservitut men väl om området avstyckats och försålts. Det förhållandet att markägaren, enligt herr statsrådets svar, är bibehållen vid brukandet av den åker och äng, som eventuellt ingå i det arrenderade området, hjälper icke till rätta skatteobilligheten, enär ju den avkastning, som brukandet eventuellt lämnar, i vanlig ordning blir föremål för beskattning. För övrigt torde skyldigheten att tåla det intrång, som av kronan kan komma att förorsakas, lika ofta medföra förlust som vinst, enär en militärovning vid en tidpunkt, då grödan ännu icke hunnit bärgas eller varit mogen för bärgning, kan medföra, att grödan helt nedtrampas. Brukaren åsamkas i så fall förlust i kostnader för nedlagt arbete och utsäden.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 3.

Föredrogs och remitterades till bevillningsutskottet Kungl. Maj:ts å kammarens bord vilande proposition, nr 311, med förslag till förordning om värnsskatt för budgetåret 1943/44.

Vid härpå skedd föredragning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 314, angående slutlig reglering av riksstaten för budgetåret 1942/43 m. m. hänvisades propositionen, i vad angick jordbruksärenden, till jordbruksutskottet och i övrigt till statsutskottet.

Vid nu skedd föredragning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 315, angående anslag för budgetåret 1943/44 till kristillägg samt till avskrivning av nya kapitalinvesteringar, m. m. hänvisades propositionen, såvitt angick kristillägg under nionde huvudtiteln, till jordbruksutskottet, i vad angick dels kristillägg under tolfte huvudtiteln, med undantag av kristillägg till personal å indragningsstat, dels ock dyrtidstillägg åt f. d. befattningshavare i statens tjänst, till bankoutskottet samt i övrigt till statsutskottet.

Föredrogs och remitterades till statsutskottet Kungl. Maj:ts proposition, nr 316, angående beredskapsstat för försvarsväsendet för budgetåret 1943/44.

Vid härpå skedd föredragning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 317, angående grunderna för uttagande av statlig inkomst- och förmögenhetsskatt för år 1943 m. m. hänvisades propositionen, i vad angick de procenttal, varmed bottenskatten enligt förordningen om statlig inkomst- och förmögenhetsskatt skall för år 1943 utgå, till bevillningsutskottet och i övrigt till statsutskottet.

Härefter föredrogs Kungl. Maj:ts övriga på bordet liggande propositioner; och remitterades därvid

till statsutskottet propositionerna:

nr 318, angående Göta pansarlivgardes förläggning m. m.; och

nr 319, angående gäldande från anslaget till oförutsedda utgifter av vissa kostnader;

till behandling av lagutskott propositionen, nr 320, med förslag till lag angående begränsning av dyrtidstillägg å lön och pension, m. m.; samt

till bevillningsutskottet propositionen, nr 321, med förslag till förordning angående ändrad lydelse av 2 § förordningen den 17 juni 1938 (nr 370) om särskild skatt å förmögenhet, m. m.

§ 4.

Föredrogs var för sig följande å bordet vilande motioner; och hänvisades därvid

till statsutskottet motionerna:

nr 431 av herr *Sundström* i Skövde m. fl.;

nr 432 av herr *Pettersson* i Dahl m. fl.;

nr 433 av herrar *Birke* och *Thorell*;

nr 434 av herr *Hall* m. fl.;

nr 435 av herr *Andersson* i Tungalsta m. fl.;

nr 436 av herr *Andersson* i Malmö m. fl.; och

nr 437 av herr *von Seth*;

till bevillningsutskottet motionen nr 438 av herr *Pettersson* i Dahl; samt

till behandling av lagutskott motionen nr 439 av herrar *Persson* i Stockholm och *Senander*.

§ 5.

Föredrogs första lagutskottets utlåtande, nr 39, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om förlängd giltighetstid för ränte- och utdelningskuponger m. m.

Herr talmannen tillsporde kammaren, om densamma vore beredd att nu företaga detta endast en gång bordlagda ärende till avgörande; och fann herr talmannen denna fråga vara med ja besvarad.

Härefter blev på av herr talmannen därå given proposition utskottets hemställan av kammaren bifallen.

§ 6.

Anmälades och godkändes första lagutskottets förslag till riksdagens skriveelse, nr 264, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om förlängd giltighetstid för ränte- och utdelningskuponger m. m.

§ 7.

Föredrogs konstitutionsutskottets utlåtande, nr 9, i anledning av väckta motioner om utsträckning av tiden för röstmottagning å postanstalt vid kommunala val.

Motioner om utsträckning av tiden för röstmottagning å postanstalt vid kommunala val.

Efter föredragning av utskottets hemställan yttrade:

Herr **Ericsson** i Åtvidaberg: Herr talman! Eftersom ett enhälligt konstitutionsutskott icke biträtt min motion, får jag väl finna mig i den ståndpunkt, som utskottet har intagit. Dock hade jag väntat, att utskottet skulle ha yttrat sig mera positivt i en så viktig medborgarfråga som frågan om poströstning. Man noterar emellertid, herr talman, med tillfredsställelse, dels att remissvaren helt vitsorda det välmotiverade i motionens yrkande, dels att förslag till ändringar i författningen äro under utarbetande inom justitiedepartementet.

Jag har intet yrkande.

Häruti instämde herr *Fast*.

Herr **Hällgren**: Herr talman! Utredning pågår rörande bl. a. här förevarande fråga, och förslag väntas till nästa års riksdag. Det har även föreslagits att utsträcka tiden för röstning vid postanstalt från en timme till två timmar. Under sådana förhållanden ansåg utskottet det onödigt att skriva till Kungl. Maj:t i detta ärende.

Herr **Ericsson** i Åtvidaberg: Herr talman! På grund av detta meddelande vill jag blott säga, att det nog icke räcker med att endast bestämma två timmars öppethållande. Fördelning på förmiddag och eftermiddag är nödvändig vid alla de postanstalter, vars storlek motiverar förlängning.

Vidare anfördes ej. Utskottets hemställan bifölls.

§ 8.

Föredrogs konstitutionsutskottets utlåtande, nr 10, i anledning av väckt motion angående ändring i vallagen i syfte att underlätta valdeltagandet.

Uti en inom andra kammaren väckt, till konstitutionsutskottet hänvisad motion, nr 153, av herr *Werner m. fl.* hade hemställts, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag till 1944 års

Motion angående ändring i vallagen i syfte att underlätta valdeltagandet.

Motion angående ändring i vallagen i syfte att underlätta valdeltagandet.
(Forts.)

riksdag om sådan ändring i vallagen att valdeltagandet underlättades för i motionen angivna väljargrupper och efter de riktlinjer, som i motionen angivits.

Utskottet hemställde, att förevarande motion icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Reservation hade avgivits av herrar *Andersson* i Ovanmyra, *Holmström*, *Per Andersson* och *John Gustavson*, som ansett, att utskottet i anledning av motionen bort hemställa, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte an hålla om utredning och förslag i motionens syfte.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr *Andersson* i Ovanmyra: Herr talman! Den fråga som här föreligger inrymmer ett avsnitt av landsbygdens svårigheter och eftersatthet i fråga om kulturella förbindelser och ernående av samma förmåner som de större samhällenas innevanare. Det är, såsom jag ville rubricera det, ett avsnitt av de långa avståndens kreditsida. Man har visserligen på sista tiden sökt avhjälpa svårigheterna för avlägset boende genom en ny lag, som inrymmer rätt för kommun att begära indelning i flera valdistrikt, men det är uppenbart, att detta första försök har sina brister och sina avvigsidor, och därför torde det vara välbefogat med utvidgade bestämmelser på detta område. Utskottet finner emellertid en komplettering av lagen obehövlig och svårrealiserbar. Utskottet säger nämligen: »Att giva ännu mera preciserade bestämmelser i ämnet låter sig svårigen göra. Det av motionärerna berörda spørsmålet om valdistriktsindelningen framstår närmast som en fråga om en mera rationell tillämpning av redan gällande bestämmelser.» Nåväl, även om det föreligger rätt för en kommun att ingå till K. B. med begäran om kommunens indelning i flera valdistrikt, förhåller det sig på det sättet, att en dylik aktion icke alla gånger lyckas. Det vore önskvärt, om man därvidlag kunde komma fram till en bättre effekt än som för närvarande är förhållandet. Det är just detta som motionen avser. Enligt vad som upplysts har det till och med förekommit, att även om en kommun gjort framställning om indelning i flera valdistrikt, har den fått avslag hos K. B. Man förstår under sådana förhållanden, att det blir si och så med förverkligandet av de önskemål, som föreligga.

Det finns vidare i den nya lagen en utvidgad rätt för avlägset boende att rösta på postanstalt. När det däremot gäller dessa som bo avsides, förstår man, att rätt många därvidlag bli alldeles urständssatta att infinna sig i vallokalen. Varför kan man icke medge dessa ogynnsamt ställda — låt mig säga dessa på en halv eller en mils avstånd boende — lika väl som andra på ett eller annat sätt missgynnade att få rösta på postanstalt? Men utskottet vänder ryggen till och säger: »Att i en lagtext närmare precisera den kategori väljare, som härmed avses, torde knappast vara möjligt. Ett tillmötesgående av motionärernas önskemål i denna del skulle medföra, att en betydande del av väljarkåren komme att tillerkännas rätt att rösta på postanstalt under ett större antal dagar. En lagändring i motionens syfte skulle därför framstå som en genomgripande ändring i nu gällande valsystem.»

Ja, man reser svårigheter, men jag förstår icke, varför det egentligen skall vara så omöjligt att i detta hänseende göra det litet drägligare för dem, som äro så ogynnsamt ställda. Tvivelsutan skulle det icke alls vara svårt att precisera vissa medgivanden för vederbörande, varigenom det skulle bli åtskilligt bättre för dem än det för närvarande är. Jag behöver bara peka på hur det kan

Motion angående ändring i vallagen i syfte att underlätta valdeltagandet.

(Forts.)

vara när valdagen infaller på en regnvädersdag. Då är det snart sagt omöjligt för de personer, som bo långt från vallokalen, att infinna sig för att rösta. Varför skulle det icke vara dem tillåtet att avlämna sina röster på det sätt motionärerna här föreslå? De praktiska svårigheterna behövde, herr talman, icke alla vara så ööverbanneliga. En påbyggnad av vallagen för skapande av en rättvis utjämning valmännen emellan är ingalunda för mycket begärt.

Herr talman! Jag skall nöja mig med dessa påpekanden och sluta med att yrka bifall till den av mig och tre medreservanter avgivna reservationen.

Herr **Werner**: Herr talman! Med den föreliggande motionen har jag i första rummet avsett att i större utsträckning bereda landets väljarkår större möjlighet att kunna deltaga i de allmänna valen. I den allmänna rösträttens princip ligger såsom grundtanke, att varje medborgare skall kunna utnyttja denna medgivna rösträtt, och i dessa tider torde det vara allt skäl för en demokratisk stat att vårda sig om denna grundprincip. Även om den likställighet, som här åsyftas, finnes fastslagen i vallagen, så förete dock de möjligheter, som beretts väljarna att utöva sin medborgarrätt, betänkliga brister. Medan de röstberättigade i städer och samhällen endast ha något kvarter eller något hundratal meter att förflytta sig till vallokalen, ofta med begagnande av bekväma kommunikationer, så ha landsbygdsinnevärnarna stora avstånd, ofta miltals, till sina vallokaler och sakna därjämte de bekvämligheter i reshänseende som städerna äga. Särskilt under nuvarande förhållanden, då bil- och busstrafiken stoppar eller begränsas till ett minimum, försämras landsbygdens möjligheter till valdeltagande i uppenbar grad. I synnerhet går detta ut över landsbygdens gamla och kroppsligt klena personer och över dem, som på grund av arbete med hushåll och djur icke kunna avstå nödig tid. Här finns ett påtagligt olikhetsförhållande i fråga om medborgarrättens utövande mellan landsbygd och stad, som icke ur rättvisesynpunkt kan försvaras.

För att komma något så när till rätta med dessa missförhållanden har jag i min motion berört tvenne möjligheter. Den ena är att genom ett effektivare lagstadgande minska de nuvarande valdistriktens omfång och på så sätt förkorta vägen för väljarna till vallokalerna; den andra avser ett vidgat begagnande av posten som röstsedelsförmedlare.

Alldeles tydligt kan man ur statistiken utläsa, hur ogynnsamt de stora avstånden påverkat valdeltagandet på landsbygden. Medan antalet röstande män i städerna från 1936 till 1940 års riksdagsmannaval ökat med cirka 29,000 och de röstande kvinnorna med över 49,000, hade de röstande människans antal på landsbygden nedgått med nära 69,000 och kvinnornas med cirka 46,000. Alldeles givet får detta skrivas på de försämrade kommunikationerna under kriget, vilken försämring uteslutande drabbat landsbygden. Det kan befaras, att vid en ytterligare inskränkning i samfärdseln dessa disproportioner i valdeltagandet komma att ytterligare förskjutas till landsbygdens nackdel. En minskning av valdistriktens geografiska storlek är därför ett medel att skapa större likvärdighet i rösträttsutövningen mellan landsbygd och stad. Ett typiskt exempel på de resultat, som kunna uppnås genom förändring av valdistrikten, kan anföras från Villhelmina socken i Västerbottens lappmark. I denna socken med en areal på över 81 kvadratmil funnos vid 1924 års riksdagsmannaval endast nio valdistrikt, men det blev också synnerligen låg röstningsprocent. Endast 31 procent av männen och 22.1 procent av kvinnorna deltog i valet, medan röstningsprocenten för hela länets landsbygd var 54.4 för männen och 39.7 för kvinnorna. Valdeltagandet i Villhelmina socken var alltså åtskilligt lägre än på landsbygden i övrigt. Vid 1940 års val var Vil-

Motion angående ändring i vallagen i syfte att underlätta valdeltagandet.
(Forts.)

helmina kommun uppdelad på icke mindre än 40 valdistrikt, och röstningsprocenten blev också då en helt annan. Av männen röstade nämligen 72.5 procent och av kvinnorna 64.6. För länet i sin helhet var röstningsprocenten på landsbygden 71.1 för männen och 62.9 för kvinnorna, och om man ser på hela riksdagsvalkretsen — alltså stadsrösterna medräknade — var procenten 71.2 för männen och 63.7 för kvinnorna. Det var alltså något större valdeltagande i den vidsträckta lappmarkssocknen Vilhelmina än i länet i övrigt. Detta berodde givetvis på att det blivit flera valdistrikt än vid tidigare val. I Vilhelmina ha endast 5 av de 40 valdistrikten över 200 röstberättigade, och icke mindre än 16 ha under 100 röstberättigade. Det är ju givet, att det är tack vare det ökade antalet valdistrikt som röstningsprocenten stigit så kraftigt sedan 1936 års riksdagsmannaval.

Om man nu gör en jämförelse med en skogsbygd i Götaland, t. ex. Tössbo och Vedbo härader i norra Dalsland, finner man, att valdeltagandet där var åtskilligt lägre än i Vilhelmina. I Tössbo och Vedbo, som ha 34 valdistrikt, röstade vid 1940 års val 64.4 procent av männen och 53.2 procent av kvinnorna, och röstningsprocenten var alltså för männen 8.1 procent lägre än i Vilhelmina, och för kvinnorna var den inte mindre än 11.3 procent lägre. Det är väl ganska säkert, att den politiska livaktigheten icke är så många procent större i lappmarken än i Tössbo och Vedbo härader, utan det beror givetvis på att uppe i Vilhelmina varje större by som regel utgör ett valdistrikt, medan valmanskåren i Dalslands skogsbygd är utspridd på ett jämförelsevis stort område.

Valdeltagandet kan alltså återspeglas i valdistriktens storlek. Det måste anses vara en felaktighet, att t. ex. inom de tre Smålandslänen funnos vid 1940 års val ungefär 90 valdistrikt med ett ytinnehåll på över en kvadratmil. Många av dessa distrikt äro större, ända upp till två kvadratmil. Röstningsprocenten i de stora valdistrikten var i allmänhet 3—5 procent lägre än i de distrikt, som äro mindre än en kvadratmil, och det minskade valdeltagandet har i samtliga län gått mer ut över kvinnorna än över männen. När man pekar på de tre Smålandslänen, kan anmärkas, att enbart i Svealand och Götaland finnas över 300 valdistrikt med ett ytinnehåll på över en kvadratmil, och av dessa äro nära en tiondel på över två kvadratmil. Man kan med hänsyn till dessa omständigheter icke påstå, att förhållandet är tillfredsställande.

Konstitutionsutskottet, vars uppgift bör vara att tillse icke bara att grundlagen efterleves utan även att medborgarnas likställighet enligt grundlagen icke äventyras, har emellertid funnit de nuvarande förhållandena icke kräva någon som helst lagstiftningsåtgärd. Utskottet åberopar härvid den nuvarande lagens innehåll, som föreskriver, att kommun med över 3,000 invånare *skall* uppdelas i två eller flera valdistrikt men att sådan uppdelning i kommun med under 3,000 invånare *må* äga rum, där till följd av samfärdsförhållandena eller andra förhållanden valkrets eller kommun icke lämpligen bör utgöra ett enda valdistrikt. Bestämmelsen i vallagen är härvidlag mycket vagt formulerad och ger ingen klar anvisning, varför avgörandet ytterst beror på länsstyrelsens och de kommunala myndigheternas skälighetsprövning. Om det ligger i den härskande kommunala myndighetens intresse att genom ett avstyrkande försvåra för ett visst väljarklientel att deltaga i valet, kan det leda till att länsstyrelsen avslår framställningen. Man kan även räkna med att det av myndigheterna kan anses obekvämt med flera valdistrikt och röstlängder. Ur kostnadssynpunkt kan det dock ej spela någon större roll, då valnämnderna i regel icke åtnjuta någon ersättning. Det skulle kunna anföras exempel på hur oförstående myndigheterna kunna vara, när det gäller att bringa rättelse i dessa

Motion angående ändring i vallagen i syfte att underlätta valdeltagandet.

(Forts.)

för landsbygden nu gällande oeffterrätthetsförhållanden, men jag skall ej nu upptaga tiden härmed.

Som en verklig kontrast mot den svenska vallagens konturlösa utformning tillåter jag mig, herr talman, anföra motsvarande bestämmelser ur den norska vallagen, vilken jag icke blott betraktar såsom ännu gällande utan även vägledande för blivande svensk lagstiftning på området. I den norska vallagen, vars utformning daterar sig från en så sen tidpunkt som år 1939, föreskrives i § 15: »Valgtingene holdes i passende lokaler, som valgstyret velger; i mangel av annet tjenlig lokale holdes tinget i kirken. På landet skal valgting til stemmegivning holdes i hver skolekrets, hvis ikke valgstyret senest tre måneder før valgdagen, av særlige grunner finner å kunne fastsette et mindre antall stemmesteder, og beslutningen herom godkjennes av fylkesmannen. Valgstyret bør anordne valgting på flere steder i skolekretsen overalt, hvor det finner det ønskelig til lettelse for velgerne. Består et valgsgogn på landet av flere kirkesogn, skal der i det minste holdes valgting til stemmegivning i hvert kirkesogn.» Av denna ordalydelse finner man, att varje skolrote skall utgöra valdistrikt och att t. o. m. skolrote kan uppdelas.

Hade konstitutionsutskottets majoritet hyst samma intresse för landsbygdens i fråga om samhällsskyldigheter plikttrogna väljare som för exempelvis skatteskolkares rösträtt, kanske man i den norska lagen hade kunnat finna en vägledning vid lösningen av ifrågavarande problem. Nu förefinnes hos utskottets majoritet icke denna vilja, och då måste resultatet bli negativt i det ena fallet och positivt i det andra. Man söker förgäves i utskottets utlåtande ett erkännande av att förhållandena icke äro tillfredsställande som de nu äro. Icke ens ett dylikt medgivande har utskottet velat kosta på sig. Utskottsmajoritetens logiskt linjelösa och motsägande ställningstagande i denna och i nästa fråga bidrager icke till att höja utskottets anseende såsom vårdare av den svenska grundlagen och dess höga rättsprinciper.

Den andra anvisningen i motionen gäller en vidgad möjlighet att begagna posten vid röstning före valdagen för sådana, som på grund av arbete eller andra förhållanden icke kunna komma till vallokalerna. Även härvidlag ställer sig utskottet avvisande och vill, såsom reservanten nyss angivit, icke på något sätt medverka till ett positivt resultat.

Herr talman! Jag har sökt med det anförda visa på de uppenbara ojämheterna mellan landsbygd och stad när det gäller att kunna utöva rösträtten och så tillgodogöra sig de primära medborgerliga rättigheter, vilka utgöra en grundtanke i den demokratiska statens struktur. Jag har ingen anledning att frångå den uppfattning jag haft vid avfattandet av motionen. Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Herr **Hällgren**: Herr talman! Såväl reservanten som motionären fälde ganska hårda ord om konstitutionsutskottets majoritet. Det sades, att vi vänt ryggen till och att vi icke anlagt den grundlagsvårdande synpunkten på dessa spörsmål. Nu är det emellertid så, som den senaste talaren också här verifierat, att det är en mera lokal angelägenhet att göra en valdistriktsindelning, som passar vederbörande väljare. I det stycket påvisade ju motionären själv, att det år 1924 i Vilhelmina kommun fanns 9 valdistrikt och att det då var ett lägre antal röstande än vid valet år 1940, då kommunen var indelad i 40 valdistrikt. Hur man skall dela upp kommunerna i valdistrikt på ett sådant sätt, att de väljare, som bo avlögset, icke skola få för lång väg till vallokalerna, är en fråga, som de kommunala myndigheterna och länsstyrelserna få avgöra.

Motion angående ändring i vallagen i syfte att underlätta valdeltagandet.
(Forts.)

Men talarna här ha icke sagt något om att konstitutionsutskottets majoritet ansett, att motionen icke givit några godtagbara uppslag till förbättrade förhållanden i detta avseende. Skall reservationen bifallas, blir det uppslag, som motionärerna givit, även riksdagens. Vad föreslå då motionärerna? Jo, de förklara: »Det synes oss fullt berättigat, att de avlägset boende, ävenså valmän, som icke kunna komma till vallokalerna på annat sätt än sjöledes, erhålla rättighet att rösta å postanstalt under den därtill fastställda tiden — från och med adertonde dagen före valet.» Vi ha redan gjort vissa undantag beträffande sådana, som ha svårigheter att själva avlämna sina röster på valdagen — det står för övrigt refererat i utlåtandet vilka grupper det är: sjöfolk, lotspersonal, järnvägspersonal o. s. v. Dessa få rösta på annan ort före valdagen. Vidare har det gjorts en del utvidgningar av bestämmelserna i den kommunala vallagen — och man väntar, att det nästa år skall bli en liknande utvidgning när det gäller val till riksdagen — som innebära att exempelvis militärer i förläggningar skola få avlämna sina röster på postanstalt. Men vad vilja motionärerna? Jo, de önska, att de som bo på ett avstånd av en halv mil från valförrättningslokalen, skola få under en tid av aderton dagar före valet avlämna sina röstsedlar på postanstalt. Detta skulle leda till att valdagarna och de allmänna valförrättningarna så småningom avskaffades. Vi behövde ju snart icke välja några valnämnder och hålla kontroll över valförrättningarna, utan kunde överlåta åt vederbörande att under aderton dagar före valet skicka in sina röster per post. Följden bleve, att i stället för den valorganisation vi nu ha för förrättande av allmänna val postfunktionärerna bleve valförrättare. Det är just denna del av motionen, som föranlett utskottet att icke gå med på en skrivelse till Kungl. Maj:t med begäran om utredning i motionens syfte.

Jag är övertygad om att konstitutionsutskottet — ty det är väl detta utskott som i sinom tid får behandla alla dylika förslag — om det framkommer förståndiga uppslag, som åsyfta att underlätta valdeltagandet, kommer att ställa sig välvilligt till dessa. Men det uppslag, som givits i motionen, är icke av den natur, att utskottet ansett sig böra begära, att Kungl. Maj:t skall utreda saken.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **Werner** erhöi på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Herr Hällgren gick omsorgsfullt förbi det väsentliga i det ena av motionens alternativ, nämligen det som innebäre ett lagstadgande, som reglerar valdistriktens storlek. Herr Hällgren åberopade här ett exempel, som anförts i motionen och som gäller Vilhelmina socken. Men herr Hällgren måste väl ha lagt märke till att i motionen anges, hurusom ett betydande antal av valdistrikten äro av den storlek, att de omfatta en, två eller flera kvadratmil. Det kan inte vara riktigt, att detta förhållande får bestå och att avgörandet härvidlag skall ligga hos de kommunala myndigheterna och länsstyrelserna samt vara beroende av deras mer eller mindre välvilliga inställning till varje försök att bringa reda i detta oeffterrättliga förhållande. Att man i Vilhelmina socken kunnat få till stånd bättre förhållanden, utgör ett bevis på att länsstyrelsen i Västerbottens län haft förståelse för landsbygden. Men samma förståelse föreligger inte överallt i landet.

Vidare anförde:

Herr **Hall**: Herr talman! Det missnöje med den rådande ordningen på detta område, som motionärerna ge uttryck åt, delas utan tvivel av de allra flesta,

Motion angående ändring i vallagen i syfte att underlätta valdeltagandet.
(Forts.)

som ha att göra med förberedelserna för allmänna val. Men trots detta tror jag, att de metoder, med vilka motionärerna försöka angripa dessa svårigheter, icke komma att leda till framgång, såvida man inte också på andra områden är beredd att förenkla våra vallagar och göra dem mera lämpliga för sitt ändamål. I det avseendet ha jag och flera andra kammarledamöter under årens lopp väckt motioner, som ha behandlats av konstitutionsutskottet på samma sätt som den här föreliggande motionen, d. v. s. de ha blivit avstyrkta. Ibland ha vi icke ens haft den turen att få med oss någon reservant, som i kammaren talat för sådana förenklingar.

Jag fäste mig särskilt vid herr Anderssons i Ovanmyra anförande här, därför att det är ett utmärkt skolexempel på hur man missuppfattar hela den situation vari vi befinna oss, när det gäller vallagarnas verkningar. Herr Andersson i Ovanmyra säger, att om en avlägset boende plötsligt upptäcker, att det är regn på valdagen, kan det vara bra för honom att i stället för att släpa sig fram till vallokalen, som kanske ligger på några miles avstånd, få gå till en postanstalt och rösta. Men, herr Andersson, om han på valdagen upptäcker, att det är regnväder, då har han ju inte något röstlängdsutdrag, och då kan han följaktligen i alla fall inte rösta på posten. Där ha vi en sak, som avslöjar, hur svårt vi haft att komma fram till verkligt enkla och effektiva bestämmelser, när det gäller de avlägset boendes deltagande i val.

Dessa röstlängdsutdrag och många andra bestämmelser i våra vallagar grunda sig på en uppfattning, som vi nu i allmänhet börja anse vara litet antikverad, nämligen att risken för valfusk är så stor. Den uppfattningen var fullt berättigad, när ett dussin personer i en kommun kunde avgöra ett val. Då kunde det ofta betyda ganska mycket, om en enda man kunde fuska, och det gällde därför att skapa sådana säkerhetsföreskrifter omkring en valhandling, att fusk var praktiskt taget uteslutet. Frestelsen att söka fuska vid ett valtillfälle var då också mycket större, eftersom valfusket verkligen kunde löna sig. Numera lönar sig icke valfusk, och följaktligen har man också slutat upp med försök därtill. Lagstiftarna ha emellertid icke dragit den konsekvensen av detta förhållande, att man förenklat vallagarna och tagit bort de onödiga spärrarna.

Jag föreställer mig, att om man nu — vilket vore ganska naturligt, när det gäller dessa stora socknar — på valdagen ville anordna en mängd vallokaler med tillhörande valnämnd för att ta emot röster från de tio, tjugo eller trettio personer, som finnas i en by, då skulle det ögonblickligen heta: kunna ni skaffa kompetent folk till att sköta valnämndernas uppdrag på alla dessa ställen? Vi som vilja ha denna utvidgning, skulle nog snällt få lov att erkänna, att vi inte kunde till vart och ett av dessa ställen skaffa folk, beträffande vilka man var fullständigt säker på att de skulle kunna läsa författningarna och iakttaga alla de föreskrifter, som finnas i vallagarna. Man kan säga, att exemplet från Vilhelmina talar för att det går. Det är möjligt, jag är inte tillräckligt inne i förhållandena för att våga ett omdöme på den punkten. Men jag föreställer mig, att en sådan invändning i allmänhet skulle uppfattas som ganska berättigad.

Jag har många gånger här i kammaren talat för att vi skulle försöka ändra uppfattning på denna punkt och icke taga fullt så strängt och högtidligt på frågan, som vi hittills gjort. Det är icke så värst många människor, som försöka bedraga valnämnderna, och skulle man icke därför, även om man anser det önskligt i och för sig att förebygga allt valfusk, i alla fall kunna våga försöket att vara litet mindre sträng? Kan man vara det, då lösa sig sådana svårigheter ganska enkelt. Jag föreställer mig, att mycket skulle vara vun-

Motion angående ändring i vallagen i syfte att underlätta valdeltagandet.
(Forts.)

net, om postanstalterna på valdagen kunde få ersätta de särskilda vallokalerna, icke bara så att de hålles öppna två timmar, såsom föreslagits i en motion, som vi nyligen haft uppe — det hjälper ingenting — utan så att de hålles öppna åtminstone under så lång tid som vallokalerna i allmänhet hållas öppna. En sådan utvidgad användning av postanstalterna under valdagen skulle otvivelaktigt lösa en del sådana problem under förutsättning att man hade tillräckligt mod att avskaffa alla onödiga formaliteter kring valet, röstlängdsutdrag och allt detta som vi hört förut.

Jag skall icke ånyo taga upp en diskussion kring röstlängdsutdragen. Den saken är tills vidare avgjord, och jag har fått orätt. Därmed får jag nöja mig tills vidare. Men jag har icke kunnat underlåta att vid detta tillfälle påpeka, att en väsentlig punkt härvidlag är, att vi få lov att förändra vår uppfattning om behövligheten av en sträng kontroll, innan det är möjligt att göra det verkligt bekvämt för de flesta avlägset boende människor att deltaga i allmänna val. Jag hoppas, att den översyn som nu lär pågå i Kungl. Maj:ts kansli skall finna bättre möjligheter än vad vi nu ha.

Herr *Wallentheim* instämde häruti.

Härmed förklarades överläggningen avslutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på avslag därå samt bifall i stället till den vid utlåtandet fogade reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr *Werner* begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller konstitutionsutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 10, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren, med avslag å utskottets berörda hemställan, bifallit den vid utlåtandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet hava röstat för ja-propositionen. Rösträkning begärdes emellertid av herr *Werner*, vadan votering medelst omröstningsapparat företogs. Därvid avgåvos 146 ja och 44 nej, varjämte 11 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 9.

Motioner om avskaffande av utskylds-, fattigvårds- och konkursstrecken såsom diskvalifikationsgrunder för rösträtt vid allmänna val.

Föredrogs konstitutionsutskottets utlåtande, nr 11, i anledning av väckta motioner om avskaffande av utskylds-, fattigvårds- och konkursstrecken såsom diskvalifikationsgrunder för rösträtt vid allmänna val.

Konstitutionsutskottet hade till behandling i ett sammanhang förehaft de inom andra kammaren väckta, till utskottet hänvisade motionerna nr 91 av herr *Andersson* i Malmö *m. fl.* samt nr 154 och nr 155 av herr *Hall*.

I motionen II: 91 hade hemställts, »att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om utredning och förslag avseende borttagandet av fattigvårdsstrecket som villkor för rösträtt till allmänna val».

Motioner om avskaffande av utskylds-, fattigvårds- och konkursstrecken såsom diskvalifikationsgrunder för rösträtt vid allmänna val. (Forts.)

I motionen II: 154 hade hemställts, »att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om förslag till 1944 års riksdag om att fattigstrecket, skattestrecket och konkursstrecket avskaffas som diskvalifikationsgrund för deltagande i kommunala val».

I motionen II: 155 hade hemställts, »att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om förslag till 1944 års riksdag om upphävande av fattigstrecket i riksdagsordningens 16 §».

Utskottet hemställde, att riksdagen i anledning av motionerna II: 91, II: 154 och II: 155 i skrivelse till Kungl. Maj:t ville hemställa om förslag till 1944 års lagtima riksdag angående avskaffande av utskyldsstrecket, fattigvårdsstrecket och konkursstrecket såsom diskvalifikationsgrunder för rösträtt vid politiska och kommunala val.

Reservation hade avgivits av herrar *Andersson* i Ovanmyra, *Holmström*, *John Gustavson*, *Albertsson*, *Albert Andersson*, *J. Lennart Johansson*, *Lindmark*, *Nolin* och *von Friesen*, som ansett, att utskottet bort hemställa, att

- 1) motionen II: 155,
- 2) motionen II: 91 samt
- 3) motionen II: 154

icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Sedan utskottets hemställan föredragits, anförde:

Herr **Andersson** i Ovanmyra: Herr talman! Detta ämne är intet nytt för dagen. Det rör sig ju om de s. k. rösträttsstrecken, de tre strecken, av vilka utskyldsstrecket kan kallas för ett ordentlighetsstreck, konkursstrecket för ett den begränsade handlingsfrihetens streck och fattigvårdsstrecket för ett det allmänna omhändertagandets streck, om jag får använda den benämningen.

Utan att alls ingå på någon sakprövning av ämnets innebörd vill jag här nämna, att detta är ett gammalt politiskt tvisteämne, som åter dyker upp med hela arsenalen av för- och emotmotiv, som föras fram. Jag tänker icke alls närmare analysera de skäl, som ursprungligen förestavat lagstiftningen i dessa frågor. Det kan vara nog att påminna om att det otvivelaktigt varit en instinktiv önskan om en i skilda ting hos valmanskåren dokumenterad vederhäftighet, som dikterat lagens utformning, när den en gång kom till. Om lagens brister och förtjänster har man under en lång följd av år tvistat och delat upp sig i två skilda läger, som i alldeles särskild grad markerat gränsen mellan borgerlig och socialistisk åskådning. Man kan diskutera, varför det blivit så, men ett faktum är, att frågan avancerat till ett politiskt tvisteämne, som mer än vanligt är ägnat att skapa irritation och bristande sammanhållning.

Frågan om det är rådligt att just nu på nytt framdraga detta tvisteämne torde bäst besvaras med statsministerns egna ord i hans programförklaring vid samlingsregeringens tillkomst den 13 december 1939, vilka reservationerna citerat och vilkas klimax lyder: »En förutsättning för samlingsregeringens arbete är att inre politiska meningsskiljaktigheter undanskjutas.» Det torde, herr talman och ärade kammarledamöter, stå ganska klart, att det är en dylik utpräglat politisk meningsskiljaktighet, som här åter dragits fram och som följaktligen under nu rådande förhållanden bör undanskjutas, såvida inte samlingsregeringens bestånd skall äventyras och leda till en icke önskvärd konflikt.

Med dessa korta ord, herr talman, ber jag att få yrka bifall till den av mig och åtta medreservanter avgivna reservationen.

Motioner om avskaffande av utskylds-, fattigvårds- och konkursstrecken såsom diskvalifikationsgrunder för rösträtt vid allmänna val. (Forts.)

Hans excellens herr statsministern **Hansson**: Herr talman! Det är ju inte vanligt, att vi från regeringsbänken blanda oss i en diskussion, som inte är anknuten till en kungl. proposition, och det är självklart inte min avsikt att här göra något inlägg i själva saktidningen. Var jag personligen står i fråga om rösträttsstrecken, torde vara för alla bekant. Men när man nu gjort denna fråga till en fråga om lojalitet mot den överenskommelse, som ingicks vid samlingsregeringens tillträde, kan det vara motiverat, att jag uttalar mig om den saken.

Vore det så, att det här från det socialdemokratiska partiets sida eller från partiets representanter i konstitutionsutskottet föreläge en avsikt att kränka den grundval, på vilken samlingsregeringen vilar, då hade det självklart varit min skyldighet att mycket bestämt avråda partiet från något sådant. När jag icke gjort någon sådan avrådan beträffande det förslag som här föreligger, måste det alltså bero på att jag icke kan finna, att detta förslag strider mot förutsättningarna för samlingsregeringens arbete.

När samlingsregeringen bildades, var det klart, att man inom regeringen icke skulle upptaga några sådana förslag, som väckte till liv gamla inrikespolitiska tvistefrågor. Det var lika klart, att man också förväntade av partierna inom riksdagen, att de skulle stödja regeringen i dess arbete att hålla samman vårt folk i en svår tid. Men det var också lika klart, att man därmed icke åsyftade att förhindra varje självverksamhet från riksdagens sida. En sådan uttolkning, som man här gör av regeringsförklaringen, måste ju, därest riksdagen accepterar den, innebära, att riksdagen praktiskt taget avsäger sig varje rätt att taga initiativ.

Man kan då säga, att det finns olika frågor. Ja, det veta väl herrarna och damerna, att den större mängden av frågor som komma upp kan på ett eller annat sätt hänföras till inrikespolitiska tvistefrågor, och det har ju vid flera tillfällen förekommit, att även sådana förslag som framlagts av regeringen — där alltså samtliga partiets representanter i regeringen varit eniga om att förslagen skulle framläggas — ha vållat en uppdelning i utskott och i kamrar efter partilinjor. Det har aldrig fallit mig in att vid sådana tillfällen pretendera på att bondeförbundet, folkpartiet, högern eller socialdemokraterna inte skulle få i sådana fall driva en egen mening, och jag har trott, att det varit ett hälsotecken hos demokratin, att man även under samlingsregeringen varken i riksdagen eller utanför densamma haft det intrycket, att regeringspiskan viner, så fort det höjes en oppositionell stämma. Jag tror, att ur riksdagens egen synpunkt är det ganska förståndigt, att man har detta klart för sig. Det kan inte tjäna något ändamål att — därest man utgår ifrån, att detta är en illojalitet — undersöka, vem som under denna riksdag varit den mest lojale. Jag tror, att det är sådant, som vi böra undvika för den stora sakens skull.

Jag vill dessutom påpeka, att det förekommit, att inrikespolitiska, mycket viktiga frågor av större betydelse än den nu föreliggande på enskilt initiativ tagits upp, utan att man därför ifrågasatt lojaliteten från det ena eller andra hållet. Det är icke så länge sedan vi sänkte rösträttsåldern vid kommunala och politiska val — ett mycket radikalt steg. Det skedde under samlingsregeringens tillvaro, och det var ingen, som gjorde gällande, att detta var ett brott mot lojaliteten.

Sedan är det en annan sak, vad som kommer att hända, därest riksdagen nu tar ställning i enlighet med konstitutionsutskottets förslag. Detta innebär ju, att man begär, att regeringen skall framlägga förslag till nästa års riksdag. Då vill jag öppet deklarerat, att jag icke å samlingsregeringens vägnar

Motioner om avskaffande av utskylds-, fattigvårds- och konkursstrecken såsom diskvalifikationsgrunder för rösträtt vid allmänna val. (Forts.)

kan lova detta. En sak är, att riksdagen här gör en opinionsyttring; en annan sak är, att vi inom samlingsregeringen icke kunna försöka att pressa igenom förslag av denna art, därest vi icke kunna uppnå enighet därom. Antagligen blir därför resultatet av denna framstöt från riksdagens sida negativt, så länge samlingsregeringen sitter, därför att samlingsregeringen säkerligen inte kan enas om att framlägga förslag av denna art för riksdagen, och därmed är saken klar för regeringens vidkommande. Men jag tror också, att det är riktigt, att man vid detta tillfälle från början vänder sig emot försöken att föra undan en saktidning genom att pressa en regeringsförklaring om lojalitet.

Herr Persson i Stockholm: Jag kan inte hjälpa, herr talman, att jag finner de borgerliga reservanternas motivering så kuriös, att jag måste kommentera densamma.

Såväl motionärerna som utskottsmajoriteten ha ju betecknat de gällande rösträttsstrecken såsom i högsta grad orättvisa, och man har även logiskt och klart angett skälen för denna bedömning. Reservanterna ha emellertid i sin motivering försiktigtvis undvikit att söka bestrida riktigheten av denna utskottsmajoritetens karakteristik, och inte heller herr Andersson i Ovanmyra har, då han uppträtt såsom reservanternas talesman här i dag, försökt sig på den uppgiften. I stället har man plockat fram en programförklaring från år 1939 av statsminister Hansson och statsrådet Bagge, och under hänvisning till den i denna programförklaring deklarerade viljan till borgfred kräva nu reservanterna med den motivering, som återfinnes i den vid utskottsutlåtandet fogade reservationen, rösträttsstreckens bibehållande.

Jag måste säga, att de konservativa sannerligen skulle, om detta argument godtages, komma att få det mycket bekvämt, så länge samlingsregeringen består. De skulle då endast ha att anmäla en avvikande mening, så fort det är fråga om något förslag som ter sig ogynnsamt för dem och deras klassintressen, medan de framstegsvänliga, av omtanke om samlingsregeringen, endast skulle ha att tiga.

Denna metod är ju visserligen prövad tidigare av de borgerliga, bl. a. när år 1940 förslag väcktes angående valbarhetsstreckens slopande. Man anförde då från borgerligt håll, att om riksdagen skulle besluta i enlighet med detta förslag, skulle därmed »en torped riktas mot den nationella samhörigheten». 1941 års riksdag fattade ändock beslut om en utredning, och regeringsskutan har ju inte sjunkit, den där torpeden till trots.

Det kanske dock beror på att de av Kungl. Maj:t utsedda 1941 års utskyldsstreckssakkunniga — inom parentes sagt ett förskräckligt ord, men då de sakkunniga officiellt inte lystra till någon annan benämning, så är det inte jag som bär ansvaret för det — just av hänsyn till regeringen ännu inte fullgjort sina åligganden för att därigenom ge regeringen ett skäl för att nu icke framlägga förslag i frågan. Tillförordnade justitieministern har för övrigt såsom svar på en av mig vid innevarande års riksdag framställd interpellation förklarat, att något sådant förslag icke är att vänta i år. Jag hoppas emellertid, att behandlingen av det nu föreliggande ärendet skall verka stimulerande även på 1941 års utskyldsstreckssakkunniga, så att de skyndsamt fullfölja sitt uppdrag.

Regeringsdeklarationen om borgfred har för övrigt även i ett annat sammanhang av speciellt högern använts såsom tillhygge mot ett förslag, som man inte velat se förverkligat, nämligen om införande av förmögenhetsbeskattning. Förslaget härom diskuterades ju livligt under valrörelsen 1912, men efter en

Motioner om avskaffande av utskylds-, fattigvårds- och konkursstrecken såsom diskvalifikationsgrunder för rösträtt vid allmänna val. (Forts.)
anmälan från högern om att man ansåg förslaget »regeringsskiljande», blev det tyst som i ett dövtumsinstitut.

Nu ha emellertid de borgerliga åter gripit till denna storslägga, fastän det här dock gäller en sak, som vida mindre berör deras direkta ekonomiska intressen än vad förmögenhetsbeskattningen gör. Jag förstår dock mycket väl, att frågan kan vara av stor vikt för dem ur deras politiska intressesynpunkter, ty det gäller ju här att även i fortsättningen kunna hålla främst ett antal arbetarväljare borta från valurnorna. Borgarklassens gamlingar och av andra skäl arbetsoförmögna behöva ju inte bli av fattigvården omhändertagna för varaktig försörjning och tillhöra således inte dem som falla för — jag citerar herr Andersson i Ovanmyra — ordentlighetsstrecket. Men även de, som av ekonomiska skäl inte förmå betala de oerhört betungande skatter, som pålagts dem, äro i de flesta fall att söka inom småfolkets led.

Till frågan om samlingsregeringen inta de borgerliga reservanterna en attityd, som om de borgerligas medverkan i regeringen egentligen endast vore en oegennyttig tjänst, för vilken man från småfolkets sida bör vara så tacksam, att man gör de borgerliga den gentjänsten att man tolererar bestående orättvisor. Är det inte i stället så, att samlingsregeringen har tillkommit för att göra vårt lands försvarskraft så stark som möjligt? Och hur kunna de borgerliga under sådana förhållanden uppställa villkor av här ifrågavarande slag för fortsatt medverkan i samlingsregeringen? Äro de då inte själva intresserade av att vårt folks motståndskraft blir så stark som möjligt? När man ställer sådana villkor som reservanterna här gjort, avslöjar man sig ju som — känns uttrycket igen? — »villkorliga fosterlandsförsvarare».

Väljarna bland småfolket, vilkas framtidsutsikter i många fall just äro att bli av fattigvården omhändertagna för varaktig försörjning, ha all anledning att vara tacksamma mot och ge sitt erkännande åt såväl motionärerna som dem inom konstitutionsutskottet, vilka tagit ställning för motionärernas förslag. Och jag hoppas, att riksdagens majoritet inte skall rygga för att besluta i enlighet med vad utskottet föreslagit, även om de borgerliga utskottsreservanterna genom sin motivering sökt göra frågan till en provosten.

Riksdagen har således nu att taga ställning, endera för bibehållandet av en uppenbar orättvisa, bestående i en mot småfolket riktad typisk klasslagbestämmelse, eller också för avskaffandet av denna klasslagstiftning, trots att de borgerliga reservanterna på sitt sätt sökt göra ärendet till en kabinettsfråga. Inte för att det skulle vara första gången, som samlingsregeringens bestånd köpes till priset av beslut, som innebure nackdelar för småfolket — att så sker har väl hittills varit mer regel än det varit undantag — men här har man dock inför allt folkets åsyn på ett sällsynt cyniskt sätt ställt frågan på sin spets. Om initiativet till utformningen av reservationen kommit från de borgerliga representanterna i regeringen, undandrar sig mitt bedömande. Av statsministerns yttrande här nyss tycktes emellertid framgå, att inte heller han kände till ett sådant initiativ från något håll inom regeringen. Det skulle också förvåna mig, om så skett, ty det skulle väl ändå utgöra en för grov utmaning från riksdagsminoritetens representanter i regeringen gentemot riksdagsmajoritetens.

Jag motser emellertid nu med det allra största intresse den kommande omröstningen i denna fråga, ty riksdagens beslut här kommer att ge ett svar på spørsmålet, om samlingsregeringen innebär en så effektiv spärr mot alla framsteg, som reservanterna här vilja göra den till, och om villkoret för samlingsregeringens bestånd är att påtagliga orättvisor mot småfolket skola bibehållas

Motioner om avskaffande av utskylds-, fattigvårds- och konkursstrecken såsom diskvalifikationsgrunder för rösträtt vid allmänna val. (Forts.)
även i fortsättningen. Jag tror att svaret på dessa frågor kommer att betyda en hel del även när det gäller samlingsregeringens livslängd.

Med hänvisning till vad jag anfört ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr **Hallén**: Herr talman! Det har egentligen inträtt en ganska egenartad situation efter statsministerns deklaration i den föreliggande frågan, och jag måste säga att jag hyser stark medkänsla med våra ärade kamrater inom konstitutionsutskottet, som äro reservanter, ty de ha kommit i en mycket egendomlig ställning. De ha ju sökt sin tillflykt bakom statsministerns breda rygg eller kanske rättare samlingsregeringens samtliga ryggar om jag så får säga, men så visar det sig, att de där inte få det skydd, som de hoppats på. Kvar står egentligen bara — vilket kanske är värre — att de ärade reservanterna i hastigt mod ha på visst sätt engagerat sig och givit ett bragelöfte, som blir bindande för framtiden. De ha nämligen här velat möta en framstöt i en viss fråga genom att citera — naturligtvis med gillande — samlingsregeringens genom statsministern gjorda deklaration om önskvärdeheten av borgfred i nuvarande läge, men därigenom ha de också gjort denna deklaration till sin egen. Man får alltså hoppas, att de borgerliga själva hädanefter inte, vare sig i kamrarna eller inom konstitutionsutskottet, komma att göra några framstötter, som skulle kunna riva upp inrepolitiska menings-skiljaktigheter. Det är ju den logiska konsekvensen av deras här förda resonemang.

Jag vet inte, herr talman, om det lönar sig att i dag taga upp någon sakdebatt i det föreliggande ärendet, då reservanterna själva undvikit att göra detta. Herr vice ordföranden i utskottet har emellertid helt flyktigt rört vid själva sakfrågorna, och det kanske ger också mig anledning att åtminstone flyktigt taga upp dem.

Det finns ett gammalt ord som talar om språkets makt över tanken. Jag måste säga, att här skulle man i stället kunna tala om siffrornas makt över tanken. Så fort det blir fråga om rösträtt och rösträttsstreck, se många i andan om framför sig de gamla rösträttsstriderna, då stora rösträttslösa skaror klapade på medborgarrättens obevekligt slutna portar, bakom vilka de besuttna klasserna bidade sitt öde. Vi känna igen denna situation från åren 1914—1918. Då var det fråga om en verklig utvidgning av medborgarrätten och därmed följande starka intressekonflikter. Det var då också fråga om en politisk maktförskjutning av stora mått, varvid i den naturliga egoismens namn de s. k. beati possidentes eller lyckliga besittande självfallet höllo emot så länge de förmådde.

Men denna situation föreligger inte nu. Vem räknar egentligen politiskt med dessa grupper, som det nu skulle gälla att slutgiltigt tillförsäkra medborgarrätt? De äro först och främst så försvinnande små, att man nästan skulle kunna använda detta förhållande såsom ett argument mot oss, som vilja hjälpa dem. Om man tar de allra färskaste rösträtts-siffrorna, alltså från 1942, visar det sig, att vid de då hållna kommunala valen utgjorde de, som föllo för något av rösträttsstrecken, endast 2,5 procent av samtliga medborgare. Vid detta tillfälle hade 4,458,000 personer här i landet kommunal rösträtt, medan samtliga, som föllo för något rösträttsstreck, voro omkring 78,000. Redan detta visar, att det här är fråga om så små grupper, att de politiskt ingenting betyda. De äro inte heller så beskaffade, att man från något politiskt partis sida kan redan på förhand så att säga inregistrera dem som väljare. Det har

Motioner om avskaffande av utskylds-, fattigvårds- och konkursstrecken såsom diskvalifikationsgrunder för rösträtt vid allmänna val. (Forts.)
man nu inte heller sagt från borgerligt håll. De borgerliga representanterna säga att det är dem likgiltigt vart dessa röster gå i framtiden, men att man måste hysa principiella betänkligheter mot att ge vederbörande rösträtt.

Jag skall inte trötta kammaren med att taga upp alla dessa principiella skäl — de ha luftats så många gånger ändå här i kammaren. Jag vill bara, när man t. ex. anför det gamla skälet om att den, som inte fullgjort sina ekonomiska förpliktelser mot kommunen eller staten, inte heller bör ha någon medbestämmanderätt i kommunala och statliga angelägenheter, erinra om att med nuvarande moderna skatteindrivningssystem tagas skatterna så småningom ut till sista öret. Det finns samhällen i vårt land, där det slutliga resultatet av indrivningen uppgår till 98, 99 procent av det utdebiterade beloppet. Det är således ganska uppenbart, att man till yttersta skärven tar ut av medborgarna vad de äro skyldiga. Men kvar står i alla fall — och det visar sig särskilt under dåliga konjunkture — att hos många människor finns det inte något att driva in. Där har alltså den bristande skattebetalningen icke berott på tredska eller ovilja, utan på total oförmåga. Om dessa människors antal är 10,000 eller 100,000, hör inte hit, utan vad det gäller är att förhindra att en uppenbar orättfärdighet begås mot dem.

Vad konkursstrecket beträffar, har det inte så stor betydelse, då det därvidlag inte är fråga om mer än ungefär 3,000 personer. Men nog måste man säga, att det är orimligt, att en person skall, därför att han blivit ekonomiskt beroende, anses mista sitt omdöme i kommunala och politiska frågor. Detta har han väl kvar och bör få använda, även om han skulle ha gjort konkurs. Inte heller kan man väl göra gällande, att hans fordringsägare skulle begära, att han skulle rösta på visst sätt, därför att han vore beroende av dem. Det finns ju någonting som heter valhemlighet.

Ingen kan väl sälunda påstå, att en man, som gått i konkurs, vore inkompetent att bedöma politiska frågor eller att man inte skulle kunna lita på att han handlade fritt, då han röstade. Detta är ju att sammanblanda olika saker. Ekonomiskt handlar inte vederbörande fritt, men det är en sak för sig, och i det avseendet har man också beskurit hans handlingsfrihet. Men den uppfattningen att han borde avstångas från handlande i politiskt avseende står sig inte inför modernt tänkesätt.

Till slut vill jag säga några ord beträffande dem, som falla för fattigvårdsstrecket. Hur många är det egentligen, som göra detta? Enligt en statistik, som vi gjort upp inom konstitutionsutskottet, skulle det röra sig om mellan 1,000 och 2,000 personer i varje län; den färskaste uppgiften visar ett antal av ungefär 37,000 personer i hela riket.

Nu kan det naturligtvis sägas, att man inte behöver vara så angelägen om dessa gamla människors röster. Men även om det, såsom utskottet framhåller, beträffande en del av dem icke bör ifrågasättas någon röstning liksom de gamla inte heller böra utsättas för bearbetning av agitatorer från olika partier, så finns det likväl många, som långt in i sin ålders sena höst äro pigga och vakna, intellektuellt och socialt intresserade, och för dem känns det mycket förödmjukande att veta, att de äro förbjudna att på valdagen utöva sin medborgarrätt att rösta. Låt vara att det inte är någon större skada skedd, om de inte få rösta, så får man dock ta hänsyn till att det här kan vara fråga om medborgare, som fullgjort ett gott värv i samhället, och att det är hårt och rent av orättfärdigt att behandla dem på det sätt, man nu gör.

En annan sak är att det här i landet anses höra till den politiska hygien, att de olika partiernas representanter inte besöka ålderdomshemmen och söka dra i väg med de gamla människorna där till valurnorna. Men detta bör

*Motioner om avskaffande av utskylds-, fattigvårds- och konkursstrecken
såsom diskvalifikationsgrunder för rösträtt vid allmänna val. (Forts.)*

då inte bara gälla beträffande dem, som äro omhändertagna för varaktig försörjning. Häromdagen såg man i Svenska Dagbladet en bild av hur, jag tror det var Alma Hedins gamle far vid 95 års ålder eller något sådant begav sig i väg för att rösta. Att sådana gamla, liksom bortom det vanliga livet stående människor med darrande steg ledas till valurnorna hedrar sannerligen inte någon — det må sedan gälla vilket parti som helst. Det är klart, att det finns många gamla, som själva både ha förmåga att avgöra, hur de skola rösta, och äro intresserade av att få rösta, men då skall man låta dem göra detta i all stillhet. Vi böra alla sätta en heder i att låta dem vara i fred. Men man skall inte hindra någon gammal människa från att rösta, de må vara rika eller omhändertagna av fattigvården, och det har förefallit mig vara en gärd av humanitet att se till, att även de av fattigvården omhändertagna, som verkligen vilja utöva sin rösträtt, också få göra det.

Till detta kommer att fattigvårdsstrecket är i hög grad illusoriskt, då, såsom vi alla veta, kommunerna tillämpa gällande bestämmelser på mycket skiftande sätt. Man behöver bara jämföra förfarandet därvidlag här i Stockholm och i många andra kommuner. Eller man behöver bara tänka på, hur diametralt olika kommuner på skilda håll tolka frågan om de kommunala pensionstillskottens inverkan på rösträtten. Detta gör att det faktiskt inte längre finns något riktigt fattigvårdsstreck. Den princip, som fattigvårdsstrecket representerar, håller på att fullständigt trasas sönder, och vi ha därför funnit tiden vara inne att helt och hållet avskaffa detsamma.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Nolin: Herr talman! Det har tidigare sagts, att denna fråga tillhör de politiska stridsfrågorna och icke borde aktualiseras vid denna tidpunkt. Men då sakdebatten kommit i gång i dessa frågor, skall jag säga några ord för att klargöra min principiella ståndpunkt. Jag är nämligen en av dessa reservanter, som utskottets ärade ordförande talade ganska beklagande om.

Vad skattestrecket beträffar har man från den meningsriktning jag tillhör alltid haft den uppfattningen, att rättigheter och skyldigheter höra samman ganska nära, då det gäller det samhällseliga arbetet. Vi ha den uppfattningen, att den, som inte fullgör sin skattskyldighet till samhället enligt skattelagarna, bör icke ha möjlighet att vare sig direkt eller indirekt påverka handläggningen av samhällets ekonomiska eller andra angelägenheter. Vi anse, att det bör vara ett ordentlighetskrav på samhällsmedborgarna. Jag kan icke se, att någon oförskyllt behöver lida under detta. Ty om en person är ofrivilligt arbetslös t. ex., eller av annan anledning ej kan skaffa sig så pass stor inkomst ett år, att han kan betala sina utskylder, blir han icke heller för detta år beskattad till några utskylder. Följaktligen kan han påföljande år icke häfta för utskylder, då han icke varit påförd några sådana. Som bekant gäller numera, att om han betalar sina utskylder bara för ett av de tre sista åren, har han sin rösträtt kvar. Följaktligen kan det ej vara tal om sådana, som ofrivilligt bli oförmögna att betala sina utskylder, utan detta gäller i regel sådana, som av gammal ohejdad vana — om jag så får uttrycka mig — icke betala sina skatter och där dessa icke med laga medel kunna tagas ut.

Ordföranden i utskottet talade också om konkursstrecket. Han ansåg för sin del, att en konkursgäldenär bör ej anses som någon mera ofri människa eller betraktas som inkompetent att deltaga i de allmänna angelägenheterna. Men det är ju just vad lagstiftarna ansett att han är. Jag vill erinra om, att så fort en person blir försatt i konkurs får han frånträda de offentliga förtroendeuppdrag som han innehar; detta gäller både kommunala och politiska

Motioner om avskaffande av utskylds-, fattigvårds- och konkursstrecken såsom diskvalifikationsgrunder för rösträtt vid allmänna val. (Forts.)

uppdrag. Under sådana förhållanden kan jag icke se annat än att han även bör avstå från att utöva rösträtt. Ty det kan ej bortresoneras, att han står i särskild beroendeställning till sina borgenärer. Det är ju i alla fall så, att valbarhet och rösträtt ha direkt samband med varandra och äro två ganska närbesläktade saker.

Vad sedan beträffar dem, som äro omhändertagna för varaktig försörjning, så har jag för min del icke någon principiellt utpräglad mening mot att dessa människor få rösta. Men vad jag absolut reagerar mot, det är att införa den politiska agitationen som ett irritationsmoment på ålderdomshem och andra försörjningsinrättningar. Jag tror, mina ärade kamrater i kammaren, att det stora flertalet av dessa är äldre människor, sjuka och svaga, som dragit sig undan det offentliga livet, och att vi göra dem den allra bästa tjänsten genom att låta dem vara i fred i lugn och ro och icke irritera dem med sådana saker som att försöka förmå dem att komma med till en vallokal för att avgiva sin röst. Många av dessa människor äro också i sådant tillstånd, att de icke ha den omdömesförmåga, att de förstå att själva bedöma hur de skola rösta, utan de bli i de allra flesta fall ett vapen i händerna på mer eller mindre oansvariga valmakare, än från det ena hållet, än från det andra.

Jag skulle vilja vädja till kammarens ledamöter att tänka litet grand på detta, vilka följer det kan ha att direkt föra in den politiska agitationen som ett irritationsmoment för dessa gamla och svaga människor på ålderdomshem och andra inrättningar. Det kan icke vara något nämnvärt antal av dessa som ha behov av att giva till känna sin mening genom röstning, vare sig det gäller kommunala eller politiska val. Det är säkert en ganska uppkonstruerad uppfattning att göra gällande motsatsen.

Jag skall inte längre upptaga tiden utan ber, herr talman, att med dessa ord få yrka bifall till den vid utskottets utlåtande fogade reservationen.

Herr **Hall**: Herr talman! För mig som motionär är det ju glädjande att konstatera, att utskottet tagit samma kläm som den i min motion och således fullständigt tillstyrkt denna motion. Jag vill bara begagna tillfället att uttala min stora tillfredsställelse över att denna fråga nu äntligen kommit så långt, att riksdagen kan samlas sig om en opinionsyttring på denna punkt. Den deklaration, som statsministern avgivit, innebär ju att så länge samlingsregeringen sitter något regeringsingripande härvidlag icke kommer att ske. Såväl motionärerna som utskottsmajoriteten torde vara fullt beredda på detta, men det förringar icke på något sätt betydelsen av att riksdagens majoritet nu ställer sig bakom kravet på bortrensning ur våra rösträttslagar av de kvarlevor av äldre tiders odemokratiska uppfattning, som ännu förefinnas där.

Då nu första kammaren fattat beslut i ärendet och bifallit utskottsförslaget med så stor majoritet, att det måste vara på det sättet att åtskilliga borgerliga ledamöter av kammaren också röstat med utskottet, torde det väl hädanefter ej vara möjligt att framställa denna fråga såsom en alldeles särskilt partiskiljande angelägenhet.

Det är med tillfredsställelse jag inregistrerar resultatet av voteringen i första kammaren. Det visar i alla fall, att det rör sig även på det håll, där man officiellt förklarar sig vara ståndaktig tennsoldat och fortfarande håller på alla diskvalifikationsgrunder, som man haft förr, fastän man i praktiken fått lov att giva med sig på några punkter.

Jag har här ingen anledning att gå in på någon längre diskussion om alla de olägenheter, som hänga samman med de nuvarande bestämmelserna. De orättvisor de framkalla äro allmänt kända och ha tidigare vitsordats i debat-

*Motioner om avskaffande av utskylds-, fattigvårds- och konkursstrecken
såsom diskvalifikationsgrunder för rösträtt vid allmänna val. (Forts.)*

ten, varför jag kan nöja mig med att dels påpeka de praktiska olägenheterna, dels framhålla, att myndigheterna överallt gått bet på behandlingen av dessa frågor på grund av lagstiftningens ofullkomlighet.

Det är numera inte möjligt att tolka vare sig fattigvårdsstrecket eller skattestrecket på ett rimligt sätt. De mest skiftande tolkningar uppkomma därför, beroende på vilka myndigheter som skola handlägga tolkningsfrågorna. Det finnes säkerligen icke något ärende, som behandlas på så många skiftande sätt av kommunerna som just tolkningen av fattigvårdsstrecket. Fattigvårdsstyrelsernas ordförande spela ju där den avgörande rollen för hur strecket kommer att tolkas. De uppgifter, som häradsskrivare och kronokassörer icke få, kunna de självfallet ej ha någon ledning av. Eftersom det är fattigvårdsstyrelserna som skola lämna uppgifterna, beror alltsammans på deras omdöme.

Ur fattigvårdssynpunkt är hela bestämmelsen bara en belastning. Det medför så många obehag att skilja pensionärerna på ett ålderdomshem, när det gäller deras rösträtt. Det måste man göra i nästan alla fall. En del betala som bekant för sig själva men äro i alla fall så hjälplösa, att de måst omhändertagas av kommunen. Enligt lagen är det ju alldeles klart, att de trots detta skola ha rösträtt. En annan, som icke kan betala fullt för sig själv, mister kanske sin rösträtt. I vissa fall förfara kommunerna så, att alla, som genom folkpension eller på annat sätt betala något för sig själva, få behålla sin rösträtt. Tolkningssvårigheterna äro uppenbara. Då man inte kan skärpa strecket därhän, att var och en som bor på ett ålderdomshem skall mista rösträtten — något som vore alldeles orimligt — finnes ingen annan möjlighet än att avskaffa fattigvårdsstrecket.

Skattestrecket har kommit i liknande belägenhet. Vi veta, att vi måst mjuka upp det med hänsyn till de omfattande militärinkallelserna under kriget, i vad gäller vissa under inkallelsetiden och tiden därefter uppkomna skatterestantier. Den, som blivit skyldig för sådana restantier, skall icke på grund av dessa förlora sin rösträtt. Så långt är det gott och väl. Men när man kommer in på frågan, hur länge den inkallade skall få amortera den förfallna skatten utan att det får någon återverkan på rösträtten, så vet man ingenting om detta. Om den saken har varken riksdagen, Kungl. Maj:t eller någon domstol sagt någonting. Följaktligen hänger hela tolkningen i fria luften. Man kan göra som man vill i kommunerna. Följaktligen har, med den omfattning militärinkallelserna fått, hela skattestrecket kommit i det mest orimliga läge. Det går ej att bibehålla det på detta sätt. Människorna mista respekten för lagstiftningens förmåga att klara upp sådana här saker. Det är ändå en betydligt större våda än att en och annan, som tilläventyrs kunde vara ovärdig, får deltaga i allmänna val.

Konkursstrecket, som nu är det betydelselösaste av dessa streck, grundades ju från början på att man trodde, att den, som gjort konkurs, var osjälvständig. Det trodde man, men något bevis för det hade man inte. Om man ägnat fem minuters eftertanke åt saken, hade man genast konstaterat, att den, som redan är hängd, behöver icke vara hövlig. Det är den, som ej gjort konkurs men har krångliga affärer, som är beroende. Det är egentligen under den tiden han icke har full frihet att handla. Sedan, när man en gång hängt honom, behöver han ej vara särskilt hövlig mot sin omgivning, ty då kan man icke giva honom mera straff. I verkligheten är det naturligtvis icke så, utan man har ansett konkursen vara ett vanhedrande tillstånd, som skulle utesluta dem som kommit i konkurstillstånd från rösträtt. Gör man detta nu? Nej, det är just vad man icke gör med nuvarande lagstiftning. Det är rätt vanligt, att en person, som misslyckats med ett ekonomiskt företag på en ort, omedelbart

Motioner om avskaffande av utskylds-, fattigvårds- och konkursstrecken såsom diskvalifikationsgrunder för rösträtt vid allmänna val. (Forts.)
 därefter flyttar till en annan ort. Han kanske befinner sig i konkurstillstånd åratat framåt, men lagstiftningen har ej varit så förutseende, att konkurstillståndet kommer med honom till den nya kommunen. Där får han följaktligen rösta. När röstlängden skall upprättas, infor drar man uppgifter från domhavanden i orten men icke alls någon uppgift från domhavandena i de andra orter, varifrån man fått inflyttningar.

Lagstiftningen har sålunda icke varit mera angelägen att uppehålla konkursstrecket än att det saklöst kan överträdas hur mycket som helst. Det är klart, att de situationer, som då och då inträffa, draga löje över lagstiftningen. Det är i högsta grad angeläget att man får dessa orimligheter undanröjda.

Med vad jag nu påpekat vill jag ännu en gång uttala min tillfredsställelse över att denna fråga ändå förts ett stycke framåt. Det skall icke komma att saknas initiativ för att få ett positivt lagstiftningsbeslut på denna punkt. Jag hoppas, trots de svårigheter det kan bereda, att vi icke skola behöva vänta längre än till denna valperiods slut innan vi kunna få våra rösträttslagar befriade från det påhäng, som de hittills haft.

Herr **Hallén** erhöll på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Endast ett par korta frågor till herr Nolin. Herr Nolin sade, att den, som icke fullgör sina skyldigheter till samhället, skall ej ha rösträtt. Jag vill fråga: Varför påyrkar icke herr Nolin även skattestreck vid politiska val? Också de, som försummat att betala sin kronoskatt, ha ju icke fullgjort sina skyldigheter mot samhället, men mot dem är herr Nolin ganska liberal.

Ännu ett litet ord om konkursstrecket. Om en person råkar i konkurs den 1 augusti, sedan röstlängden är upprättad och godkänd, är han enligt herr Nolin uppfattning en sådan där förfärligt beroende människa, men han har i alla fall rösträtt den 21 september eller vilken dag vi skola rösta. Det är ju ett ganska godtyckligt verkande »streck». Herr Nolin säger, att den som är i konkurs är i alla fall i beroendeställning. Men jag frågar herr Nolin: Vad skola vi då säga om torpare, backstugusittare, arrendatorer, affärsanställda och alla militärer i lägre tjänstegrader? Är det ej många av dem, som stå mera i beroendeställning än dessa 2,000—3,000 som äro i konkurs? Hur skola vi göra med de andra som äro i beroendeställning?

Så sade herr Nolin till slut — mycket riktigt förresten — att de gamla på ålderdomshemmen och förresten även utanför ålderdomshemmen böra få vara i fred. Jag skulle vilja fråga herr Nolin: Kan man inte ordna detta på annat sätt? Kan man inte fridlysa ålderdomshemmen och liknande anstalter från valagitorer och annat sådant? Det kan ordnas mycket enklare än genom det brutala sättet att förbjuda alla de intagna, även de intellektuellt rörliga och vakna bland dem, att utöva en medborgerlig rätt.

Vidare anförde

Herr **von Friesen**: Herr talman! Jag skall fatta mig kort, då jag i likhet med övriga ledamöter har den uppfattningen, att argumentering på denna punkt tjänar icke mycket till i syfte att övertyga meningsmotståndare. Då jag emellertid som ende representant för mitt parti från denna kammare deltagit i handläggningen av ärendet, skall jag tillåta mig att också redovisa min ståndpunkt. Det är icke ofta som vi här i kammaren under de sista åren varit i tillfälle att handlägga ett ärende av så utpräglat partipolitisk innebörd som detta. När herr Hall nyss gjorde gällande, att det var en del på borgerligt håll — han drog vissa slutsatser av röstsiffrorna i första kammarens votering — som möjligen följde utskottet, nöjer jag mig med att konstatera, att i varje fall när

Motioner om avskaffande av utskyllds-, fattigvårds- och konkursstrecken såsom diskvalifikationsgrunder för rösträtt vid allmänna val. (Forts.)
frågan handlades inom konstitutionsutskottet, uppläggningsen skedde efter den gamla skiljelinjen: borgerliga och socialdemokrater. I stort sett gäller nog den skiljelinjen även när vi komma till kammaren.

Beräffande själva sakfrågan vill jag endast deklarerera, att vi allesammans säkerligen kunna vara överens om att ifrån rösträtt utesluta dem, som på grund av nonchalans eller liknande orsaker icke betala sin skatt. Ingen lär väl bestrida, att sådana människor finnas. Vi äro väl alla av den uppfattningen, att de icke böra särskilt privilegieras. Likaså är jag övertygad, att man mycket väl kan diskutera, därest den frågeställningen uppkomme, om man ändå icke skulle kunna bereda de skötsamma, ofrivilliga skatteskolarna möjligheter att begagna sin rösträtt vid val och att man alltså icke skulle diskvalificera dem. För egen del skulle jag gärna vilja vara med på detta, men det är tyvärr på det sättet, att det är omöjligt att tekniskt utforma bestämmelserna så, att man kan göra en nödvändig åtskillnad. Vi få följaktligen, om vi bibehålla strecken, räkna med, att en del skötsamma människor, som ofrivilligt råkat bli skatteskolare, mista sin rösträtt samtidigt med att mindre skötsamma också mista den.

De, som äro anhängare av utskottets uppfattning i denna punkt, göra nu gällande, att det är något så väsentligt, att man tar hänsyn till de skötsamma, att det spelar mindre roll om de mindre skötsamma också komma med på köpet. För egen del har jag en annan uppfattning. Jag anser det så angeläget, att dessa notoriska skatteskolare, dessa som av uppenbar nonchalans icke fullgöra sina skyldigheter mot det allmänna, icke få rösta, att jag även skulle finna mig i ett arrangemang, som också utesluter den andra kategorien. Jag tillåter mig icke här på något sätt göra en uppdelning i fråga om storleksordningen av dessa båda grupper. Det har yppat sig olika meningar i kammaren. För egen del vill jag deklarerera — och jag tror att det är den övervägande uppfattningen inom den meningsriktning jag tillhör — att de personer, som av det ena eller andra skälet icke fullgöra sina skyldigheter till det allmänna, ej heller skola ha rättighet att bestämma om det allmännas angelägenheter och vara med om att, låt vara indirekt, bevilja anslag o. s. v. Man kan säga att denna ståndpunkt är gammalmodig. Man kan också säga, att den är inkonsekvent, ty vi ha ju, som herr Hallén riktigt påpekade, för vissa fall upphävt strecket. För egen del vill jag deklarerera, att jag icke är helt övertygad om det befogade i ett sådant arrangemang, men som sagt, herr talman, i denna fråga lära vi ju knappast övertyga varandra. Här stå ju principiella motsättningar ganska oförmedlade mot varandra.

Nu ha emellertid reservanterna i utskottet icke alls berört denna sakfråga, utan de ha bara kort och gott påpekat, att det icke är lämpligt att aktualisera denna fråga, så länge borgfred råder i landet, så länge vi ha samlingsregering. Jag vet icke, om jag pressar hans exellens statsministerns yttrande alltför mycket, om jag säger, att reservanterna i viss mån anse sig, när de hävdad denna uppfattning, kunnat räkna statsministern som sin meningsfrände. Efter den deklaration, som vi fått höra, är det alldeles uppenbart, att så länge samlingsregeringen består, kommer icke den utredning, som det här gäller, att verkställas. Statsministern gav uttryck för vissa hypotetiska funderingar om att han möjligen skulle kunna övertala de borgerliga partiledarna inom regeringen att gå med på en utredning. Resultatet av en sådan sondering tror jag blir ganska negativt, och det tror jag statsministern är fullt på det klara med.

Jag har, herr talman, endast velat lämna denna redovisning för mitt ställningstagande, och jag tillåter mig att yrka bifall till den av herr Andersson i Ovanmyra m. fl. avgivna reservationen.

Motioner om avskaffande av utskylds-, fattigvårds- och konkursstrecken såsom diskvalifikationsgrunder för rösträtt vid allmänna val. (Forts.)

Herr Nolin erhöll nu på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Utskottets ärade ordförande frågade mig, varför jag icke påyrkat ett politiskt skattestreck. Den frågan är icke aktuell. Jag vill emellertid minnas, att det tidigare fanns ett politiskt skattestreck, men det har jag icke varit med om att avskaffa. I detta sammanhang skulle jag också vilja säga, att ett skattestreck eller avgiftsstreck, vad man nu vill kalla det, finnes, när det gäller ekonomiska föreningar och fackföreningar. Ingen fackföreningsmedlem torde äga rösträtt inom fackföreningen utan att hava betalt sin fackföreningsavgift. Såvitt jag vet, gäller samma förhållande beträffande de ekonomiska föreningarnas medlemmar.

Herr Hallén yttrade, att ålderdomshemmen borde fridlysas för all politisk agitation. Jag tror icke, att det skulle gå att genomföra en sådan fridlysning, utan där komme att pågå en agitation, som bleve ganska irriterande.

Herr Hall, som jämväl på begäran erhöll ordet för kort genmäle, anförde: Herr talman! Med anledning av herr von Friesens yttrande om en utredning vill jag framhålla, att varken jag såsom motionär eller utskottet begärt någon utredning, utan saken har ansetts fullkomligt klar. Det gäller bara att stryka några meningar i grundlagen och i den kommunala vallagen. Därmed tror jag, att de av herr von Friesen anförda betänkligheterna få betydligt mindre styrka än de kunde tillerkännas under andra förutsättningar. Jag vill ännu en gång understryka, att det värdefulla i det föreliggande utlåtandet är, att därav framgår att det icke råder någon tvekan. Man begär icke att få en utredning, utan man har klart för sig, hur saken skall ordnas och tager en bestämd ståndpunkt därtill.

Härefter yttrade:

Herr Hansson i Rubbestad: Herr talman! Jag skall icke mycket förlänga debatten, ty sedan jag begärde ordet, har herr von Friesen yttrat det mesta av vad jag hade tänkt att säga, och jag ber därför att få instämma i största delen av vad han anförde. Jag vill tillägga, att det icke vore klokt av kammaren att nu, sedan man hört statsministerns yttrande, biträda utskottets hemställan. Ett bifall till utskottets hemställan skulle helt säkert sätta regeringen i en väldigt stor frestelse, som skulle kunna åstadkomma oenighet, en frestelse, som man bör bespara regeringen så länge denna kristid varar. Jag hemställer därför, att denna fråga avskrivs och får vila så länge samlingsregeringen sitter. Den kan ju tagas upp senare, när det blir en annan regering.

Jag yrkar alltså bifall till reservationen.

Herr Fast: Herr talman! Jag tror icke, att regeringen låter fresta sig så lätt, som en talare antydde. I varje fall torde den komma att motstå frestelser av skilda slag, när den är övertygad om att omständigheterna nödvändiggöra sammanhållning. På tal om frestelser vill jag framhålla, att bondeförbundet nog vid åtskilliga tillfällen uppträtt som frestare i ganska stor stil. Man borde därför på bondeförbundshåll icke ha någon anledning att varna för frestare.

Jag skall be att med några ord få giva tillkänna, hur jag rent principiellt ser denna sak. För det första vill jag fästa uppmärksamheten på att våra rösträttsbestämmelser kommit till såsom resultat utav i olika politiska situationer ingångna kompromisser. Icke ens år 1918 prövades rösträttsfrågan från rent principiella utgångspunkter, utan vi ha fått en samling rösträttsbestäm-

*Motioner om avskaffande av utskylds-, fattigvårds- och konkursstrecken
såsom diskvalifikationsgrunder för rösträtt vid allmänna val. (Forts.)*

melser, som i vissa avseenden strida mot varandra. Det har icke funnits några klara linjer. Man har undan för undan lappat på vårt proportionella valsysteem, så att resultatet blivit ett kineseri, som de flesta medborgare äro ganska utledsna vid. Man vill nu ha betydligt enklare och klarare bestämmelser. Det väsentliga är icke, att man uppnår hundra procentig säkerhet för att endast fullt värdiga medborgare få rösta. Det spelar icke så stor roll, om en och annan får rösta, som icke borde få rösta. Jag tror icke, att man i något annat land har så minutösa och inkrånglade rösträttsbestämmelser som hos oss. Röstlängden, som ligger till grund för valförrättningar, har genom alla skrankor och streck fullständigt styckats sönder. De kompromisser, som man vid åtskilliga tillfällen ingått i rösträttsfrågan, ha fått gälla under betydande tidsperioder. Jag har själv åtskilliga gånger varit förhindrad att följa min övertygelse, emedan jag känt mig bunden av dylika kompromisser. Kompromisser av detta slag kunna emellertid givetvis icke vara bindande hur länge som helst. Det har ju icke heller riksdagen förmenat. Jag tror, att läget nu är sådant, att vi icke längre behöva känna oss så bundna som tidigare av 1918 års uppgörelse i rösträttsfrågan eller av senare kompromisser.

Om man gör en kort översikt över verkningarna av gällande rösträttsbestämmelser, så måste det, mina damer och herrar, rent principiellt anses felaktigt att bibehålla skattestrecket vid de kommunala valen, sedan man slopat det vid riksdagsmannavalen. Bestämmelserna ha ju även, såvitt angår de kommunala valen, mildrats i så hög grad, att man kan säga, att icke ens vid dessa val mycket återstår av skattestrecket. Förhåller det sig möjligen så, att herrarna på borgerligt håll tidigare gått med på eftergifter under folkopinionens press, men nu äro beredda att taga ett steg tillbaka, eller ha de borgerliga gått med på eftergifter, därför att de icke känt sig övertygade om det principiellt riktiga i att bibehålla skattestrecket? Grunden för bestämmelserna om skattestrecket har under alla förhållanden blivit totalt sönderskjuten. Hur verkar den återstod av skattestreck, som vi för närvarande ha? I nuvarande ekonomiskt tämligen gynnsamma läge är det ett ytterst ringa antal medborgare, som falla för skattestrecket, men, mina damer och herrar, när kriget slutar och fredskrisen kommer, blir kanske arbetslösheten stor, och många medborgare, som under de hårda tiderna gjort samhället stora tjänster och som kanske fått bära större pålagor än andra, bliva då berövade sin rösträtt på grund av att de sakna förmåga att betala sina utskylder. Herr von Friesens anförande var icke vidare evangeliskt. Han förklarade på egna och partiets vägnar, att det vore angeläget att komma åt skatteskokkarna, att det av praktiska skäl vore omöjligt att göra detta utan att samtidigt från rösträtt utesluta en del oförvitliga medborgare, som resterade för skatt. Denna deklARATION ger inför en inbrytande fredskris ett föga lockande perspektiv. Ett valsysteem, som gör rösträtten beroende av de ekonomiska fluktuationerna, anser jag vara fullständigt ohållbart. Rent principiellt finner jag, som jag redan framhållit, bestämmelserna om skattestrecket ohållbara.

Jag skall nu gå över till att säga ett par ord om fattigvårdsstrecket. Jag har hört till dem, som ansett, att man icke bör ge sig in på att agitera fram dem till valurnorna, som vistas på ålderdomshem, och den uppfattningen vidhåller jag alltjämt, men, mina damer och herrar, hela vårt sociala system har ju ändrat karaktär. Förr i världen var fattigvården den enda samhällshjälpen, medborgarna i detta land hade att lita till. Nu ha vi gång efter annan höjt folkpensionerna, vi ha infört bestämmelser om kommunala pensionstillskott, och innehållet i socialvårdskommitténs huvudbetänkande ger oss anledning att vänta, att nya hjälpformer småningom skola i allt högre grad minska behovet

Motioner om avskaffande av utskylds-, fattigvårds- och konkursstrecken såsom diskvalifikationsgrunder för rösträtt vid allmänna val. (Forts.)
av fattigvårdens anlitande. Det allmännas hjälpverksamhet är ordnad på olika sätt på landsbygden och i städerna, och likaså äro förhållandena i detta hänseende olika i olika städer. Kan man verkligen under sådana förhållanden påstå, att personer, som erhålla samhällshjälp i en form, äro mindre fria än personer, som erhålla sådan hjälp i en annan form. I vissa städer har man satt avgifterna för vård å ålderdomshem så låga, att personer, som åtnjuta folkpension, kunna erlægga full inackorderingsavgift och ändå få en liten slant över. Ingen funderar väl ett ögonblick på att beröva sådana medborgare, som själva betala sin vistelse på ålderdomshem, deras rösträtt. I andra städer är man mindre socialt vidsynt och sätter avgifterna så höga, att folkpensionerna icke förslå att betala dem. Det kan icke vara riktigt att på så sätt låta rösträtten vara beroende av sinnelaget hos dem, som i de olika kommunerna bestämma angående avgifternas storlek. Att ett bibehållande av fattigvårdstrecket är oförenligt med en modern tids uppfattning om bästa sättet för socialvårdens ordnande, det tycker jag vi kunde vara färdiga att erkänna.

I fråga om konkursstrecket skall jag bara be att få påpeka ett förhållande, som icke förut framhållits. Det är en ren slump, huruvida en människa, som råkat i konkurs, förlorar sin rösträtt eller icke. De flesta konkurser avskrivs redan vid det första rättegångstillfället. Inträffar konkurs, sedan röstlängden justerats eller avskrivs konkursen dessförinnan, så faller icke gäldenären för konkursstrecket. Rösträtten blir således beroende av tiden för konkursens avskrivande, vilket är principiellt orimligt.

Jag har nu redogjort för, hur jag ser saken. Rent principiellt anser jag, att de nuvarande strecken totalt överlevt sig själva, och att det sannerligen icke är en dag för tidigt att avskryva detta kineseri, som förhindrar många att utöva rösträtt, och låta rösträtten verkligen bli en modborgerlig rättighet, varigenom varje medborgare kan få medverka till samhällets gestaltning i fortsättningen.

Herr Hällgren: Herr talman! Vi hade år 1939 till behandling en motion om fattigvårdstreckets avskaffande. Den utredning, utskottet företog med anledning av motionen, gav vid handen, att bestämmelserna tillämpades olika på olika håll. Personer, som voro intagna på fattigvårdsanstalt i Stockholm, hade rösträtt, men personer, som voro intagna på fattigvårdsanstalt i Göteborg eller på andra orter, saknade rösträtt. Den sociala utvecklingen synes ha gjort det omöjligt att bestämt avgöra, vem som skall anses vara av den allmänna fattigvården omhändertagen för varaktig försörjning. Framhållas må vidare, att det i vårt land finns många fattiga människor, som icke komma på anstalt utan omhändertagas av släktingar och anhöriga. Sådana personer ha politisk och kommunal rösträtt. Man har här talat om ordentlighetsstreck, och att man borde uppställa vissa krav på omdöme hos dem, som skola vara berättigade att rösta. Jag känner till fall, då idiot, som vistats hos sina anhöriga på landsbygden och som icke varit satt under förmyndare, upptagits i röstlängden såsom politiskt röstberättigad och deltagit i val. Det är omöjligt att, såsom man försökt på borgerligt håll, ur principiell synpunkt försvara bibehållandet av de nuvarande bestämmelserna.

Konkursstrecket är väl det enda, som man på borgerligt håll vill rubba på. Beträffande skattestrecket talas det om, att man bör fullgöra sina skyldigheter mot samhället, men samhället har andra medel att få medborgarna att fullgöra sina skyldigheter, om de skulle vilja skolka. Jag begärde ordet för att citera vad rösträttskommittén skrev år 1918 i fråga om skattestrecket: »Men då man erinrar sig, att lösdriveri, bettleri och all den brottslighet, som sonas

Motioner om avskaffande av utskylds-, fattigvårds- och konkursstrecken såsom diskvalifikationsgrunder för rösträtt vid allmänna val. (Forts.)

med längre straff än sex månaders straffarbete, i många fall jämväl grövre brottslighet, likvisst icke diskvalificera för rösträtt och att i vårt land liksom i många andra knappt ens på allvar ifrågasatts böra tilläggas dylik verkan — att sålunda bland mycket annat falsk deklaration för skattetaxering samt varjehanda annan oredlighet i skatteväg icke bereder den skyldige rösträttens förlust — så torde det vara obestridligt, att ett strängt rättsteoretiskt försvaret för föreskriften, att uraktlåtenheten att erlægga vissa utskylder, d. v. s. att gälda en civil penningsskuld till det allmänna, däremot drabbas av denna påföljd, svårligen kan presteras.» Det visar ju i blixtbelysning, att skatte-strecket är ohållbart som ordentlighetsstreck, när man icke utesluter från rösträtt brottslingar, som äro dömda till straffarbete, falskdeklarationer etc. Om de borgerliga vore konsekventa, så skulle de föreslå införande av en massa nya streck. Då kunde man förstå de borgerligas inställning, men till stöd för den uppfattning, de nu hävda, kan det icke anföras några hållbara principiella motiv.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Andersson i Malmö: Herr talman! Det var närmast herr Nolins anförande, som uppkallade mig i debatten. Han gav uttryck åt den meningen, att fattigvårdsstrecket borde bibehållas av den anledningen, att man borde skydda de gamla. Dessa vilja, menar han, icke själva ha någon rösträtt, och man gör dem därför en stor tjänst genom att icke giva dem rösträtt. För min del är jag i detta fall av alldeles motsatt uppfattning.

Jag har jämte några andra ledamöter väckt en motion just om fattigvårdsstreckets avskaffande, och där framhålla vi dessa synpunkter. Säkerligen är det många i vårt land, som med oro emotse ålderdomen, då de icke kunna klara sig själva, utan måste ha samhällets hjälp. Det är klart, att den förnedring, som ligger i att rösträtten fråntages dem, när de skola ha samhällets hjälp, icke förbättrar saken. Vi ha länge ansett, att det helt enkelt icke är en demokrati värdigt att vidhålla vad som finnes fastslaget i dessa lagbestämmelser, nämligen att medborgarrätten fråntages en person enbart av den anledningen att vederbörande är fattig. Det heter i lagen, att den skall mista sin rösträtt, som blivit av fattigvården omhändertagen till varaktigt försörjning. Som framgår av ett yttrande i debatten — det framgår även av utskottets utlåtande — har denna bestämmelse tolkats mycket olika på skilda håll. En hårdragen tolkning, och en sådan vet jag har förekommit, berövar en person rösträtt, så fort han intagits på ålderdomshem, även om vederbörande själv till väsentlig del betalar omkostnaderna för sig. Man anser nämligen, enligt denna tolkning, att en person enligt lagens bokstav är omhändertagen av fattigvården, så snart han kommit inom dörrarna till ett ålderdomshem. Våra ålderdomshem, som byggts med tanke på att de skulle bliva en fristad, ett värdigt samhällets hem åt de gamla, som utfört sitt livs dagsverke, sjunka därmed enligt min mening ned till att vara för vårt land ovärdiga anstalter. Ett inträde i en dylik anstalt medför ju förlust av medborgarrätten. De gamla äro förtjänta av ett bättre öde. Det är den gamla fattighusstämpeln, som här går igen. Är det icke på tiden att denna mindervärdighetsstämpel på ålderdomshemmen och på dem, som bo där, med det snaraste borttages? Man kommer kanske att säga, att flera av dessa gamla äro osjälvständiga, att de äro i beroende ställning i förhållande till andra och att de knappast kunna bilda sig en personlig och självständig mening. Ja, det är nog riktigt i vissa fall. Hur många det härvidlag kan komma att röra sig om är emellertid mycket svårt att säga.

Motioner om avskaffande av utskylds-, fattigvårds- och konkursstrecken såsom diskvalifikationsgrunder för rösträtt vid allmänna val. (Forts.)

Som herr Hällgren och även utskottet anfört i sitt utlåtande, finnes det säkerligen många i vårt land, som befinna sig i beroende ställning och som ha svårt att bilda sig en personlig mening och som även äro osjälvständiga men som ändock ha rösträtt. De ha nämligen icke bringats till fattigdom, som berövar dem medborgarrätten. Jag anser det vara en hederssak för vårt land att fattigstämpeln utan dröjsmål försvinner från rösträttsvillkoren. Jag har för min del ingenting emot, att man även borttager de övriga strecken, vilka man här föreslagit skola borttagas, såsom konkurs- och utskyldsstrecken. Jag och övriga motionärer ha dock icke vågat sträcka oss så långt. Vi hade knappast kunnat tänka oss, att utskottet skulle våga sträcka sig så långt som utskottet gjort. Eljest hade vi i vår motion gått lika långt som herr Hall i sin motion.

Jag ber att få giva min anslutning till de synpunkter, som utskottet anfört. Beträffande herr von Friesens uttalande ber jag dock få uttala min förvåning. Jag finner det litet egendomligt, att han nu plötsligt blivit mån om samlingsregeringen, då den ju varit huvudmotivet i hans och övriga reservanters kritiska uttalanden. I andra för vårt land ömtåliga frågor har han icke visat sig vara lika återhållsam.

Med detta ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

I detta anförande instämde herrarna *Paulsen* och *Landgren*.

Herr **Skoglund** i Doverstorp: Herr talman! Statsministerns uttalande kan i och för sig vara riktigt, och jag har ingen anledning att göra någon invändning mot detsamma. Men jag tror att många med mig uppfattat den år 1939 gjorda regeringsdeklarationen icke bara som något slags kontrakt, som uppgjorts inom regeringen, utan också som ett uttalande och en vädjan till vårt folk och till olika politiska grupperingar att i denna särskilt svåra kristid söka hålla samman och skjuta inrikespolitiska frågor åt sidan. Det är från en sådan utgångspunkt jag tillåter mig hysa den meningen, att det var alldeles onödigt att från enskilda riksdagsledamöters sida motionsledes återkomma med en sådan här fråga, som — det veta vi och det har statsministern bekräftat — den nuvarande regeringen icke gärna kan medverka till att lösa.

Vad själva sakfrågan beträffar, vill jag nämna, att jag år 1930 tillhörde konstitutionsutskottet, då utskottet behandlade just denna fråga. Det var i samband med en mera genomgripande revidering av våra kommunallagar. Då var man från alla politiska riktningar överens om att man icke ville att den politiska agitationen skulle utsträckas även till ålderdomshemmen. Man ville låta ålderdomshemmen vara en fristad för människor, som i många fall själva hade svårt att bilda sig en uppfattning om politiska frågor.

I fråga om skattestrecket sade herr Fast, att det är oriktigt att medborgarrätten följer de ekonomiska fluktuationerna, då det därigenom lätt kan bli orättvisor. Det är alldeles riktigt, att så kan hända i en del fall, men är det riktigare och för demokratiens bestånd säkrare att medborgarrätt tillförsäkras även människor, som icke känna sådan samhörighet med samhället att de betala sin skatt? Jag tror, att det blir felaktigheter, även om man gör så. Den, som uppger sig vara varm anhängare av demokratien, gynnar den ingalunda med en sådan utvidgning.

Jag ber att få yrka bifall till reservationen.

Herr **Persson** i Stockholm: Herr talman! Bara ett par ord i anledning av det försök, som gjorts här från skilda håll att genom att giva de olika rösträttsstrecken nya namn på något sätt göra dem mera acceptabla.

Motioner om avskaffande av utskylds-, fattigvårds- och konkursstrecken såsom diskvalifikationsgrunder för rösträtt vid allmänna val. (Forts.)

Utskyldsstrecket har man givit beteckningen ordentlighetsstrecket. Då måste man ställa frågan: drabbar då det strecket endast de oordentliga skattebetalarna, drabbar det endast dem, som för att tala med herr Skoglund i Doverstorp icke hysa sådana samhörighetskänslor med samhället att de vilja betala skatt? Nej, det strecket drabbar i stället endast sådana fall, där det visat sig omöjligt för myndigheterna att indriva förfallen skatt. Därmed är det väl också klart att de, som drabbas av skattestrecket, i de flesta fall äro sådana, som av någon anledning blivit urståndsatta att inom föreskriven tid betala sin skatt.

Vad gäller fattigvårdsstrecket har man icke vågat inordna det under ordentlighetsbestämmelserna, och det är ju tacknämligt. Men omöjligheten att finna acceptabla skäl för bibehållande av detta streck avspeglar sig i omöjligheten för herr Andersson i Ovanmyra att finna ett någorlunda rimligt namn, när han skall döpa om detta streck. Han kallar det för, hör bara, allmänt omhändertagandestreck. Vad det skall giva för ny innebörd åt detta streck, förstår jag icke.

Jag vill beträffande fattigvårdsstrecket understryka, att jag vill icke att de gamla skola vara undantagna från medborgarrätten. Deras livs insatser ha väl gjort dem berättigade till förmåner och ej till att bli satta i undantagsställning. Men därvid bör man komma ihåg att i fattigvårdsinrättningarna finnas intagna även personer, om vilka man icke kan säga, att de icke mist sin politiska omdömesförmåga. Jag syftar på kroniskt sjuka och lytta, som finnas på försörjningsinrättningarna, och dessa personer ställas genom gällande bestämmelser i samma undantagsställning.

Beträffande diskussionen i övrigt, såsom den från början lades upp av reservanterna, vill jag säga, att det efter statsministerns deklaration blev så förunderligt tyst och stilla på något sätt. Jag tror att den, lindrigt uttryckt, medförde förvirring i reservanternas led. Det har ju redan visat sig, att reservanterna voro ute i ogjort väder med sin motivering. Man frågar sig bara, hur det varit möjligt att samtliga borgerliga representanter i ett så ärevärdigt och betydelsefullt utskott som konstitutionsutskottet så mangrant kunnat rusa iväg på ett så ansvarslost sätt, som de tydligen här ha gjort. Nu framgår det av statsministerns deklaration, att han för sin del icke kunde lova, att regeringen kommer att tillmötesgå en eventuell framställning från riksdagen i detta stycke. Frisinnade herr von Friesen tog upp det där mycket förnöjt och tröstade sig med, att detta blir något, som kommer att stoppa riksdagens eventuella vilja. Jag tror att många förvånade sig över herr von Friesens inställning i detta stycke. Jag tror ändå att ett eventuellt riksdagsbeslut kommer att vara mycket betydelsefullt. Vi skola komma ihåg att en regering, som vill bestå, kan icke ordna sitt förhållande gentemot riksdagen på ett sådant sätt att den bara o begränsat struntar i, vad riksdagen begär.

Herr Fast: Endast ett par ord till herr Skoglund. Herr Skoglund yttrade sig principiellt om skattestrecket, och det är jag glad åt att han gjorde. I likhet med herr von Friesen avgav han den förklaringen, att han ansåg det vara så nödvändigt att de verkliga skatteskolarna inte erhålla rösträtt, att man får finna sig i att även de andra förlora denna sin rösträtt.

Får jag tolka detta herr Skoglunds uttalande så, att man på högerhåll vill återinföra skattestrecket? Ty för närvarande är det ju så, som herr Skoglund vet, att vi ha ett mycket variabelt skattestreck; man kan för övrigt säga, att det bara är vissa återstående rester av det som finns kvar. Men uttalar man sig principiellt är det, så vitt jag kan förstå, också fråga om en deklaration, att

Motioner om avskaffande av utskylds-, fattigvårds- och konkursstrecken såsom diskvalifikationsgrunder för rösträtt vid allmänna val. (Forts.)
 man så fort omständigheterna det medgiva skulle vilja införa ett verkligt skattestreck, d. v. s. ett skattestreck som principiellt och till alla konsekvenser vore gällande. Det skulle vara rätt intressant att få svar på frågan om det förhåller sig så. Eller är man nöjd med det nuvarande systemet, denna kompromiss, som inte är vare sig det ena eller det andra och som inte är byggd på några principiella grunder, och vill man ha det kvar?

Herr **Skoglund** i Doverstorp: Jag vill bara till herr Fast säga att det var en dålig kompromiss som gjordes, när den nuvarande ordningen kom till stånd, men den är i alla fall bättre än ingenting.

Härmed förklarades överläggningen avslutad. Herr talmannen framställde propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på avslag därå samt bifall i stället till den vid utlåtandet fogade reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Andersson i Ovanmyra begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller konstitutionsutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 11, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren, med avslag å utskottets berörda hemställan, bifallit den vid utlåtandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet hava röstat för ja-propositionen. Rösträkning begärdes emellertid av herr Andersson i Ovanmyra, vadan votering medelst omröstningsapparat företogs. Därvid avgavos 122 ja och 76 nej, varjämte 4 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 10.

Herr statsrådet *Andersson* avlämnade Kungl. Maj:ts proposition, nr 313, angående anslag till vissa reservtelefonstationer m. m.

Denna proposition bordlades.

§ 11.

Föredrogos vart efter annat statsutskottets utlåtanden:

nr 129, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändrad organisation av det centrala sjukhusarkivet m. m. jämte i ämnet väckta motioner; och nr 130, i anledning av vissa av Kungl. Maj:t i statsverkspropositionen gjorda framställningar om anslag för budgetåret 1943/44 till ersättning till postverket för befordran av tjänsteförsändelser m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

Herr förste vice talmannen övertog nu ledningen av kammarens förhandlingar.

§ 12.

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 131, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående elektrifiering av järnvägslinjen Östersund—Storlien jämte i ämnet väckta motioner.

*Elektrifiering
av järnvägs-
linjen Öster-
sund—Stor-
lien.*

Sedan utskottets hemställan föredragits, yttrade:

Herr Dickson: Statsutskottet har avstyrkt den motion, som syftar till att utöver den av utskottet tillstyrkta elektrifieringen av järnvägslinjen Östersund—Storlien också linjen Uddevalla—Herrljunga—Borås—Varberg skulle ifrågakomma för elektrifiering nu.

Jag skall inte här ta upp tiden med att ytterligare ange, varför denna motion har tillkommit. Järnvägsstyrelsen har tillstyrkt den, och även de militära myndigheterna ha ställt sig positiva till förslaget. Det är tydligen finansiella skäl som ha gjort att utskottet liksom kommunikationsministern har gått på avslag. Skrivningen är emellertid mycket välvillig, och jag ber att här endast få understryka vad utskottet sagt, nämligen att utskottet till sitt tillstyrkande av den andra järnvägslinjens elektrifiering knyter »en bestämd förväntan, att så snart tidsförhållandena det medgiva förslag framläggas om elektrifieringarnas utsträckning även till de av järnvägsstyrelsen i detta avseende förordade järnvägslinjerna Uddevalla—Herrljunga—Borås—Varberg».

Med understrykande av dessa synpunkter ber jag få uttrycka den förhoppningen att, när tiderna bli sådana att möjlighet därtill förefinnes, riksdagen även må kunna uppfylla denna förväntan. Herr talman! Jag har intet yrkande.

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet **Andersson:** Herr talman! Att elektrifieringsprogrammet begränsats till allenast linjen Östersund—Storlien, trots att järnvägsstyrelsens förslag upptog jämväl en annan linje, är inte, som den föregående talaren antydde, endast beroende på statsfinansiella skäl, utan anledningen är förnämligast önskemålet att spara material och arbetskraft. Den fortsatta elektrifieringen kommer i främsta rummet att bero av huruvida man kan räkna med tillgång på material för detta ändamål.

Även om det är aldrig så nödvändigt att järnvägsdriften rationaliseras genom fortsatt elektrifiering, i den mån så kan ske, är det dock en hel del andra ändamål, som måste betraktas såsom angelägnare. Utbyggnadstakten i fortsättningen kommer därför att bero av tillgången på material. Däremot får man utgå ifrån att ordningsföljden emellan de företag, som kunna komma i fråga, huvudsakligen är bestämd genom vad som här framkommit. Så till vida kan således den föregående talarens önskemål tillgodoses som den järnvägsdel som nästa gång kommer i fråga för elektrifiering, när det nu kan bli, torde bli den av honom omtalade linjen Uddevalla—Herrljunga, eventuellt även dess fortsättning via Borås till Varberg.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 13.

Föredrogs vart efter annat:

statsutskottets utlåtanden:

nr 132, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förvärv av Karlshamn—Vislanda—Bolmens järnväg m. m.;

nr 133, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående överenskommelse med Vänersborgs stad om reglering av vissa brofrågor m. m.;

nr 134, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1943/44 till telefonstationsbyggnader i Hässelby villastad och i Lännersta;

nr 135, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1943/44 till August Abrahamsons stiftelse för slöjdläro- och lärutbildning;

nr 136, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1943/44 till utbyggande av karolinska sjukhuset m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 137, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1943/44 till karolinska sjukhuset och serafimerlasarettet jämte i ämnet väckta motioner;

nr 138, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående statsbidrag till förlossningsvården samt den förebyggande mödra- och barnavården jämte i ämnet väckt motion;

nr 139, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående överskridande av viss anslagspost i envar av de för riksförsäkringsanstalten, för länsstyrelserna, för landsfiskalerna m. fl., för poliskåren i Boden samt för luftskyddsinspektionen fastställda avlöningsstaterna; och

nr 140, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1943/44 till statens hyresråd; samt

bevillningsutskottets betänkande, nr 31, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om rätt att använda sackarin vid tillverkning av maltdrycker av andra klassen.

Kammaren biföll vad utskotten i nämnda utlåtanden och betänkande hemställt.

§ 14.

Lag angående statsmonopol å tillverkning och import av tobaksvaror, m. m. Föredrogs sammansatta bevillnings- och första lagutskottets utlåtande, nr 2, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående statsmonopol å tillverkning och import av tobaksvaror, m. m., jämte i ämnet väckta motioner.

Enligt överenskommelse mellan bevillningsutskottet och första lagutskottet hade till behandling i sammansatt bevillnings- och första lagutskott hänskjutits Kungl. Maj:ts den 9 april 1943 dagtecknade proposition, nr 200, med förslag till lag angående statsmonopol å tillverkning och import av tobaksvaror, m. m., jämte i anledning därav väckta motioner.

I förevarande proposition hade Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden och av lagrådets protokoll, föreslagit riksdagen att

dels antaga vid propositionen fogade förslag till

1) lag angående statsmonopol å tillverkning och import av tobaksvaror,
2) förordning om vissa ersättningar vid införandet av statsmonopol å importen av tobaksvaror samt

3) förordning om skattefrihet för vissa ersättningar vid införandet av statsmonopol å importen av tobaksvaror;

dels besluta, att anm. 2 vid nr 159 i den vid tulltaxeförordningen den 4 oktober 1929 (nr 316) fogade tulltaxan från och med den 1 juli 1943 skulle hava i propositionen angiven ändrad lydelse;

dels bemyndiga Kungl. Maj:t att å statens vägnar träffa överenskommelse med aktiebolaget Svenska tobaksmonopolet om sådana ändringar i gällande avtal angående utövandet av statens tobaksmonopol, som föranledes av nyssnämnda lags antagande;

Lag angående statsmonopol å tillverkning och import av tobaksvaror m. m.

(Forts.)

dels ock bemyndiga Kungl. Maj:t att med aktiebolaget Svenska tobaksmonopolet träffa avtal därom, att av bolagets medel skulle utgå gottgörelse till de inom tobaksbranschen sysselsatta personer, som avsåges i den föreslagna ersättningsförrordningen, i enlighet med den i sagda förrordning omförmälda kommissionens beslut.

Till sammansatta bevillnings- och första lagutskottet hade överlämnats åtskilliga i anledning av propositionen väckta motioner.

I motionen 367 i andra kammaren av herr *von Friesen* hade hemställts, att riksdagen måtte avslå förevarande proposition, i vad densamma avsåge statlig reglering av importen av tobaksvaror, samt — därest detta yrkande ej bleve bifallet — vidtaga i motionen angiven ändring av förslaget.

Utskottet hemställde, att riksdagen, med förklarande att Kungl. Maj:ts förevarande proposition nr 200 icke kunnat av riksdagen oförändrad bifallas, måtte

A) 1) för sin del antaga av utskottet framlagt förslag till lag angående statsmonopol å tillverkning och import av tobaksvaror;

2) för sin del antaga av utskottet framlagt förslag till förrordning om vissa ersättningar vid införandet av statsmonopol å importen av tobaksvaror;

3) för sin del antaga av utskottet framlagt förslag till förrordning om skattefrihet för vissa ersättningar vid införandet av statsmonopol å importen av tobaksvaror;

B) besluta, att anm. 2 vid nr 159 i den vid tulltaxeförrordningen den 4 oktober 1929 (nr 316) fogade tulltaxan från och med den 1 juli 1943 skulle hava i utskottets hemställan angiven lydelse;

C) bemyndiga Kungl. Maj:t att å statens vägnar träffa överenskommelse med aktiebolaget Svenska tobaksmonopolet om sådana ändringar i gällande avtal angående utövandet av statens tobaksmonopol, som föranleddes av nyssnämnda lags antagande;

D) bemyndiga Kungl. Maj:t att med aktiebolaget Svenska tobaksmonopolet träffa avtal därom, att av bolagets medel skulle utgå gottgörelse till de inom tobaksbranschen sysselsatta personer, som avsåges i den föreslagna ersättningsförrordningen, i enlighet med den i sagda förrordning omförmälda kommissionens beslut;

E) lämna följande motioner, nämligen:

de likalydande motionerna I: 256 av herr *Åqvist* m. fl. och II: 368 av herr *Molander* m. fl.,

de likalydande motionerna I: 257 av herr *Holmström* m. fl. och II: 369 av herrar *Olson* i Göteborg och *Staxäng*,

motionen I: 252 av herr *Herlitz*, samt

motionen II: 367 av herr *von Friesen*,

i den mån de icke kunde anses besvarade genom vad utskottet anfört och hemställt, utan åtgärd.

Reservation hade avgivits av herr *De Geer*, som hemställt, att riksdagen måtte avslå Kungl. Maj:ts förevarande proposition nr 200.

Efter föredragning av utskottets hemställan yttrade:

Herr *De Geer*: Herr talman! Jag har egentligen en anmärkning i tre hänseenden mot utskottets utlåtande.

För det första vill jag göra gällande att det är orättvist att i dagens läge utmäta en ersättning åt en viss grupp importörer. Det är många grupper av

Andra kammarens protokoll 1943. Nr 21.

Lag angående statsmonopol å tillverkning och import av tobaksvaror m. m.
(Forts.)

importörer som nu drabbats av omöjligheten att fullfölja sin näring. De ha försökt klara sig på bästa möjliga sätt. En del av personalen har sökt sig till andra områden, för tillfället eller beständigt. Detsamma är givetvis förhållandet även beträffande tobaksimportörerna. Jag unnar dem gärna ersättning men tror det hade varit billigare för statsmakterna, om vi hade utmätt ersättningen vid avspärrningens slut i stället för att grunda den på en tid innan avspärrningen började.

Min väsentligaste anmärkning är emellertid, att jag överhuvud taget icke vill ha den enskilda tobaksimporten avstängd. Jag tror att den enskilda tobaksimporten har stora uppgifter att fylla, och den har förvisso under den tid den fortgått gjort konsumtionen goda tjänster. När monolet på sin tid bildades, förutsattes att den enskilda importen skulle bibehållas. Den institution, som mer än någon annan besitter sakkunskap på detta område, är ju tobaksmonolet, och detta företag har för sin del avstyrkt den enskilda importens avskaffande. Jag ifrågasätter verkligen om alla möjligheter blivit undersökta för att finna ett modus vivendi i denna fråga. Jag medger oförbehållsamt, att importörerna hittills fått arbeta i tjära och beck; det har varit synnerligen svårt för dem, framtiden har sett hotande och oviss ut. Men därför behöver man inte nödvändigtvis föreslå metoden att avskaffa denna tobaksimport. Med god vilja på ömse håll skulle man nog kunna finna ett sätt att bibehålla enskild import.

Jag kommer härefter in på den tredje synpunkten; den berör andra delen av utskottsutlåtandet, som gäller detaljhandels organisation. Denna del är enligt min uppfattning betydelsefullare än den föregående, då den avser ett större område. Vad utlåtandet här syftar till är enligt min mening inte fullt klart. Det har talats om införande av koncessionssystem. Så långt har man dock inte gått, men jag vågar kanske ifrågasätta, om inte utskottsutlåtandet så att säga öppnar dörren på glänt mot koncessionssystemets införande. Och vad det innebär veta vi alla: det är första steget på vägen mot återinförandet på ett område av skråväsendet med alla dess konsekvenser, framför allt för konsumenterna. Jag tror inte att riksdagen är rätt forum att avgöra dessa frågor, jag ifrågasätter rent av om inte riksdagen är inkompetent att avgöra dem; den låter sig påverkas av så många intressegrupper.

För en tid sedan under innevarande riksdag hade jag ett meningsutbyte med herr Conrad Jonsson i Eskilstuna angående ledningen av våra affärsdrivande verk. Jag ifrågasatte om man inte i större utsträckning borde gå in för bolagsformen, så att verken hade större rörelsefrihet och vore mera oberoende av riksdagen. I stort sett hade nog herr Jonsson och jag samma uppfattning om målet, men vi tvistade om vägarna dithän. Ja, på detta område ha vi, enligt min önskan, ett bolag, men man lämnar inte monolet fria händer, utan riksdagen blandar sig i dess göranden och låtanden på områden, som jag tycker borde vara monolet förbehållna. Jag tänker exempelvis på en sådan sak — en gammal kär bekant för oss riksdagsledamöter — som rabatterna. Hur många gånger ha vi inte diskuterat tobaksrabatterna i riksdagen! Jag anser inte riksdagen vara rätt forum att avgöra en sådan sak. Tobakshandlarna anse naturligtvis, att rabatterna äro för låga, vi andra anse kanske att de äro för höga. Resultatet har i varje fall blivit att vi vid flera tillfällen, då riksdagen behandlat frågan, ha höjt rabatterna. Højningen har tillgått på det sättet att vi höjt skatten, och rabatterna utgå ju på försäljningspriset plus skatten. Min uppfattning är — jag kom in på frågan om rabatterna, då de i viss mån beröra detaljhandels organisation — att rabatterna äro alldeles för höga.

Jag gör mig nog inte skyldig till någon indiskretion, när jag citerar vad ut-

Lag angående statsmonopol å tillverkning och import av tobaksvaror m. m.

(Forts.)

skottets ordförande på tal härom anförde i utskottet. Herr Bärq i Katrineholm är ju en på detta område obestriddigen synnerligen sakkunnig man. Han har varit ledamot av monolets styrelse, han är det inte längre men är alltjämt knuten till monolet och har varit med om alla dessa frågors behandling. Beträffande det skäliga eller icke skäliga i rabatternas storlek sade han som följer:

Vad är det för handling som detaljisten utför? Jo, det är att ta en cigarettlåda eller cigarr från en hylla och räkka den över disken, att ta emot pengar och eventuellt växla några vänliga ord med kunden. Det behövs ingen särskild kompetens härför. För detta får detaljisten en viss betalning, som kallas rabatt. Hur stor är då denna rabatt i förhållande till tillverkningskostnaderna av tobaksvaror? Låt oss börja från början, d. v. s. nere vid tobaksodlingarna i Virginia eller Grekland. Arbetet där innebär jordens förberedande, utläggande av gödningsämnen och utsäde, tobakens skördande, skördens bärgande, tobakens sorterande, tobakens försäljning, tobakens fraktande till ångbåtar. Sedan kommer frakten i båtarna till svensk hamn och slutligen frakten från svensk hamn till tobaksmonolet. Slutligen kan nämnas alla kostnaderna för tillverkning och förpackning av dessa varor i monolets fabriker samt transporten av dem från tobaksmonolet till detaljhandlarnas hyllor. Allt detta kostar icke mer än den ersättning, som tobakshandlarna få för att de räkka asken eller cigarren över disken. Detta är enligt min mening oskäligt och visar, att tobakshandeln är fullständigt felaktigt organiserad. Vi ha inte någonting liknande vid försäljning av karameller, strumpor, byxor etc., där det är fri konkurrens och inte några bestämda rabatter fastställda. Jag anser mig inte vara tillräckligt sakkunnig i denna fråga för att våga rekommendera en fullt fri konkurrens, när det gäller försäljningen i detaljhandel av tobaksvaror. Jag ifrågasätter emellertid, om inte den fria konkurrensen skulle lösa svårigheterna. Att tobakshandlarna behöva en så rikligt tillmätt rabatt beror naturligtvis på att de äro så många. Vi äro också alla ense om att de äro för många, även om vi anse att det är bekvämt för oss att ha så många tobaksaffärer. Om jag som tidsstudie-man skulle undersöka arbetsförhållandena inom tobakshandeln, skulle jag kanske finna, att där finnes personer, som sysselsattes endast 10 procent av arbetstiden. Det är emellertid vi konsumenter, som få betala denna dåliga utnyttjning.

Om riksdagen nu skulle gå på den väg, vartill utskottet ställer dörren på glänt — d. v. s. koncessionssystemet — komma vi säkert efter något årtionde i den situationen, att vi måste inlösa alla de överflödiga tobaksdetaljhandlarna på samma sätt som vi i dag inlösa tobaksimportörerna.

Den naturliga vägen ur svårigheterna är nog att här lämna handeln mera frihet och låta en friare konkurrens få spelrum. Då skulle vi få ett naturligt urval. De mera kompetenta av tobakshandlarna, d. v. s. de som bäst betjäna sina kunder och ha den bästa reklamen samt det bästa läget för sin rörelse, ja, de som överhuvud taget äro skickligast, skulle då stå sig i konkurrensen, även om man högst betydligt sänkte rabatterna. De mindre livsdugliga tobakshandlarna skulle då bli tvungna att slå igen sina butiker. Detta är den naturliga urvalsväg, som härskar på andra områden, och jag vill livligt rekommendera den även på detta område.

Jag är inte beredd att uppställa några konkreta förslag, hur vi skola lösa denna fråga. Jag har endast velat helt allmänt kritisera utskottsutlåtandet. För att vi skola ha möjlighet att gå andra och bättre vägar än dem utskottet rekommenderat ber jag emellertid, herr talman, att få yrka avslag på utskottets utlåtande i denna fråga.

Lag angående statsmonopol å tillverkning och import av tobaksvaror m. m.
(Forts.)

Herr Lindqvist: Herr talman! Jag har aldrig tidigare deltagit i tobaksdebatterna här i riksdagen. Att jag nu tager till orda som förste talare efter reservanten beror emellertid på den plats, jag har haft i det sammansatta utskott, som behandlat den kungl. propositionen.

Jag förstår en hel del av de synpunkter, som herr De Geer här framförde. För min personliga del var jag i början när jag läste propositionen och kommittéförslaget mycket tveksam på en hel del punkter. Jag har emellertid låtit denna tveksamhet fara. Utskottet är också nästan enigt i denna fråga, då herr De Geer är ensam reservant. Jag begår nog ingen indiskretion, om jag omtalar, att herr De Geer i utskottet inte närmare utvecklat de synpunkter, som han velat anlägga på denna fråga. Detta har kanske berott på att han redan från början haft klart för sig, att det inte fanns stora möjligheter att samla någon majoritet för den uppfattning, han här förfäktat.

Utskottet har vid sin granskning av propositionen funnit, att det är mycket starka skäl, som tala för det förslag, som här framlagts av Kungl. Maj:t. Huvudförslaget är som bekant att den fria importrätten av tobaksvaror skall upphöra. Med undantag för vissa tobaksdetaljister skall monopolbolaget ha ensamrätt att importera tobaksvaror. Redan vid tobaksmonopolets inrättande förelåg förslag att importrätten skulle förbehållas monopolets utöfva, men vederbörande departementschef ville inte gå på den linjen. Han ville i stället gå en vad man skulle kunna kalla mjukare väg och lämna importen fri. Jag har varit med här i riksdagen både då tobaksmonopolet beslöts och sedan under de år som gått därefter. Vad som hänt sedan dess har många gånger gett mig anledning fråga, om det ändå inte hade varit bättre, om man redan från början omfattat de tankar, som nu fått form i propositionen. Man hade då säkerligen sluppit ifrån en hel del av de besvärligheter, som i första hand monopolets ledning men även vi här i riksdagen ha haft att kämpa med. Erfarenheterna från de snart 30 år, som gått sedan monopolet infördes, ha lärt oss, att 1914 års system inte var bra. Hur man än försökt att lappa, laga och bättra på systemet har det inte blivit bra. Även om allt inte kan bli bra sedan importmonopolet genomförts, är det dock klart, att vi därmed skola få bort en del av svårigheterna. Vi få också förutsätta, att detta förslag kommer att åtföljas av en del andra åtgärder. Om importmonopolet genomförts redan från början, hade vi säkerligen sluppit en hel del av de utgifter, som det allmänna haft för att inlösa den ena gruppen efter den andra. Jag har visserligen inte någon sammanställning av hur mycket detta kostat det allmänna, men det är säkerligen inte små summor. De ersättningar, som nu föreslås att utbetalas till dem, som inte längre få importera tobaksvaror, måste anses vara mycket stora. De äro säkerligen de största som utbetalats vid ett och samma tillfälle. Det är inte utan att kanske hela utskottet har sagt sig, att de ersättningar, som här föreslås, äro tilltagna så högt, att tobaksimportörerna borde vara belåtna. De säga emellertid själva, att de inte äro fullt nöjda med ersättningarna, men vid närmare eftertanke skulle de säkerligen erkänna, att det i propositionen föreslagits synnerligen generösa erbjudanden. Trots betänkligheter på en del punkter har emellertid utskottet stannat för att antaga propositionen i hopp om att den skall leda till en bättre reglering av tobakshandeln här i riket.

Osakkunnig som jag är i fråga om detaljerna skall jag inte ge mig in på dessa, då det säkerligen blir andra talare, vilka sysslat med dessa frågor mer än jag, som komma att ta upp dem till närmare belysning, om så erfordras. Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Lag angående statsmonopol å tillverkning och import av tobaksvaror m. m.

(Forts.)

Herr **Henriksson**: Herr talman! Till skillnad från herr De Geer skulle jag vilja uttrycka min stora tillfredsställelse över att vi nu äntligen stå inför en lösning av detta problem angående tobaksimporten och tobakshandeln. Det är en tvistefråga och en irritationsfråga, som är lika gammal som det svenska tobaksmonopolet. Herr De Geer ställde sig i sitt anförande på den absoluta frihetens linje, när det gällde handeln med tobak. Emellertid måste jag säga, att herr De Geer är litet sent ute, därför att den stora principfrågan knäcktes vid 1914 års riksdag. Vad vi nu i dag stå i begrepp att göra är endast en konsekvens av vad som skedde 1914. Att man redan då, eller rättare sagt att redan 1911 års utredning hade den saken klar för sig skulle jag vilja belysa genom att återgiva vad 1938 års tobaksutredning refererar beträffande 1911 års betänkande. 1938 års tobaksutredning säger därom följande: »I nämnda betänkande framhölls, att de i utlandet existerande tobaksmonopolen i allmänhet vore anordnade såsom *fullständiga* monopol. Ett dylikt fullständigt monopol innebure, att staten för sig förbehållit uteslutande rätt att inom landet odla eller låta för monopolets räkning odla tobak, att importera tobak och tobaksfabrikat, att tillverka tobaksfabrikat samt att avyttra tobaksfabrikaten genom därtill antagna försäljare. Efter en redogörelse för olika former av *partiella* monopol uttalade kommitterade, att det vid övervägande av frågan, vilken form som skulle vara att förorda för ett tobaksmonopol i vårt land, syntes kommitterade att valet endast kunde stå mellan fullständigt monopol och ett sådant partiellt monopol, enligt vilket staten skulle övertaga tillverkningen och importen av tobaksvaror medan handeln med monopolets varor — i stället för att ske genom särskilt koncessionerade försäljare — skulle förbli en fri näring. Övriga former för partiella tobaksmonopol hade, yttrade kommitterade, oavsett tekniska bristfälligheter, både i teorien ansetts såsom och i praktiken visat sig vara endast övergångsformer, vilka konsekvent utmynnade i övergång förr eller senare till fullständigt monopol.»

Herr talman! Detta är vad som nu har skett. Vi ha kommit i det läget, att vi äro nödsakade att införa ett fullständigare monopol. Jag har deltagit i 1938 års tobakshandelsutredning, vars förslag propositionen bygger på. Personligen är jag principiellt motståndare till monopol, men jag anser, att man i detta fall icke har att taga ställning till principen, utan man har att taga ställning till följderna av det beslut, som 1914 års riksdag fattade.

Här har nu under en lång följd av år det statliga tobaksmonopolet uppträtt såsom konkurrent till de enskilda importörerna, och riksdagen har även varit med om att besluta angående grunderna för hur denna konkurrens skall försiggå. Det är på denna punkt man kommer in på en del något besvärliga problem. Samhället, som ju bör företräda den objektiva rätten, har blivit frestat av sina egna ekonomiska intressen, vilka taga sig uttryck i monopolets verksamhet. Följden har blivit, att vi icke haft en konkurrens på likvärdiga grunder, ty varje gång importen visat sin konkurrensförmåga och haft möjlighet att öka sin omsättning och utvidga sin kundkrets, har riksdagen på förslag av monopolet och Kungl. Maj:t fattat beslut att genomföra sådana skatteändringar, att importen blivit högst väsentligt hårdare beskattad än den inhemska tillverkningen. Där är alltså utgångspunkten för det läge, som vi sedan kommit till. Hela tiden har statens intresse att få ut mer och mer pengar från tobakshandeln varit utslagsgivande, och samtidigt har monopolets intresse av att få mer skydd gjort sig gällande. På det viset ha vi fått vad jag skulle vilja kalla en haltande beskattning på importvaror och varor av inhemsk tillverkning, varigenom situationen för importörerna blivit absolut hopplös. De ha icke kun-

Lag angående statsmonopol å tillverkning och import av tobaksvaror m. m.
(Forts.)

nat fylla den funktion, som man avsåg att de skulle fylla, när man år 1914 lät importen vara »fri». Då sade man, att importen skulle finnas för att utgöra ett korrektiv mot missförhållanden i fråga om monopolets tillverkning och arbetssätt. I själva verket har det blivit på det sättet, att importen för att överhuvud taget få rum med skatterna i sina kalkyler dels fått mer och mer pressa inköpspriserna, vilket haft till följd att kvaliteterna försämrats, och att importen sålunda icke kunnat utöva någon stimulerande inverkan på monopolets verksamhet, och dels måst pressa de anställdas villkor undan för undan.

Herr De Geer framhöll, att han i dagens läge icke ansåg det riktigt att göra en sådan här inlösen beträffande en grupp importörer, då det funnes många andra importörer, som haft svårigheter till följd av avspärningen. Jag vill påpeka, att det icke är det problemet, som föreligger till bedömande nu. Frågan om tobaksimporten togs upp till behandling och var klar till sina konsekvenser redan innan vi råkade in i nuvarande läge beträffande avspärningen utifrån.

Herr De Geer satte vidare i fråga, huruvida nu alla möjligheter att komma till en annan ordning vore uttömda. Ja, det finns, såvitt jag förstår, bara ett sätt, varigenom man skulle kunna bibehålla importen, och det vore att likställa importvarorna och den inhemska produktionen i beskattningshänseende. Men om man planerade en sådan lösning, komme monopolets och statens intresse av att oförändrad bibehålla den produktionsapparat, som man skapat inom monopolet, att göra sig gällande, och då komme man vid varje tillfälle, då importen tenderade att lägga under sig en större del av marknaden, att från monopolet framställa krav på ökat skydd. Det där ha vi hållit på med i så många år, att det till fullo visat sig, att vi icke längre kunna fortsätta på den vägen. Det finns alltså icke något annat alternativ här än att låta också importen ingå i monopolet, och det är en konsekvens, som man redan i 1911 års utredning hade klart för sig att vi skulle komma fram till.

Sedan berörde herr De Geer också detaljhandeln och dess ställning. Han yttrade i det sammanhanget, att han icke kunde förstå, varför man skulle ha fastställda rabatter inom tobakshandeln, när något sådant icke gällde beträffande handeln med karameller och dylikt. Detta är beroende på att staten, när den skattelagda monopolvaran försäljes, vill fixera priset både för allmänheten och för återförsäljarna. Det är en grundläggande bestämmelse i monopolförordningen, att man icke får sälja annat än till åsatta priser. Eftersom statens ekonomiska intressen skola tillvaratagas, kan man svårligen lämna marknaden fri för vilket pris som helst på en tobaksvara.

Vad härefter beträffar koncessionssystemet är jag principiellt motståndare till ett sådant system. Skulle man införa något dylikt inom tobakshandeln, skulle man snart stöta på samma problem, som uppkommit beträffande de s. k. droskägareänkorna i Stockholm, och vilket man icke funnit någon lösning på. Jag förmenar sålunda, att den enskilde detaljisten skall ha möjlighet att förfoga över sin rörelse. Endast på en punkt har man velat införa en reglering, i det att man i större städer skulle få en kontroll över nyetablerandet av tobaksaffärer, så att man i framtiden icke skulle behöva riskera att finna försäljningsställen med så liten omsättning, att rörelsen icke vore bärande och icke kunde fylla sin funktion som tobaksdistributör vare sig ur konsumenternas eller tobaksmonopolets synpunkt.

Herr talman! Jag vill framhålla, att jag för min del anser, att huvudprinciperna i det föreliggande förslaget äro tillfredsställande, alltså principerna beträffande ordnandet i fortsättningen av importhandeln och detaljhandeln. Dessa principer äro också till väsentlig del överensstämmande med det förslag, som 1938 års utredning framlagt. Det är endast på ett par punkter rörande ersätt-

Lag angående statsmonopol å tillverkning och import av tobaksvaror m. m.

(Forts.)

ningsfrågan, som jag skulle vilja göra några erinringar. Jag skulle därvid vilja betona, att man, när man betraktar denna fråga, måste hålla i minnet de skäl, som föranlett, att tobaksimporten kommit i det läge, där den befinner sig. Skälen ha varit statens ekonomiska intressen, vilka tagit sig uttryck i monopolets verksamhet och vilka medfört, att staten ständigt försvårat importens möjligheter att arbeta och att komma till ett tillfredsställande ekonomiskt resultat.

Såsom jag tidigare framhöll har utvecklingen blivit sådan, att de hos tobaksimportörerna anställda ständigt fått se sina villkor försämrade, och i dagens läge torde villkoren för dessa anställda vara allt annat än tillfredsställande. Vad beträffar ersättningen till de anställda ha de sakkunniga för sin del föreslagit, att man skulle efter vissa principer utbetala livräntor, utgående efter medelinkomst. De sakkunniga föreslogo, att man för personer med den längsta anställningstiden skulle låta livräntan utgå med 75 procent av medelårsinkomsten. När frågan var ute på remiss och behandlades av tobaksmonopolet, framhöll monopolet, att dess anställda inte hade mer än 60 procent av lönen i pension. Från monopolets sida yrkade man därför på en sänkning av de föreslagna 75 procenten till 60 procent. Jag vill emellertid framhålla, att då utredningsmännen föreslogo 75 procent var detta inte alldeles gripet ur luften. Jag skulle i detta sammanhang endast vilja återge ett stycke i de sakkunnigas betänkande, som rör just den här saken. De sakkunniga säga: »Vad de inom tobaksimporten anställda angår synes vidare en särskild omständighet böra tillbörligt beaktas. Av såväl arbetsgivare som anställda inom branschen har gjorts gällande, att importnäringens svårigheter nödvändiggjort en mycket låg lönestandard för importörernas personal. Vid verkställda undersökningar ha vi ansett detta påstående vinna bekräftelse. Till stöd för detta uttalande kan exempelvis anföras, att genomsnittslönen till de hos grossisterna anställda manliga kontoristerna år 1938 synes ha utgjort allenast $\frac{2}{3}$ av medelinkomsten samma år för motsvarande personalgrupp hos monopolbolaget. Hos grossisterna anställda kassörskar ha uppburit föga mer än hälften (56 procent) av medelinkomsten för samma kategori av bolagets personal. Vid bedömandet av dessa siffror bör märkas, att avsevärt större del av grossisternas personal än av bolagets har sin verksamhet förlagd till den högsta dyrtorten (Stockholm). Vidare kan nämnas, att manlig lagerpersonal hos grossistfirmor i Stockholm år 1938 i genomsnitt uppnådde en lön av allenast 2,422 kronor.»

Detta var alltså motivet till att de sakkunniga för sin del förordade, att en livränta skulle utgå med 75 procent av medelårsinkomsten. Jag måste beklaga, att den motion, som här har väckts med yrkande om en förändring av Kungl. Maj:ts förslag på denna punkt, icke har av utskottet beaktats. Jag anser, att man i nuvarande läge borde ta något större hänsyn till den personal, som på detta sätt blir ställd utan arbete. Jag tillåter mig därför yrka, att 9, 11 och 13 §§ i förslaget till ersättningsförordning ändras så, att den procentsats, varmed livräntorna skola utgå, bestämmas till 75 procent i stället för föreslagna 60 procent.

Till slut skulle jag vilja säga ett par ord om beräkningen av importörernas goodwillersättning. Det framhålles i förslaget, att vid beräkningen av denna ersättning skall först från årsresultatet dragas av gottgörelse för ränta å eget kapital, och att denna ränta skall beräknas efter 5 procent. En sådan beräkning torde emellertid icke vara rättvis, eftersom medelräntan under basperioden har legat avsevärt under 5 procent. I de remissyttranden över förslaget, som ingått, har man också framhållit detta. Jag vill erinra om att kommerskollegium för sin del förordat, att man vid beräklandet av goodwillersättningen

Lag angående statsmonopol å tillverkning och import av tobaksvaror m. m.
(Forts.)

skulle tillämpa en räntesats av 4 procent, och samma uppfattning har framförts av ett flertal av de handelskammare och andra näringsorganisationer, som yttrat sig över förslaget. Jag anser även för min del, att det föreslagna beräkningssättet är orättvist med hänsyn till att det allmänna ränteläget under basperioden höll sig vid omkring 3 procent. Jag yrkar därför, herr talman, att 8 § andra stycket i förslaget till ersättningsförordning ändras så, att vid bestämmandet av medelhandelsvinsten ränta å det egna kapitalet skall beräknas efter 3 procent och icke, såsom enligt förslaget, efter 5 procent.

Ja, herr talman, detta var de synpunkter, som jag hade på denna fråga.

Herr Olsson i Gävle: Herr talman! Jag skall inte taga upp någon dispyt med herr Henriksson om vad som skapat det läge, där vi befinna oss i dag, d. v. s. om det är statsmakternas eller monopolbolagets fel, eller om det är den allmänna utvecklingen, som fört det dithän. Jag kan inte förstå, att de personer, som i allmänhet ingenting ha emot att skydda svenskt arbete när det ligger i enskild hand, plötsligt mista allt intresse för att skydda svenskt arbete, när det ligger i det allmännas hand.

Jag begärde ordet närmast i anledning av herr De Geers anförande. Han utgick ifrån att vi voro i färd med att begå en orättvisa genom att sätta dessa företagare i ett annat läge jämfört med importörer av andra varor. Herr De Geer förmenade, att det skulle vara betydligt billigare att taga krisen som utgångspunkt vid beräkningen av ersättningarna. Självfallet kan man tvista på den punkten. Man kan naturligtvis säga, att 1940, 1941 och 1942, då krisen avsevärt försämrat tobaksimportörernas ställning, skulle räknas som basår för ersättningarnas beräkning. Man kan vidare säga, att man överhuvud taget inte bryr sig om detta problem utan låter det lösa sig självt. Det skulle säkerligen vara det allra billigaste sättet, om statsmakterna bedreve en politik, som måste leda till den fria importens avskaffande och importörernas utsvältande. Denna väg skulle dock något fördröja problemets lösning. Emellertid har ingen velat gå den vägen, utan man har ansett, att man borde uppträda något gentilare. Herr De Geer förklarade, att importen borde vara kvar på enskild hand. Herr De Geer har deltagit i behandlingen av denna fråga i utskottet, och han bör inte vara främmande för att det är omöjligt att bibehålla importen fri på det sätt, som man 1914 utgick ifrån, om inte staten träder emellan och ungefärligen efter de linjer, som herr Henriksson här utvecklade, garanterar, att importörerna skola ha en viss andel av den allmänna konsumtionen. Jag skulle inte tro, att den linjen på något sätt är mera överensstämmande med herr De Geers principiella inställning än den som Kungl. Maj:ts och utskottet ha valt. Det förefaller mig tvärtom, som om herr De Geer — liksom jag personligen — skulle resa principiella invändningar av mycket starkare art mot en sådan *statsgaranterad privatimport* än vad man kan göra mot det här föreliggande förslaget.

Jag tror att vi kommit i det läge, då det inte finns någon annan möjlighet att ordna upp dessa förhållanden än att bifalla Kungl. Maj:ts av utskottet tillstyrkta förslag. Utskottet utvecklar på sid. 9 i utlåtandet, att riskerna med det nya systemet inte kunna vara särskilt stora vare sig ur konsumenternas, det allmännas eller tobakshandlarnas synpunkt. Det är sörjt för att allmänhetens intresse inte skall trädas för nära genom att tobakshandlarna ha rätt att rekvirera tobaksvaror hos monopolbolaget samt genom den övervakande verksamhet, som skall utövas av tobaksnämnden.

Beträffande detaljisthandelns upprätthållande kan jag säga, att jag på de väsentligaste punkterna ger herr De Geer rätt. Jag skulle dock inte i likhet med

Lag angående statsmonopol å tillverkning och import av tobaksvaror m. m.

(Forts.)

vad han yttrade vilja säga, att riksdagen är inkompetent att bestämma om rabattsatserna m. m. Jag skulle vilja formulera det så, att riksdagen är något för känslig för att med det erforderliga förståndet handha dessa ting. Så långt äro vi överens. Jag tror, att man under de gångna åren inte minst med tanke på de båda inlösningsförfaranden, som verkstälts och som sammanlagt kostat staten cirka 7 miljoner kronor, bibragts den uppfattningen, att det är nödvändigt att söka ordna upp denna sak, och att det därvidlag icke är rabattsatserna, som spela den stora rollen, utan att det avgörande är antalet av små tobaksaffärer, som överhuvud taget icke kunna stå sig i konkurrensen, affärer vilka — om man skulle följa den linje, som herr De Geer här förfäktat — skulle slås ut eller, såsom det sagts på något håll, komma på fattigvården. Det är bara detta man har att välja mellan, om staten av rent sociala skäl anser sig bör träda till och ordna upp detta problem på sätt, som nu av Kungl. Maj:t föreslås.

Herr De Geer tryckte sig mycket starkt intill den sakkunnige herr Bärge i Katrineholm och förklarade, att så och så har herr Bärge sagt. På basis av herr Bärge resonemang kom herr De Geer sedan fram till ett avslagsyrkande. Herr talman, jag godtar herr Bärge i Katrineholm såsom verkligt sakkunnig i det här avseendet. Emellertid föreligger den egendomligheten, att då denne verkligt sakkunnige drar konsekvenserna av sitt resonemang, kommer han fram till ett tillstyrkande av det här föreliggande förslaget, under det att den mindre sakkunnige herr De Geer med utgångspunkt från samma resonemang kommer fram till ett avstyrkande av förslaget.

Jag tror, att man kan säga, att det steg, som nu föreslås av utskottet, är ett steg mot det mål, som även herr De Geer strävar efter, nämligen att få ordning och reda i förhållandena, så att tobaksmonopolet i fortsättningen, när det gäller städerna och de stadsliknande samhällena, kan ordna upp distributions- och försäljningsapparaten efter de affärsmässiga linjer, som herr De Geer gjorde sig till tolk för.

Om man icke tar detta steg, betraktar jag det som uteslutet att kunna göra den upprepning, som behövs, men om man tar steget, är man inne på en väg, som leder till ett uppordnande av dessa förhållanden.

Låt mig sedan till sist säga endast några ord om det förslag herr Henriksson ställde. Utskottet har mycket ingående behandlat dessa ersättningsproblem. Trots att vi betraktade Kungl. Maj:ts ersättningslinjer såsom rimliga och fyllande alla de krav, som i det här sammanhanget kunde ställas, ha vi föreslagit ytterligare en förmån för de ersättningsberättigade, nämligen att en rörelse då det gäller beräkandet av dess handelsvinst icke skall belastas med värnskatt. Jag gör mig icke skyldig till någon överdrift, om jag säger, att utskottet i dess helhet betraktar de ersättningslinjer, vilka här bjudas, såsom inte endast rimliga och fyllande billighetens krav utan även såsom tämligen generösa. Man kan i detta fall vara generös, herr Henriksson, långt mer generös än om det gällt en större kår. Det rör sig här om ett så ringa antal, omkring 150 personer. Hade det i stället varit fråga om t. ex. 15,000 personer, hade vi icke på långt när kunnat godtaga ersättningsgrunder av den omfattning, som här föreligger.

Vid bedömandet av dessa frågor kan man självfallet icke komma ifrån att det i vissa speciella fall kan inträffa ting, som man anser icke borde inträffa. Det är härvidlag fråga om förhållandet mellan de olika företagarna och mellan de olika anställda. Men på denna punkt ha ju såväl Kungl. Maj:t som utskottet sagt, att 14 § i förordningen bör tillgripas, så att icke ett strikt tillämpande av ersättningsbestämmelserna leder till konsekvenser, olämpliga såväl ur stats-

Lag angående statsmonopol å tillverkning och import av tobaksvaror m. m.
(Forts.)

verkets som de ersättningsberättigades synpunkt. Detta betyder icke, att man kan bryta mot grunderna och huvudprinciperna, men det betyder, att man i fall, där det är behövt, kan så att säga lämpa efter lägenhet.

Jag tror, herr talman, att vill man bringa ur världen en gammal stridsfråga, vilken — såsom herr Henriksson uttryckte sig — vållat mycken irritation och många gånger en onödig irritation, då bör man nu vara beredd att handla genom att bifalla utskottets här föreliggande hemställan. Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan i dess helhet.

Herr von Friesen: Herr talman! Det förslag, som föreligger från utskottets sida och som i allt väsentligt ansluter sig till Kungl. Maj:ts synpunkter, innebär ju att grossistimportörerna försvinna och deras verksamhet inlöses av staten medan detaljimportörerna bibehållas, dock med starkt beskuren vinstmarginal. Det är för mitt sätt att se ganska uppenbart, att detta innebär från principiell synpunkt en betydande avvikelse från de riktlinjer som uppdrogos 1914. Detta vare sagt med anledning av vad herr Henriksson yttrade i denna fråga. Det är välbekant, yttrade herr De Geer, att Svenska tobaksmonopolet självt undanbett sig den förmån av fullständigt monopol som här föreslås. Monopolet har här visat sig behjerta konkurrensens betydelse även för den egna verksamhetens främjande. Ur den synpunkt som bör vara vägledande — konsumentens — är denna importkonkurrens värdefull, ty samtidigt som den tillgodoser smaken för goda utländska tobaksvaror, så stimulerar den den inhemska tillverkningen att försöka hålla en nivå, som med hänsyn till smak och pris blir konkurrenskraftig med den utländska varan.

Vad är det nu för skäl, som motivera inlösen av importörerna? Det är, som vi alla veta, deras egen framställning. Ingen skall här bestrida — och det har ju inte heller reservanten herr De Geer gjort — deras svårigheter under nuvarande förhållanden. Man kan också med fog fråga sig: hur många likartade företag arbeta icke med svårigheter under avspärningen? Finansministern anser uppenbarligen tillfället gynnsamt — även om han i någon mån söker dölja det — att förverkliga ett önskemål som bör vara av principiell betydelse för honom själv. Då han ju som bekant är en både intelligent, målmedveten och viljekraftig man, kan man fullt ut förstå honom.

Men hade inte riksdagen bort säga sig, att här fanns ingen fara i dröjsmål. Varför inte vänta till efter kriget med alla de förändringar av handelsförhållandena, som då komma att inträda. Enligt mitt förmenande hade utskottet bort avslå propositionen enbart med hänvisning till det extraordinära läget. Den utredning på vilken finansministern grundar sin proposition till riksdagen är ju baserad på ett förslag, som uteslutande tar hänsyn till fredsförhållanden. Det har påpekats, att förhållandena beträffande tobakshandeln intaga en särställning. Men uppenbart är, att ett bifall till Kungl. Maj:ts förslag och till utskottets hemställan kommer att uppmuntra importörer av andra varor, som med oro se sin omsättning allvarligt minskad under det långa kriget, att begära samma förmån av staten. För den som principiellt ingenting har emot statsdrift eller av staten subventionerad verksamhet är det ju ingenting betänkligt med ett sådant resonemang. Det vore bättre för vårt näringsliv, om staten hölles utanför sådana här transaktioner.

I den av mig avlämnade motionen har jag helt förbigått detaljhandelns ordnande, men även beträffande denna fråga inger utskottets på Kungl. Maj:ts förslag grundade yrkande allvarliga betänkligheter. Jag tänker på den nyetableringskontroll som föreslås.

För mitt sätt att se är det farligt att på förhand dekretera vilka som skola

Lag angående statsmonopol å tillverkning och import av tobaksvaror m. m.
(Forts.)

få kompetens som innehavare av detaljaffär. En genomförd nyetableringskontroll medför förpliktelse att stödja alla oundvikliga misslyckanden. Och inom affärslivet måste man räkna med misslyckanden. Det är föga sporrande för den initiativrike och duglige, om han vet, att hans mindre väl rustade konkurrent alltid till sist kommer att få sitt på det torra. Rätten att misslyckas hör till de mänskliga rättigheterna, och här driver man trygghetskravet in absurdum. Konkurrensen inom detaljhandeln gynnar nämligen konsumenten, den part, vars intresse vi alltid måste bevaka. Affären är till för allmänhetens skull, och det är icke allmänheten som skall betala de misslyckade affärsmännen.

Lyckligtvis ha vi inom vårt land en väldig ekonomisk organisation, som bevakar konsumenternas rätt. Det är Kooperativa förbundet. Det är intressant att se, hur detta, som från början misstänktes för att vara ett mycket aggressivt monopolföretag, som skulle i mycket allvarlig grad skada den s. k. fria eller — som man många gånger uttryckt det — den lojala handeln, nu framstår som den mest konsekventa och rakryggade företrädaren för en i bästa mening liberal ekonomisk politik. Med skärpa har detta förbunds ledning framhållit för kammarens ledamöter välbekanta synpunkter, i stort sett likartade med dem, som jag här tillåtit mig anföra. Jag skulle vilja be de av kammarens ledamöter, som ännu icke tagit slutlig ställning till denna fråga, att studera det aktstycke som väl kommit samtliga riksdagsledamöter till handa från kooperativa förbundets sida.

Jag skall bara tillåta mig att med några få ord citera ur en skrivelse från Kooperativa förbundet, som kom härom dagen. Den är daterad den 26 maj detta år. I den påpekas, att Kooperativa förbundet i skrivelse till utskottet framhållit, att en nyetableringsspärr inom tobakshandeln skulle komma att anföras som ett märkligt exempel och som stöd för önskemål och krav i skråmonopolistisk riktning från den privata detaljhandeln. I den nya skrivelsen anföres, att riktigheten av nämnda uttalande framgår däray, att det är bekant, att köpmännen redan kommit med krav på restriktiva åtgärder i samma riktning. Vid en uppvaktning av köpmännen hos regeringen har gjorts gällande, att »nyetableringskontrollen är ett nödvändigt led i rationaliseringssträvandena inom icke blott enskild handel utan även inom konsumentkooperationen». Det har också från det hållet framförts krav på s. k. legala kompetensvillkor för handelsutövare för att åstadkomma spärr mot nyetablering. Efter att ha anfört detta tillägger Kooperativa förbundet: »Om detta bifölles, komme den tävlan, som nu pågår mellan olika former inom varudistributionen, att allvarligt hämmas. Det är dock nödvändigt, att denna form av tävlan bevaras, då den gemensamma prissättning, som tillämpas av köpmännen, eljest bleve dominerande.»

Det är kanske en upp- och nedvänd tid när man får höra sådana kraftord från just detta mäktiga storföretag. Med den kännedom jag har om de många hängivet arbetande anhängare av konsumentkooperationens idé, som finnas här i kammaren, finner jag det knappast förmätet att hoppas, att åtminstone en del av dem skola visa sig behjärla de synpunkter, som företagets ledning här har givit uttryck åt. Det kan väl ändå icke vara på det sättet, att synpunkterna hos de mera breda lagren, om jag så får säga, av denna rörelse i verkligheten äro annorlunda än de som förfäktas av förbundets ledning.

Med åberopande av vad jag här har anfört tillåter jag mig, herr talman, att yrka bifall till den reservation, som till utskottets utlåtande är fogad av herr De Geer.

Herr **Henriksson** erhöll på begäran ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Både herr von Friesen och herr De Geer gjorde det felslutet, att de

Lag angående statsmonopol å tillverkning och import av tobaksvaror m. m.
(Forts.)

betraktade den fråga om tobaksimporten, som vi behandla i dag, såsom en följd av den existerande krisen och avspärningen. Man kan ingalunda göra den jämförelse herrarna gjorde mellan andra importörer, som nu blivit avstängda från import, och denna grupp av importörer, tobakshandlarna. Den senare frågan var klar till sina konsekvenser redan före det nu uppkomna läget. Utredningen härom var också klar före krisen, och Kungl. Maj:t hade börjat arbetet med frågan redan dessförinnan. Att fullföljandet av saken sker nu under krisen är en sak för sig, och av detta förhållande kunna vi alltså icke draga några slutsatser eller konsekvenser.

När jag hörde herr von Friesen, gjorde jag slutligen den reflexionen, att — efter vad jag vill minnas — folkpartiet och dess representanter vid val-tillfällena mycket bestämt bruka deklarerat, att de företråda de enskilda företagens och i synnerhet de enskilda småföretagens intressen. Under sådana förhållanden är det rätt förvånande att höra herr von Friesens oförbehållsamma rekommendation av konsumentkooperationen och dess idéer med vad därtill hör. Jag tror, att det skall bli av intresse för företagen att kunna notera detta.

Vidare yttrade:

Herr De Geer: Herr talman! Herr Olsson i Gävle förde på tal herr Bärge i Katrineholm sakkunskap, vilken jag för min del gärna vill vitsorda.

Herr Olsson i Gävle framhöll emellertid i fortsättningen av sitt anförande, att jag på grund av samma sakkunskap kommit till ett annat yrkande än herr Bärge själv gjort. Jag medger, att jag besitter mindre sakkunskap än herr Bärge i Katrineholm, men jag vägrar i alla fall att följa med herr Olsson, när han drar sina slutsatser. Här är icke sakkunskap avgörande för frågans bedömning. Detta framgick också av herr Olssons andra yttrande, i vilket han ställde alternativet fattigvård eller statsskydd. Jag medger att, om vi gå koncessionsvägen och med statstväng dra in en hel del av detaljhandlarna, detta alternativ kan ställas. Men det är just den vägen, som jag, såväl när det gäller importörerna som när det gäller detaljhandlarna, vill avråda från. Vi ha en annan hjälpare för att kunna sanera detaljhandeln, och den heter konkurrens, fri konkurrens, herr Henriksson! Det är just konkurrens Kooperativa förbundet på sista tiden brutit en lans för. Och i den utsträckning Kooperativa förbundet kämpar för den fria konkurrensen, följa vi med även för folkpartiets vidkommande.

Den fria konkurrensen på tobakshandelns område berörde jag i mitt föregående anförande på tal om bundenheten vid rabatterna. Jag ifrågasätter till och med varför vi skola behöva ha särskilda tobakshandlare. Låt tobaksvarorna säljas litet varstans, och låt tobakshandlarna konkurrera om rabatterna, så som karamellförsäljarna få göra, även när det gäller en enda koncerns varor. Men, säger herr Henriksson, det finns ett hinder, nämligen monopolförordningen av anno 1914. Ja men, herr talman, mina damer och herrar, ha vi icke större bekymmer här i riksdagen än att riva ner sådana barriärer, som heta lagar och förordningar, så behöver detta icke välla svårigheter, ty vi sysselsätta oss ju i stor utsträckning just med sådant. Sådana hinder, herr Henriksson, böra vi kunna komma överens om att vi kunna riva ner.

Herr Henriksson yttrade ingenting om rabatternas storlek. Jag antar därför, att han delar min åsikt i det avseendet.

Herr talman! Jag vidhåller mitt yrkande.

Lag angående statsmonopol å tillverkning och import av tobaksvaror m. m.
(Forts.)

Herr Olsson i Gävle: Herr talman! Jag hoppas, att herr De Geer icke fattade mig på det sättet, att jag skulle ha menat, att han vore mindre sakkunnig i allting. Jag menade endast, att herr De Geer var mindre sakkunnig i fråga om tobak. I fråga om järn tror jag, att han är mera sakkunnig än herr Bårg i Katrineholm.

Det var emellertid icke detta vi skulle tvista om. Det gäller i stället frågan huruvida man kunde befara, att andra enskilda importörer än tobaksimportörerna skulle kunna resa samma krav som dessa, så att detta skulle komma att bli inkörsporten för sådana krav från alla dem, som fått sin importhandel begränsad på grund av avspärrningen m. m. Det kunna de naturligtvis icke, ty det är ju den skillnaden mellan tobaksimporten och annan import, att staten behärskar hela tillverkningen av tobak inom landet. Det finns en enda företagare på detta område, och där det finns en företagare, som dominerar på detta sätt, så plägar han — jag har t. o. m. sett en och annan enskild företagare, som har dominerat ett område på detta sätt — uppträda med tämligen vid social blick, och det är ingenting annat än det som staten gör i detta fall.

Beträffande Kooperativa förbundets varningar vill jag säga herr von Friesen, att jag är villig att lyssna till varningar från alla håll, men jag kan icke ett ögonblick inse, att ett ordnande av denna fråga skulle innebära, att riksdagen toge ställning till spørsmålet om köpmännens framställning om koncessionstvång för vanlig allmän handel. Det är en annan sak, och när den saken blir aktuell, få vi resonera om den. Att vi i och med ett beslut i nu föreliggande fråga i enlighet med utskottets förslag skulle lägga en grundval för eller skapa ett prejudikat för den saken är en orimlig tolkning, ty den övriga handeln står ju icke i något sådant förhållande till staten såsom företagare som tobaksimportörerna och tobakshandlarna göra.

Sedan vill jag säga, att jag med mycket stort intresse läst Kooperativa förbundets framställning ävensom tobaksimportörernas och många andras framställningar. Bevillningsutskottet har nämligen uppvaktats från många håll i den föreliggande frågan. Jag har också lagt märke till att Kooperativa förbundet i sin skrivelse talar många vackra ord om vilken betydande gärning för konsumenterna, som tobaksimportörerna ha gjort, exempelvis när det gällt virginia cigarretternas genombrott i Sverige. Kanske herr von Friesen känner igen detta. Det kan ju, herr talman, tänkas, att den som vet litet mer än som står skrivet i handlingarna icke tar så allvarligt på den saken. Detta genombrott och denna utomordentliga insats böra nämligen ses mot bakgrunden av att tobaksmonopolets ledning och styrelse ur folkhälsans synpunkt vägrade att taga upp en produktion av virginia cigaretter. Om man därtill lägger, att det finns en gemensam styrelseledamot i tobaksmonopolet och Kooperativa förbundet, så tycker jag, att jag är tämligen garderad, då jag icke tager hela detta resonemang alltför allvarligt. Jag tror, att man får låta detta vara detta, ty den vänstra handen skall ju i allmänhet veta vad den högra gör, och när så icke sker, tror jag icke, att man får bygga alltför mycket på ett sådant resonemang.

Jag finner, herr talman, ingen som helst anledning att efter vad som förekommit i denna debatt ändra det yrkande jag ställde i mitt förra anförande om bifall till utskottets hemställan i dess helhet.

Överläggningen var härmed slutad. Herr förste vice talmannen gav först propositioner beträffande utskottets hemställan under punkten A) 1), nämligen dels på bifall till utskottets berörda hemställan dels ock på avslag därå; och biföll kammaren utskottets hemställan i denna del.

Lag angående statsmonopol å tillverkning och import av tobaksvaror m. m.
(Forts.)

Härefter framställde herr förste vice talmannen beträffande punkten A) 2) till en början propositioner i fråga om 1—7 §§ av det i punkten intagna författningsförslaget, nämligen dels på godkännande av utskottets förslag till lydelse av dessa paragrafer dels ock på avslag därå; och blev den av utskottet föreslagna lydelsen av kammaren godkänd.

Herr förste vice talmannen framställde vidare beträffande 8 § av det i punkten A) 2) intagna författningsförslaget propositioner på 1:o) godkännande av utskottets förslag till lydelse av ifrågavarande paragraf; 2:o) avslag å utskottets berörda förslag; samt 3:o) godkännande av utskottets förslag till lydelse av paragrafen med den ändring däri, som under överläggningen föreslagits av herr Henriksson; och godkände kammaren utskottets förslag till lydelse av paragrafen.

Härpå gav herr förste vice talmannen beträffande det under punkten A) 2) framlagda författningsförslaget i övrigt propositioner på 1:o) godkännande av utskottets förslag till lydelse av författningen i angivna delar; 2:o) avslag å utskottets berörda förslag; samt 3:o) godkännande av utskottets ifrågavarande förslag med de ändringar däri, som under överläggningen yrkats av herr Henriksson; och blev utskottets förslag i dessa delar av kammaren godkänt.

Slutligen framställde herr förste vice talmannen propositioner beträffande utskottets hemställan i punkterna A) 3) samt B)—E) nämligen dels på bifall till utskottets i dessa punkter gjorda hemställan dels ock på avslag därå; och biföll kammaren utskottets hemställan i nu angivna delar.

§ 15.

Föredrogos vart efter annat:

första lagutskottets utlåtande, nr 38, i anledning av väckt motion angående viss ändring av stadspanelagen; samt

andra lagutskottets utlåtanden:

nr 32, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående förlängd giltighet av gällande indelning i ortsgrupper jämlikt lagen den 28 juni 1935 (nr 434) om folkpensionering; och

nr 33, i anledning av väckt motion angående rätt för fattig, å sanatorium vårdad lungsjuk att för personligt bruk uppbära del av sjukpension, m. m.

Kammaren biföll vad utskotten i dessa utlåtanden hemställt.

§ 16.

*Motioner om
vissa ändring-
ar i förord-
ningen om
mödrahjälp.*

Föredrogos andra lagutskottets utlåtande, nr 34, i anledning av väckta motioner om vissa ändringar i förordningen om mödrahjälp.

Efter föredragning av utskottets hemställan anförde

Fru **Johansson**: Herr talman! Jag har väckt en motion om utökning av mödrahjälpen till 350 kronor, när tandvård ingår i mödrahjälpen. Utskottet har ju icke till fullo tillstyrkt min motion, men i utlåtandet har man mycket kraftigt understrukt nödvändigheten av den utökning av mödrahjälpen, som jag påyrkat i motionen. Jag skall därför icke framställa något yrkande. Jag har bara begärt ordet för att, när nu utskottet begär en skyndsam utredning, uttrycka den förhoppningen, att den utredningen måtte ske så snart som möj-

Motioner om vissa ändringar i förordningen om mödrahjälp. (Forts.)
ligt, så att det kanske kan framläggas förslag i ärendet vid en eventuell höst-
riksdag i år.

Vidare yttrades ej. Vad utskottet hemställt bifölls.

§ 17.

Föredrogs andra lagutskottets utlåtande, nr 35, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om anställande av distrikts-
barnmorskor m. m. jämte i anledning därav väckta motioner.

*Förslag till
förordning om
anställande av
distriktsbarn-
morskor m. m.*

Sedan utskottets hemställan föredragits, yttrade:

Herr **Hansson** i Rubbestad: Herr talman! Vid punkt 33 på föredragnings-
listan har andra kammaren redan fattat beslut angående statsbidrag till den
förebyggande mödra- och barnvården, och i detta ärende har statsutskottet
på sidan 20 gjort ett uttalande, som går stick i stäv mot vad andra lagutskottet
i nu föreliggande ärende sagt på sidan 16 i kommentaren till 9 §. Det gäller
reseersättning för barnmorska, som flyttas från ett distrikt till ett annat. Stats-
utskottet har sagt, att denna kostnad i dylika fall bör bestridas av statsmedel.
Men andra lagutskottet säger, att utan uttryckligt stadgande torde gälla, att,
därest barnmorska jämlikt åläggande enligt 5 § flyttar från ett distrikt till
ett annat, skola flyttningskostnaderna bestridas av huvudmannen i det distrikt,
dit hon flyttar. Alltså menar andra lagutskottet, att kostnaderna skola bäras
av det landsting, dit barnmorskan flyttar, medan som sagt statsutskottet har
ansett, att i ett dylikt fall staten skall stå för kostnaderna. Eftersom riksdagen
redan har fattat sistnämnda beslut, hemställer jag, att man som en konsekvens
av detta beslut måtte stryka det uttalande, som finns i andra lagutskottets ut-
låtande längst ned på sidan 16 och överst på sidan 17, alltså de ord som där
lyda: »Utän uttryckligt stadgande torde gälla, att, därest barnmorska jämlikt
åläggande enligt 5 § flyttar från ett distrikt till ett annat, flyttningskostnader-
na skola bestridas av huvudmannen i det distrikt, dit hon flyttar.»

Fröken **Hesselgren**: Herr talman! På andra lagutskottets vägnar vill jag
meddela, att utskottet icke har något emot en sådan ändring, varför utskottet
kan godtaga det förslag till strykning av viss del av motiveringen, som här är
framställt.

Överläggningen var härmed slutad. Herr förste vice talmannen gav propo-
sitioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till utskot-
tets hemställan med den ändring i avseende å motiveringen, varom yrkande
under överläggningen framställt av herr Hansson i Rubbestad; och fattade
kammaren beslut i enlighet med innehållet i den senare propositionen.

Herr talmannen återtog nu ledningen av förhandlingarna.

§ 18.

Föredrogs andra lagutskottets utlåtande, nr 36, i anledning av Kungl.
Maj:ts proposition med förslag till lag om fortsatt giltighet av prisreglerings-
lagen den 30 juni 1942 (nr 459).

Utskottets hemställan bifölls.

§ 19.

*Motioner an-
gående tillsät-
tande av spe-
ciella organ
för ekonomisk
fredsbered-
skap, m. m.*

Föredrogs andra kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande, nr 9, i anledning av motioner angående tillsättande av speciella organ för ekonomisk fredsberedskap, om utredning av de ekonomiska och sociala efterkrigsproblemen och om tillsättande av ett auktoritativt organ för ekonomisk och social försvarsberedskap.

I en inom andra kammaren väckt och till dess andra tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 9, hade herr *Nilsson* i Stockholm, *m. fl.* hemställt, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t begära tillsättande av speciella organ för ekonomisk fredsberedskap,

dels ett sådant med uppgift att rent principiellt ange de allmänna riktlinjerna för de åtgärder av ekonomisk och näringspolitisk art, som borde tillgripas i samband med näringslivets omställning för fredsproduktion och

dels ett organ med uppgift att ange vägarna för hur dessa praktiskt skulle omsättas i verkligheten och naturligt inlänkas i den redan befintliga produktionsprocessen.

I en annan motion, nr 221, hade fru *Västberg m. fl.* hemställt,

att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om skyndsamt utredning av de ekonomiska och sociala efterkrigsproblemen beträffande såväl deras nationella som deras internationella aspekter.

Vidare hade fröken *Hesselgren m. fl.* i motion, nr 222, hemställt,

att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om tillsättande av ett auktoritativt organ för ekonomisk och social försvarsberedskap, som kunde dels förbereda övergången från krigstidens till fredstidens ekonomi i Sverige, dels planera för vårt lands deltagande i humanitära hjälpaktioner för våra nordiska grannländer och i återuppbyggnadsarbetet inom dessa, dels även hålla kontakten med den i andra länder pågående verksamhet, som syftade till att uppdraga riktlinjer för en lösning av efterkrigstidens brännande ekonomiska och sociala problem, och undersöka vilken roll Sverige därvid kunde och borde spela.

Även dessa båda sistnämnda motioner hade hänvisats till andra tillfälliga utskottet.

Utskottet hemställde, att andra kammaren för sin del måtte besluta, att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om tillsättande vid lämplig tidpunkt av särskilt organ med uppgift att undersöka hur näringslivets omställning till fredsproduktion borde ske och vilka praktiska åtgärder, som för detta ändamål kunde vidtagas, samt hur de sociala efterkrigsproblemen borde lösas, varvid hänsyn till internationella förhållanden och humanitära hjälpåtgärder borde tagas.

Reservation hade avgivits av herrar *Nilsson* i Göingegården och *Ljungberg*, vilka ansett, att utskottet bort hemställa, att andra kammaren för sin del måtte besluta i anledning av motionerna II: 9, 221 och 222 att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om tillsättande vid lämplig tidpunkt av en kommitté med uppgift att dels undersöka, vilka praktiska och administrativa åtgärder som böra av staten vidtagas i samband med avveckling av nuvarande krisåtgärder ävensom näringslivets och arbetsmarknadens omställning för fredsproduktion, dels ock planera för vårt lands deltagande i humanitära hjälpaktioner för våra nordiska grannländer och återuppbyggnadsarbetet inom dessa.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr andre vice talmannen **Österström**: Herr talman! Det nu föreliggande utskottsutlåtandet har ju mottagits med viss uppmärksamhet, något som av

Motioner angående tillsättande av speciella organ för ekonomisk fredsberedskap, m. m. (Forts.)

flera anledningar är naturligt. Dels och framför allt är själva sakfrågan ofantligt viktig, dels är det grepp utskottet fått om ämnet i åtskilligt ganska uppseendeväckande. Slutligen skulle kunna sägas, att skrivsättet och nyanseringen i utlåtandet — eller rättare sagt bristen på nyansering — är i stor utsträckning märklig. Det finns följaktligen orsak att granska resultatet av utskottsarbetet en smula, då det vore oriktigt att låta utskottets resonemang i väsentliga delar stå oemotsagt från vår sida. Man kan nämligen icke värja sig för den uppfattningen, att i viktiga avseenden existerar här en på djupet och på bredden betydande klyfta mellan liberal åskådning och den föreställningsvärld, som innerst inne dikterat majoritetens resonemang. Men även om härutinnan till äventyrs delade meningar kunna råda — det säges ju att man icke bör lägga in mera i utskottsutlåtandet än som formellt finns där och jag vet, att åtminstone någon av utskottets ledamöter tolkar skrivsättet så, att ingen motsättning behöver uppkomma mot liberal åskådning — är det i alla fall angeläget att klara upp saken, så att eventuella missförstånd i fortsättningen undvikas. Denna fråga tillhör nämligen dem, som under de närmaste åren med säkerhet komma igen i åtskilliga sammanhang, och debatten bara vinner på att linjerna så långt möjligt bli klart fastlagda.

I ett avgörande avseende råder ju absolut enighet mellan oss alla, nämligen däri att frågan om vårt folks ekonomiska, och följaktligen även den kulturella och sociala standarden, eftersom allt detta hör oupplösligt samman med varandra, är ett dominant problem. Alla folk resonera på samma sätt som vi göra härvidlag. Det stora bekymret över hela linjen är på vilka vägar och med vilka medel det skall vara möjligt att mest effektivt övervinna följderna av världskrigets nedbrytande verkningar och återerövra välståndet från 1939 samt däriifrån kunna fortsätta marschen i standardhöjande riktning. Överallt kretsar diskussionen kring detta i vad mån ett ökat statsinflytande skall kunna främja den önskvärda utvecklingen eller icke. Varje gång en stor krigskatastrof, eller en av andra anledningar föranledd ekonomisk kris, drabbat mänskligheten, har reaktionen och deprimeringen fått uttryck i misströstan om de enskilda krafternas möjligheter att bemästra de härav uppkomna svårigheterna. Som det stora alternativet dyker då upp tanken på staten såsom en räddare i nöden. Även denna gång är det likadant. Världen är så stor, så stor, och Lasse är så liten. Trygghetskravet och trygghetsbehovet gripa med utomordentlig styrka tag om människorna i farliga och osäkra tider. De äro säkerligen beredda att offra oerhört stora andra värden för att vinna vad de tro är ekonomisk trygghet. Diktatureernas segertåg genom Europa under de två sista årtiondena visar detta tillfyllest men visar också någonting annat, som vi icke behöva utförligt orda om. Resultatet av hästkuren blev fruktansvärt. Ett folk som det svenska, vilket obestriddligen på ett synnerligen förnämligt sätt har löst samarbetets problem och såvitt jag förstår ser vägen ligga ganska klart stakad och öppen för en lycklig fortsättning av denna lyckligt inledda allmänna samverkan på skilda samhällsområden, är icke så lätt fångat av paniklösningens risker, borde åtminstone icke vara det. Både våra erfarenheter och vår instinkt säger oss, att den grund vi hittills så framgångsrikt byggt vårt relativa välstånd på, omöjligen kan ha blivit oduglig och sönderfränt under dessa år. Det finns ingen anledning för oss att i panisk rädsla för framtiden störta oss ut i äventyrligheter.

Riktigast är att vi räkna med åtskilliga alternativ för efterkrigsproblemens lösning. Ingenting vore väl farligare än att kalkylera med bara ett sådant. Våra anordningar i olika avseenden, våra förberedelser att fånga in chanserna,

Motioner angående tillsättande av speciella organ för ekonomisk fredsberedskap, m. m. (Forts.)

när vapenvilan inträtt, måste ju taga sikte på en anpassning till de allmänna villkor, som freden ger oss. Tyvärr har Sverige intet nämnvärt inflytande på hur kriget slutar eller rättare sagt hur freden gestaltas. I varje fall blir vårt inflytande synnerligen obetydligt. Svårigheterna äro naturligtvis mycket stora att en gång skapa balans i den snedbelastade världen. Hur stora dessa svårigheter bli kan icke nu bedömas. Processen blir måhända lättare än pessimisterna våga räkna med, men ingen av oss är heller främmande för den tanken, att vissa utsikter finnas att ett verkligt sammanbrott med anarki och kaos uppstår som konsekvens av folkkampen. Jag har emellertid det allmänna intrycket, att en relativ optimism råder beträffande vårt eget lands möjligheter att någorlunda hävda sig.

Helst vilja vi tänka oss en efterkrigsvärld, där våra naturliga konkurrensresurser finna fullödigt uttryck. Men förutsättningen är då givetvis en någorlunda fri världsmarknad och en sund prisbildning samt icke minst ett fritt näringsliv, som får utveckla hela sin initiativkraft och skaparförmåga i en tävlan, där det bästa segrar. Det ekonomiska och sociala framåtskridandet är oupplösligt förbundet med dessa betingelser. För vårt folk kan välstånd icke uppnås inom sjalvhushållets trånga ram. Vi måste ha världen som marknad för våra produkter, ifall vi skola kunna hysa förhoppningar om en godtagbar framtida standard. Följaktligen måste svensk politik i detta fall med allra största intresse omfatta och deltaga i varje rimligt strävande att få till stånd ett normalt, ett fredligt och ett solidariskt mellanfolkligt samarbete snarast möjligt. Denna mellanfolkliga samarbetslinje är även en ekonomiskt betydelsefull svensk linje. Vad som sagts härutinnan i den från folkpartihåll väckta motionen måste alltså understrykas såsom pekande på en praktisk handlingslinje, även om man ser saken ur egoistisk svensk intressesynpunkt. Till detta bör givetvis också läggas den icke mindre viktiga synpunkten, att Sverige känner det som en verklig förpliktelse att bortsett från varje egen vinning stödja det humanitära arbete, av vilket ett ytterligt starkt behov uppkommer i samband med fredskrisen, samt det internationella återuppbyggnadsarbetet i allmänhet, så långt våra krafter och resurser räcka till.

Den internationella marknadens betydelse för oss har föga eller icke alls fått uttryck i utskottets uppläggning. Där har man i stället koncentrerat sin uppmärksamhet på det slutna svenska rummets möjligheter att bereda bärgning. Men dessa möjligheter äro alltid begränsade, ja, de äro i högsta grad begränsade och kunna aldrig representera någon verklig välståndslinje, hur strängt vi än skulle genomföra den inkomstutjämning, som skymtar i utskottets utlåtande. Hela Sveriges världsmarknadsproblem skjuts åt sidan av utskottet, måhända alldeles oavsiktligt, men i alla fall har så skett, och därigenom får man en missvisande bild av frågeställningen i stort. Över huvud taget kan man i detta sammanhang göra den generella anmärkningen mot både utskottet och i någon mån mot reservanterna, att vederbörande i motiveeringen har sträckt sig utöver vad frågan gäller, nämligen förslag om förberedande åtgärder att bemästra de i samband med fredskrisen uppkommande vanskligheterna. Detta i sin tur frestar dem till spekulationer, vilka man måste ställa sig ytterst försiktig och rentav skeptisk till. Men när man nu har angripit saken på detta en smula olyckliga sätt, borde utskottet enligt vår mening ha anfört ungefär följande:

Det fria näringslivet har gjort sig mer än väl förtjänt av att få en full och hel chans igen. Ingenting berättigar statsmakterna till ett uppträdande, som nekar näringslivet denna chans — om den står till buds genom internationell utveckling i allmänhet. Sysselsättningsproblemet har näringslivet genom ly-

Motioner angående tillsättande av speciella organ för ekonomisk fredsberedskap, m. m. (Forts.)

sande och resultatrika insatser i stort sett lyckats lösa, även om svårigheterna vid vissa tillfällen varit betydande. Men då ha dessa svårigheter i regel varit beroende av förhållanden, för vilka man i det mesta icke kan skylla näringslivet. Utskottet borde också ha varit angeläget att styrka detta sitt erkännansamma påstående om det fria näringslivets betydelse genom att anföra några fakta om expansionen på olika områden, exempelvis det industriella. Man vet sålunda att den svenska industrien krisåret 1922 i runt tal sysselsatte 326,000 arbetare. År 1939 hade deras antal ökats till 563,000 d. v. s. med 73 %. Försäljningsvärdet hade under samma tid ökat med 200 %. Man vet också att produktionsresultatet per arbetare ökade med 73 % under perioden. Taga vi enbart järn- och metallindustrien, så ökades arbetarantalet från 82,000 till 209,000 eller med 155 % och försäljningsvärdet från 0.41 till 2.08 miljarder, alltså en femdubbling. Här hade produktionsresultatet för arbetare förbättrats med 100 %.

Bakom denna utveckling ligga emellertid mödosamma insatser och svåra, riskfyllda ställningstaganden från företagarnas sida. Resultatet har icke uppnåtts av sig självt. Detta borde utskottet också ha kunnat konstatera. Hur skulle ett statligt dirigerat näringsliv ha på ett lika bra eller bättre sätt kunnat klara dessa uppgifter? Jag såg för en tid sedan en talande exemplifiering av den sista periodens imponerande utvidgning och nyskapelser och erinrar mig bl. a. vad som åstadkommit vid Boliden, vidare det rostfria stålets segertåg, den nya aluminiumtillverkningen, de svenska varvens förbluffande expansion, våra ångturbintypers segertåg över världen, det svenska kullagrets alltmer dominerande ställning på världsmarknaden, det intensiva utvecklingsarbete, som kännetecknar den elektriska industrien, de svenska järnvägarnas omfattande elektrifiering, den svenska automobilindustrien, alla de många nya förädlingsprodukter, vilka skapats på basis av våra skogstillgångar, o. s. v. Samtliga dessa exempel ge sammantagna ett utomordentligt starkt intryck av den enskilda företagsamhetens livskraft, dess anpassningsförmåga och initiativriktighet. Allt detta borde ha funnit plats i utlåtandet och underlaget för bedömandet av våra utsikter skulle ha vunnit därpå.

Men utskottet borde ha kunnat tillagt att denna framåtanda präglar icke näringslivet enbart under normala förhållanden. Även i nu rådande kristid har näringslivet motsvarat de allra högsta krav. Näringslivet är enligt dessa årens erfarenheter mäktigt en oerhörd anpassningsförmåga, när svårigheterna sätta in. Det behärskas av en klart dokumenterad vilja till samarbete med statsmakterna och deras organ. Näringslivet har en oklanderlig samhällssyn och en prisvärd solidaritet med det hela samt har givit bevis på initiativriktighet i allra högsta grad. Icke blott storindustrien kan taga äran av detta betyg. Om svensk handel och svenskt hantverk gäller alldeles samma omdöme i stort sett. Och även jordbruket har rätt att vara med härvidlag. Vad det svenska jordbruket utfört i fråga om produktionsökning och rationalisering under de senaste årtiondena är varken mer eller mindre än en bragd. Hur skulle vår situation ha varit i nuvarande läge, om icke denna kraftprestation blivit utförd? Detta resonemang förlorar icke i betydelse därför att staten beträffande jordbruket liksom i andra fall gjort åtskilligt för att på lämpligt sätt skapa drägligare arbetsmöjligheter och arbetsvillkor åt den enskilda företagsamheten. Nog borde under sådana förhållanden detta fria näringsliv ha kunnat räkna på att komma i åtnjutande av ett mera generöst erkännande, även med hänsyn till vad vi vänta av dess framtida insatser, än vad utskottet funnit skäl att giva.

Man saknar också i utlåtandet den viktiga punkten om ett avvecklingsprogram beträffande kristidens regleringsåtgärder och för näringslivet hårt tryc-

Motioner angående tillsättande av speciella organ för ekonomisk fredsberedskap, m. m. (Forts.)

kande band, visserligen nödvändiga i nuvarande tid, men dock högeligen angelägna att få bort. Nu står näringslivet berett att gripa alla de chanser, som vapenvila och fredsslut eventuellt komma att giva oss. Man förbereder sig målmedvetet och intensivt härför. Utskottet är naturligtvis medvetet om detta. Man kunde ju då ha tänkt sig att det varit angeläget att uttala att statsmakterna skola se en stor uppgift däri att på allt sätt underlätta och stödja näringslivet i dess fortsatta kamp för att trygga den ekonomiska och sociala standardhöjning, som vi alla sträva efter åt vårt folk. Vi skulle ha velat ha utskottsyttrandet formulerat som en signal från statsmakterna till näringslivets målsmän: Vi lita på Er och vi förvänta att Ni i framtiden liksom hittills icke skona Er, icke sky några ansträngningar att utnyttja möjligheterna till vårt folks ekonomiska förkovran, och vi försäkra Er att vi äro beredda att på varje punkt stödja det svenska näringslivet i dessa strävanden och att göra detta på ett sådant sätt att det också blir en verklig hjälp, icke enbart ett uppstaplande av hinder i Er väg. Redan därför förorda vi att statsmakterna skapa nödiga organ för ett intimt samarbete med näringslivet, kunde utskottet ha tilllagt. Men även av det skälet är en positiv inställning till de föreliggande motionerna alldeles naturlig alldenstund det är en skyldighet, hur mycken aktning och tilltro man än hyser gentemot näringslivet, dess plikt känsla och dess förmåga till utveckling, att det allmänna skaffar sig vissa bestämda garantier för att den farliga mellanperiodens svårigheter mötas med positiva åtgärder, vilka så långt möjligt är samordnas och länkas in i en bestämd fåra. Staten har i denna situation en ovillkorlig rätt att kräva ett samarbete om lösningen av de kolossala uppgifterna, ty riskerna äro ytterligt stora. Att släppa detta krav på samverkan vore att handla ansvarslost, då så betydande värden stå på spel. Och utskottet borde ha kunnat exemplifiera detta på ett övertygande sätt. Kravet på att statsmakterna beredas tillfälle att följa utvecklingen fram över fredskrisen i fruktbarande och förtroendefullt samarbete med näringslivet är nämligen mycket lätt att motivera även från liberala utgångspunkter.

Detta är självklart också av den anledningen att vi ha skyldighet att räkna med flera alternativ. Kriget kan ju sluta på ett sådant sätt att hatet och misstron samt de därur blommande isoleringssträvandena fira triumfer och i våldsam grad förhindra utvecklingen av en verklig och fri världshandel. Detta vore det olyckligaste av allt, och ännu en gång finns anledning att i detta sammanhang understryka att Sverige i sitt eget intresse måste stödja en utveckling i riktning av internationellt samarbete. Det fria näringslivet kan i vissa lägen bli urständssatt för lång tid att på ett naturligt sätt fylla sina funktioner. Då måste det slutna rummets försörjningsproblem lösas, och en helt annan situation än den jag förut tecknat uppkommer i så fall. Men även vid det förhållandet ha vi en väldig tillgång i det fria näringslivets erfarenheter och initiativ. Då leva vi emellertid icke i solen eller i ett stigande välstånds tecken, men i skenet av knapphetens och fattigdomens kalla stjärna, vilket är en avgörande skillnad. Så ovisst som läget är, synes det uppenbart att statsmakterna icke få släppa ifrån sig möjligheterna att behålla ett visst grepp om utvecklingen och därigenom skydda sig mot alla överraskningar så långt detta går. Vi få alls icke intaga en negativ hållning härvidlag. Men vi kunna icke heller nöja oss med utskottsmajoritetens anvisningar, som, trots vissa godtagbara formuleringar, i åtskilliga stycken, enligt vårt sätt att se pekade fel och i andra icke giva någon anvisning alls. Inga kunna exempelvis vara mera positivt fängslade av socialpolitikens möjligheter att berika samhället än vad vi äro, men att man skulle komma längre än ett ganska kort stycke vid lösningen av *sysselsättningsproblemet* genom socialpolitiken, det ha vi svårt att se. Någon

Motioner angående tillsättande av speciella organ för ekonomisk fredsberedskap, m. m. (Forts.)

liten bit kommer man givetvis alltid, men icke till en lösning. Bostadsprogrammets genomförande och de fria skolmåltiderna, för att ta ett par exempel, ha i många av oss entusiastiska anhängare, men i detta sammanhang är det en farlig förhoppning man håller upp för människorna genom att resonera som utskottet gör. Socialpolitikens betydelse för folkets kvalitet och därmed dess konkurrenskraft är oerhört stor, men däri träffar man också socialreformernas väsentliga värde, medan det vore att hängiva sig åt falska förhoppningar, om man trodde att vårt lands sysselsättningsproblem kan lösas efter socialpolitiska hjälplinjer. Detta utesluter ingalunda att i bestämda lägen får givetvis exempelvis en med statsmedel stimulerad bostadsbyggnadsforcering icke ringa värde för beredande av önskvärda arbetstillfällen. En helt annan nyansering än den utskottet presterat, alltså en nyansering som innebär ett klart erkännande av begränsningen i möjligheterna att på denna väg och med dessa metoder lösa den stora produktionsfrågan är absolut erforderlig, om vi icke skola bedraga medborgarna. Till sist är det också i allt väsentligt näringslivet som bestämmer takten för den sociala utvecklingen, och vi socialpolitiker äro absolut beroende av de medel till åtgärderna och operationerna, som näringslivet kan ställa till vårt förfogande. Mer vore att tillägga, men jag nöjer mig ändå för det närvarande med vad jag anför.

Då utskottets motivering i flera viktiga avseenden sålunda är ägnad att väcka oro med hänsyn till vart statsmakterna syfta och då utlåtandet i andra betydelsefulla stycken kan skapa missförstånd, är det tyvärr icke möjligt att godkänna detsamma vare sig med hänsyn till klämman eller motiveringen, som rimligen i detta fall kunna sägas höra ihop.

Med vad jag nu sagt har jag kommit fram till att yrka bifall till motionen nr 222 i denna kammare, vari begäres att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om tillsättande av ett auktoritativt organ för ekonomisk och social försvarsberedskap, som kan *dels* förbereda övergången från krigstidens till fredstidens ekonomi i Sverige, *dels* planera för vårt lands deltagande i humanitära hjälpaktioner för våra nordiska grannländer och i återuppbyggnadsarbetet inom dessa, *dels* även hålla kontakten med den i andra länder pågående verksamhet, som syftar till att uppdraga riktlinjer för en lösning av efterkrigstidens brännande ekonomiska och sociala problem, och undersöka vilken roll Sverige därvid kan och bör spela.

I detta anförande instämde fröken *Hesselgren* samt herrar *Bergvall*, *Nilson* i Eskilstuna, *Boman*, *Carlström*, *Ericsson* i Åtvidaberg, *Johnsson* i Kastanjegården, *Barnekow*, *Nilsson* i Steneberg, *von Friesen*, *Malmborg*, *Björling*, *Svensson* i Ljungskile, *Danielsson*, *Skagerlund*, *Sandberg* och *Nilsson* i Norr-långträsk.

Herr **Ljungberg**: Herr talman! Till det nu förevarande utskottsutlåtandet ha herr Nilsson i Göingegården och jag anför en reservation, vari vi rätt utförligt givit tillkänna de utgångspunkter, från vilka enligt vår mening en lösning av de s. k. efterkrigsproblemen i vårt land bör sökas. Då utskottsmajoritetens och reservanternas uppfattningar gå vitt i sär i viktiga principiella avseenden, skall jag här tillåta mig att belysa reservanternas synpunkter på frågan.

Till behandling ha tre särskilda motioner angående efterkrigsproblemen förelegat, herrar Torsten Nilssons m. fl., fru Västbergs m. fl. och fröken Hesselgrens m. fl. Redan i motionerna givas olika sidor av saken olika belysning och betoning, men de särskilda motionärgruppernas olika uppfattningar i principiella avseenden komma också till uttryck.

Motioner angående tillsättande av speciella organ för ekonomisk fredsberedskap, m. m. (Forts.)

I den av fröken Hesselgren undertecknade motionen n:r 222 framhålles sålunda, att frågan om bemästrandet av de ekonomiska problem, som freden kan föra med sig, icke bör ses som ett blott och bart arbetslöshetsproblem och ej heller som en rent nationell fråga. De nationella och internationella problemen hänga intimt ihop och måste betraktas i sitt stora sammanhang. Där framhålles hur inom de krigförande länderna djupgående förändringar i det ekonomiska livet ägt rum, som i sina återverkningar kunna få mycket stora, ja till och med katastrofala verkningar på vårt näringsliv, om de icke i tid uppmärksammas och i görligaste mån mötas med lämpliga åtgärder. I motionen förutses att det under en övergångstid kan bli nödvändigt att staten lämnar ett visst stöd åt näringslivets omställning, men med all skärpa framhålles, och detta vill jag särskilt understryka, att det är ytterst angeläget att detta göres under sådana former, att det enskilda initiativet erhåller erforderlig rörelsefrihet, liksom även att de av kriget betingade statsingripandena snarast möjligt avvecklas till förmån för ett fritt och expansionskraftigt näringsliv. I motionen gives även eftertryck åt Sveriges plikt att efter förmåga deltaga i återuppbyggnadsarbetet och det humanitära hjälparbetet särskilt i våra nordiska grannländer. Värdet av största möjliga kontakt med i andra länder pågående motsvarande utredningsarbete framhålles även.

I motiveringen till den av fru Västberg m. fl. avgivna motionen II:221 lägges huvudvikten vid återupprättandet av det mellanfolkliga samarbetet. Särskilda förpliktelser att i det avseendet gå i spetsen anse dessa motionärer åvila Sverige med hänsyn till det anseende för en sund reformverksamhet, som vårt land äger. Våra egna svårigheter vid övergången till fredshushållning beröras mera i förbigående. Huvudintresset när det gäller utredningsuppgifterna på det nationella planet anse dessa motionärer dock böra inriktas på frågorna om omläggningen av krigs- och ersättningsproduktionen, den speciella krisorganisationens avveckling eller eventuellt omorganisationen för fredsförhållanden, fredsbehovens angelägenhetsgrad, varvid särskilt bostadsfrågans lösning angives som en angelägenhet av största vikt; den framtida handelspolitiken, återförandet av de inkallade till produktionslivet och användandet av tillfälligt rekryterad arbetskraft, t. ex. kvinnorna.

I den av herr Torsten Nilsson och några av hans yngre partivänner avgivna motionen n:r II:9 uppehåller man sig så mycket utförligare och — jag vågar säga — ensidigare vid frågans inhemska sida. Men man siktar i denna motion också längre än i de andra. Man framhåller, att uppgiften att bevara kontroll över utvecklingen ter sig särskilt angelägen, då det enligt motionärernas uppfattning — och synbarligen också åstundan — synes troligt, att steget från krigs- till fredshushållning kan bli en övergång till sociala och ekonomiska förhållanden, avsevärt olika dem som rådde före kriget. Påverkan av övergången kan därför få avgörande betydelse för framtiden.

Från denna utgångspunkt utvecklas sedan ett vittsyftande program för omgestaltning av själva grundvalarna för vårt samhälls- och näringsliv. Man resonerar på följande sätt: när det under kriget har gått att tillfredsställa ett plötsligt framsprunget konsumtionsbehov, överträffande alla tidigare föreställningar om vad ländernas produktionsförmåga och ekonomiska resurser kunde mäktas med, varför skulle det då inte vara möjligt att upprätthålla en liknande ordning även i fredstid och på så sätt låta människorna få en rikare behovstillfredsställelse? Arbetslöshetens fruktade spöke, säger man, har försvunnit under krigsansträngningarna. Varför icke låta det på detta sätt försvinna för alltid? Medlet för att nå detta tillstånd finner herr Nilsson och hans medmotionärer också genom en hänvisning till det som varit

Motioner angående tillsättande av speciella organ för ekonomisk fredsberedskap, m. m. (Forts.)

utmärkande för krigshushållningen. Statsledningen har dekretat: dessa behov måste tillgodoses. Om statsledningen fortfar att på liknande sätt hålla sin hand över det hela även under fredstiden, kan målet nås. Det är motionärernas slutsats.

Motionärerna ha emellertid försummat att framställa den andra sidan av saken. För att få sina befallningar åtlydda, nödgas statsledningen också tillgripa sådana åtgärder som kontroll av arbetskraftens placering och användning, av investeringar och av priser, däri inbegripet priset på arbetskraft, och åtskilligt annat. Det blir just icke något fritt förfogande över egen arbetskraft och andra resurser, som tillåtes medborgaren under en sådan regim. Den förefaller att stå så fjärran som möjligt från det demokratiska samhällets ideal med största möjliga frihet för individen att råda över sig själv och sitt eget. Uppgivet av hävdvunna medborgerliga fri- och rättigheter blir således det pris, som man får betala, om man på detta sätt vill lösa den fulla sysselsättningens problem. Och ändå finnes det ingen garanti för att de materiella behoven därigenom bli tillfredsställda på ett bättre sätt. Erfarenheten talar snarare emot en sådan uppfattning. Från de diktaturstyrda staterna ha vi ju exempel på att man även under fredstid befriat sig från arbetslöshet, men jag tror inte att ens motionärerna själva vilja göra gällande, att medborgarna i dessa länder i det stora hela haft det bättre ställt än vi.

Jämförelsen med hushållningen under krigstiden är för övrigt missvisande även ur den synpunkten, att de ekonomiska resurserna uppenbarligen icke räcka till för att i längden upprätthålla den. Motionärerna medgiva själva, att så är förhållandet, men de nöja sig med att konstatera, att det i alla fall gått till någon tid. Av detta uttalande att döma förefaller det därför som om motionärerna inte ställa särdeles höga krav på en förblivande fortvaro av det av dem önskade tillståndet.

I fortsättningen utveckla motionärerna tanken att ge statsingripandet formen av tilldelning av köpkraft åt den stora massan medborgare. Därigenom, säger man, bör möjlighet kunna beredas att vinna en obegränsad marknad, övervinna fattigdomen och säkerställa en jämn utveckling mot allmänt och stegrad välstånd. Allt detta låter ju mycket bra. Men man tycker sig ha hört ungefär samma toner förr, fast i annat sammanhang. Det är den politik, som tillämpades i Amerika när man sökte övervinna den svåra depressionen i början av 1930-talet. New Deal med ett ord. Men om man är på det klara med detta, bör man heller inte försumma att lära av den erfarenhet på området, som sålunda erbjuder sig. Det är ju ett faktum, att New Deal fullständigt misslyckades i sina syften. Man nådde icke med den ökade köpkrafttilldelningen själva orsakerna till depressionen.

En känd engelsk nationalekonom, J. B. Condliffe, uttalar bland annat i en nyligen utkommen bok om efterkrigsproblemen: »Erfarenheterna från den långa depressionen och den långsamma återhämtningen mellan 1929 och 1936 äro tillräckliga bevis för att icke ens omfattande statliga utgifter kunna ersätta enskilda och kommunala initiativ, som paralyserats. I stora industriländer kan lösningen förmodligen finnas i en omdömesgill tillit till privat företagsamhet för framställning av varaktiga konsumtionsvaror, om detta utfylles med regeringsinitiativ beträffande offentliga arbeten, som fordra stora investeringar och skapa efterfrågan på kapitalvaror.» Författaren framhåller också: »En nation, som fullföljer en expansionistisk politik utan hänsyn till de internationella konsekvenserna skulle snart ställas inför valet att isolera sig själv från därigenom uppstående brist på balans genom autarkiska åtgärder eller tillåta sådan brist på balans att förstöra den inre ekonomiska jämvikten.»

Motioner angående tillsättande av speciella organ för ekonomisk fredsberedskap, m. m. (Forts.)

Det gick aldrig att — som New Deal förutsatte — på denna väg återställa den relation mellan pris och kostnader, som skulle ha inneburit ett brytande av depressionen. Inte heller kunde man med dessa metoder ingjuta hos näringslivet den tillit till framtiden, som var nödvändig för att dess kraft skulle till fullo utvecklas. De alltjämt upprepade injektionerna av offentliga medel i olika former, offentlig verksamhet och reglementering ledde därför icke till annat resultat än att ingreppen i näringslivet undan för undan måste vidgas på ett sätt, som gjorde att elasticiteten hos detta alltmera förlorades och därmed också chanserna för ett tillfrisknande.

I belysningen av dessa dyrköpta amerikanska erfarenheter förefaller motionärernas antagande, att ett samhällsingripande på konsumtionssidan skulle vara en nyckel, som löser fastlåsta eller hämmande produktionskrafter, helt verklighetsfrämmande, såvida man härvid menar produktionsfältet i dess helhet. Däremot är det naturligtvis möjligt att genom dylika statsingripanden framtinga en större produktion inom vissa grenar av näringslivet, där så finnes erforderligt, men det sker då på bekostnad av andra grenar. Ingripanden av detta slag förekomma ju under olika former även hos oss, och det råder väl icke längre någon principiell menigsskiljaktighet om deras nödvändighet. Men detta är en helt annan sak än att tro, att man subventionsvägen kan genomgående och varaktigt öka välståndet i landet.

Med lätt hand gå motionärerna förbi frågan om vår exportindustris möjligheter efter kriget. Man gör en hänsyftning till att tongivande näringsorgan inom länder, som före kriget voro avsättningsområden för stora delar av våra exportvaror, dryfta sådana planer, som avse en starkare kontroll över den internationella handeln än före kriget, och man framhåller vikten av att sådana tendenser från vår sida studeras och att vi rusta oss för att möta den utveckling, som kan förutses. I själva verket är man här inne på en kärnpunkt i problemet. Med all rätt har landsorganisationen i sitt yttrande över motionerna framhållit, att det är just det förhållandet, att vårt land är så litet och den inre marknaden i Sverige så begränsad, som gör, att vårt välstånd i ovanligt hög grad är beroende av exportindustrierna. I själva verket var det, som landsorganisationen också påpekar, exportindustriens utveckling under 1920- och 1930-talen, som medförde det industriella uppsvinget i Sverige och lämnade underlaget för den i utomordentlig grad förbättrade levnadsstandarden i vårt land under mellankrigsperioden. Det kan vara värt att hålla detta faktum i minnet, när man nu, som motionärerna, för framtiden vill slå in på vägar, som i sina konsekvenser leda till mer eller mindre autarkiska förhållanden. På dessa vägar kan man för vårt lands vidkommande aldrig nå fram till en rikligare folkförsörjning.

Jag har, herr talman, uppehållit mig ganska utförligt vid den av herr Torsten Nilsson undertecknade motionen, därför att de tankar och planer, som i denna motion utvecklas och skisseras, gå igen i och dominera utskottsmajoritetens av herr Nilsson signerade utlåtande. Visserligen äro ordalagen där mera dämpade, men ingen borde kunna misstaga sig på att innebörden i själva verket är en och densamma. Synpunkter i de övriga motionerna ha i stort sett helt och hållet kommit bort ur majoritetens utlåtande.

Liksom i herr Torsten Nilssons motion syftar man i utlåtandet icke bara till en utredning av frågor, som stå i samband med övergången från krigs- till fredshushållning utan också till uppdragande av riktlinjer för social- och näringspolitiken även för tiden därefter. Ett vidgat och fortvarigt ingripande från samhällets sida säges vara en nödvändig förutsättning för att alla skola kunna placeras i produktionsprocessen och där beredas så effektiv sysselsätt-

Motioner angående tillsättande av speciella organ för ekonomisk fredsberedskap, m. m. (Forts.)

ning som möjligt. För detta ändamål rekommenderar utskottsmajoriteten åtgärder i syfte att åstadkomma en jämnare och stabilare efterfrågan från de stora konsumentgruppernas sida. Bakom denna formulering ligger tydligen motionens uppfattning om möjligheten att med köpkraftstilldelning genom samhällets försorg stimulera produktionen. Köpkraftspolitikens misslyckanden på andra håll visar, att denna väg icke är framkomlig. Utskottsmajoriteten synes mig ställa frågorna på huvudet, när man vill betrakta socialpolitiken som drivfjäder för näringslivet. Förhållandet är ju snarast det motsatta. Först de resultat, som näringslivet avkastar, ger underlaget för en framåtskridande utveckling på det sociala området.

Denna grundtanke har vidare utvecklats i reservationen. Däri framhålles sålunda, att den angelägnaste uppgiften med tanke på den kommande fredskrisen är att förbereda sådana åtgärder, som utan onödig tidsutdräkt kunna genomföras och leda till praktiskt gripbara resultat. Det gäller att göra upp planer för hur man snabbt skall finna produktiv sysselsättning åt återvändande beredskapsmän och åt arbetskraft, som blir friställd, då krigs- och ersättningsproduktionen avtager. Det gäller med andra ord att å ena sidan genomföra omställningen av produktionen till fredsändamål och att å andra sidan finna avsättningsmarknader för denna produktion och öppna vägar dit. Vi äro väl medvetna om att stora svårigheter härvid kunna möta, svårigheter, som till mycket betydande grad sammanhånga med vilka möjligheter till varuutbyte med andra länder, som komma att föreligga. Ett huvudvillkor för att vi på bästa sätt skola kunna bemästra och övervinna dessa svårigheter är enligt reservanternas mening, att den nuvarande krisapparaten med alla dess reglementeringar avvecklas i samma takt som försvinnandet av de omständigheter, vilka betingat hela denna vidlyftiga och tyngande byråkrati. För att icke några chanser till förbättring av folkhushållets ställning skola gå förlorade, måste enskilt initiativ och fri företagsamhet återfå det utrymme för sin verksamhet, som genom nuvarande krisförhållanden blivit i så hög grad beskuret. På staten vilar ansvaret för förandet av en skatte-, finans-, valuta- och penningpolitik, som främjar en sådan utveckling. Vart tveksamhet och oklarhet på åtskilliga av dessa områden leda, ha vi erfarenhet av från den långvariga krisen efter det förra världskriget. Betydelsen av att den uppgjorda planen för försvarets utbyggande fullföljes kan det i detta sammanhang vara anledning att erinra om. Från det allmännas sida böra också uppgöras planer på arbeten, vilka såsom reserv kunna i mån av behov sättas i gång för att använda den ledigblivna arbetskraften för produktiva uppgifter. Att planer för vårt deltagande i återuppbyggnaden och de humanitära hjälpaktionerna i de krigshärjade länderna och särskilt i våra nordiska grannländer icke heller få försummas är självfallet, och ansträngningar i den vägen äro alla ense om.

Men härtill böra utredningarna begränsas. Det finnes ingen anledning att nu upptaga till behandling frågor, som syfta längre än till att göra oss rustade att på bästa sätt övervinna svårigheterna i den akuta omställningskrisen vid krigets slut. Även med denna begränsning blir uppgiften stor nog, och det skulle endast splittra våra krafter, om vi försökte att sträcka oss längre, särskilt med tanke på de minst sagt ovissa förutsättningar, som i detta avseende föreligga. Reservanterna ha därför icke kunnat biträda utskottsmajoritetens förslag, att riksdagen nu skulle hos Kungl. Maj:t anhålla om en utredning, som även siktar till uppdragande av helt nya riktlinjer för den ekonomiska och sociala politiken i framtiden. Det finns enligt reservanternas mening så mycket mindre anledning att nu förbereda några omvälvande förändringar i dessa avseenden som utvecklingen på dessa områden hos oss under

Motioner angående tillsättande av speciella organ för ekonomisk fredsberedskap, m. m. (Forts.)

den föregående fredstiden företett ständiga och mycket kraftiga framsteg, i själva verket så betydande, att vår politik utomlands ansågs vara i det stora hela mönstergill. Det blir därför missvisande att anställa en jämförelse med rörelser och tendenser på andra håll i världen, där man ingalunda nått vår standard eller lyckats med att som hos oss i alla grupper av samhället i medvetandet ingjuta känslan för socialt ansvar. När reservanterna icke vilja gå med på kravet på en utredning av det omfattande slag, som utskottsmajoriteten förordar, är det alltså ej därför, att reservanterna ställa sig avvisande mot fortsatta sociala förbättringar. Tvärtom anse vi det i hög grad angeläget, att det här i landet föres en framsynt socialpolitik men med tyngdpunkten förlagd till åtgärder för de livsdugliga och utvecklingsfrämjande krafterna i samhället. Icke minst med tanke på de tendenser till förändringar av befolkningens ålderssammansättning, som nu göra sig alltmera märkbara och inge bekymmer för framtiden, är detta nödvändigt. Men som förut sagts få de sociala åtgärderna icke föregripa utvecklingen på näringslivets område, om man icke vill riskera ett allvarligt och svårreparabelt bakslag. Vad det nu främst gäller är att återställa ett säkert och beprövat underlag för fortsatt utveckling både på det ekonomiska och sociala området.

Reservanterna ha icke velat underlåta att angiva sina synpunkter på målsättningen för det fortsatta utredningsarbetet. Under hänvisning till vad jag här tillåtit mig att anföra, ber jag därför, herr talman, att få yrka bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen.

Herr *Dickson* instämde häruti.

Herr *Nilsson* i Stockholm: Herr talman! Jag skall villigt medge, att det alltid kan råda delade meningar om hur ett utskottsutlåtande skall formuleras. Därför kan man naturligtvis alltid vara beredd att överlägga om det tillvägagångssättet, som man har använt sig av. Vi i utskottet fingo en anvisning om hur vi bort förfara i det anförande, som hölls av herr andre vice talmannen nyss här i kammaren. Han uttryckte önskemålet om att utskottet skulle ha kostat på sig en större generositet, när det gäller erkännandet av det privata näringslivets insatser. Jag är villig medge att jag tror att herr andre vice talmannen skulle ha de allra största förutsättningar att rent formellt visa generositet i detta avseende genom det sätt, på vilket han har möjlighet att uttrycka sig. Jag kan emellertid meddela, att vi från utskottets sida så långt det har varit möjligt ha visat tillmötesgående gentemot de olika intressen, som gjort sig gällande. Och inom parentes kan den upplysningen lämnas, att även de blivande högerreservanterna under utskottsbehandlingen hade tillfälle att göra ändringsyrkanden beträffande det ursprungliga förslaget och också fått dessa ändringsyrkanden beviljade. Jag menar att i detta avseende har man ifrån utskottsmajoritetens sida sträckt sig synnerligen långt.

Jag skall emellertid rent principiellt innan jag går in på dessa detaljer bara precisera dels de synpunkter, som motionärerna ha haft på denna fråga, dels kanske också i någon mån motivera utgångspunkten för det utlåtande, som här kommit ifrån utskottet.

När vi i dag ha velat rikta blickarna framåt emot den tidpunkt, då vi förmena att folken skola inbördes umgås under andra yttre förhållanden än nu, så är det icke för att skapa några bedrägliga förhoppningar. Vi kunna ju inte ens nu avgöra, huruvida det blir det svenska folket förunnat att i fortsättningen få förbli på lyckans sadelplats under den kraftmätning, som pågår alldeles invid våra knutar. Vi ha icke kunnat och kunna icke undgå att taga intryck

Motioner angående tillsättande av speciella organ för ekonomisk fredsberedskap, m. m. (Forts.)

av att man runt om i världen har dryftat och dryftar planer rörande det ekonomiska och sociala uppbyggnadsarbetet efter kriget. I de krigförande länderna har detta i viss mån blivit ett led i krigsansträngningarna. Förhoppningen om en ny och bättre värld stärker som bekant segerviljan. Men planläggningen för freden är och bör dock vara vida mera än en del av krigspropagandan. Stora värden stå på spel, och det är troligt, att världen, när freden inträder, kommer att vara laddad av sådan elektrisk energi, att utvecklingen nödvändiggör en större och på bredare basis lagd social rättvisa än den vi hade uppnått före kriget. I alla händelser — det ha vi också påpekat i den motion, som jag har varit med om att underteckna — kan övergången från krigs- till fredshushållning väntas medföra stora organisationsproblem, vilkas bemästrande kräver grundlig planläggning och förberedelse.

I ett sådant läge räcker det förvisso icke med att uttala skarpa ord och befallningar. Det vare mig fjärran att någonsin hemfalla åt den uppfattningen, att man med diktatoriska medel borde bemästra de förefintliga svårigheterna. Det behövs enligt min mening flera åtgärder för att omställa produktionen och få fabrikerna i gång på nytt. Men en påverkan av själva utvecklingen kan få en avgörande betydelse, i det att steget från krigs- till fredshushållning kan bli en övergång icke blott till sociala utan även till ekonomiska förhållanden, som bli avsevärt olika dem, som rådde före kriget. Det har också visat sig, att det även i vårt land har rått ett starkt behov att planera för freden. Jag måste — vilket motionärerna också gjort — skänka regeringen mitt erkännande för de åtgärder, som denna redan nu har vidtagit i detta syfte. Vi kunna i detta sammanhang lägga märke till, att de äldre arbetarna här i landet ha i friskt minne, hur det gick till, när freden kom efter förra världskriget. Det betydde en massarbetslöshet, vars motsvarighet vi aldrig tidigare upplevt i landet. 34 procent eller mer än tredjedelen av landets fackligt organiserade arbetare voro sysslolösa. Anordningarna att möta arbetslösheten voro bristfälliga. Arbetena voro för få och för dåligt betalda. Endast en del av de arbetslösa hjälptes. Berättigad kritik riktades mot den ordning som så illa sörjde för landets medborgare. Mot bakgrunden av sådana minnen se många arbetare och anställda med en viss bävan fram mot fredens dag. De fråga sig vad det skall bli med dem, när freden bryter ut, och det problemet kommer att få särskilt stor aktualitet för arbetarna inom krigs- och krisbetonade industrier. Erfarenheten från de förra krigsåren är — jag undrar vem som skall kunna påstå motsatsen — att de enskilda initiativen icke räcka till för att få i gång återuppbyggnadsarbetet för full maskin. Vår uppfattning är, att vi böra ta lärdom av de knuffar vi fått i livet och inrätta oss efter vår erfarenhet. Vill man förebygga en ny massarbetslöshet och sörja för att alla produktionskrafter effektivt utnyttjas i återuppbyggnadsarbetet efter freden, måste en allmän samordning i detta syfte på förhand planläggas. Därmed vill jag understryka, att jag ingalunda kan såsom herr andre vice talmannen kalla detta för en paniklösning. Vi ha icke kunnat klamra oss fast vid en särskild linje, utan vi ha helt enkelt velat samordna alla krafter som stå till förfogande till gemensamma ansträngningar för att kunna bemästra de svårigheter man står inför.

I anledning av vad som yttrats om förhållandena på det utrikespolitiska området måste jag säga, att om svårigheterna på grund av förhållanden utanför vårt lands gränser skulle bli oss övermäktiga så kunna vi icke lastas därför. Jag vill hänvisa till hur Fredrik den store uttryckte det, då han sade: »Det är förlåtligt att bli slagen men oförlåtligt att bli överraskad.»

Det har i en del yttranden som föreligga i anledning av motionerna pekats bl. a. på en sak som utskottet säkerligen också tagit intryck av. Vi räkna

Motioner angående tillsättande av speciella organ för ekonomisk fredsberedskap, m. m. (Forts.)

med att under de första efterkrigsåren kommer sysselsättningsproblemet att bestämmas av två varandra motverkande tendenser. Den ena innebär, att storleken av de befolkningsgrupper som tränga på och vilja inordnas i arbetslivet kommer att ökas, medan sysselsättningen för vissa befolkningsgrupper kommer att nedgå på grund av en hel rad förutsebara förändringar. Sålunda har befolkningen i arbetsför ålder undergått en icke obetydlig ökning under kriget. Därtill kommer, att det är en avsevärd skillnad mellan försvarsorganisationens fredsbehov och dess krigsbehov. En återgång till fredsberedskap frigör inkallad personal och lättar anspråken på krigsmaktens försörjning. Det innebär en tämligen plötslig ökning i utbudet av arbetskraft på arbetsmarknaden. Bränsleanskaffningen kräver mindre arbete, när import av kol och bensin åter kan komma i gång. Rustningsindustrierna komma att gå tillbaka och de militära anläggningsarbetena att upphöra eller i varje fall reduceras, samtidigt som en avveckling kan väntas ske på många av ersättningsproduktionens områden.

Jag har här talat om den ena tendensen. Den andra tendensen innebär, att återuppbyggnadsarbetet såväl i Sverige som i sådana länder, vilka omedelbart eller inom en icke alltför avlägsen tid äro i stånd att efterfråga varor på den svenska marknaden, kommer att betyda ökade sysselsättningsmöjligheter för svenska arbetare. Den normala utbyggnaden av produktionens fredsbehov har på många områden måst undanskjutas under kriget. Skäl finnas att vänta en rad initiativ inom det enskilda näringslivet, när materialbrist och andra hinder ej längre stå hindrande i vägen. Jag ber här få taga såsom exempel härpå ett yttrande som föreligger från landsorganisationen: Behovet av spårvagnar, bussar, lastbilar, traktorer och personbilar är för närvarande stort och kommer att bli ännu större, när billiga drivmedel kunna anskaffas. Förslitningen av vårt rullande material på järnvägarna har varit stor och vagnparken behöver repareras eller nyersättas. Vägbyggandet kommer att återupptagas. Bostadsbyggandet i tätorterna har i förhållande till hushållsbildningen ett å två års produktion att ta in. Skeppsvarven kunna räkna med god sysselsättning under flera år. Trots konkurrensen från den oerhört uppdrivna amerikanska varvsindustrien! I utlandet — detta gäller icke minst våra närmaste grannländer — kommer att föreliggande behov av svenskt trä för byggnadsändamål, och därjämte kan man räkna med en stor lagerfyllnadsefterfrågan på pappersmassa, papper och andra av våra typiska exportprodukter. Dessa senare omständigheter äro ägnade att dämpa något av det molande bekymret. Inom vissa delar av näringslivet kan man påräkna en relativt god sysselsättning, medan en rätt omfattande partiell arbetslöshet kan förutses på andra håll. Faran är, att den partiella arbetslösheten icke i önskvärd omfattning eller inom rimlig tid kan bemästras. Den kan då tänkas få en allmänt köpkraftssänkande effekt vilket i sin tur kan leda till att återuppbyggnadskonjunkturen i förtid brytes. Därför gäller det att planlägga sådana åtgärder som sätta oss i stånd att gripa faran i strupen. Något måste med andra ord göras för att ta hand om den partiella arbetslöshet som under alla förhållanden lär komma att uppstå.

Det synes mig dock, att när freden en dag lyfter på dörrklinkan föreliggande bättre utsikter att klara krisen än vid tiden efter förra världskriget. Principerna för konjunkturpolitiken ha utvecklats sedan dess. Det är med tillfredsställelse som jag noterar, att hela utskottet är överens om att det allmänna kan göra åtskilligt för att utjämna konjunkturutvecklingen och mildra arbetslöshetskriserna. För högerreservanterna begränsar sig emellertid detta till, för att citera: »de offentliga arbetena och utgifterna planläggas med hänsyn

Motioner angående tillsättande av speciella organ för ekonomisk fredsberedskap. m. m. (Forts.)

till konjunkturutjämningen.» Det är visserligen i och för sig ett framsteg, eftersom det är just den konjunkturbetonade finanspolitiken som högern för tio år sedan energiskt bekämpade. Jag vill därmed göra reservanternas uppmärksamma på den kamel som de genom denna sin formulering redan svalt. Utskottets majoritet anser emellertid icke detta vara tillräckligt. Den samordning av enskilda och offentliga investeringar, sociala åtgärder och penningpolitik m. m. som erfordras för en framgångsrik konjunkturpolitik kräver mera än så. Det är emellertid anmärkningsvärt, att reservanternas gjort detta motvilliga medgivande. Därmed ha de adopterat principen om samhälleligt ingripande. Jag förutsätter nämligen att man adopterat denna principen i detta sammanhang — och att det blott är fråga om politiskt julgransglitter. Man har också framhållit yrkesutbildningens stora betydelse. Det gäller framför allt arbetskraftens yngre årgångar som skola omskolas med hänsyn till omställningar i produktionen. En skicklig och kunnig arbetarstam är ingen oväsentlig faktor för en industri, vilken måhända i högre grad än någonsin måste förlita sig på sin kvalitetsproduktion för att vidmakthålla sin ställning på världsmarknaden. Mördande konkurrens och handelspolitiska svårigheter komma i och för sig att resa stora svårigheter. Vi få icke heller bortse ifrån att många unga män på grund av inkallelser ej varit i stånd att tillägna sig något yrkes tekniska färdigheter. Och meningen var icke, att de skulle bli handikappade för framtiden, när de i farans stund höllo vakt vid landets gränser.

Jag förstår emellertid, att det är ett par saker som man fäst sig vid icke blott under utskottets behandling av motionerna, utan det har också kommit till uttryck i några anföranden. Det gäller bl. a. när man från motionärernas sida har pekat på de våldiga perspektiv som öppna sig, därest vi dra slutsatserna av de iakttagelser vi kunnat göra under kriget. Här har nämligen framsprungit ett konsumtionsbehov, överträffande alla tidigare föreställningar om vad ländernas ekonomiska resurser mäktat med. Det har tillgått så att statsledningen har uttalat önskemål: dessa behov måste tillgodoses. Staten har tagit i anspråk en allt större del av den totala inkomsten och bestämt: för dessa pengar skola köpas kanoner, ammunition, flygmaskiner och allt vad som behövs för en effektiv krigsföring. Producenterna ha sedan till gränsen av det fysiskt möjliga anpassat sina resurser efter det av staten dekreterade behovet. Vi dra slutsatsen: vad hindrar, att man på statens initiativ uppbedar motsvarande produktionsförmåga för fredliga behov? Arbetslösheten, detta fruktansvärda spöke, som under krigsansträngningarna dunstat bort, skall kanske alltmera tvingas i bakgrunden, om man vidtar dylika åtgärder. Jag har härmed icke velat göra mig skyldig till någon övertro. Jag tror icke heller, att det kan vara tal om någon trollformel med vars hjälp man plötsligt kan undgå allt vad arbetslöshet heter. Men om principen om statlig medverkan tillämpas — och detta har man varit med om att medverka till på alla håll och under olika tidsskeden — så kan man nog komma fram till en förbättring och stabilisering som ur samhällets synpunkt vore önskvärd.

När man kommer in på frågan om den s. k. köpkraften och inkomstutjämningen vill jag påpeka ett par saker. Vi motionärer stödja oss i detta sammanhang icke endast på våra egna resonemang. I allt vidare kretsar och med allt större bestämdhet framträder tanken, att medvetet ingripande för att öka massornas köpkraft och förbrukning bör kunna ge möjlighet att vinna obegränsad marknad, övervinna fattigdomen och säkerställa en jämn utveckling mot allmänt och stegradt välstånd. Denna tanke framträder anmärkningsvärt nog i uttalanden som gjorts av Englands industriförbund och Londons handelskam-

Motioner angående tillsättande av speciella organ för ekonomisk fredsberedskap, m. m. (Forts.)

mare. Återuppbyggandets väsentliga princip är att öka världens köpkraft och att erhålla större jämvikt mellan produktionsländernas köpkraft, framhåller industriförbundet. I utlåtandet av Londons handelskammare angående de allmänna principerna för efterkrigsekonomin säges följande — jag citerar: »Den produktionsbegränsande faktorn var uraktlåtenheten att bland konsumenterna fördela tillräckligt med köpkraft för att absorbera det potentiella utbudet. Massproduktion förutsätter masskonsumtion. Men det rådande systemet för distribution av köpkraft hade tillkommit under en tidsålder då det rådde brist. Det syftade till att säkra maximiproduktion med minimikonsumtion. Som följd härav drogs massornas levnadsstandard i de framskridna nationerna nedåt, medan å andra sidan den genom maskinproduktionen åstadkomna produktionsvolymen drog åt andra hållet. Därför är det uppenbarligen nödvändigt att öka massornas köpkraft i syfte att skapa köpare, utan vilka några varor inte längre kunna produceras.» Referatet är hämtat ur *Industria* nr 14, 1942. Vi tycka, att vi hört något av dessa tankegångar tidigare, och för vårt land är detta heller icke något nytt. Principiellt samma resonemang motiverade den svenska socialdemokratiens krisprogram för tio år sedan. Det visade sig då vara tämligen lätt att inom vida folklager vinna gehör för detta program, trots att det stod i stark motsättning mot förut härskande ekonomisk åskådning. Sedan programmet prövats och verkningarna kunnat överblickas, tycks man i allt större kretsar finna det självklart, att en ny kris bör bekämpas med ungefär samma metod.

Jag vill i detta sammanhang ge reservanterna det erkännandet, att de principiellt icke motsatt sig ett statsingripande. Det är bara det, att man tycks ha en seismografisk känslighet för formuleringen angående hur långt statsingripandet skall sträcka sig. Jag tycker, att man därvidlag skall försöka förlita sig på realiteternas slagruta och icke vidtaga några åtgärder, som skulle leda till bakslag. Vi ha i vår motion sagt ifrån, att det fria näringslivet så långt det är möjligt skall beredas tillfälle att bemästra svårigheterna. Sedan får det bli en lämplighets- och avvägningsfråga, hur långt man skall sträcka sig i syfte att nå ett minimum av friktion och ett maximum av effektivitet.

Utskottet befinner sig måhända principiellt på samma linje som motionärerna, även om, såsom det tidigare sagts, formuleringen är mjukare i utskottets utlåtande. Utskottet förutsätter, att det enskilda näringslivet kommer att göra vad det förmår för att övervinna svårigheterna. Det anser dock, att problemet är av en sådan storlek, att ett samordnande av samhällets alla krav är nödvändigt. Sedan anger utskottet som mål, att alla arbetsförmögna personer skola beredas sysselsättning och att detta skall kunna ske utan att nödhjälpsarbeten av ena eller andra slaget skola behöva tillgripas. Alla skola placeras i produktionsprocessen och där beredas möjligast effektiva sysselsättning, och därvid skall särskild hänsyn tagas till kvinnornas speciella förhållanden. Jag förstår icke, varför man har något att erinra gentemot denna utskottets uppfattning. Statsingripande räknar man med under alla förhållanden. Om ett sådant skall tillgripas, tycka vi att det skulle vara naturligt, att det sker under sådana former, att man kan uppnå största möjliga effektivitet. Jag tycker personligen, att det skulle vara en demokratiens bankruttförklaring, därest ifrån riksdagens sida skulle fastställas påståendet, att full och effektiv sysselsättning icke skulle kunna erhållas i en demokratisk stat utan att endast diktaturen skulle kunna lösa en sådan uppgift. Jag får säga, att jag har det intrycket, att man driver begreppet »full och effektiv sysselsättning» in absurdum, när man gör gällande att man skulle sträcka sig så långt, att man tillgrepe tvångsarbete, och att det icke skulle vara ett par armar i

Motioner angående tillsättande av speciella organ för ekonomisk fredsberedskap, m. m. (Forts.)

landet, som vore utan sysselsättning. Jag är övertygad om att exempelvis omställningsarbetslöshet och säsongarbetslöshet komma att existera, vilken metod man än tillgriper. Principen är emellertid rätten till arbete och möjlighet för människorna att så långt det är möjligt verkligen fullgöra sina skyldigheter gentemot samhället, vilket måste ske under sådana former och med en sådan effektivitet, att landet och samhället gagnas därav.

På tal om en annan sak, som vi tagit upp i motionen, nämligen frågan om en jämnare inkomstfördelning, gör man gällande — och det var särskilt herr Ljungberg, som med kraft underströk detta — att vårt resonemang luktade av denna de höga lönernas ekonomi, som så kapitalt misslyckats på sin tid i Förenta Staterna, när man sökte tillämpa principen där. Jag tror nog, att nationalekonomer och lärda även i fortsättningen komma att diskutera angående anledningarna till den kris, som uppstod i Förenta Staterna. Jag är övertygad om att herr Ljungberg mycket väl kan mobilisera en engelsk nationalekonom för sin uppfattning, men jag är icke lika övertygad om omöjligheten att kunna mobilisera nationalekonomer, som uttala motsatsen. Jag vill emellertid fästa herr Ljungbergs uppmärksamhet på det faktum, att i Förenta Staterna år 1929, då man befann sig i en högkonjunktur, det totala sparandet utgjorde 15 miljarder, medan investeringarna uppgingo till 5 miljarder och den totala nationalinkomsten till 80 miljarder. Vad säger nu detta? Jo, att det icke var en önskvärd utjämning beträffande köpkraften. Mycket sparat kapital försvann så att säga och kom varken konsumtionen eller investeringarna till godo. Därest så skett, skulle det säkerligen haft en livgivande inverkan på näringslivet.

Sedan har man vänt sig mot att utskottet vill planera på längre sikt. Ja, men detta är kanske i och för sig icke så anmärkningsvärt. Jag vet icke, varför det skulle vara en angelägenhet bara för det privata näringslivet att planera på längre sikt och varför man icke kan tillerkänna statsmakterna samma rättighet. Här säger industriförbundet i sitt yttrande, att man redan håller på med mycket vittgående utredningar, som främst inriktas på att befämja den industriella utvecklingen på längre sikt. Nu vilja reservanterna stanna här. Inom det privata näringslivet kan man planera på längre sikt, men när staten och samhället skola syssla med sådant har man icke anledning önska det. Jag tror nog att det i och för sig kan vara bra att ha en dagsmarsch utstakad, men det kan också vara önskvärt att planera på längre sikt, så långt det står i vår förmåga. Och det måste när dessa angelägenheter skola utredas — det har utskottet också uttalat i utlåtandet — beredas möjligheter för olika intressegrupper i landet att få deltaga. Är det så, att industriförbundet, som efter vad jag förstår skulle få representanter med i utredningen, redan planerat på längre sikt, kunde de erfarenheter man där vunnit endast tjäna till att stärka och berika den utredning, som sålunda kommer till stånd.

En sak, som jag kan notera med tillfredsställelse är att reservanterna i fråga om socialpolitiken principiellt anslutit sig till utskottsmajoritetens ståndpunkt. Det är klart, att det beträffande detaljerna kommer att råda olika meningar, men om man bara principiellt enas om den ståndpunkt, som jag tycker är ovedersäglig och som understrukits av utskottet, nämligen att medborgarnas bästa bör vara rättesnöret vid fördelningen av det gemensamma arbetsresultatet, kan man så småningom komma överens om socialpolitikens utformning. I alla händelser är det angeläget, att man i tid får klart för sig, var skiljelinjen går, att man utreder frågan och sålunda får möjlighet att taga ståndpunkt till hur den framtida politiken skall utformas.

Jag fäste mig vid andre vice talmannens anmärkning om utskottets underlåtenhet att taga hänsyn till utrikeshandeln och därmed förbundna frågor. Jag

Motioner angående tillsättande av speciella organ för ekonomisk fredsberedskap, m. m. (Forts.)

kan emellertid icke se, att utskottet i det fallet skulle ha gjort sig skyldigt till någon underlåtenhetsynd, medan reservanterna däremot mera skulle ha beaktat denna angelägenhet. Jag ser ingenstans i reservanternas förslag, att man tagit upp speciellt den frågan. Jag vill emellertid påpeka, att utskottet i sitt utlåtande framhåller följande: »Givet är att en utredning för lösande av efterkrigsproblemen icke kan förbigå vårt lands ekonomiska beroende av utlandet och våra internationella förpliktelser. Handelspolitiken och för dennas bedrivande viktiga kulturella förbindelser, valutafrågan och andra därmed förknippade frågor böra sålunda övervägas. Återuppbyggandet av de olika internationella organisationerna bör jämväl ägnas tillbörligt intresse. Redan nu bör det från internationella arbetsbyråer begärda samarbetet i fredsberedskapsfrågor upptagas. Det synes nämligen vara av stor vikt även vid lösande av ett enskilt lands inre problem, att intim kontakt upprätthålles med organisationer och strävanden i andra länder. Våra möjligheter att rent humanitärt biträda vid lindrandet av det av krigstiden framkallade läget i många länder, särskilt de nordiska, böra även beaktas, i synnerhet som ett snabbt återuppbyggande av näringslivet i de krigshärjade länderna måste vara av ekonomisk betydelse vid lösande av vårt eget lands problem.» Jag vet icke om man kan sträcka sig längre, men så mycket torde väl i varje fall vara klart, att man från majoritetens sida ingalunda förbisett denna i och för sig viktiga angelägenhet.

Till slut vill jag bara säga, att det är klart, att det kan råda delade meningar om medlen att göra alla samhällets och nationens medborgare delaktiga av rättvisa och trygghet. Vad vi vilja är, att vårt handlande skall inriktas mera på människorna än förut. Vi skola sörja för att nyttovarorna beredas avsättning. Vi veta, att kriget har varit rått och brutalt, men det har dock lärt oss något: det har lärt oss sammanhållningens betydelse och känslan att landet är vår gemensamma egendom. Krigshushållningen har i någon mån visat, att om man klarar avsättningen, orka också företagare och arbetare producera. Det är dessa erfarenheter, som enligt min mening måste lämna spår efter sig. Men vårt nationella broderskap skall icke bara begränsas till ömsesidig fördragsamhet. Det skall vidgas till ömsesidig solidaritet. Där är, tror jag, så att säga den principiella vattendelaren mellan utskottets majoritet och reservanterna.

Herr talman! Jag ber med dessa ord att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr De Geer: Herr talman! Orsaken till att jag kommit att tala mot motionen nr 9 och utskottets utlåtande är framför allt, att rekommendationerna sträcka sig utanför fredskrisens ram. Man går betydligt längre. Herr Nilsson i Stockholm yttrade nyss, att när det enskilda näringslivet får planeras på lång sikt, varför skulle icke då statsmakterna få planera på lång sikt — jo naturligtvis — men om planeringarna icke begränsa sig till åtgärder mot fredskrisen, dess bekämpande och dess följdverkningar blir det ett annat förhållande. Jag skyntar emellertid i synnerhet bakom motionen och i någon mån bakom utskottets utlåtande planer och förslag som rikta sig mot själva grundvalen för vår nuvarande ekonomiska samhällsordning. Det är mot dessa rekommendationer och planer jag vill höja en varnande röst.

Jag accepterar utskottets kläm, ehuru med någon tvekan. Jag går med på samordnande organ för efterkrigsproblemen och på långt gående statsingripanden i konjunkturstödjande syfte. Om jag sålunda går med på klämman, ställer jag mig emellertid reserverad till motiveringen, framför allt på grund

Motioner angående tillsättande av speciella organ för ekonomisk fredsberedskap, m. m. (Forts.)

av vad som icke står där, ty i motionen har det sagts mycket om de framtida planerna. Dessa spekulationer ha icke motsagts i utskottets motivering. Detta har i viss mån gjorts i reservanternas motivering, vilken jag med vissa erinringar kan acceptera.

Jag vill icke bidra med en lång principdebatt beträffande ett statsdirigerat näringsliv, men jag vill dock göra några korta erinringar. Jag tror nog, att motionärernas uppfattning grundar sig på en ganska vanlig övertro på statens kompetens att leda och dirigera det produktiva livet. Vad har man för bevis för att denna kompetens finnes? Vad har man för bevis för att den icke finns? De senare äro synnerligen talrika. Jag skall här anknyta till en tidigare debatt i dag, ehuru den berör ett mera begränsat område, nämligen tobakshandelns ordnande. Jag talade mot propositionen i denna fråga, och jag tror, att flertalet här i kammaren höllo med mig om att tobakshandeln är mycket illa ordnad, och att det var icke minst staten som bidragit härtill. Jag förklarade att enligt min uppfattning staten vore inkompetent, när det gällde att bidra till en lösning av den frågan. Utskottets talesman herr Olsson i Gävle förklarade, att han icke ville gå med på att staten var inkompetent, men han sade att staten var för hänsynsfull. Vad är det, mina damer och herrar, för skillnad mellan att vara inkompetent och vara för hänsynsfull? Just användningen av ordet »för» hänsynsfull avser väl i viss grad en inkompetens.

Herr Torsten Nilsson kom också med ett bidrag när det gäller statens inkompetens. Han redogjorde utförligt för hur misslyckade statens åtgärder voro under föregående kris, hur låga lönerna voro och hur illa organiserade statsarbetena voro. Det håller jag med honom om. Vi måste därför taga lärdom av de fel vi gjorde. Men vem vet, hurudan situationen är vid den kris, som snart kommer? Då kommer nog staten att göra ödesdigra misstag liksom förra gången. Man kan ju se saken mera i stort och titta litet bakåt i historien, även om det i detta sammanhang kanske är att taga till en klubba som icke behövs. Staten har tidigare i hög grad dirigerat näringslivet under skråväsendets tid. Vad startade inledningen till den enastående utveckling, som kännetecknar mänsklighetens sista århundrade? Det var ångan, säger man, det var elektriciteten, explosionsmotorn o. s. v. Ja, det var det delvis, men det var icke det väsentliga. Nej, det var när vi hävde statsmakternas bojar på näringslivet, det var när vi slopade skråväsendet, som det materiella framåtskridandet tog fart. Nu kan man säga, att detta är överord och icke lämpliga som argument gentemot den synnerligen skickliga och väl valda formulering, som herr Torsten Nilsson använde i sitt anförande. Men jag anser dock, att såväl utskottets utlåtande som den tidigare fråga vi i dag behandlat öppnar dörren litet på glänt till ett återvändande till skråväsendet. Särskilt gäller detta tobaksfrågans behandling. Det är fara värt, att vi skjuta upp dessa dörrar på vid gavel, och det är mot det jag vill höja en röst.

Herr talman! Jag hoppas, att jag icke chockerar talmannen och kammarens ledamöter, om jag säger, att jag vill slå vakt om den lille profitdjävul, som finns inom oss alla och även hos herrarna motionärer. Den har dock under århundradenas lopp varit en av de starkaste drivfjädrarna till ekonomiskt framåtskridande i världen. Jag är gärna med på att han skall tyglas och kontrolleras i alla avseenden. Ett led däri är hela vår social- och skyddslagstiftning. Men låt oss till allas huggnad alltjämt hålla honom vid liv! Jag beklagar, att jag i detta mitt kanske sista yttrande i riksdagen drager en lans för en så misstänkt gynnare som profitdjävulen, men just den omständigheten, att jag kallar honom så, visar att jag har ögonen öppna för hans negativa sidor. Jag

Motioner angående tillsättande av speciella organ för ekonomisk fredsberedskap, m. m. (Forts.)

vill också vara bland de första att bekämpa dessa och hålla honom i lämpliga bojer. Men låt honom behålla en viss rörelsefrihet!

Herr talman! Med dessa ord ber jag att få yrka bifall till den motion, som väckts av fröken Hesselgren m. fl. Det är sålunda samma yrkande som det andre vice talmannen ställde. Skulle vid voteringen detta yrkande avslås, kommer jag att lägga min röst för den av herrar Nilsson i Göingegården och Ljungberg avgivna reservationen.

Som tiden nu var långt framskriden och många talare anmält sig, beslöt kammaren på förslag av herr talmannen att uppskjuta den fortsatta behandlingen av förevarande ärende ävensom av återstående ärende å föredragningslistan till kl. 7.30 e. m., då detta plenum enligt utfärdat anslag komme att fortsättas.

§ 20.

Interpellation. Herr Nilson i Spånstad erhöll på begäran ordet och anförde: Herr talman! För några dagar sedan voro riksdagens ledamöter inbjudna att åse förevisningen av en rad filmer, inspelade på initiativ av statens informationsstyrelse. Bland de visade filmerna förekommer en, Staten, skatten och vi, som bland annat avser att lämna upplysning om den valuta skattebetalarna erhålla för de uttagna skatterna.

Från filmen citerar jag följande om jordbruket.

»Ja tusen sådana här miljonhögar är ungefär vad vi skall betala i årlig skatt just nu. Men vad allt få vi inte för de pengarna. — — — De går till subventioner åt lantbrukarna i syfte att hålla spannmålspriserna nere, och till prisrabatter på mjölk och smör för de mindre bemedlade hushållen. De går till vår kyrkas och andliga kulturs bevarande etc...»

Det måste i detta sammanhang betecknas som mycket förvånande, att en institution sådan som informationsstyrelsen inte håller bättre kontakt med vad som sker inom jordbruksområdet, än att man kan komma med ett så uppenbart felaktigt påstående som att skattemedel nu användas till subventioner för att hålla spannmålspriset nere. Man frågar sig också vid avlyssnandet av detta påstående vad orsaken kan vara till denna missvisande framställning. Jag skulle tro, att det inte är brist på medel inom informationsstyrelsen som är orsaken till den bristfälliga eller inte alls förekommande kontakten med jordbruket. Det synes mig tvärtom vara så, att informationsstyrelsen ganska lätt haft möjlighet ordna de ekonomiska problemen vid de fall man önskat knyta nya eller förbättra gamla förbindelser.

Visserligen betvivlar jag inte, att det kanske funnits den möjligheten få rätta felaktigheten, därest en direkt hänvändelse till informationsstyrelsen gjorts. Därmed hade dock endast sakens ena, och kanske inte ens dess mest väsentliga, sida korrigerats. Vad som kanske är ännu mera väsentligt än rättande av ett uppseendeväckande fel i en med statlig medverkan igångsatt propagandafilm, det är den negativa inställning till jordbruket som informationsstyrelsen uppenbarligen företräder. För denna inställning är filminspelningen endast ett exempel.

Därest informationsstyrelsen i fortsättningen skall vara ett institut som utan ställningstagande levererar sakligt korrekt propaganda och sakliga uppgifter, synes det inte vara tillräckligt, att man frånträder den nuvarande negativa inställningen allenast i sådana fall där jordbrukets folk uppmärksammar och påtalar de spridda uppgifterna. Jordbruket fyller åtminstone i denna kristid så viktiga samhällsuppgifter, att denna näring torde kunna göra anspråk

Interpellation. (Forts.)

på en lika positiv uppmärksamhet som består andra av närings- och kulturlivets institutioner.

Med stöd härav får jag anhålla att till hans excellens herr statsrådet och chefen för utrikesdepartementet få framställa följande frågor:

Anlitar man någon medverkan från jordbrukets sida i informationsstyrelsen, när jordbrukets problem behandlas?

Om så inte är fallet, är hans excellens beredd att medverka till att sakkunskap likvärdig med den som uppenbarligen står till förfogande på andra områden också beredes tillfälle ge sin mening tillkänna vid behandlingen av jordbrukets problem, så att dessa i fortsättningen behandlas på samma korrekta sätt som andra svenska samhällsproblem?

Denna anhållan bifölles.

§ 21.

Ordet lämnades på begäran till

Interpellation.

Herr **Wiberg**, som yttrade: Herr talman! Jag anhåller om kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för finansdepartementet få framställa en interpellation.

Om ett industriföretag drabbas av ellsolycka, medför detta särskilt under nu rådande förhållanden, att företaget får vidkännas mycket stora förluster i ekonomiskt avseende. Även om fabriksbyggnaden och allt vad däri inrymmer är försäkrat på ett fullt betryggande sätt, följer ingalunda härav, att man medelst brandskadeersättningen kan uppföra nya byggnader samt anskaffa nya maskiner och nytt lager, likvärdigt med det som skadats genom ellsolyckan. Våra nuvarande regler angående beskattningen av utfallande brandskadeersättning äro nämligen sådana, att de icke blott försvåra återuppbyggnaden utan även nära nog göra det omöjligt för företaget att återupptaga driften. Till belysande av det anförda må här erinras om de bestämmelser, som för närvarande gälla i fråga om beskattningen av utfallen ersättning för brandskada.

Enligt 28 § 2 mom. kommunalskattelagen skall ersättning på grund av försäkring av egendom anses såsom intäkt av rörelse, om och i den mån köpeskilling för egendomen, därest denna försålts, skolat hänföras till sådan intäkt.

Vinst genom brandskadeersättning för byggnad, använd till stadigvarande bruk i rörelse, torde under inga omständigheter bliva hänförlig till beskattningsbar inkomst. Erhållet försäkringsbelopp utöver byggnadens bokföringsvärde torde därför utan att passera vinst- och förlustkonto kunna uppföras såsom fond å balansräkningens kreditsida.

I fråga om maskiner gäller för aktiebolag m. m., att inkomst genom försäljning *alltid* skall upptagas till beskattning såsom inkomst av rörelse. Härav följer, att brandskadeersättning utgör skattepliktig intäkt av rörelse. För företag med hårt avskrivna maskiner och inventarier kan det sålunda bli frågan om en avsevärd belastning, såvida icke nyinköp kunna ske samma år, så att värdeminskningsavdrag kunna utnyttjas vid inkomstberäkningen. Någon möjlighet att få beskattningen uppskjuten torde icke finnas enligt nu gällande lagstiftning. Före beskattningsårets slut ingångna bona fideavtal om maskinleveranser torde möjligen kunna begagnas såsom underlag för avskrivning.

Företag med fri avskrivning kunna erhålla någon skattelindring vid den ordinarie taxeringen genom avdrag för avsättning till investeringsfond för inventarier och varulager. Avdraget är dock begränsat och får ej överstiga vare sig 6 % av aktiekapitalet vid beskattningsårets utgång eller 20 % av årsvinsten enligt fastställd balansräkning.

Interpellation. (Forts.)

Vid taxeringen till krigskonjunkturskatt erhålles avdrag för minskning av dold förkrigsreserv, motsvarande skillnaden mellan tillgångens försäljningsvärde vid krigsutbrottet och dess i beskattningsavsseende gällande värde vid samma tidpunkt. I regel kommer sålunda vinsten att uppgå till summan av vid taxering till krigskonjunkturskatt åtnjutna värdeminskningsskatt och det belopp, varmed ersättningen överstiger förkrigsvärdet. Vid sistnämnda beskattning kan provisorisk skattepåföring erhållas för att under senare år användas till avskrivning för överpris och merkostnad.

Mot krigskonjunkturbeskattning av nyssnämnda slags vinst kan måhända göras den invändningen, att vinsten vid »normal» eldsvåda icke är beroende av kriget. Även om orsaken till försäkringsfallets inträffande är att anse såsom oberoende av kriget, torde i allt fall inträdd prisstegring anses vara förorsakad av detsamma, och synes därför eventuell vinst komma att beskattas till krigskonjunkturskatt.

Brandskadeersättning för varulager utgör emellertid under alla omständigheter beskattningsbar inkomst vid den ordinarie taxeringen. Genom avdrag för avsättning till investeringsfond för ersättande av förkrigslager kan i detta fall skattefrihet erhållas för ett belopp, motsvarande minskningen av dold förkrigsreserv jämte merkostnaden utöver förkrigspris för att vid beskattningsårets utgång anskaffa avgånget lager.

Vid krigskonjunkturbeskattningen får avdrag åtnjutas för minskning av dold förkrigsreserv. Dessutom kan vid förekommande merinkomst erhållas provisorisk skattepåföring för ett belopp, som motsvarar skillnaden mellan beräknat återanskaffningspris vid beskattningsårets utgång och förkrigspriser, under förutsättning att motsvarande avsättning göres till »varuförnyelsefond». Såsom sådan kan även investeringsfond för ersättande av förkrigslager tjäna.

Vid beskattningsårets utgång ingångna avtal angående varuleveranser torde enligt praxis kunna upptagas såsom tillgång, varå nedskrivning kan ske.

Av de nu återgivna bestämmelserna framgår, att brandskadeersättning för byggnader icke skall drabbas av inkomstbeskattning, även om ersättningen överstiger det bokförda värdet för byggnaderna. Annorlunda blir förhållandet beträffande maskiner, inventarier och varulager. Ersättningen härför kan komma att synnerligen hårt beskattas, alldenstund företaget med den största sannolikhet under nu rådande förhållanden icke torde kunna före räkenskapsårets utgång anskaffa nya maskiner och nytt varulager, varå avskrivningar kunna verkställas. Företaget löper sålunda i anledning av eldsolyckan den risken, att c:a 40—50 % av den skattepliktiga ersättningen, kanske till och med större belopp, indrages till det allmänna i form av skatt. Att företaget i dylikt fall icke får mycket kvar för inköp av nya maskiner, inventarier och varulager, då detta framdeles blir möjligt, är uppenbart. Beskattningsregler, som medföra dylika skadliga verkningar, äro långt ifrån tillfredsställande och synas mig därför böra med det snaraste ändras. Huru denna fråga lämpligen bör lösas, skall jag ej ingå på. Anmärkas må emellertid, att då fråga är om ersättning för försäkring för förlust av fartyg, det står den skattskyldige fritt att under normala förhållanden fördela den skattepliktiga intäkten på tre år. Det synes mig icke vara för mycket begärt, att liknande bestämmelser borde gälla även i fråga om sådan brandskadeersättning som jag förut omnämnt.

Jag tillåter mig i anslutning till vad jag nu anfört anhålla om kammarens tillstånd att till herr statsrådet och chefen för finansdepartementet få framföra följande frågor: 1) Är herr statsrådet beredd att snarast möjligt igångsätta en utredning om sådan ändring av gällande beskattningsregler i fråga om brandskadeersättning för maskiner, inventarier och varulager, att reglerna härutinnan bliva mindre skadliga för näringsföretagen än nu är fallet?

Interpellation. (Forts.)

2) Anser herr statsrådet det vara möjligt, att förslag till sådana ändrade bestämmelser kunna föreläggas riksdagen redan vid innevarande års höst-session?

Kammaren biföll denna anhållan.

§ 22.

Avgåvos följande motioner, nämligen av:

herr *Hammarlund m. fl.*, nr 440, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 243, angående anslag till förbättrande av bostadsförhållandena;

herr *Sköldin*, nr 441 och 442, likaledes i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 243;

herr *Hedlund* i Östersund *m. fl.*, nr 443, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 301, angående anslag till länsstyrelserna för budgetåret 1943/44; och

herr *Kyöling m. fl.*, nr 444, likaledes i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 301.

Dessa motioner bordlades.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 5.03 e. m.

In fidem
Sune Norrman.

Onsdagen den 2 juni.

Kl. 7.30 e. m.

Fortsattes det på förmiddagen påbörjade sammanträdet; och leddes därvid förhandlingarna till en början av herr andre vice talmannen.

§ 1.

Herr andre vice talmannen anmälde till fortsatt behandling andra kammarens *Motioner an-* andra tillfälliga utskotts utlåtande, nr 9, i anledning av motioner angående till- *gående tillsät-* sättande av speciella organ för ekonomisk fredsberedskap, om utredning av de *tande av spe-* ekonomiska och sociala efterkrigsproblemen och om tillsättande av ett auktoritativa *ciella organ* organ för ekonomisk och social försvarsberedskap; och lämnades därvid *för ekonomisk* enligt förut skedd anteckning ordet till *fredsbered-* *skap, m. m.*

(Forts.)

Fru *Rydh Munck af Rosenschöld*, som anförde: Herr talman! Eftersom jag sttit i det utskott, som behandlat de föreliggande motionerna, vill jag gärna med några ord deklarerat min inställning till utskottets utlåtande. Jag har alltid ansett, att man ur papper bör utläsa, vad där står, och icke bakom orden se dolda meningar. Enligt min uppfattning polemiserat exempelvis reservanternas stora stycken mot sådant, som icke står i utskottsmajoritetens utlåtande. Att det å andra sidan i reservationens motivering finns saker och ting framhävda, som icke finnas omtalade i utskottets utlåtande och mot vilka jag för min del ingenting har att invända, vill jag inte underlåta att framhålla. En så utförlig motivering som den nu framlagda ha reservanternas icke företett i utskottet, och

Motioner angående tillsättande av speciella organ för ekonomisk fredsberedskap, m. m. (Forts.)

själva den omfattande reservationen ha utskottets medlemmar, jag förmodar presidiet undantaget, icke sett, förrän den förelåg i tryck på kammarens bord.

Nu synes mig emellertid den opposition, som rivits upp redan före denna debatt i pressen, mindre ha fäst sig vid ordalydelsen i majoritetsutlåtandet än tagit fasta på de av reservanterna fruktade meningarna bakom orden. När en tidning säger: Egentligen kan man icke ha något att invända mot ordalydelsen i majoritetsutlåtandet men icke desto mindre skulle man önskat flera reservationer, så antyder det ett politiskt spel, som jag måste erkänna, att jag förstår mig mycket litet på och inte heller har så stor lust att lära.

Majoriteten säger sig med visshet kunna vänta, att det enskilda näringslivet kommer att göra vad det förmår för att övervinna svårigheterna efter kriget, men förutsätter, att problemen bli av den storleksgrad, att samhällets krafter behöva samordnas för att kunna bemästra dem. Sådant samordnande ha vi ju haft långt före kriget, och ingen torde våga förutsätta, att det kan avvaras i det kaos, man kan vänta vid fredsslutet. Jag inskränker mig till att endast peka på, att vi ju ingenting veta om den råvarutilldelning från utlandet, som kan komma på vår del efter kriget. Kanske kan det bli så stora restriktioner, att vi måste i motsvarande grad ransonera inom landet. Vi önska icke en arbetslöshetskris, sådan vi en gång upplevt den. Jag finner det då icke vara märkvärdigt eller ur vägen, att man som mål sätter försöket att placera alla i produktionsprocessen och önskar, att alla skola beredas möjligast (mer har man icke sagt) effektiva sysselsättning. Hur detta skall kunna ske, har icke utskottsmajoriteten uttalat sig om. När i utlåtandet sägs, att några bestämda direktiv synas icke böra givas, men utskottet understryker, att några förutfattade meningar icke böra stå hindrande i vägen, så anser jag för min del, att det därmed är sagt, att utredningen bör utreda frågan, och varken den mening, att intet statsingripande bör ske, eller den, att statsingripandet bör ha socialiseringsform, bör vara ledmotiv hos dem, som gå att utreda och planera. Utskottsmajoriteten säger sig ingalunda förbise nödvändigheten av kapitalbildning, och så långt den enskilda företagsamheten kan bemästra problemen, böra dess möjligheter utnyttjas. För min del utläser jag därur också viljan att låta den enskilda företagsamheten verka.

När reservanterna å sin sida framhålla, att socialpolitiken måste inriktas på ungdomens beredande för produktionen och positiva insatser i arbetsliv och samhälle, så instämmer jag fullt i detta, men utskottsmajoriteten har heller aldrig med ett ord antytt, att den icke skulle önska ett sådant mål. Reservanterna säga sig önska en ytterligare utveckling av den sociala standarden och en socialpolitik till förmån för hem och familj, en effektiv befolkningspolitik, och tro icke, att social trygghet och stabilitet, som alla eftersträva, kan uppnås med en socialpolitik, som är liktydig med ett mekaniskt och schablonmässigt massunderstöd. Jag har icke ur utskottsmajoritetens utlåtande kunnat utläsa en önskan om massunderstödjande; tvärtom talar man om allas sysselsättande. Å andra sidan har jag svårt att tro, att vi kunna driva en effektiv befolkningspolitik utan ett det allmännas stödjande ingripande. Att detta stöd icke får gå för långt, är en annan sak.

När det mot majoritetsutlåtandet invänts, att det icke har tagit sikte på utrikeshandeln, så har jag ingen anledning att närmare gå in på den saken utan nöjer mig med att hänvisa till det av utskottets ordförande upplästa ganska långa stycke som i utlåtandet just handlar om dessa frågor. Jag har anfört, vad jag här har yttrat, för att visa, hurusom det är, ställt mot reservationen, som utskottsmajoritetens utlåtande kan synas få en innebörd, vilken man icke har anledning att giva det, om det får tala för sig självt. Med understry-

Motioner angående tillsättande av speciella organ för ekonomisk fredsberedskap, m. m. (Forts.)

kande av att icke andra tolkningar få läggas bakom orden än det utsagda, kommer jag, herr talman, för min del att rösta med utskottsmajoriteten.

Herr *Fröderberg* instämde häruti.

Vidare yttrade:

Herr *Senander*: Herr talman! De motioner, som nu behandlas, äro uttryck för oro för efterkrigs-krisen. Erfarenheterna från förra världskrigets slut göra ju också denna oro befogad. De konvulsioner, som då övergingo den kapitalistiska hushållningen, voro så allvarliga, att de skakade hela systemet i sina grundvalar. Misstanken, att följderna av det nu pågående världskriget komma att bli ännu mera djupgående, får väl antagas ligga till grund för de olika motionerna. Samtliga motioner avse ju åtgärder för att förhindra eller mildra verkningarna av efterkrigs-krisen. Alla äro överens om att någonting måste göras, men längre sträcker sig icke enigheten.

Då det gäller åtgärderna för att möta efterkrigs-krisen, träffar man på diametralt motsatta uppfattningar. Socialdemokraterna vilja ha statsingripanden, medan de borgerliga motsätta sig sådana och kräva full rörelsefrihet för det s. k. näringslivet. Helt naturligt är det högern i egenskap av representant för monopolkapitalet, som mest konsekvent förfäktar den senare linjen.

Innan jag behandlar motionerna och utskottets yttrande, tänker jag säga några ord om högerns hållning, sådan den kommit till uttryck i den framlagda reservationen. Vad jag därvidlag kommer att anföra, tror jag uttrycker även de socialdemokratiska motionärernas verkliga mening. Att de icke själva framföra den osminkade sanningen här i kammaren beror på, att de ju måste taga vissa hänsyn. Samregerandet med högern verkar självfallet återhållande. Huvudmotionären från socialdemokraterna, herr *Torsten Nilsson*, är ju partisekreterare och ordförande i det utskott, som handlagt motionerna. Allt detta måste givetvis medföra, att socialdemokraternas verkliga mening icke kommer till uttryck. Jag hoppas emellertid, att de icke taga illa upp, att jag söker framföra, vad de i verkligheten tänka.

Högern draperar sig kostligt nog i frihetens mantel, då den pläderar för sin linje. Reservanternas förklara sålunda, att de riktlinjer, som uppdragas i den socialdemokratiska motionen, skulle få »långt gående verkningar ifråga om möjligheten att upprätthålla en verklig folklig självstyrelse. De skulle äventyra sådana former av medborgarfrihet och enskild handlingsfrihet, som vi inte vilja uppge». Ja, de förklara t. o. m., att den fullständiga sysselsättningen icke hör samman med ett fritt samhälle utan endast kan åstadkommas av diktaturena. Ett förverkligande av riktlinjerna i den socialdemokratiska motionen betecknas som en olycka för friheten. Det är slutsatsen av reservanternas resonemang.

Nå, vad är det då för frihet, högern egentligen eftersträvar? Vilka former av medborgarfrihet och enskild handlingsfrihet är det, som den icke vill uppge? Jo, naturligtvis friheten för kapitalismen att allt framgent hindra en utveckling till förmån för de stora massorna. Det är friheten att liksom efter förra världskriget vältra bördorna från krigstiden över på arbetarnas och småböndernas axlar, som föresvävar högern. Den vill ha frihet att övervinna kriserna genom att åstadkomma massförstöring av livsmedel i stället för att ställa överflödet till folkets förfogande. Den vill ha fortsatt produktionsanarki i stället för planhushållning. I få ord sagt: den frihet, högern så salvelsefullt talar för, är friheten för ett litet fåtal att som hittills utöva ett avgörande inflytande i samhället.

Motioner angående tillsättande av speciella organ för ekonomisk fredsberedskap, m. m. (Forts.)

Men det är klart att detta betyder ofrihet för de stora massorna. Det betyder en försämring av möjligheterna att förbättra det svenska folkets läge. Det innebär en fortsatt planlös kapitalistisk hushållning med kriser och eventuellt krig i släptåg. Men det tycks icke bekymra högern. Dess syfte är ju att rädda profiten åt de stora bolagen och aktieägarna. Högerns enda frihetsideal är den s. k. näringsfriheten, som betyder frihet för vissa människor att skaffa sig näring på andras dåligt betalda arbete, d. v. s. på andra människors bekostnad. Med en sådan uppfattning av frihetsbegreppet är det ju bara förklarligt och naturligt, att högern utför konststycket att söka göra arbetslösheten till ett attribut till det fria samhället, ty utan tillgång till en reservarmé av arbetslösa, som i sin tur betyder tillgång på billig arbetskraft, vore ju icke kapitalisternas frihet fullständig. Det är av dessa skäl som högern alltid axlar frihetens mantel, då den drar i härnad för fåtalets privilegier.

Den socialdemokratiska motionen utgår ifrån, att man genom att tillföra massorna köpkraft skulle kunna vinna obegränsad marknad, övervinna fattigdomen och säkerställa en jämn utveckling mot allmänt och stegradt välstånd. Därmed skulle, menar man, även kriserna kunna övervinnas. I motiveringen till motionen anföres bland annat: »Enligt en tidigare socialistisk åskådning skulle ett allmänt upphävande av den kapitalistiska produktionsformen vara ett villkor både för massfattigdomens avskaffande och krisernas övervinnande. Numera erkännes dock allmänt även av socialister, att massfattigdomen bör kunna avskaffas och kriser övervinnas utan att man därför nödvändigtvis behöver upphäva den privatkapitalistiska äganderätten till produktionsmedlen.»

Detta resonemang är i hög grad felaktigt. Det bygger på den absolut oriktiga föreställningen, att det är underkonsumtionen, som är orsaken till kriserna. Jag vill bara fråga: Om detta vore fallet, hur vill man då förklara, att kriser inträffa trots att den allmänna köpkraften och därmed också konsumtionen under en högkonjunktur oupphörligt stegras? Under högkonjunkturen ökas sysselsättningen och lönerna stiga, men ändå inträffar krisen i en viss situation. Eller hur skall man med denna underkonsumtionsteori kunna förklara, att underkonsumtion alltid har förefunnits hos de stora massorna, men att de cykliska kriserna infunno sig först under kapitalismens tidsålder? Nej — och det vill jag understryka — krisorsakerna äro icke att söka i fördelningen av produkterna utan i privatägandet av produktionsmedlen. Där produktionsmedlen äro föremål för privatäganderätt och jakten efter profit är ensamt utslagsgivande, blir produktionen självfallet planlös och anarkisk. Häri ligger grundorsaken, och underkonsumtionen är endast en följdföreteelse av detta förhållande. Spänningen mellan produktion och konsumtion kan därför endast upphävas genom att införa planhushållning. En sådan är icke möjlig, om man icke överför produktionsmedlen i samhällets ägo.

Herr De Geer förklarade i sitt anförande, att profitdjävulen varit en mäktig drivfjäder i utvecklingen. Detta är sant. Den kapitalistiska produktionsordningen har i den period, under vilken den varit historiskt berättigad, varit en mäktig drivfjäder i utvecklingen, men så är icke längre förhållandet. I dag är profitdjävulen ett hinder för en fortsatt utveckling av produktionskrafterna, och liksom man avskaffat djävulen i den religiösa föreställningsvärlden, därför att han var för gammal och otidsenlig, måste man av samma skäl också avskaffa profitdjävulen.

Vi anse oss emellertid kunna bortse från de illusioner, som motionärerna hysa beträffande verkningarna av de i motionen uppdragna riktlinjerna. Avgörande är att de gå in för att höja massornas köpkraft. För en sådan linje ha vi kom-

*Motioner angående tillsättande av speciella organ för ekonomisk fredsbered-
skap, m. m. (Forts.)*

munister alltid kämpat, och därför äro vi positivt inställda till motionen. Vi ha alltid förordat en höjning av massornas levnadsstandard. Vi äro för högre löner åt arbetarna och vilja, att bönderna skola få bättre betalt för sitt arbete. Vi ha ofta förordat en skärpt beskattning av de stora inkomsterna och förmögenheterna och lättnader i beskattningen av de små inkomsterna. Motionens syftemål i denna del ligger följaktligen helt i linje med våra strävanden.

En höjning av massornas köpkraft i så avsevärd grad, att motionärerna t. o. m. åsyfta fattigdomens avskaffande, måste emellertid medföra kraftiga beskrningar av profiterna och de stora inkomsterna. Att detta skulle kunna ske utan motstånd och sabotage från kapitalets sida är enligt min mening fullständigt otänkbart. Den starkt koncentrerade och väl organiserade svenska kapitalismen kommer med all säkerhet icke att motståndslöst finna sig i en beskattning, som närmar sig eller är liktydig med konfiskation. Om man därför allvarligt avser att förverkliga de syftemål, som anges i den socialdemokratiska motionen, ja, då måste man också vara beredd att utnyttja alla de maktmedel, som stå till förfogande för att genomföra folkflertalets vilja gentemot kapitalet, och då måste man bryta klassarbetslinjen och återgå till klasskampens väg och därmed inrikta sig på en målsättning, som anges i det socialdemokratiska programmet med följande ord: »Men därmed följer ock en samling av alla de utsugna klasserna, som i klasskampen taga ställning sida vid sida. Denna klasskamp skall icke upphöra, förrän samhället så omdanats, att den kapitalistiska utsugningen helt är upphävd, klassamhället fallet och massfattigdomen avskaffad.»

Därest det bakom motionen finns en sådan mening, så hälsa vi med tillfredsställelse det socialdemokratiska initiativet. Det finns inga hållbara skäl mot ett beskrande av kapitalets makt och inflytande. Arbetarpartiet har majoritet i riksdagen. Den lagliga befogenheten att på sätt, som man föreslår, trygga massornas intressen kan alltså icke på något sätt ifrågasättas. Den starkt organiserade svenska arbetarklassen utgör också en maktfaktor, som förmår göra folkrepresentationens beslut respekterade. Skola efterkrigstidens många och svåra problem lösas i enlighet med folkflertalets intressen, så måste hela samhällets resurser användas mot var och en, som rider spärr mot utvecklingen.

Jag skulle slutligen vilja framhålla — och jag riktar mig då särskilt till reservanterna och andra motståndare till en förnuftig utveckling av samhället — att de aldrig för ett ögonblick skola inbilla sig, att detta krig kommer att sluta med en återgång till gamla förhållanden. Allt sådant tal är rena illusioner. Detta krigs slut kommer att inleda en helt ny tidsepok, med en omvärdering av alla värden. Det är därför både meningslöst och frihetsfientligt att söka bromsa denna utveckling.

Herr talman, med vad jag här anfört ber jag att få yrka bifall till utskottets förslag.

Fru Västberg: Herr talman! Egentligen skulle jag mycket väl kunnat avstå från att yttra mig i denna fråga. Utskottet har ju på alla punkter beaktat även de synpunkter, som vi ha framfört i vår motion. Detta är fallet både när det gäller att ägna tillbörligt intresse åt våra internationella förpliktelser och åt det internationella samarbetet efter kriget. Men utskottet har också understrukit, att hänsyn skall tagas till kvinnornas speciella förhållanden, när det gäller att placera alla arbetsdugliga medborgare i produktionen. Jag kan alltså för min del vara nöjd med utskottets förslag i alla de punkter, som vi motionärer fäst särskild vikt vid.

Motioner angående tillsättande av speciella organ för ekonomisk fredsberedskap, m. m. (Forts.)

När jag nu ändock vågar taga ordet i debatten är det endast för att utveckla och belysa, hur vi i allmänhet i kvinnovärlden se på frågan om kvinnornas anpassning i samhällslivet och produktionen. Vi anse det i högsta grad motiverat, att detta kvinnornas problem blir föremål för en speciell och förutsättningslös utredning under allsidig medverkan av kvinnorna själva.

Det synes ju ännu vara ganska oklart, huru de speciellt kvinnliga problemen i arbetslivet skola utredas. Man får naturligtvis utgå ifrån som en ganska självklar sak, att arbetsmarknadskommissionen tar itu med de frågor, som ha omedelbart samband med den väntade krisen efter kriget. Det gäller ju då att i främsta rummet undersöka, vilka hjälpmöjligheter som kunna stå till buds även för den eventuellt lediga kvinnliga arbetskraften. Men viktigast är givetvis att i sådant fall ha klart för sig, vilka arbetsmöjligheter och omskolningsåtgärder som skola tillgripas. Detta är ju då ett lika viktigt problem för de yrkesarbetande kvinnorna som för de i produktionslivet sysselsatta männen. Jag kan nämligen icke alls tänka mig, att samhället efter krigets slut endast skulle sörja för männen, under det att de yrkesarbetande kvinnorna skulle få klara sig själva.

Där kvinnorna vilja och kunna återvända till hemmet och hemyrkena, löses ju deras försörjningsproblem alldeles av sig självt. Men så blir ju ingalunda fallet, där kvinnorna äro hänvisade till yrkesarbete utom hemmet. Liksom samhället måste vara angeläget om att trygga beredskapsmännens arbete och utkomst, när kriget är slut, kan samhället givetvis icke heller tacka kvinnorna för deras insatser med att lämna dem vind för väg. Redan här finnes ju alltså ett mycket stort och mycket svårt problem att lösa.

Men det egentliga problemet ur modern kvinno- och samhällssynpunkt är frågan om en långsiktigare planering för den kvinnliga arbetskraftens bästa användning. Frågan om kvinnornas anpassning och inpassning i ett modernt demokratiskt samhällsliv och i vår tekniskt utvecklade produktion är ett alltmör brännande problem, som varken kvinnorna eller männen ha rätt att rycka på axlarna åt eller skjuta åt sidan. Ty här gäller det ju ej endast att i hela välfärdssamhällets intresse på bästa sätt utnyttja all tillgänglig arbetskraft, utan det gäller också att försöka att på ett förnuftigt sätt anpassa kvinnornas arbete utom hemmet till deras ofrånkomliga och betydelsefulla familjeuppgifter.

När vi intresserade kvinnor ha diskuterat dessa problem ha vi haft klart för oss, att samtidigt som vi hävda rätten till att fritt kunna få välja yrke och utbildning och få en god utkomst måste vi i familjens, produktionens och samhällets intresse beakta vilka arbetsområden som äro lämpligast för kvinnorna med hänsyn till fallenhet, erfarenhet och familjeliv samt kräva samhällsåtgärder som främja både kvinnornas, familjens och det helas bästa. Härvidlag är det ju ganska viktigt att man kan få utnyttja alla de betydelsefulla erfarenheterna ifrån krigstiden här hemma i vårt eget land men också och kanske framför allt ifrån de främmande krigförande länderna.

Nu vågar jag knappast förutsätta, att något auktoritativt organ eller någon myndighet kommer att taga upp detta problem efter just de riktlinjer, som kvinnorna själva helst skulle önska. Det lär väl också bli ganska svårt att inordna detta speciella problem i någon av de andra pågående eller påtänkta utredningarna. Vi anse emellertid från kvinnohåll, att det är samhällets skyldighet att klarlägga dessa problem på ett fullt objektiva och tillfredsställande sätt.

Därför är det nog en allmän önskan och förhoppning från kvinnohåll, att detta problem skall överlämnas för utredning till en speciell kommitté och att

Motioner angående tillsättande av speciella organ för ekonomisk fredsberedskap, m. m. (Forts.)

i denna den mest mångsidiga kvinnliga sakkunskap från olika områden och samhällsavsnitt skall bli väl tillgodosedd. Jag tror, att det är på tiden, att vi även just på detta område taga ett djärvt och radikalt grepp på frågan för att man så snart som möjligt skall kunna komma till en lycklig lösning.

Herr talman! Med dessa ord vill jag rekommendera utskottets förslag till antagande. Jag yrkar bifall till detsamma.

Herr **Lundberg** i Hälsingborg: Herr talman! I de anföranden, som herr Torsten Nilsson tidigare i dag i egenskap av talesman för utskottet hållit, och även av andra anföranden har jag icke kunnat låta bli att få det intrycket, att man gärna vill bringa under debatt vissa punkter i det socialdemokratiska parti-programmet. Men det är väl icke meningen. Vi få väl göra klart för oss innebörden av de problem, som vi här nu skola diskutera. Allmänt uttryckt gäller saken näringslivets omställning från krigstidens till fredshushållets förändrade förutsättningar. Det är kort och gott en sysselsättnings- och försörjningsfråga under en begränsad tidrymd. Vad vi behöva skaffa oss är en grundval för praktisk politik i ett visst konjunkturläge, som vi veta mycket litet om i förväg. Vi måste sålunda räkna med olika alternativ, försöka skaffa oss beredskap för en serie olikartade eventualiteter. Om man ser problemet på detta sätt, synes det mig ganska onödigt, ja olämpligt att nu taga upp en idédebatt om näringslivets och samhällets grundkonstruktion. Frågans praktiska lösning underlättas säkerligen icke härigenom. Tvärtom! Det kan nämligen ej vara förnuftigt att börja med experiment av mera långsyftande innebörd vid en tidpunkt, då alla krafter behöva mobiliseras för att lösa ett akut problem. För övrigt är frågan om vad som bör göras ur socialpolitisk synpunkt så stor, att man sannerligen icke löser den i en handvändning och allra minst på erfarenheter från ett läge av så föga normal karaktär som en krigs- och fredskris. De socialpolitiska frågorna få nog behandlas för sig. Så sker ju också. Jag erinrar blott om de utredningar, som pågå inom socialvårdskommittén, befolkningsutredningen, jordbrukskommittén o. s. v. Det kan väl aldrig vara meningen att nu söka samordna allt detta för att i ett sammanhang draga upp riktlinjer och vidtagna åtgärder för att skapa det framtida idealsamhället.

Det är emellertid icke endast utskottsmajoritetens strävan att nu inbjuda till en principdiskussion, som jag vill vända mig emot. Det betänkligaste finner jag vara, att utskottsmajoriteten gör sina uttalanden i så oklara ordalag och med så dunkla antydningar. Man får ingen säker uppfattning om, till vilka konkreta förslag argumenteringen syftar. Genom dessa förtäckta formuleringar om statens uppgifter när man endast resultatet, att man inför ytterligare obekanta faktorer i en ekvation, som redan tidigare har ytterst få hållpunkter. Med den kännedom jag har av den svenska industriens inställning till dessa frågor vill jag kraftigt understryka, att detta skapar olust och tvacksamhet inom näringslivet och därigenom försämrar dess insatsförmåga i en brydsam situation. Givetvis bör i stället allt göras för att stärka den vilja till positiv medverkan att lösa problemen, som företagen redan visat prov på.

Man skall icke heller giva dessa efterkrigsproblem alltför stora dimensioner. Jag tycker icke att det är riktigt att tala om risk för desorganisation inom betydande delar av näringslivet och jättearbetslöshet i samband med en fredskris. Se vi realistiskt på saken, måste vi säga oss, att även om den väntade krisen kan bjuda många överraskningar, stå vi nu väsentligt bättre rustade att möta en ekonomisk kris än vi tidigare ha gjort. Konjunkturpolitikens teknik har utvecklats. Vi ha erfarenheter från förra efterkrigstiden, och vi ha erfarenheter från 1930-talets depression. Alla äro nu beslutna och alla krafter

Motioner angående tillsättande av speciella organ för ekonomisk fredsberedskap, m. m. (Forts.)

äro inriktade på att undvika de misstag, som tidigare gjorts, och utnyttja de anvisningar, som utvecklingen givit.

Vad vi i nuvarande läge kunna göra är att genom grundliga utredningar öka dessa förutsättningar för en smidig konjunkturpolitik.

När utskottet säger, att inga förutfattade meningar böra få stå hindrande i vägen för en utredning om medlen att lösa frågan, vill jag instämma däri. Framför allt får icke den förutfattade meningen göra sig gällande, att vi oundvikligt få en väldig kris, som icke kan lösas annat än genom en omfattande statlig planering. Det kommer säkerligen att behövas statliga åtgärder, men dessa skola vidtagas utan dogmatisk bundenhet och på ett så smidigt sätt, att näringslivets egen läkekraft stärkes och icke försvagas. Det är en förnuftig konjunkturpolitik, som är medlet för snabbast möjliga återgång till fredliga villkor. Enligt min mening är det en konkret och viktig uppgift att tänka igenom metoderna för statens konjunkturpolitik. I sista hand är det staten, som bär ansvaret för konjunkturutvecklingen genom att den innehar kontrollen över de grundförutsättningar för det ekonomiska livet, som finans-, penning- och valutapolitiken utgör. Staten har här i sin hand de medel, som behövas för att åt den ekonomiska utvecklingen skall kunna givas ett jämnare förlopp. Det är tekniken att bruka dessa medel som behöver fulländas.

Det är därför bara bra, att regeringen satt i gång med vissa utredningar om efterkrigsproblemen. Utskottet gör emellertid gällande, att dessa utredningar avse endast ett insamlande av fakta och ett klarläggande av problemens omfattning och innebörd. Så är nog ej fallet. Jag vill påstå, att de utredningar, som regeringen igångsatt, uppenbarligen måste innefatta även uppgiften att draga upp riktlinjer och utforma förslag till åtgärder på de olika områden, som dessa utredningar avse. Detta är exempelvis fallet med riksbanks kommitté för förberedelser på det penning- och valutapolitiska området. Den utredning beträffande det allmännas investeringar, som sakkunniga inom finansdepartementet under landshövding Thomsons ordförandeskap för några dagar sedan fingo i uppdrag att verkställa, avser likaså uttryckligen en planering på längre sikt av investeringsverksamheten på detta område.

När dessa av regeringen igångsatta utredningar en gång äro färdiga, behöves något slags organ — kommitté eller vad det nu skall kallas — som kan sammanställa arbetsresultaten och göra de överväganden, som kunna behöva göras. Tillsättandet av ett sådant organ vid lämplig tidpunkt förordas också av såväl utskotts majoriteten som reservanterna.

Att enighet råder om målet för utredningsarbetet förefaller mig självklart. Det målet är att så snabbt som möjligt sätta näringslivet i stånd igen att på fredsmässig grund sysselsätta och försörja dem, som kunna och vilja arbeta. Men detta är icke detsamma som att bygga upp ett system, som för all framtid garanterar full sysselsättning åt alla. Försök i den riktningen torde närmast betyda, att vi underkänna vår förmåga att samtidigt öka vår levnadsstandard med hjälp av ett expanderande näringsliv och att bereda möjligast trygga sysselsättning och försörjning genom en utjämnande konjunkturpolitik.

Jag skall icke närmare gå in på den fulla sysselsättnings problem. Jag vill endast framhålla vad som också i flera av remisserna understrukits, nämligen att vi här i landet alltid måste taga den största hänsyn till vår kontakt med världsmarknaden. Sätta vi den stadigvarande fulla sysselsättningen såsom mål för vår näringspolitik, så ser jag icke, hur vi skulle kunna undgå att hamna i rena autarkien och därmed på en lägre levnadsstandard.

Jag vill dock säga, att jag tror fullt och fast, att vårt näringsliv, om det får tillfälle att naturligt utnyttja konjunkturmöjligheterna, skall kunna bemästra

Motioner angående tillsättande av speciella organ för ekonomisk fredsberedskap, m. m. (Forts.)

en uppträdande arbetslöshet bättre än tidigare kunnat ske. Det är dock ingen, som vill hävda, att produktionens organisation icke skulle kunna förbättras. Men detta kan icke ske schablonmässigt. Vad vi hoppas är att staten och näringslivet gemensamt skola kunna finna former för en samverkan, som förstärker produktionsunderlaget för den sociala utvecklingen i vårt land.

Om jag skulle sammanfatta min syn på den fråga, som i dag är före, vill jag understryka, att det är min uppfattning, att den måste reduceras till sina rätta dimensioner, d. v. s. konjunkturpolitiken i samband med näringslivets fredsomställning. I den mån andra fält, exempelvis det socialpolitiska, i detta sammanhang behöva beträdas, bör detta ske enbart ur konjunkturpolitikens synpunkter. Åt förberedelserna för denna konjunkturpolitik måste givas en praktisk inriktning på gripbara ämnen, och utredningarna måste syfta till att giva ett underlag för handlandet i alternativa lägen.

Med denna min syn på frågan kan jag icke, herr talman, godkänna utskottsmajoritetens argumentering utan ber att få ansluta mig till reservationen.

I detta anförande instämde herrar *Staxäng* och *Sefve*.

Herr *Nilsson* i Stockholm erhöll på begäran ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Jag vill bara göra ett tillrättaläggande i anledning av herr *Lundbergs* senaste yttrande. Med sin fina politiska näsa trodde han sig finna majoritetspartiets program icke bara i motionen utan även i utskottets utlåtande. Jag kunde egentligen bara hänvisa till vad herr *Senander* sagt i sitt tidigare anförande, där han påpekade den avvikelse från partiprogrammet som motionärerna i själva verket gjort sig skyldiga till, och jag vill citera vad motionärerna på en punkt sagt: »Numera erkännes dock tämligen allmänt även av socialister att massfattigdomen bör kunna avskaffas och att kriser kunna övervinnas utan att man därför nödvändigt behöver upphäva den privatkapitalistiska äganderätten till produktionsmedlen». Jag kan försäkra herr *Lundberg* att detta luktar allt annat än partiprogram.

En sak till vill jag emellertid understryka. Herr *Lundberg* gjorde gällande att de socialpolitiska frågorna borde behandlas för sig och hänvisade till alla de utredningar, som nu pågå. Jag kan inte förstå varför de socialpolitiska frågorna skola brytas ut ur sitt ekonomiska sammanhang. Vi böra väl ta reda på hur långt vi ekonomiskt kunna sträcka oss i socialpolitiskt avseende. Att bryta ut dessa frågor ur deras sammanhang är något som man i vanliga fall brukar beskyllda oss socialdemokrater för. Nu vilja vi att man skall samordna det hela och undersöka, hur långt vi kunna sträcka oss med hänsyn till våra ekonomiska resurser. Jag kan inte begripa att detta är något brott, utan jag tycker det står i full överensstämmelse med den förnuftsmässiga inställning, som man bör ha till denna fråga.

Till slut vill jag framhålla att vi motionärer lika väl som utskottet bestämt ha understrukit, att vad man framför allt skall undvika är schablon. Så långt det privata initiativet kan träda emellan och klara av problemen skall det ha alla möjligheter därtill. Det är först när detta misslyckats i sina strävanden, först då är det som samhället bör ingripa — och att detta kan bli nödvändigt ha vi tidigare sett bevis på.

Herr *Lundberg* i Hälsingborg, som jämväl på begäran erhöll ordet för kort genmäle, yttrade: Jag skulle endast vilja fråga herr *Nilsson* i Stockholm, hur det skall kunna vara möjligt att redan nu ta ställning till de stora frågor, som just dessa utredningar, alltså bl. a. socialvårdskommittén, syssla

Motioner angående tillsättande av speciella organ för ekonomisk fredsberedskap, m. m. (Forts.)

med. Dessa uppdrag ha ännu inte slutförts, och hur skola de kunna inordnas i den stora utredning det här är fråga om? Är det meningen att man skall avvakta resultatet av de socialpolitiska omvårdnadskommittéernas arbete, innan man kan ta ställning till frågan om efterkrigsproblemen?

Härefter anförde:

Herr **Brandt**: Herr talman! Som medmotionär till två av de föreliggande motionerna ber jag att få anföra några synpunkter. Tyvärr kan det då inte hjälpas, om jag kommer att upprepa något av vad som här tidigare har anförts.

Det är svårt att diskutera efterkrigsproblemen därför att man vet så litet, hur förhållandena komma att gestalta sig när kriget är slut. Trots detta måste vi väl ändå diskutera, hur vi själva då vilja ha det ställt i vårt eget land. *En* sak torde dock alla vara ense om: att när kriget upphör eller rent av när det klart närmar sig slutet, då börjar arbetslösheten göra sig gällande. Mellan 200,000 och 300,000 inkallade komma troligtvis då hem. Man beräknar att det för närvarande finns omkring 125,000 man, som arbeta för försvarets räkning. Här kommer stagnation eller en väsentlig inskränkning att ske, även om ett relativt starkt försvar måste upprätthållas efter kriget. Man beräknar vidare att det finns 50,000 skogsarbetare, som komma att frigöras, när importen av kol, koks och bensin kommer att kräva mindre arbetskraft för vår bränsleförsörjning. Lika många beräknas komma att frigöras inom ersättningsindustrin. Fackmän räkna med att om kriget plötsligt slutar skulle mellan 300,000 och 400,000 arbetare frigöras, vilka måste omplaceras eller beredas nytt arbete.

Det blir ingen lätt uppgift vi då stå inför. En av de viktigaste förutsättningarna för att vi skola lyckas, vilket jag särskilt vill trycka på, är att vår export kan komma i gång. Före kriget utgjorde den, medräknat fraktinkomsterna, inte mindre än en femtedel, eller 20 %, av vår nationalinkomst. Vårt lilla land har en begränsad marknad och är därför mera beroende av export och därigenom också av det internationella återuppbyggnadsarbetet än stormakterna. Här komma vi säkerligen att möta stora svårigheter. Förstörelsen ute i världen är denna gång avgjort mycket större än efter förra kriget. En större folkmängd är berörd av kriget, som nu praktiskt taget omspannar hela jorden. Allt flera stater äro ockuperade, allt flera äro utarmade, folkhatet är mycket värre än under förra kriget. Allt detta blir till ett hinder för den internationella handelns återuppblomstring.

Därtill kunna vi också räkna med att vår järnmalmsexport blir ganska osäker på grund av att det finns så stora skrotlager ute i världen och att stora industrier sönderbombats. Handelsrådet Vinell säger i tidskriften Svensk Utrikeshandel, att de nordamerikanska staterna tagit hela vår cellulosamarknad i Amerika, och man räknar med samma svåra läge för vår stålexport. Vi ha tidigare haft ett exportöverskott på England, säger han. Med vid den tiden hade England stora ränteinkomster från sina omfattande kapitaltillgångar i andra länder jämte betydande inkomster från sin stora handelsflotta. Det var därför som England kunde hålla sig med ett ganska stort importöverskott. Nu däremot, säger handelsrådet Vinell, har England under kriget redan gjort av med stora delar av sina förutvarande kapitaltillgångar i utlandet och dessutom förlorat en stor del av sin handelsflotta, varför man i England redan börjar tala om att landet efter kriget icke kommer att kunna upprätthålla något importöverskott, vilket givetvis kommer att menligt inverka på våra exportmöjligheter.

Men det finns också gynnsamma faktorer. Det måste ovillkorligen åtgå järn

Motioner angående tillsättande av speciella organ för ekonomisk fredsberedskap, m. m. (Forts.)

och trä och produkter av dessa råvaror vid återuppbyggnadsarbetet. Det måste komma att frågas efter papper och massa även i fortsättningen, och det är just vad vi vilja exportera, för att nu inte tala om färdiga trähus, som det sannolikt torde bli ganska stor efterfrågan på i de flesta bombade länder.

I vilket fall som helst kommer säkerligen exportindustrien att få stora svårigheter, och jag har liksom en känsla av att utskottet har tagit väl lätt på det problemet. I utskottsutlåtandet talas om »samballets reglerande ingripanden för att vidmakthålla livsmedelsproduktionen och en med övriga folkgruppers likvärdig levnadsstandard för landets jordbrukare», vilket givetvis kommer att innebära en livsmedelsfördyring för övriga grupper och sålunda även för exportindustriens arbetare, som många gånger ha det ganska dåligt ställt med låga löner och som ofta drabbas av arbetslöshet, total- eller korttidsarbetslöshet. På grund av att den internationella konkurrensen inte medger någon möjlighet att påverka prisbildningen är det inte så lätt att hålla dem skadeslösa med högre priser. Jag vill dock förutsätta att statsmakterna ägna detta svåra problem och denna arbetargrups intressen all möjlig uppmärksamhet.

Motionärerna och även utskottet säga, att det enskilda näringslivet kommer att göra allt vad det förmår för att övervinna svårigheterna, men erfarenheterna tidigare ha lärt oss att det enskilda näringslivet och initiativet icke räcka till, utan att det uppstår stagnation och arbetslöshet. Här räcker det inte med allmänna talesätt och goda förhoppningar, säga motionärerna, utan det fordras allmän samordning för att alla produktionskrafter skola bli effektivt utnyttjade i det återuppbyggnadsarbete som kräves.

Jag tillåter mig i det sammanhanget att referera till motionen, där man uppställt frågan, varför egentligen stagnation och arbetslöshet inträffa. Så skedde under förra kriget i stor utsträckning, vilket herr Torsten Nilsson redan har påpekat, liksom under krisen 1932. Då fanns det omkring ett par hundra tusen arbetslösa, och ändå fanns det behov, det fattades inte råvaror, kapital och arbetskraft och det rädde ingen brist på transportmedel. En undersökning vid Brookingsinstitutet i Amerika visade att där under tiden 1930—37 74 % av folket icke hade tillräckligt stora inkomster att upprätthålla en näringsstandard, som var fysiologiskt önskvärd, och det fanns miljoner arbetslösa som levde på svältgränsen. Varför? Produktionskapaciteten var icke utnyttjad! Det fanns råvaror, det var tillräckligt med transportmedel, det fanns alltså inte något tekniskt hinder för förmedling av det producerade. Man beräknade en förlust av 200 miljarder i outnyttjad kapacitet eller 25 miljarder per år i medeltal.

Härom säger Karl Fredriksson, mera känd kanske under pseudonymen Nordens Karlsson, att hade amerikanska staten då tagit tio av dessa outnyttjade miljarder och helt enkelt givit till de arbetslösa, skulle de ha fått 1,000 dollar per man och då skulle det ha blivit en oerhörd efterfrågan på konsumtionsvaror, varigenom avsättningsproblemet skulle ha lösts, och detta skulle ha givit rum för större investering och kapitalbildning för ännu större och rikare produktion. Någon replikerade häremot att det hade varit ännu bättre, om man i stället skänkt pengarna till sociala nyttigheter, bostäder t. ex., men detta är i själva verket samma sak.

Detta resonemang vilja emellertid det fria näringslivets män inte godkänna. De mena att om man på detta sätt delar ut pengar till de arbetslösa, få dessa givetvis större köpkraft, men samtidigt, säger man, minskas den del, som borde avdelas för nyinvestering, d. v. s. man kommer att bygga så mycket mindre fabriker, maskiner och dylikt, att arbetstillgången kommer att minska, och man tjänar ingenting på en sådan anordning. Härtill vill jag svara med de

Motioner angående tillsättande av speciella organ för ekonomisk fredsberedskap, m. m. (Forts.)

siffror som herr Nilsson i Stockholm angav i sitt anförande, när han framhöll, att i Amerika var sparandet 1929 15 miljarder, medan investeringarna stannade vid 5 miljarder; nationalinkomsten var 80 miljarder. De resterande 10 miljarderna gingo varken till produktion eller konsumtion. Arbetslösheten ökade, produktionen avstannade i allt flera sektorer, och krisen satte in och rullade ut över världen.

Jag vill minnas att förhållandet var ungefär likadant i vårt land. Om jag inte minns fel funnos även hos oss åtskilliga hundratals miljoner kronor, som lågo räntelösa i riksbanken, ett improduktivt kapital. Det var alltså ingen som helst kapitalbrist som hindrade investeringar, men de gjordes inte ändå. Det är således inte tillräckligt med ett kraftigt sparande, ty investeringarna göras ändå inte i erforderlig grad, beroende på att det fattas köpkraft för konsumtionen. Även om förhållandena aldrig blivit så svåra hos oss, ha vi dock haft samma problem att brottas med. Trots ett oerhört utvecklat näringsliv och tillräckligt med råvaror och kapital ha även vi haft fattigdom, otillfredsställande näringsstandard och många otillfredsställda behov. Jag vill i korthet erinra om den utredning, som byråchefen Alf Johansson gjorde rörande åren 1933—36 och vari han påvisade, att i vårt land då funnos 150.000 undermåliga bostäder, där $1\frac{1}{2}$ miljoner människor bodde. De flesta av dessa funnos på landsbygden, och jag föreställer mig att förhållandena äro ganska miserabla på det hållet ännu. Där finnes ett stort behov att tillfredsställa.

Man kan då fråga sig, med alla dessa förutsättningar för handen: Behöver det bli någon arbetslöshet efter kriget? Nu mena vi att kriget på ett övertygande sätt bevisat att det går att frigöra ett stagnerat näringsliv, att övervinna arbetslösheten och främja ekonomiskt uppsving. Under kriget har det nämligen, som redan tidigare har framhållits och som också anförts i motionen, uppstått ett konsumtionsbehov som överstiger allt vad man tidigare bevittnat i den vägen, och man har knappast trott att det skulle vara möjligt att producera så mycket som man verkligen gjort. Jag blundar inte ett ögonblick för att man samtidigt har utsugit lager och förslitit maskiner, men kvar står i alla händelser det faktum, att detta orkar man med, om man bara låter konsumtionen komma till sin rätt och inte låter arbetslöshet och ineffektivitet råda och inte heller drar sig för att ta väldiga privata resurser och domäner i anspråk, när — för att citera ett engelskt uttalande — »finansväsendet får vara politikens tjänare och icke dess herre». Jag tror inte att någon vill förneka, att om dessa väldiga resurser, hela denna produktion ute i världen, som nu står i krigets tjänst, ställdes i kulturens och återuppbyggnadens och framåtskridandets tjänst, skulle man säkerligen kunna skapa en socialstat i varje land och avskaffa praktiskt taget all fattigdom.

Nu ställa vi frågan: Hur har detta varit möjligt? Har det varit de privata företagarna som helt enkelt ha utnyttjat sina maskiner, byggt ut sina produktionsmedel och satt i gång denna väldiga produktion? Nej, så har ingalunda varit fallet. Och här kommer jag till det som enligt min uppfattning är kärnpunkten i resonemanget. Det har varit staten som dekreterat: Dessa behov måste tillgodoses! Staten har genom skatter och lån tagit en allt större andel av nationalinkomsten och med dessa medel helt enkelt köpt kanoner, bomber, tanks, flygmaskiner, skodon och kläder åt de inkallade. Sedan ha de privata företagarna pressat sina maskiner, skaffat sig nya maskiner, då de gamla inte räckt till, och byggt ut sina produktionsmedel. Det har inte funnits någon risk för dem, ty avsättningen har varit garanterad. Vi ha ju i dag som jag förut sade omkring 125.000 personer, som arbeta direkt för försvarsberedskapen, och därtill många tiotusental, som indirekt arbeta i försvarets tjänst.

Motioner angående tillsättande av speciella organ för ekonomisk fredsberedskap, m. m. (Forts.)

När reservanterna säga att »det svenska näringslivet har under nu rådande förhållanden... visat en stor anpassningsförmåga och, trots svårigheterna och under ett allt intensivare utnyttjande av landets råvarutillgångar, funnit nya vägar att lösa våra försörjningssvårigheter», så kan jag till fullo instämma häri. Jag anser också, att den insats som våra producenter gjort under denna tid är berömvärd. Men man får inte jämföra denna tid med fredliga förhållanden ty, som jag sade tidigare, det har inte varit någon särskild konst för dem, därför att efterfrågan har varit garanterad genom statens åtgärder, vilket icke under vanliga förhållanden är fallet.

Det är, herr talman, med detta för ögonen som allt flera börjat ställa sig den frågan: Vad finns det för tekniskt hinder — politiskt hinder vet jag att det finns — för att staten även under fred tar initiativ på samma sätt och dirigerar konsumtionen? Ty detta är just vad som har skett. Bör det inte vara lika lätt att på statens, samhällets bud i stället för krigsmateriel och dylikt producera bostäder, kläder, matvaror eller, som Sterner i L. O. säger, folkbilar, tvättmaskiner, kylskåp och dammsugare, för att inte tala om vatten- och avloppsledningar åt landsbygdens befolkning? Allt vad vi med ett gemensamt ord kalla för en högre kultur! Jo, för visso. Och genom att staten på detta sätt köper av den som bäst och billigast producerar varorna, behöver man inte heller avskaffa den privata företagsamheten. Om man gjorde på det sättet skulle man också förbilliga varorna, ty försäljningskostnaderna skulle då försvinna.

Såvitt jag kan förstå är detta också utskottets mening. Utskottet säger ju att »en jämnare och stabilare efterfrågan från de stora konsumentgruppernas sida verksamt skulle kunna bidra till en jämnare produktion och jämnare sysselsättning». Utskottet pekar i detta sammanhang på socialpolitiska åtgärders ekonomiska betydelse. Härvidlag kan man också stödja sig på erfarenheterna från den svenska krispolitiken under 1930-talet, ehuru väl jag vet att högern åtminstone tidigare icke velat acceptera dylika åtgärders betydelse i uppsvinget. Jag har ingalunda förbisett att reservanterna nu faktiskt skriva, att de äro med på en konjunkturbetonad finanspolitik, vilket man på det hållet tidigare icke ville. I remissdebatten yttrade emellertid herr Skoglund i Doversorp, utan någon närmare motivering och med hänvisning till vissa icke namngivna nationalekonomer, att det var vårt lands exportindustri, som tillfrisknade först och i mycket hög grad medverkade till den ekonomiska utveckling, som ägde rum under 1930-talet. Jag sade i början av mitt anförande, att jag håller mycket på exportindustrien och ingalunda underskattar dess betydelse. Jag kan även medgiva att uppsvinget under 1930-talet skulle ha kommit även utan denna »injektion», för att använda herr Skoglunds i Doversorp ord, men att den inte saknade betydelse tror jag man väl kan finna bevis på i yttranden från nationalekonomer. För en tid sedan fick jag den av docent Ingvar Svennilson utarbetade översikten åt konjunkturinstitutet från år 1939, där han påvisade att produktionen för hemmamarknaden översteg under åren 1937—1938 med inemot $\frac{2}{3}$ den år 1929 uppnådda nivån, medan exportproduktionsvolymen mellan samma år endast steg med omkring 10 procent!

Av de grafiska tabellerna i denna utredning framgår tydligt den stora betydelse, som framför allt byggnadsverksamheten hade särskilt efter 1933 års konflikt på den utveckling, som då skedde. Jag skall tillåta mig att även citera vad docent Carsten Welinder i Lund framhöll för en tid sedan i Göteborgs Handels- & Sjöfartstidning. Han skriver att »trots den svåra depressionen i början av 1930-talet, ökade den reella nationalinkomsten mellan åren

Motioner angående tillsättande av speciella organ för ekonomisk fredsberedskap, m. m. (Forts.)

1929—1939 med nära 50 procent. Den förnämsta orsaken härtill var ej exportmöjligheterna utan *den starka inhemska realkapitalbildningen, främst bostadsbyggandet.*» Det är ovedersägligt att erfarenheterna från den tiden säga oss, att det är både möjligt och förenat med stora fördelar för folkhushållet, om statsmakten ingriper och tvingar fram användning av våra tillgångar, när — jag poängterar det i likhet med herr Torsten Nilsson — *den privata företagsamheten antingen icke vill eller icke kan hålla den produktiva verksamheten vid liv.*

Men, herr talman, hela det resonemang, som motionärerna föra, och som jag gör mig till tolk för, vilja reservanterna icke godkänna. Nu finner man emellertid i deras argumentering icke samma ord som under 1930-talets krispolitik. Då talade man om att »landet skulle ruinerats», att »näringslivet skulle förkvävas», ja, man gick t. o. m. så långt, att man sade att herr »Wigforss var en landsolycka». Nu har man helt andra argument. Men till varje pris gäller det även nu att slå vakt om det privata näringslivet. Reservanterna säga nämligen, att »hotet om fortsatt statlig kontroll över näringslivet måste undanröjas». Mot utskottets enligt min mening oprutbara krav, att alla arbetsförmögna personer skola beredas möjligast effektiva sysselsättning i produktionsprocessen och att detta skall kunna ske utan att nödhjälpsarbeten av det ena eller andra slaget skola behöva tillgripas, argumentera reservanterna genom att skrämman med diktatur, d. v. s. att den fullständiga sysselsättningen icke kan genomföras annat än, på demokratiens och frihetens bekostnad. De säga, att »i ett fritt samhälle med fria medborgare och med en hushållning, väsentligen grundad på konsumenternas fria användning av sina inkomster, kan ett sådant system icke genomföras». Här är man frestad att ställa frågan: Vad är det för frihet, som skulle försvinna, om samhället övertager en ekonomisk verksamhet? Skall det icke finnas möjlighet därtill i demokratiska former? Så har ju skett tidigare utan att friheten gått förlorad, eller vad är det för planhushållning som inte skulle kunna genomföras genom i demokratisk ordning fattade beslut? Man tycker, att det borde vara möjligt.

Speciellt herr Ljungberg har tryckt på denna punkt och framhållit, att med en dylik utveckling skulle vi råka in i diktaturförhållanden på samma sätt som skett i andra länder. I det avseendet vill jag därför framhålla, att arbetarna i detta land ju kämpat i årtionden för sina demokratiska rättigheter. Det må icke tagas illa upp, om jag säger, att detta skedde mot högerns motstånd. På högerhåll betraktade man nämligen dessa rättigheter såsom *en fara för samhällets välfärd, för rättsordningen och näringslivet.* Jämlikheten, som arbetarna strävade efter, jämlikheten inför lagen och rätten att genom sina fria organisationer vara med och leda och utforma samhället så, som man önskade, men främst kanske likheten att få rösta fritt och på den styrelse för landet man önskade — allt detta, som högern nu är lika varm anhängare och försvarare av — voro alltså lika omstridda ting, som det vi nu tvista om i dag. Dessa rättigheter erövrades också först efter långa och hårda strider.

Jag vill här säga till högerns representanter, att man behöver ingalunda med hänsyn till den utvecklingen befara, att de svenska arbetarna sträva efter åtgärder, som skulle leda till denna dyrt förvärvade frihets förlust. Arbetarna i dag äro — det tror jag utan självförhävelse kan sägas — demokratiens mest målmedvetna del. Med tanke just därpå tror jag, att vi tryggt kunna säga, att lika ogrundade som högerns farhågor voro mot dessa rättigheters utbredning till hela folket och mot den konjunkturbetonade finanspolitik, som dock i dag i uttalanden från högerhåll erkännes, lika ogrundade äro dess farhågor beträffande möjligheten att genom samhällets ingripande samordna och

Motioner angående tillsättande av speciella organ för ekonomisk fredsberedskap, m. m. (Forts.)

dirigera produktion och konsumtion för att nå högsta effektivitet och sysselsättning. Detta så mycket mindre som Sveriges arbetare i dag genom den centrala ställning, som de skapat sig i nationens liv, blivit lika samhällsbetnade som någonsin högerens eller folkpartiets representanter. Man är fullt medveten om, att man icke kan skapa en högre levnadsstandard, med mindre man har ett rikt utvecklat näringsliv och rik produktion. Man vet också, att man med den politiska och fackliga ställning, som man har i dag, har möjlighet att taga del av de ökade vinster, som den ökade produktionen giver samhället utan att producenterna taga hela vinsten. Därför är fackföreningsrörelsen positivt inställd både till produktionen, näringslivet och samhället.

Av L. O:s uttalanden till motionen framgår, att man ingalunda önskar statsingripande för dess egen skull. Man säger, att målet är arbete och försörjning åt alla. Kan det nås utan statsingripande, är det säkerligen bäst. Jag vill understryka, att vi hoppas, att detta återuppbyggnadsarbete skall ske i samförstånd, ty då kan man nå de största resultaten. Men jag vill dock hänvisa till vad L. O. här har yttrat. Det heter där: »Landssekretariatet vill starkare än motionärerna framhålla, att önskemålet att inskränka statsinflytandet måste underordnas behovet av att efterkrigsarbetslösheten i görligaste mån elimineras, samt att samhällets ekonomiska och sociala planläggning även i övrigt blir tillfredsställande. *Frågan om statsingripandets omfattning får icke avgöras efter dogmatiska synpunkter utan efter problemens beskaffenhet i varje särskilt fall.*»

Ja, herr talman, detta är den samlade fackföreningsrörelsens uppfattning i hithörande problem. För min del tror jag för övrigt, att så kommer att ske även i praktiken och utan motstånd ens från reservanternas partifolk. Vi ha nämligen förr sett, hur just de, som ivrigast förfasa sig över samhälls-ingripanden, oftast äro de första att anropa samhället om hjälp, när det privata näringslivet icke går så bra: bönderna, när världsmarknadens priser sjunka — de ha redan i detta utskottsutlåtande förbehållit sig den rätten — industriägarna, när deras företag få svårigheter, och bankerna, när de hålla på att gå över ända. Man kan fråga sig: Finns det någon rim och reson i att samhället skall ingripa först när det brakar samman? Skall samhället då vara med och kratsa kastanjerna ur elden? Man börjar nu spåra tongångar litet varstans ute i världen, att allt icke är så bra beställt med den produktionsordning och köpkraftsfördelning som finnes. Herr Torsten Nilsson har förut citerat ett yttrande av Londons handelskammare. Jag skall citera några ord av vad Times — den konservativa tidningen i England — skrev för någon tid sedan. Det heter där: »Det är ett historiskt faktum, att den privata industrin under de senaste 20 åren misslyckats både i fråga om att skapa full sysselsättning åt människorna och att garantera en fördelning av produkterna, som den moderna civilisationen kan godtaga som rättvis och skälig. Den privata företagsamheten måste stärkas genom andra företagsformer.»

Som ett komplement till vad de industrimän sagt, som varit uppe här i debatten, tillåter jag mig anföra ett citat av den kände industrimannen S. Courtauld i London ur tidningen Economic Journal. Det heter där: »I framtidens produktionsliv måste staten-samhället inskrida med en planmässig utgestaltning av näringslivets utveckling. Och den skall uppbäras av statlig kontroll över och dirigering av produktionen. Huvudlinjen skall vara, att de samhällseliga organen tillsätta medlemmar i de större företagens ledande instanser, d. v. s. i bolagsstyrelser och direktioner. Arbetarna måste genom sina fackliga organisationer beredas ökat inflytande över företagens förvaltning

Motioner angående tillsättande av speciella organ för ekonomisk fredsberedskap, m. m. (Forts.)

och produktionsresultatets fördelning mellan direktkonsumtion i form av vinst och lön samt tillskapande av realkapital.»

Ja, herr talman, man kan alltså vid krigets slut vänta sig en annan ordning, som möjliggör att skapa den sociala rättvisa, som man säger sig kämpa för och utan vilken varaktig fred icke kan skapas i världen. Jag skall sluta med att understryka, att jag för min del betraktar lösningen av dessa problem d. v. s. att skapa arbete och försörjning åt alla som demokratiens mogenhetsprov. Jag vill också meddela, att arbetarna hälsat regeringens initiativ på den här punkten med största tillfredsställelse. Man väntar också, att det skall visa sig att man, som herr Lundberg mycket riktigt sade, lärt av den gångna tiden, så att man i en helt annan utsträckning än som skedde efter tidigare krig skall kunna tillvarata arbetarnas och hela folkets intressen. Vi veta att diktaturstaterna ha lättare att avskaffa arbetslöshet och dylikt. Här gäller det, herr talman, för demokratierna att visa detsamma. *Beredskapsarmén får icke bli en arbetslöshetsarmé* med alla de upplösande konsekvenser detta medför. Jag tror, att man här gott kan instämma med det engelska arbetarpartiet, när det säger: »Endast ett bevis på att demokratiens kvarstående fästen kan använda sina politiska institutioner för att lösa sina ekonomiska och sociala problem enligt demokratiska metoder kan bevara tilltron till dess skapande förmåga.» Ja, herr talman, jag vill i utskottets utlåtande gärna utläsa en sådan strävan, och hoppas för min del livligt, att statsmakterna icke sky några som helst ansträngningar när det gäller att lösa dessa svåra problem och att det måtte ske »utan», som L. O. säger, »någon dogmatisk uppfattning om samhällsingenjörskapets omfattning.»

Med dessa ord ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

I detta anförande, varunder herr talmannen övertagit ledningen av kammarens förhandlingar, instämde herrarna *Sköldin, Eriksson* i Sandby och *Hedqvist*.

Herr Hagberg i Malmö: Herr talman! Medan jag suttit och lyssnat till denna, måhända något utdragna debatt och också en smula bläddrat i utskottets utlåtande, har jag med ett ryck stannat inför ett av de yttranden, som här äro återgivna från de hörda myndigheterna. Detta därför att yttrandet är formulerat på ett rätt expressivt sätt. Man är ju ej van vid att yttranden från våra kungliga ämbetsverk äro så formulerade. Jag syftar på statskontorets utlåtande. Statskontoret anser att i främsta rummet avvecklingen av krisadministrationen bör utredas och att arbetsmarknadsproblemen böra överlåtas åt arbetsmarknadskommissionen och att överhuvud taget redan förefintliga organ få ta hand om var sina uppgifter. I övrigt, heter det, »anses frågan för tidigt väckt».

Jag måste säga, att jag förstår detta expressiva uttryckssätt. Statskontoret vill naturligtvis med denna ovanliga formulering ha sagt, att statskontoret känner sig tveksamt, när det gäller att taga ståndpunkt till de utomordentligt omfattande problem, som här upprullas. Skola vi, herr talman, vara riktigt uppriktiga mot varandra, och det skola vi väl vara i den här församlingen, få vi nog säga oss att mycket av den tveksamheten går som en röd tråd igenom praktiskt taget alla de remissvar, som äro återgivna i utskottets utlåtande. Icke minst gör sig detta gällande i L. O:s eget utlåtande, något som man kan se, om man studerar det mera ingående.

Jag skall endast uppehålla mig vid det sista avsnittet av L. O:s utförliga och intressanta utlåtande. I detta avsnitt ställer man upp en rad i och för sig givetvis behjärtansvärda önskemål, som vi alla vilja vara med om att söka realisera, såsom bättre socialvård, konjunkturutmätning, kamp mot arbetslös-

Motioner angående tillsättande av speciella organ för ekonomisk fredsberedskap, m. m. (Forts.)

heten etc. Det heter så i detta yttrande bland annat: »Dessa önskemål te sig desto mera angelägna, som man trots allt måste räkna med vissa mänskliga ofullkomligheter i den allmänna ekonomiska planeringen — detta så mycket mer, som densamma i väsentliga avseenden måste vila på obekanta förutsättningar.»

Ja, herr talman, detta är just kärnpunkten i hela detta väldiga problem. Allt vad vi här resonera om och planera vilar på obekanta förutsättningar. Sanningen är nämligen den, att åtskilligt av vad vi här naturligtvis gärna skulle vilja genomföra, såsom väsentligt utvidgad socialvård, konjunkturutmjämning, största möjliga sysselsättning o. s. v., allt detta eller i varje fall det mesta av detta är — vi måste ju se sanningen i ögonen — beroende på faktorer, rörande vilka vi här i landet ha ganska litet att säga till om. Jag skulle vilja ställa ett par frågor: Hur slutar kriget? Vem vinner kriget? Och i så fall, hur kommer den, som vinner, att utnyttja denna sin seger? Slutar kriget i form av allmän utmattning? Här reser sig ett komplex av skilda perspektiv, men var och en förstår ju att vårt handlande i detta lilla land blir på det intimaste sätt sammanknutet med hur det stora händelseförloppet ute i världen kommer att gestalta sig.

Jag förstår så utomordentligt väl att L. O. velat avsluta sitt utlåtande just med fastsläandet av att allt vårt handlande i dessa avseenden i största utsträckning vilar på obekanta förutsättningar. Vi stå med andra ord inför en ekvation med ovanligt många obekanta. Vi böra hålla detta i minne och av den anledningen känna oss föranlåtna att lägga i dagen någon liten, låt mig säga blygsamhet i våra uttalanden i dessa ytterligt komplicerade och ytterligt besvärliga angelägenheter.

Men vi kunna naturligtvis icke slå oss till ro därmed och säga, att allt är mycket svårt, att vägen är dimhöljd och att vi delvis handla i mörker. Det går icke. Vi måste undersöka, huruvida det dock icke i all denna förvirring finnas vissa ting, om vilka vi med någon grad av sannolikhet kunna uttala oss. Sådana ting finnas naturligtvis. Jag vill då peka på något som egendomligt nog ganska litet beaktats, ehuru den talare, som hade ordet före mig, överraskande nog berörde saken, och det vill jag hålla honom räkning för. Vi skola sålunda, tycker jag, söka komma på det klara med, i vilken utomordentlig grad vi äro beroende av den framtida gestaltningen av vår utrikeshandel. Trots att den föregående talaren är motionär och trots att han livligt sympatiserade med utskottsmajoritetens utlåtande, kunde han icke desto mindre icke underlåta att påpeka, att utskottsmajoriteten på ett ganska egendomligt sätt gått förbi detta centrala spörsmål. Jag skulle gärna ha sett, att man från majoritetens sida mera ingående hade sysslat med den sidan av saken, ty det är ju så, att den standard vi ha här i landet och som vi skola vara glada och stolta över, är ju i väsentlig mån beroende på vår exporthandel, på vår utrikeshandel. Kammarens ledamöter veta helt säkert lika väl som jag, att vårt land numera på grund av den lysande utveckling, som satt sin prägel på de senaste decennierna, är ett av de starkast exporterande länderna i världen. Vi ha för närvarande ett värde på vår utrikeshandel av ungefär 700 kronor per individ. Sannolikt finns intet land som överträffar denna siffra. Jag var glad att finna, att folkförsörjningsministern i sitt anförande vid öppnandet av Svenska Mässan häromdagen fann angeläget att starkt understryka detta förhållande. Han yttrade nämligen: »Låt oss heller icke glömma, att det stora ekonomiska uppsvinget under de sista decennierna helt sammanfaller med den storartade utvecklingen av vår utrikeshandel.» Dessa statsrådet Gjøres ord anser jag vara ord i sinom tid, och jag har gärna velat här erinra om dem. Men hur kommer

Motioner angående tillsättande av speciella organ för ekonomisk fredsberedskap, m. m. (Forts.)

denna vår utrikeshandel att gestalta sig? Ja, den är beroende på mycket. Den är beroende exempelvis på i vilken utsträckning vi själva komma att få lov att bestämma över vår valuta. Såvitt jag förstår är detta en angelägenhet, som exempelvis intresserar finansministern i mycket hög grad. Om den veta vi ju ingenting. Men detta är ju en sak, som är ytterst betydelsefull med hänsyn till framtiden. Däremot veta vi ju, att den strid, som vår utrikeshandel kommer att föra, den kamp, som vår exportindustri måste gå in för, kommer att bli mycket hård. Jag skulle vilja formulera saken så, att vårt land, när detta eländiga krig en gång slutar, går ut i en värld, där alla vilja sälja men blott mycket få vilja eller kunna köpa. Detta faktum konstituerar ju ett förhållande, som måste skänkas det största beaktande, när vi resonera om dessa ting.

Men om det nu är så — och jag tror, att det förhåller sig på det sätt, som jag här skisserat — måste vi ju säga oss, att vi måste göra allt vad i vår förmåga står för att höja vårt näringsliv, framför allt då vår exportindustri, till högsta möjliga funktionsduglighet i den situation, som kan förväntas inträda, när kriget är slut. Vilka åtgärder ha vi då att tänka oss? Naturligtvis föreliggande här många möjligheter. Jag skall emellertid bara be att få uppehålla mig vid en enda — och jag gör det därför att denna, jag kan gärna medge detalj men en utomordentligt betydelsefull detalj överhuvud taget icke har berörts i utskottsmajoritetens utlåtande och egendomligt nog inte heller i något av de anföranden, som ha hållits hittills under debatten — och det är beskattningssynpunkten.

Enligt min mening är en av de allra viktigaste förutsättningarna för att företagsamheten — jag tänker då i främsta rummet, i anknytning till vad jag tidigare har yttrat, på exportindustrien — skall få sitt nödyändiga uppsving efter kriget att beskattningen reduceras. Under de år, som vi nu uppleva, har det — det förstås tämligen av sig självt — varit lättare än under normala förhållanden att ta ut höga skatter, beroende på att reinvesteringar på vissa områden icke ha kunnat ske i normal omfattning. Det yttre trycket och nödvändigheten att sörja för det mest pressande angelägenheterna ha lämnat tillräckligt motiv för en skattebelastning, som för normala förhållanden måste anses orimligt hård. Men, herr talman, under fredskrisen är det, såvitt jag vågar uttala mig i dessa mycket svåra ting, nödvändigt att väsentligt reducera skattesatserna. Detta kommer att medföra, att statens inkomster sjunka dubbelt hastigt, eftersom penninginkomsterna på samma gång komma att reduceras genom en sjunkande pris- och lönenivå. Det är alltså enligt min uppfattning omöjligt att först och främst upprätthålla nuvarande skatteintäkter under fredskrisen, eftersom detta skulle förutsätta ytterligare höjda skatter, men det är dessutom ur återuppbyggnadssynpunkt nödvändigt att reducera beskattningen. I det samhälle, som kommer att finnas, komma således — jag tror man kan få lov att vara så optimistisk — alltjämt det enskilda initiativet och företagsamheten att svara för den största delen av nationalinkomstens intjänande. Jag tror, att även utskottsmajoriteten och motionärerna dela min uppfattning därvidlag. Men skall denna uppsvingspolitik lyckas, måste alltså förutsättningarna för enskild verksamhet vara något så när gynnsamma. Därvid måste vi främst räkna med att s. k. risktagande verksamhet måste finnas, risktagande verksamhet, där stora risker kunna motvägas av högre vinster än normalt.

Den nuvarande beskattningen är så utformad, att den enskilde inte uppmuntras att placera sina medel i företag, och detta blir ännu mindre fallet, om man kan hoppas på stabilt penningvärde och inte genom placeringar i företag till viss mån vill gardera sig mot inflation. Men det är då all anledning att uppmärksamma, att de medel, som en enskild person investerar i företagsam-

Motioner angående tillsättande av speciella organ för ekonomisk fredsberedskap, m. m. (Forts.)

het, drabbas av en synnerligen hård beskattning. Detta beror därpå, som ju alla här veta — det kan kanske vara onödigt att understryka det — att vinsten först beskattas hos företagen och därefter utdelningarna hos den enskilde. Ett aktiebolag betalar nu förutom kommunal inkomstskatt dels statlig inkomst- och förmögenhetsskatt med dubbelt grundbelopp och dels värnskatt. Sammanlagt blir det i genomsnitt 44 %, vilket genom kommunalskatteavdraget reduceras till omkring 40 %. Men dessutom kan i förekommande fall krigskonjunkturskatt, utskifningsskatt och ersättningsskatt utgå. Skattetrycket har alltså skärpts avsevärt under kriget genom införande av dels det fördubblade grundbeloppet, dels den 12-procentiga värnskatten, dels krigskonjunkturskatten. Men härtill kommer, att den enskilde ju får sina från dessa placeringar härflytande intäkter beskattade på samma gång som kapitalinnehavet beskattas. Här inverkar den under kriget skärpta progressiviteten med det höga skattetrycket på så sätt, att man ofrånkomligen måste komma till den slutsatsen, att skattetrycket för den enskildes i företag placerade tillgångar har minst tredubblats under detta krig. Den skattepolitiska inställningen, särskilt till riskbärande verksamhet, synes för närvarande vara den, att staten skall vara med och ta en betydande del av vinsten, under det att förlusten helt får bäras av den enskilde. Statens inställning till detta kan närmast karakteriseras på så sätt — om jag nu får använda en liknelse — att staten vill singla slant om företagsvinsten på villkoren: krona — jag vinner, klave — du förlorar.

I de konjunkturpolitiska diskussioner, som ha ägt rum såväl i utlandet — man har ju här under debatten även berört utlandet i viss utsträckning — som även i viss mån här hemma, har man alltid understrukit vikten av att i konjunkturrella nedgångstider reducera skattetrycket, då detta kan medföra gynnsamma betingelser för uppsving, som svårigen kunna ernås på andra vägar. Om man har att välja mellan höga skatter i förening med en låg aktivitet inom näringslivet å ena sidan samt lägre skatter och högre verksamhetsgrad inom näringslivet å andra sidan, så kan det väl inte råda någon tvekan om att de låga skatternas politik är att föredraga ur det allmännas synpunkt. Statens finansiella ställning är dock — och det skola vi inte glömma, hur vi än resonera i dessa ting — när allt kommer omkring endast en funktion av de materiella villkor, som den inom landet dominerande ekonomiska verksamheten förmår skapa. Ett högt skattetryck leder till att allt större ansvar för den ekonomiska aktiviteten lyftes över på statsmaskineriet, och därmed följa ökad stelhet, byråkratism och efter vad jag kan förstå — och det är det allvarliga — en *minskad* aktivitet. Det är detta vi måste söka att med alla medel undvika, och ännu viktigare: vi måste medvetet inrikta oss på att avskaffa en skattepolitik, vars yttersta följd blir ett gradvis överförande till det allmänna av administrationen av det löpande ekonomiska arbetet i samhället.

Jag har med dessa ord endast velat fästa uppmärksamheten på en detalj, men såvitt jag kan förstå en mycket betydelsefull detalj, i det stora problemkomplex, som vi här behandla. Därför måste det — och nu återkommer jag till vad jag antydde för en stund sedan — i viss mån i varje fall te sig ganska uppseendeväckande, att majoriteten inom utskottet på sätt som skett har gått förbi den dock mycket väsentliga betydelse, som skatteförhållandena måste äga i detta sammanhang och vad de innebära för företagareviljan och utvecklingsmöjligheterna inom vårt näringsliv. Vilka anledningarna kunna vara till att man från utskottsmajoritetens sida med så lätt hand har tagit på detta spörsmål vågar jag självfallet inte uttala mig om. Jag hade väntat, att utskottets talesman här något skulle beröra denna angelägenhet, eftersom den inte är närmare utvecklad i utlåtandet, men så var inte fallet. Utskottets talesman

Motioner angående tillsättande av speciella organ för ekonomisk fredsberedskap, m. m. (Forts.)

lade mycken vikt vid att visa, att han stod på verklighetens grund, och ville därför inte sträcka sina förhoppningar alltför långt. Han talade något om — såvida jag inte missuppfattade honom — att vi ha att lita till »realiteternas slagruta». Jag är ledsen, att detta säkert mycket värdefulla instrument inte har kommit till användning, när det gällt frågan om skattebelastningen på det svenska näringslivet, ty hade man använt slagrutan i detta fall fruktar jag, att den givit ett mycket snabbt och effektivt utslag. Jag vill emellerid hoppas, att underlåtenheten att syssla med detta spörsmål inte måtte bero på bristande förståelse för vad denna angelägenhet innebär, ty, herr talman, i så fall har, såvitt jag kan se, majoriteten gjort sig skyldig till en alltför ytlig bedömning av problemet om efterkrigs krisen och vårt näringsliv.

Herr Andersson i Göteborg: Herr Hagberg i Malmö erinrade om att hela denna diskussion, som vi nu föra, vilar på obekanta faktorer. Det är, framhöll han, framför allt ovissheten om hur och när kriget slutar, som gör att så är fallet. Det är en alldeles självklar sak, som herr Hagberg påpekade. Men man får naturligtvis inte uppskjuta planerandet för framtiden, även om denna är oviss. Det märkliga är ju, att motionärerna och utskottet och dessutom väl samtliga remissinstanser äro fullständigt eniga om att man trots denna ovisshet bör göra vad göras kan för att med ledning av de erfarenheter, vi ha från förra kriget, förra fredskrisen och perioden mellan krigen, planera för framtiden framför allt på produktionens område.

Jag vill taga fasta på att enighet tycks råda om att vårt land inte får svika sina internationella förpliktelser efter kriget, att vi skola deltaga i humanitära hjälpaktioner, och att vi skola verka för ett fritt varuutbyte mellan folken, även om det understrykes mer eller mindre kraftigt i motioner och utskottsutlåtanden. Enighet är dessutom rådande om att fredskrisen icke får bli en arbetslöshetskris. Det är i fråga om medlen att förhindra arbetslöshet och stagnation inom näringslivet, som oenigheten i första hand kommit till uttryck.

Den högerreservation, som fogats vid utskottsutlåtandet, har i de frågor, som skjutits i förgrunden här i debatten, vänt sig framför allt mot den argumentation, som förekommer i motionen nr 9 i andra kammaren. Jag måste i anledning av högerreservationen säga, att i denna tillspetsas frågan om fri eller dirigerad ekonomi på ett sätt, som motionen enligt min mening icke givit anledning till. Den tolkning av motionen, som genomgående återfinnes i reservationen, skjuter betänkligt över målet. Vi motionärer ha ju pekat på att någon schematisk tillspetsning av frågan om frihet eller tvång icke existerar i den praktiska politiken. Det är sant att vi, såsom reservanterna påpekat, i ett ganska utförligt resonemang anbefallt vissa åtgärder eller snarare vissa synpunkter, och vi ha närmast anbefallt dem till beaktande vid en förutsättningslös utredning. I det avseendet är det inte så som herr Senander försökte göra gällande, då han tog sig friheten att — såsom han uttryckte det — tala rent ut på den i samlingsregeringen bundna socialdemokratiens vägnar. Han gjorde gällande, att vi hade andra avsikter med motionen än vad vi direkt utsagt i densamma. Vi betacka oss dock för hjälpen från herr Senanders sida. Vi ha sagt vår mening rent ut i motionen. Jag för min del är mycket tacksam för den reservation, som är knuten till utskottsutlåtandet, enär jag föreställer mig, att man där kan finna ett uttryck för högerens inställning till dessa aktuella fredsproblem. Vi ha på båda sidor framfört uppriktiga meningar och inte använt några manövrer i likhet med vad det kommunistiska partiet brukar göra.

Motioner angående tillsättande av speciella organ för ekonomisk fredsberedskap, m. m. (Forts.)

På grund av att reservanterna, såsom jag förut påpekade, ha dragit alltför omfattande slutsatser av vår motion, ha de kommit fram till synpunkter, som om vi redan nu stode inför ett aktuellt politiskt avgörande. Reservationen tyder på en verklig skuggrädsla inför en prövning av produktionens problem. Man är rädd för att överhuvud taget vidtaga några mer planmässiga åtgärder och framför allt för att utredningen skall utsträckas att gälla vad man kallar grundvalarna för vårt näringsliv. Den rädslan ha som bekant icke vi motionärer visat. Vi ha dessutom sagt ifrån, att om dessa förutsättningslösa utredningar om fredskrisen, konjunkturpolitiken och de framtida produktionsformerna utvisa, att den enskilda företagsamheten har möjlighet att såsom hittills föra utvecklingen framåt och skapa trygghet och välbstånd utan ingripande från samhällets sida, äro vi, ehuru socialdemokrater, beredda att stödja denna företagsamhet och göra avkall på våra principer om nyttan och nödvändigheten av samhällsingripanden. Detta står att läsa i vår motion. Denna invit till en samfällid och objektiv prövning av skilda ekonomiska principer har emellertid avvisats av högerreservanterna med de konsekvenser, det nu kan få.

Jag måste säga, att den uppfattning, som kommit till uttryck i reservationen, den färdiga ståndpunkt, som återfinnes där i långt högre grad än i motionerna, har icke — särskilt då man talar om vådorna av samhällsingripanden och en utvidgad samhällsverksamhet — något stöd av de erfarenheter, som vi hittills haft i vårt land av samhällsingripanden. Även den svenska högern har som bekant medverkat till sådana ingripanden, och de erfarenheter vi haft därav äro icke sådana, att man behöver visa en sådan rädsla som man gör i högerreservationen.

Huvudinvändningen mot motionerna är, att vi som mål ha satt full och effektiv sysselsättning åt alla svenska medborgare. Denna målsättning får naturligtvis icke tagas alldeles bokstavigt. Det är emellertid en målsättning, som man tycker, att alla skulle kunna enas om. När man säger, att detta mål kan nås endast i diktaturstater, skänker man enligt min mening icke tillräcklig uppskattning ens åt den enskilda företagsamhetens möjligheter att skapa sysselsättning för befolkningen. Skillnaden mellan vår ståndpunkt och reservanternas ståndpunkt ligger dock icke i detta, utan skillnaden är den, att högern är villig till statsingripanden först när en kris inträder. De sedan gammalt kända formerna för krisers bekämpande, nämligen nödhjulsarbeten och beredskapsarbeten, ha accepterats på högerhåll, och man understryker nu mycket kraftigt, att man är villig att medverka till sådana ingripanden. Vi motionärer ha ansett, att detta icke är tillräckligt, utan vi vilja genom vad jag skulle vilja kalla profylaktiska åtgärder inom näringslivet försöka förhindra, att kriser uppstå, eller i varje fall försöka att utjämna dem.

Den kris, som lever bäst i vårt minne — krisen på 1930-talet — bekämpades med dessa beredskapsarbeten och nödhjulsarbeten. Nu efteråt måste vi säga oss, att detta var ett slöseri framför allt med yrkeskunnig arbetskraft, ett slöseri som i varje fall enligt nuvarande begrepp om arbetskraftens utnyttjande är avskräckande. Finmekaniker skickades ut på vägarbeten, tjänstemän fingo knacka sten o. s. v., därför att man icke kunde giva dessa människor sysselsättning inom industrien eller inom de övriga grenar av näringslivet, där de under högkonjunkturen arbetat. Vi ha enligt min mening inte råd att på detta sätt låta industriens kapacitet stå outnyttjad, när det finns så många behov, som icke äro tillfredsställda. Sådana behov finnas i dagens svenska samhälle, och vi äro alla medvetna om att de komma att finnas, när fredskrisen kommer. Att då uteslutande rekommendera samma krisbekämpande metoder

Motioner angående tillsättande av speciella organ för ekonomisk fredsberedskap, m. m. (Forts.)

som kommo till användning på 1930-talet finner jag icke riktigt, och därför ha vi motionärer också pekat på andra vägar, som eventuellt möjliggöra för arbetskraften att stanna kvar inom industrien, så att vi skola slippa att göra en del av vår värdefulla industriarbetarkår till grovarbetare.

Vi ha bl. a. pekat på behovet av att det redan nu planeras en avsättningsreserv för industriprodukter. Om denna åsikt äro vi icke ensamma. Jag vill hänvisa till hur industriens utredningsinstitut genom utredningsmännen Svennilson och Waldenström äro inne på samma linje utan att, såvitt jag förstår, göra några som helst reservationer. I ett av dessa utredningsmän gjort diskussionsinlägg, som nyligen publicerats, sägs det: »Skulle en avsättningskris uppstå efter kriget, ha vi givetvis mindre än någonsin råd att låta industriens kapacitet stå delvis sysslolös. Hur angelägen man än måste vara om en snabb avveckling av krigstidens tvångshushållning, är det knappast någon tvekan om att en sådan avsättningskris måste överbyggas genom planmässiga åtgärder . . .

Accepterar man denna uppfattning, synes det vara en angelägen uppgift att redan under kriget planera en avsättningsreserv inom landet för den industriella produktionen.»

Man pekar sedan på vissa områden, där man anser, att det finnes ett alldeles särskilt behov av avsättningsreserv. Man pekar på industriens arbetarbostäder — jag skulle vilja tillägga bostäder överhuvud taget — jordbrukets anläggningar och redskap samt vägar och maskinella anordningar för skogsbruket. Detta resonemang ha vi understrukit i vår motion, och vi ha naturligtvis måst draga ut konsekvenserna härav och framhålla, att förutsättningen för att det skall kunna genomföras är, att samhället garanterar avsättningen. Det är i detta sammanhang vi kommit fram till den jämförelse med vad som sker under kriget, vilken upprört reservanterna alldeles särskilt. För min del kan jag inte finna, att denna jämförelse är så egendomlig. I det ena fallet fyller man krigsbehov under alldeles speciella förhållanden, i det andra fallet gäller det att fylla fredsbehov, som enligt vad vi alla veta äro av mycket allvarlig karaktär.

Jag skall inte i någon högre grad förlänga debatten. Det skulle emellertid ha varit intressant att gå närmare in på ett enda område, nämligen byggandet av bostäder. Det finns som bekant utredningar, som visa, vilket behov av bostadssanering som föreligger på landsbygden och i de tätbebyggda samhällena. Där finns alltså ett område, där man redan nu skulle kunna planera en avsättningsreserv och inrikta sig på att med statsmakternas hjälp hålla byggnadsindustrien i gång, även om nu detta förutsätter djärvare och planmässigare åtgärder från statens och kommunernas sida än som hittills vidtagits. Vad själva bostadsproduktionen beträffar tror jag, att denna utgör ett område, där den enskilda företagsamheten, om det visar sig nödvändigt, får vika undan för samhällets initiativ. Jag har pekat på detta exempel därför att det ligger närmast till hands i det här sammanhanget och dessutom rör en ur befolkningssynpunkt så betydelsefull fråga.

De av oss motionärer förordade åtgärderna behöva ju inte — bortsett från vad jag sagt om byggnadsmarknaden — betyda, att man under fredskrisen bibehåller de kriskommissioner eller statsregleringar, som nu finnas. För min del anser jag i likhet med utskottet och reservanterna, att en avveckling av dessa kommissioner bör ske, men jag vill i likhet med industriens utredningsinstitut framhålla, att hur angelägen man än måste vara om en snabb avveckling av krigstidens tvångshushållning måste man ändock vidtaga planmäs-

Motioner angående tillsättande av speciella organ för ekonomisk fredsberedskap, m. m. (Forts.)

siga åtgärder. Det är möjligt, att man i det sammanhanget icke kan låta staten släppa sitt grepp över ett sådant område som t. ex. byggnadsverksamheten.

De i motionen föreslagna åtgärderna behöva ju icke heller betyda någon utvidgning av den samhälleliga äganderätten utan bara ett fortsatt samarbete mellan stat och näringsliv. Det har sagts, att det här är fråga om ett ingrepp mot den fria företagsamheten, som denna ingalunda gjort sig förtjänt av med hänsyn till vad fri företagsamhet utträttat för det ekonomiska framåtskridandet i vårt land. Ingen förnekar väl den fria företagsamhetens förtjänster och dess möjligheter att i fortsättningen skapa välstånd. Vi tro på de enskilda företagarna i Sverige och på deras goda vilja, och ingen anklagar dem. Men den enskilda företagsamheten förmår inte — det visar ju erfarenheten — förhindra dessa katastrofer för stora delar av landets befolkning, som arbetslöshetskriserna innebära, och därför måste också en samhällelig vägledning komma till. I första hand måste man naturligtvis lita till industriens och näringslivets egen kraft, och man måste givetvis med tillfredsställelse hälsa alla de åtgärder, som vidtagas inom industrien på olika avsnitt för att möta en fredskris. Det är självklart, att de första stötarna måste den enskilda företagsamheten taga, och det är endast där enskild företagsamhet icke genom egen fri anpassning kan få i gång produktionen som ingripanden skola göras. I det sammanhanget vill jag tillägga — eftersom motionärernas uppfattning på den punkten efterlysts — att det är självklart, att ett fritt varuutbyte, framför allt omfattande export av svenska industriprodukter och andra produkter, är en första förutsättning för att vi skola kunna övervinna en fredskris. Att exportera är det klassiska sättet att bekämpa arbetslöshet, och detta är så självklart, att vi icke ansett det behöva särskilt understrykas.

Herr talman! Jag har med detta inlägg närmast velat polemisera mot reservanternas sätt att tolka utläggningarna i vår motion och framhålla, att vi ingalunda, såsom det gjorts gällande, med motionen avsett att utnyttja fredskrisens svårigheter för att försöka genomföra något slags socialisering. Vi äro tillräckligt praktiska för att begripa, att här gäller det i första hand att med praktiska åtgärder möta alla de svårigheter, som måste uppstå på olika avsnitt.

Vad jag framför allt vill vända mig mot i reservationen är den negativism, som uppvisas från högerhåll. Genom att låta några av sina män underteckna denna reservation har högern enligt min mening visat, att den står kvar på samma trånga idéplattform som före kriget trots allt vad som skett under de senaste åren. De konservativa i andra delar av världen, t. ex. i England och Amerika, ha visat en mycket större framsynthet, vilket bl. a. framgår av de citat från olika konservativa ekonomer och politiker i England och Amerika, som tidigare anförts under denna diskussion. Där har man förstått, att den tid, som kommer efter kriget, icke kommer att likna den som rådde före kriget, och man har dragit konsekvenserna av den utveckling, som det pågående kriget givit upphov till. Menige man i vårt land och i andra länder har ju fått vara med om att bära bördor för landet i en helt annan omfattning än tidigare. Att då tänka sig, att vi skulle möta freden utan att kunna giva de stora massorna, folket i gemen, sysselsättning, tryggad bärgning och en lyckligare tillvaro än nu, det är uteslutet. Därför måste nog santliga, oavsett vilken uppfattning man tidigare haft om samhällsproblemen, göra sig beredda att genom samfälliga åtgärder, där samhället liksom under kriget står i centrum, ordna det så, att trygghet uppstår och att social trevnad och socialt välstånd bli fredens resultat.

Motioner angående tillsättande av speciella organ för ekonomisk fredsberedskap, m. m. (Forts.)

Herr Vougt: Herr talman! Det är möjligen en del av mina ärade kammarkolleger som tycker, att den här debatten redan har pågått länge nog och har börjat att bli väl uttänjd. Det kan vara sant, men det är väl ändå rätt att säga, att detta är en av de viktigaste debatter som vi föra vid den här riksdagen. Den svenska riksdagen knyter an till en debatt, som nu förts överallt ute i världen, där man försöker att genomskåda töcknet och planera för framtiden. Det är också för första gången som vi äro i stånd att, när vi behandla svenska problem, knyta an en smula till de internationella problemen, låt vara att de förutsättningar, som vi få att röra oss med, naturligtvis te sig ytterst ovissa.

Den här debatten är på sätt och vis också den ofta efterlysta idédebatten. Det brukar ganska ofta hända, att ansatser till en sådan idédebatt dyka upp vid en tidpunkt, när man har ganska ringa möjlighet att föra den igenom till ett gott resultat, nämligen vid valrörelserna, när atmosfären är en smula överhettad. Jag tror det är bra, om vi vid en lugnare tidpunkt kunna dryfta de här tingena. Min ärade bankkamrat herr Lundberg i Hälsingborg har på sätt och vis vänt sig emot tanken att detta skulle bli en principdebatt, och han har för sin del anlagt en del synpunkter, som äro naturliga för en praktisk industriman. Men det är väl ändå ganska naturligt att inför de stora problem, som ha dragits upp och där såsom motionärer stå en del unga socialdemokrater, som uttrycka de tankar som röra sig ute i landet, partierna ange sin ståndpunkt.

Jag skulle först vilja komplimentera utskottet för den rikhaltiga dokumentering, på vilken utskottet har byggt sitt utlåtande. Här föreligger en rad yttranden ifrån huvudorganisationer inom produktionslivet. Det visar sig, att meningarna äro ganska skiftande, men att det också finns enighet i väsentliga punkter. Det råder, kan man väl säga, enighet om behovet av en fredsplanering, och skiljaktigheterna gälla fastmera hur långt man skall gå. Vissa centrala organisationer inom näringslivet äro mycket återhållsamma och tyckas närmast stanna vid det som redan har åtgjorts. Där finna vi industriförbundet och svenska arbetsgivarföreningen, som märkligt nog ha slagit sig ihop om ett gemensamt uttalande. Men det finns också ett yttrande från ett annat håll inom näringslivet, och man kan väl säga, att det är den mest framgångsrika av våra företagare, nämligen Kooperativa förbundet, som visar sig ha en helt annan inställning. Kooperativa förbundets utlåtande skulle jag vilja beteckna som utomordentligt intressant. Det har redan förut i dag talats om den utomordentliga lidelse, varmed Kooperativa förbundet beständigt för fram de frihandelsprinciper förbundet bekänner sig till. Den går igen också här. Men Kooperativa förbundet hävdar likväl med mycket stor styrka kravet på en allsidig fredsplanering, och man borde kunna vara överens om att en god planering inte står i strid med en i principiellt avseende positiv inställning till det fria initiativet.

Jag måste i likhet med herr Andersson i Göteborg anse det vara rätt egendomligt, att reservanterna inom utskottet ha velat tillspetsa denna fråga till en strid om det statliga inflytandet över näringslivet i så hög grad, som de gjort. I och för sig anser jag det inte alls vara till skada, att denna tillspetsning sker, men jag tycker, att högerreservanterna i någon mån ha följt den gamla taktik, som deras parti alltid har älskat, nämligen att tillskriva i främsta rummet oss socialdemokrater en negativ inställning till det privata initiativet, som faktiskt icke är vår.

Vad som här nu krävs är i främsta rummet ett samordnande av alla krafter. Vad folk spørjer sig är detta: skulle vi inte under freden och när fredskrisen kommer kunna fortsätta med vad vi ha börjat under kriget, om inte så mycket i andra former så i varje fall när det gäller själva produktionslivets utnyttjande för hela samhällets välfärd? Herr De Geer fällde ett intressant omdöme och

*Motioner angående tillsättande av speciella organ för ekonomisk fredsbered-
skap, m. m. (Forts.)*

ställde i samband därmed en fråga. Han frågade efter beviset för att staten skulle vara kompetent att föra produktionslivet, såvitt jag fattade hans fråga. Det svar, som de flesta människor ge och som naturligtvis kan föra dem för långt, är det svaret, att sin kompetens i det avseendet har staten visat under krigets tryck. Då har staten blivit nödsakad att taga ut alla samhällets tillgångar för det som har betraktats som det främst nödvändiga, och då har det gått. Jag är gärna villig att erkänna, att man naturligtvis inte kan draga alltför långt gående slutsatser av den reflexionen, men om man säger, att vår krigshushållning inte, som det ofta görs gällande, har i främsta rummet varit ett övermått av tvång utan i stället ett uppåtdrag av samarbete, då göra de människor, som känna sin framtid i mycket hög grad beroende av att vi kunna komma igenom fredskrisen, den reflexionen, att vad de önska är, att när krigets tryck släpper skall samarbetet inte på nytt övergå till ett allas krig mot alla.

Nu är det ju så, att under den diskussion, som under hösten pågått om de här sakerna ute i landet, har det kommit fram uttalanden ifrån industrihåll, som tyda på en, jag måste säga mera positiv vilja än den, som jag kan utläsa ur reservationen till utskottets utlåtande. Jag tänker då särskilt på ett föredrag, som hölls för någon tid sedan av en ärad kammarkollega, nämligen herr Lundberg i Hälsingborg. Jag syftar på det anförande han höll på industriförbundets årsmöte den 13 april i år. Det är särskilt en sats i slutet av hans anförande, som jag skulle vilja peka på. Det heter där: »Vi sakna ännu en bestämd och auktoritativ deklARATION från vårt socialdemokratiska majoritetsparti av den innebörden, att ledningen av industrien bör omhänderhas av det fria näringslivets män, så länge de fylla de fråga om ekonomisk effektivitet, som samhället måste ställa på dem.» Denna sats är intressant i flera avseenden. För att börja med slutet är den intressant emedan den trycker på, att man från industriens sida icke längre som självklart utgår ifrån, att det s. k. fria näringslivet alltid är överlägset varje annan form av företagsamhet — talaren kan ju nämligen tänka sig, att den tid kan komma, då det fria näringslivets män icke äro i stånd att fylla de krav samhället ställer på dem. Han säger också, att samhället har rätt att ställa krav på industrien. Jag tror icke, att det är någon överdrift om jag säger, att här åtminstone i uttryckssättet — och jag är övertygad om, att det ligger en ändrad inställning därbakom — en helt annan uppfattning kommer till synes än tidigare. Herr Lundberg i Hälsingborg har enligt min mening snuddat vid själva kärnpunkten i den diskuterade frågan, när han talar om de krav samhället kan ha rätt att ställa. Men han talar dock bara om kravet på »ekonomisk effektivitet». Det är här vi socialdemokrater skulle vilja skjuta in något mera. Vi säga, att det räcker icke bara med en insats av ekonomisk effektivitet från varje företagare, utan vi önska därjämte en samhällelig kraftansträngning för skapandet av en sådan organisation, att de enskilda människornas krav på trygghet och på skydd mot skadeverkningar vid plötsliga kastningar inom produktionslivet kunna tillgodoses. I det avsnitt herr Lundberg i sitt föredrag ägnade industriens ställning till socialpolitiken visade det sig också att han hade blick för den saken. Men vi måste skjuta fram den synpunkten litet mera än man inom hans läger varit benägen att göra — och kanske icke bara litet utan betydligt mycket mera. Herr Lundberg efterlyste i det sammanhanget »en bestämd och auktoritativ deklARATION» från det socialdemokratiska majoritetspartiet. En tid efter detta föredrag var chefen för finansdepartementet, statsrådet Wigforss, inbjuden att tala på Nationalekonomiska föreningens i Malmö möte, och han försökte sig där på att ge, om icke en bestämd och auktoritativ deklARATION, ty det avböjde han, så dock ett svar på frågan. Herr Wigforss ansåg sig, som sagt, icke kunna

Motioner angående tillsättande av speciella organ för ekonomisk fredsberedskap, m. m. (Forts.)

uttrycka annat än en personlig mening. Han hänvisade i stället till kravet från de breda lagren på trygghet, som nu framträder och som är en realitet, vilken man måste räkna med i framtiden. Detta besked tycktes man emellertid icke betrakta som tillfredsställande i den del av den borgerliga pressen, som kommenterade talet. Det skulle naturligtvis vara mycket djärvt av mig att försöka ge ett svar, som kunde förtjäna mera avseende, men kanske vågar jag säga en sak, nämligen den att det är icke en riktig karakteristik, när det yttrades av herr Lundberg i detta sammanhang, att trots en förstående hållning ifrån flera av det socialdemokratiska partiets ledande män »synes man på vissa håll icke vara benägen att överge den doktrinära inställning, som kommer till uttryck i partiprogrammet.» Partiprogrammet har visst redan varit på tal här i dag i en liten dispyt mellan herr Nilsson i Stockholm och herr Lundberg i Hälsingborg. Jag skall icke gå in på den saken, men jag skulle vilja säga, att partiprogrammet icke kan stämplas som doktrinärt utan snarare som en alltför allmänt hållen deklaration. En doktrinär hållning är icke förhanden vare sig inom några ledande kretsar eller — och jag skulle vilja säga ännu mindre — inom partiets breda lager. Det finns tvärtom en mycket stark vilja att pröva alla vägar, och, såvitt jag kan förstå, betyder det motsatsen till en doktrinär inställning.

Vi kunna emellertid icke lägga åt sidan de problem, som länge pockat på sin lösning och som säkerligen komma att anmäla sig med ännu större styrka efter kriget. Vi tycka snarare, att det är en inställning präglad av doktriner, när man icke vill vara med om en allsidig prövning. Ett uttryck härför ligger i reservanternas resonemang på flera punkter, bland annat då de avvisa tanken på möjligheten av att åstadkomma full sysselsättning. Jag förstår mycket väl, att vad man här rådes för är en alltför stor stelhet. Man menar, att det måste finnas en viss rörlighet hos arbetskraften. Jag tror man vågar trösta de oroliga med, att när vi uppställa målet om full sysselsättning i så måtto att vi absolut vägra godtaga principen om en beständig arbetslöshetsreserv som ofrånkomlig, så är det å andra sidan så många faktorer, som motverka resultatet av den strävan, som vi åsyfta, att oron för en stelhet av samma slag som i diktaturstaterna, där den för övrigt nog icke heller fullt är för handen, är betydligt överdriven.

Genom högerns propaganda i detta sammanhang går faktiskt som en röd tråd ett argument, som tycks vara ganska verklighetsfrämmande. Man resonerar nämligen som om den svenska arbetarrörelsen, när det gäller samhället och dess egna livsfrågor, skulle kunna ge sig in på ett klåfingrigt experimenterande utan tanke på verkningarna. Att tro något sådant vore meningslöst. Det har redan framhållits av en talare, herr Brandt, att de svenska arbetarna förvisso icke vilja riskera den frihet, som de ha vunnit genom många års strider. Men, kan man säga, de vilja förvisso icke heller riskera tryggheten, utan de vilja vinna ännu större sådan. Mina damer och herrar, svensk socialdemokrati har under krigsåren, som, efter vad vi hoppas, nu lida mot sitt slut, såsom riksdagens majoritetsparti visat sig ha modet att ta ansvaret för en politik, som satt tryggheten framför allt annat. Vårt folks tålmod och måttfullhet ha under dessa år icke sällan satts på hårda prov. I stort sett ha partierna hållit gott ihop, åtminstone här i riksdagen. Men det har också förekommit slitningar. Oron har framför allt kommit till uttryck i intellektuella kretsar, och benägenheten att sätta andra synpunkter än tryggheten främst har härjat inom andra partier än vårt. Våra ledande män ha ofta smådats för att de icke velat ta risker, som andra med mindre ansvar beständigt velat ta. Den ansvarskänsla, som följer med bestämmandet och inflytandet — med andra ord med makten — kan

Motioner angående tillsättande av speciella organ för ekonomisk fredsberedskap, m. m. (Forts.)

utan tvivel verka i konservativ riktning, ja, gör det utan tvivel också. Därför är det absurt att förutsätta, att den svenska arbetarrörelsen efter kriget skulle lämna verklighetens fasta mark och ge sig in på ett experimenterande av vidlyftigt och vådligt slag. Det är det sista en rörelse kan göra, vars ursprung är de stora massornas krav på bättre försörjning och ökad trygghet, och vars mål oföränderligt måste bli detta. Jag tror att det skulle vara bättre för det gemensamma arbetet, om man ville bemöda sig om att inse detta. Det är — för att tillspetsa motsättningarna en smula — överhuvud taget en grotesk förvanskning av förhållandet mellan å ena sidan socialdemokratisk arbetarrörelse och å andra sidan den privata företagsamheten, om man framställer den förstnämnda som hasardartad och äventyrlig, medan man betraktar den sistnämnda som alltid bunden av trygghetssynpunkten. Det är ju precis tvärtom. Den enskilde kapitalägaren kan spekulera bort en miljon genom felinvesteringar och dra med sig åtskilligt socialt elände, när han faller, men bärande för arbetarrörelsen måste förbli omtanken om människorna med de anspråkslösa inkomsterna, som ha ett stort behov av trygghet.

Jag vill tillägga att vi ha en mycket bestämd känsla av, att de moderna industrimännen bäras upp av en känsla av ansvar icke bara för kapitalet utan också för sina anställda. Därför tror jag, att goda förutsättningar finnas för ett samarbete; icke minst fattar jag sådana uttalanden, som jag nyss citerat, som ett uttryck för den saken. Jag tycker därför att det är beklagligt, att högern i dag icke vill vara med om ett positivt uttalande om en fredsplanering. Det betyder hårda strider i framtiden. Men detta kan självfallet icke föranleda oss att tveka om de framtidslinjer vi tro på och som skisserats i utskottstlåtandet. Anslutningen till detta från representanter för andra partier säger oss också, att detta är något som uttrycker en stark och allmän målsättning hos vida kretsar av det svenska folket. Jag tror, att förklaringen därtill i sista hand är den, att det svenska folket har en stark tro på sin framtid och även på sin egen kraft. Det är därför som den svenska nationen också tror och hoppas, att den skall kunna ge sina bidrag till det internationella återuppbyggnadsarbetet, som är så nära sammankopplat med det arbete, som vi efter kriget måste ta upp för vår egen utveckling.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herrar *Hallberg* och *Orgård* instämde häruti.

Herr *Skoglund* i Doverstorp: Herr talman! När man lyssnar till denna debatt, kommer man att erinra sig det gamla ordspråket, som säger, att man icke skall sälja skinnet, innan björnen är skjuten. Ännu pågår ju det stora kriget för fullt, utan att vi ha någon möjlighet att kunna skönja slutet på detsamma. Under sådana förhållanden måste det vara svensk statslednings allra första uppgift att försöka se till, att vi få genomleva denna svåra tid som en fri nation, så att vårt land skall kunna möta den tid, då freden återvänt i världen, med sin självbestämmanderätt i behåll.

Jag tycker dock att det är fullt naturligt att vi, sedan vi ägnat denna fråga det allra största och främsta intresset, därefter låta tankarna gå till den tid, då, såsom vi hoppas, freden skall ha kommit åter, att vi med andra ord böra begrunda de problem, som vi kunna komma att få brottas med under efterkrigstiden. Ingen vet, hur förhållandena vid den tiden komma att gestalta sig. Det enda vi med säkerhet kunna säga redan nu är, att det kommer att råda oerhört stor förstörelse ute i Europa, och att miljoner människor blivit utblottade och äro i behov av all den hjälp, som kan lämnas dem. För dagen

Motioner angående tillsättande av speciella organ för ekonomisk fredsberedskap, m. m. (Forts.)

veta vi ingenting om, hur förbindelserna utåt kunna gestalta sig, om vår import och export då kan återupptas, eller i vad mån vi skola återknyta förbindelser, som för oss äro värdeskapande. Någon talare här har varit inne på frågan om hur kriget skall sluta, och vilken inverkan en fredsuppgörelse skall kunna få på våra möjligheter i det avseendet. Jag skall för egen del icke uppehålla mig vid den saken, men anser givetvis att den slutliga fredsuppgörelsen blir av avgörande betydelse även för oss.

Det förefaller mig, som om tanken på de stora svårigheter på arbetslivets område, som den förra efterkrigstiden förde med sig, och den stora arbetslöshet, som då rådde, skulle vara det drivande motivet till den diskussion som föres här i dag.

Jag tror icke, att det råder några delade meningar om lämpligheten av, att vi i tid söka åstadkomma en fredsberedskap. Gent emot herr Vougts uttalande om högerns inställning på den punkten skulle jag vilja anmäla en bestämd reservation, ty jag känner icke till, att det från högerhåll föreligger någon som helst annan önskan än att vi i tid försöka tänka över hela detta problem. Man kan naturligtvis ha olika uppfattningar om, vilka vägar som äro framkomliga eller icke. Själv hade jag förmånen att höra till dem som fingo delta i de överläggningar, som under den gångna vintern ägde rum i finansdepartementet. Den promemoria, som då föredrogs, ligger nu framför mig, men jag vet icke, om finansministern finner det lämpligt, att jag citerar något ur densamma, då den är försedd med röd stämpel. Jag vill emellertid påpeka, att denna promemoria innehöll en så lång rad av punkter och omspände så många och svårlösta problem, att man fick en stark känsla av, hur svårt det kommer att bli att nå en snabb och framför allt resultatrik utredning på detta område. Jag vill minnas, att promemorian i fråga var uppdelad i 11 stora huvudpunkter, och att dessa elva huvudpunkter delades ut till olika håll för särskild utredning. Var och en av dessa olika kapitel omspanner mycket stora och betydelsefulla avsnitt av det stora problemet som sådant. Icke annat än jag kunde finna visades från alla organisationer, som voro representerade vid detta sammanträde — det var näringslivets män och representanter för de stora organisationerna av arbetsgivare och arbetare samt andra — stor villighet att medverka till denna utredning. Jag tror mig också kunna fastslå, att det från högerhåll förelåg ett odelat intresse att delta i detta arbete.

I dag ha vi att behandla de motioner, som väckts i denna fråga här i kamraren och av vilka den av herr Torsten Nilsson i Stockholm m. fl. framförda torde ha framkallat den livligaste diskussionen. Jag måste ju för min del säga, att dessa motionärer med hänsyn till att de representera det socialdemokratiska partiet gått rätt så försiktigt fram. Anledningen härtill torde vara den, att man med åren lärt sig åtskilligt på det hållet. Anledningen kan ju också ha varit den, att man icke vill skapa någon alltför vid klyfta i förhållande till andra uppfattningar. Jag skulle i detta sammanhang vilja säga, att det var med stort intresse jag hörde herr Vougts anförande, särskilt då i det avsnitt, där han sökte att å statsministerns vägnar svara på en fråga, som herr Lundberg i Hälsingborg tidigare ställt till denne. Herr Vougt ville framför allt framhålla, att man på socialdemokratiskt håll överhuvud taget icke biter sig fast vid några doktriner utan är beredd att på ett mycket fördomsfritt sätt diskutera dessa frågor. Jag finner det glädjande, om man får tolka detta herr Vougts uttalande på det sättet, att hans parti är inne på vägar, som leda bort från det gamla partiprogrammet — ty detta har, tycker jag, varit mycket doktrinärt — och om man nu i fråga om näringslivet och dess spörsmål ville visa ett betydligt mera verklighetsbetonat sinnelag än tidigare.

*Motioner angående tillsättande av speciella organ för ekonomisk fredsbered-
skap, m. m. (Forts.)*

Så vitt jag av den här förda diskussionen kunnat fatta ha meningarna framför allt varit delade om hur pass omfattande den begärda utredningen skall göras. För min del skulle jag vilja säga, att jag måste betrakta det som en fördel, om man icke gäve denna utredning ett så vidsträckt program, att utredningen komme att likna ett par andra utredningar vi på hithörande område redan haft här i landet. Jag tänker då främst på socialiseringsnämnden, vars arbete blev både långt och dyrbart och föga resultatrikt. Något senare än denna — jag vill minnas 1934 — tillsattes ju en annan stor utredning, som redan från början av sin verksamhet fick namnet mammututredningen. Dess arbete avbröts ju innan utredningen fått fullfölja sitt uppdrag, och resultatet blev icke heller särskilt påtagligt. Med det anförda har jag velat framhålla, att det är klokast att man härvidlag begränsar sitt arbete till sådana uppgifter, som man förmår bemästra och som kunna ge något resultat. Så vitt jag kunnat finna ha reservanterna framför allt velat sikta till en utredning om av efterkrigstiden betingade omställningsspörsmål, och detta finner jag för min del klokt.

Därmed är jag inne på talet om att alla skola kunna placeras i produktionsprocessen eller, som det heter, att alla arbetsförmögna medborgare skola beredas full och effektiv sysselsättning. Motionärerna, och jag tror även andra talare här i dag, ha velat framhålla, att man icke skall ta detta yrkande alldeles bokstavligt, men man har samtidigt sagt, att det är en demokratiens bankruttförklaring, om icke ett demokratiskt samhälle skulle kunna effektuera en sådan beställning. I ett samhälle med så skiftande arbetsliv som vårt och med så olika förhållanden som här råda och icke minst med hänsyn till att vi i så hög grad som vad fallet är i vårt land äro beroende av förhållandena utanför våra egna gränser, tror jag, att vi få sikta till något mindre långt gående utfästelser än vad detta förslag innebär. Jag skall här endast be att få citera vad Kooperativa förbundet skriver om den ekonomiska politiken. Jag gör det för deras skull, som påstå, att det skulle betyda en demokratiens bankruttförklaring, om man icke under alla förhållanden kan garantera människorna full sysselsättning, och som underkänna talet om att ett långt drivet krav på full sysselsättning skulle leda till minskad rörelsefrihet och knappast kunna genomföras utan ett diktatoriskt statsskick. Det heter i Kooperativa förbundets uttalande: »En konjunkturfri ekonomisk utveckling är med hänsyn till det svenska näringslivets beroende av världsmarknaden icke tänkbar. Det är icke ens med den mest genomförda nationella tvångs- och planhushållning, såsom erfarenheten visat, möjligt att vid varje tidpunkt riktigt inbördes avpassa sparande och investeringar och förhindra felinvesteringar, vilket är förutsättningen för en krisfri ekonomisk utveckling. Men även om man gör antagandet, att det i Sverige skulle vara möjligt att realisera ett sådant program, så kunde målet endast nås genom en oerhörd sänkning av vår levnadsstandard. Det ekonomiska framåtskridandet finge med andra ord offras till förmån för en autarkibetonad hushållning, som eftersträvade men i realiteten säkerligen icke skulle nå målet att dirigera den ekonomiska utvecklingen på ett sådant sätt, att depressionsperioderna helt undvekos.»

Jag tror, att författaren till detta utlåtande i stort sett har givit uttryck för det verkliga förhållandet. Man kan sikta på att åstadkomma största möjliga arbetstillgång och försöka göra skiftningarna inom arbetslivet så litet svåra som möjligt för de människor, som bli berörda av dem, genom omskolningsarbete, genom sociala åtgärder och genom att på olika sätt försöka mildra konjunkturvåxlingarna, men jag tror icke, att man kan nå fullständig sysselsättning, och

Motioner angående tillsättande av speciella organ för ekonomisk fredsberedskap, m. m. (Forts.)

— och det var det, som jag ville säga herr Nilsson i Stockholm — jag tror icke, att man därför att man har den uppfattningen bör beskyllas för att vara likgiltig för problemet.

Det var herr Nilsson i Stockholm, som också talade om att högern hade svält en kamel. Det är, antar jag, ett ganska svårt djur att konsumera. Det är ju icke bara stort, det har också en puckel. Jag är emellertid icke riktigt säker på att det ligger till på det sätt, som herr Nilsson tänkte sig, nämligen att vi oreserverat skulle ha godkänt principen att genom statliga åtgärder kunna ändra konjunkturerna. Vad ha mina partivänner, som äro reservanter, sagt? De säga: »Därmed är icke sagt, att icke det allmänna kan göra åtskilligt för att i framtiden dämpa och utjämna konjunkturförloppet...» Om jag icke missminner mig, var jag själv för tio år sedan med och motionerade om ganska betydande anslag för arbeten i skog och mark, arbeten för förbättring av jordbruk och bostadsförhållanden och mycket liknande, som vi inom högern betraktade som värdeskapande. Detta är naturligtvis en viss utjämning, om man så vill, under en lågkonjunktur, men den fråga, om vilken meningarna då bröto sig och kanske fortfarande bryta sig, är hur pass stor tro man skulle kunna ha till att sådana insatser verkligen förmå ändra en konjunktur.

Det var en socialdemokratisk broschyr på 1930-talet, som efter att ha gjort mycket stora utfästelser slutade med, vill jag minnas, följande ord: »Socialdemokraterna vill det, socialdemokraterna kan det.» Jag tror, att det var litet för starka ord. En konjunktur, förorsakad av förhållanden ute på världsmarknaden, bryts knappast av åtgärder av den art, som det där var fråga om. För en gångs skull skall jag be att få instämma i vad herr Senander i Göteborg sagt — jag vet icke, om jag instämt med herr Senander tidigare någon gång — nämligen i hans påpekande, när han var inne på konjunkturfrågan, att det händer, att just under en tidsperiod, då köpkraftsoverskottet är rikligt, så sätter en lågkonjunktur in. Ja, det har tydligen hänt vid mer än ett tillfälle, och icke annat än jag förstår beror detta på att det skett omkastningar ute på världsmarknaden, som ha återverkat även inom vårt land på sådant sätt, att vi icke ha kunnat bemästra dessa verkningar. Vi kunna mildra dem genom sociala åtgärder i olika riktningar och se till, att de människor, som direkt blivit utsatta för verkningarna av en lågkonjunktur, icke drabbas så hårt av dem, som de i annat fall skulle ha gjort men att vända konjunkturen som helhet tror jag knappast att vi orka med.

Sedan vill jag säga några ord om talet om jämnare egendomsfördelning. Jag vet icke riktigt vad som kan ligga i ett sådant uttalande. Det kanske är likadant med det som med talet om full sysselsättning, vilket man enligt herr Nilsson i Stockholm icke bör taga alltför bokstavligt. För närvarande pågår ju en utdelning av mycket stora pengar, som man lånar upp. Jag såg härom dagen en uppgift, som jag icke kontrollerat, men som jag förmodar är riktig, att vi genom olika statsbidrag i år betala 26 kronor per person till 2,700,000 människor av landets 6,500,000 invånare och 27 kronor per person till 1,520,000 människor. Det är en under särskilda förhållanden vidtagen åtgärd, men om det är meningen att vi skola låta detta fortsätta och betrakta det som ett led i en egendomsutjämning även under normala tider tror jag vi få talas vid om detta mer än en gång. Vad de stora skatterna beträffar som ju också kan konstateras ur egendomsutjämnande synpunkt har herr Hagberg i Malmö varit inne på den frågan och framhållit, att under en lågkonjunktur måste ett skattetryck som det nuvarande verka i direkt neddragande riktning.

I fråga om socialpolitiken fingo vi av herr Nilsson i Stockholm det erkännandet, att i detta hänseende föreföll det icke att vara någon större menings-

Motioner angående tillsättande av speciella organ för ekonomisk fredsberedskap, m. m. (Forts.)

skiljaktighet. Därvidlag ansåg han, att vi i stort sett funnit varandra. Det var ju ganska tacknämligt. Jag har egentligen ingen anledning att här draga in den debatt, som utanför riksdagen i ganska stor omfattning förts i denna fråga. Jag vill dock erinra om att tidningen Socialdemokraten för några dagar sedan hade en ledare som gick i annan riktning än herr Nilssons uttalande. Man gjorde där gällande, att högern saknade förståelse för sociala åtgärder, eftersom den betraktade de sociala åtgärderna som ett slags tyngande börda för näringslivet, och ansåg, att dettas utveckling måste vara avgörande för vad vi kunna ta oss till. Icke annat än jag förstår måste det väl ändå vara just så, att det är på den grund, som det svenska näringslivet skapar, och på de värden produktionen åstadkommer som vi måste bygga våra sociala välfärdsåtgärder; och innan man kan bevisa någonting annat anser jag denna uppfattning ovedersäglig.

Det enskilda näringslivet har ju spelat en mycket stor roll, när det gällt att bygga upp det svenska samhället, och andre vice talmannen, herr Österström, tolkade ju, när denna debatt började, det fria näringslivets höga visa på ett alldeles utomordentligt sätt. Han sparade ju icke på orden i något hänseende. Det enda jag skulle kunna beklaga — jag instämmer fullt och helt med honom — var, att icke folkpartiets representanter i utskottet tidigare fått taga del av vice talmannens uttalande. Jag har nämligen på känn, att högerns representanter i utskottet och folkpartiets i så fall skulle kunnat enas om ett gemensamt uttalande. Det skulle också ha glatt mig, om en i praktiska ting så kunnig och erfaren man som herr Hansson i Skediga också kunnat förena sig i ett gemensamt uttalande med oss andra, som dock ha den uppfattningen, att det enskilda näringslivet har åstadkommit mycket här i landet.

Här är icke fråga om vare sig en ohämmad manchesterliberalism eller några dogmatiska principer, som det har uttalats från en del håll. Här är det, om jag förstått rätt, så, att man vill se till att hålla sig på verklighetens fasta underlag och på det bygga vidare. Det är fullt förklarligt om de stora breda medborgargrupperna längta efter social trygghet och betrakta detta som ett villkor för att de skola kunna känna sig väl till rätta. Men frågan är, hur denna trygghet kan skapas, och om denna trygghet kan åstadkommas med mindre vi nå fram till en ökad produktion, som har förmåga att höja vår standard och sålunda skapa bättre levnadsvillkor. Det har från olika håll på den socialdemokratiska sidan sagts ut, att man också där är intresserad av att näringslivet, och icke minst den enskilda företagsamheten, skall ha trivsel och utvecklingsmöjligheter. När jag läste utskottsutlåtandet, kunde jag dock icke frigöra mig ifrån det intrycket, att intresset nog först och främst förefaller att gå ut på att fördela de värden som redan ha skapats och först i andra hand inrikta sig på att åstadkomma nya värden. Jag befarar, att praktiska handlingar enligt en sådan samhällssyn kunna leda till stagnation och minskat välstånd för de stora befolkningsgrupperna.

En utredning är ju redan igångsatt av regeringen, och vi skola vara tack samma för det initiativ, som alltså är taget från regeringshåll. Denna utredning pågår under medverkan från såväl näringslivets som de stora organisationernas sida. Vi ha att invänta resultatet av detta utredningsarbete, och sedan må det tillkomma regeringen att vid lämplig tidpunkt tillsätta en kommitté för att ytterligare bearbeta det material som hopbragts. Jag skulle dock vilja uttala det önskemålet, att när denna överarbetning sker man icke svävar ut alltför långt i idéernas värld. Vidare skulle jag vilja tillägga, att man icke bör taga alltför starka intryck av och alltför mycket uppehålla sig vid vad man läst om från främmande länder, utan att man först och främst beaktar de erfaren-

Motioner angående tillsättande av speciella organ för ekonomisk fredsberedskap, m. m. (Forts.)

heter, som vi ha gjort inom det egna landet, och även bildar sig en uppfattning om vad vi lyckats åstadkomma här hemma.

När jag för några år sedan läste den s. k. mammututredningens principbetänkande, kom jag till den slutsatsen, att dessa utredningsmän hade sett mycket verklighetsbetonat på utvecklingen här i landet. Det har föranlett mig, herr talman, att för en stund sedan leta fram detta betänkande ännu en gång. Jag har glatt mig åt att de herrar, som den gången sysslade med några av statslivets centrala problem, i så hög grad ha fäst sig vid den utveckling, som ägt rum här hemma i Sverige. De konstatera, att under perioden 1880—1930 har den reella konsumtionen per individ fördubblats och den reala årslönen för manlig industriarbetare här i landet har också fördubblats. Samtidigt sägde, att vi ha åstadkommit en omfattande utbyggnad på det sociala området. De förmena alltså, att en samhällsordning, som kunnat åstadkomma något sådant — och vi ha naturligtvis gått åtskilligt längre sedan 1930 i gynnsam riktning — får man icke utan vidare gå ifrån och slopa. I detta betänkande sammanfattar man sin uppfattning om folkförsörjningens och arbetsfredens problem med följande ord: »Lika litet som lösningen av folkförsörjningens och arbetsfredens problem torde vara att söka i ett efterliknande av utländska förebilder, lika litet torde man komma till rätta med övriga samhällsfreden berörande spörsmål genom att följa för svenskt kynne och svenska förhållanden främmande föredömen. På landets hittillsvarande utveckling måste det fortsätta byggandet ske.» Det är detta, herr talman, jag skulle vilja tillråda, att vi också lägga till grund, när vi gå att arbeta på fredsberedskapen.

Herr Nilsson i Göingegården: Herr talman! Då det gäller att bygga upp en värld som ligger i spillror och där det bästa och mest arbetsdugliga människomaterialet har beskattats så hårt som nu skett, synes det ofrånkomligt, att den kvarlevande befolkningen skulle få mer än nog av arbete på alla områden för att rätta till allt som försummats och raserats, och att inga sådana problem skulle uppkomma, som de vi här i dag diskutera. Men efter förra världskriget visade det sig, att återuppbyggnadsarbetet var ett stort och svårlöst problem, och samma erfarenhet komma vi säkert att göra även denna gång, även om vi kanske kunna hoppas, att större erfarenheter skola bidra till en bättre lösning än då. Alla skäl tala emellertid för, att en förnuftig beredskap, som utarbetats i god tid, kan vara till stor hjälp, för den händelse det förunnas oss att hålla oss utanför kriget ända till fredsslutet.

Synpunkten, att det också kräves arbete och förberedelser för att vinna freden, har på ett förtjänstfullt sätt beaktats av Kungl. Maj:t, som igångsatt ett stort utredningsarbete, vilket torde fylla de viktigaste områdenas krav. Trots detta regeringens initiativ har denna kammars andra tillfälliga utskott ansett det vara tillrådligt, att vid lämplig tidpunkt en kommitté tillsättes för att samordna de specifika utredningsresultat, som nåtts i det redan pågående arbetet. Det är dessutom givetvis av värde, att riksdagen nu gives tillfälle att diskutera de problem, som ha samband med övergångsstadiet och vilka debatteras i de flesta länder.

Då man läser igenom en av de motioner, som behandlats av utskottet, nämligen den av herr Torsten Nilsson med flera, finner man vid första påseendet, att den huvudsakligen tagit sikte på förhindrande av arbetslöshet efter kriget. Men vid ett noggrannare studium finner man, att motionärerna liksom åtskilliga talare vid flera tillfällen refererat till ekonomiskt-teoretiska utredningar i andra länder med hänsyn till uppkomsten av 1930-talets stora ekonomiska kris, och att man med utgångspunkt huvudsakligen från dessa utländska er-

Motioner angående tillsättande av speciella organ för ekonomisk fredsberedskap, m. m. (Forts.)

farenheter och där rådande helt annorlunda beskaffade samhällsförhållanden glider in på slutsatser rörande vårt lands framtida ekonomiska och sociala politik.

Min medreservant i utskottet, herr Ljungberg, har ju i sitt anförande mera ingående uppehållit sig vid detta och jag skall därför, herr talman, be att få säga några ord om en speciell näringsgren, vars problem för alla länder erbjuder stora svårigheter. Jag syftar på en näring, som andre vice talmannen i sitt anförande efterlyste såsom varande nästan bortglömd i utskottsutlåtandet, nämligen jordbruksnäringen, vilken i den internationella diskussionen behandlas synnerligen livligt och ingående, eftersom den erbjuder några av de största svårigheterna.

I sin behandling av det svenska jordbrukets och dess utövers ställning efter kriget intar utskottsmajoriteten en positiv hållning, vilket jag här vill konstatera med stor tillfredsställelse. Jag har alltså inga invändningar att göra däremot, men å andra sidan tarvar denna del av ämnet säkerligen några tillägg även utöver de uttalanden, som gjorts i den av herr Ljungberg och mig avgivna reservationen.

Under nu pågående världskrig har det framgått med all önskvärd tydlighet, att ett starkt och produktionskraftigt jordbruk är nödvändigt för en god försvarsberedskap. Men den oerhörda sugning av mänsklig arbetskraft till försvarsindustri och beredskap som skett har förtagit jordbruket möjligheterna att göra hela den insats, som annars varit möjlig med dess betingelser. Överallt har man konstaterat nödvändigheten av ett inhemskt jordbruk. På samma gång har man varit livligt sysselsatt med alla de frågor, som sammanhånga med denna näringsrationalisering i syfte att möjliggöra en höjd standard för dess anställda och självständiga näringsutövare. Men det rationaliseringsarbete som behöves inom jordbruket kommer att fordra mycket arbetskraft och även kapital i avsevärd utsträckning. Om den internationella handeln icke skulle kunna organiseras under några år och själva industriens omställning till fredliga förhållanden skulle taga längre tid, kan det svenska jordbruket erbjuda stora och gynnsamma sysselsättningsmöjligheter under en sådan fredskris. Det finnes mycket som blivit försummat under dessa år av brist på arbetskraft och material. Det finns utomordentligt mycket att göra för att frambringa ett modernt och rationellt jordbruk.

Som sysselsättningsreserv erbjuder jordbruket vissa särskilda fördelar. Betydande arbeten kunna nämligen bedrivas under den årstid, då arbetslösheten inom andra områden är större än vanligt. Dessutom äro arbetslönerna en betydande del av kostnaderna. Jag vill därför här endast antyda några områden, där produktiva arbetsuppgifter kunna erbjudas under en omställningskris.

Det viktigaste är, att jordbrukets arbetskraftsförsörjning, som visat betydande luckor, åter kommer upp till normal nivå. Under dessa år har man fått arbeta orimligt hårt, och bördorna ha blivit särskilt tunga för landsbygdens kvinnor. Men därutöver finnes behov av arbetskraft för en systematisk avdikning och täckdikning av minst hälften av Sveriges åkerjord, som ännu saknar sådan.

Ytterligare erfordras där en förbättring och ombyggnad av såväl landsbygdens bostäder som dess ekonomibygnader. På detta område har skett en eftersläpning inte endast nu under krigsåren — då praktiskt taget allt på detta område stått stilla — utan sedan lång tid tillbaka. Jordbrukets byggnadsbestånd fyller nu icke de krav, som i modern tid ställas därpå. Detta har varit en bidragande orsak till svårigheterna att kvarhålla eller få ny arbetskraft till jordbruket.

Motioner angående tillsättande av speciella organ för ekonomisk fredsberedskap, m. m. (Forts.)

Vidare behöves för rationell drift en betydande nyinvestering i maskiner och redskap. Här finnes det mycket stora sysselsättnings- och expansionsmöjligheter för svenska ingenjörer och svensk verkstadsindustri. Jag vill endast erinra om, att vi före kriget importerade betydande mängder jordbruksredskap, som vi då icke åstadkommo här i landet. Ett bärkraftigt jordbruk ger avsättning för svenska industriprodukter.

Men det första villkoret för att detta skall kunna genomföras är givetvis, att det svenska jordbruket får de ekonomiska betingelser och de förutsättningar för en lugn drift, som äro ofrånkomliga för att näringens utövare skola hysa tillit till dess framtid.

Vi äro ense om att jordbrukets anställda böra få en löne- och levnadsstandard likvärdig med andra grupper. Statistiken för år 1941 visar, att en manlig lantarbetare enligt kollektivavtalet hade icke fullt 2,100 kronor i årslön, under det att den genomsnittliga industriarbetarlönen under samma tid var 3,600 kronor. Men om vi skola kunna ernå detta, måste bl. a. de förbättringsarbeten inom jordbruket, som jag här antydde, komma till stånd. Jag har det intrycket, att dessa äro utomordentligt lämpliga, när det gäller att bereda folk sysselsättning under en tillfällig omställningskris. Mycket kan åstadkommas genom rationalisering inom jordbruksdriften. I den mån detta kommer att medföra en koncentration av driftsenheterna bör det emellertid — icke minst av sociala skäl — genomföras med varsamhet. Vad jag vill framhålla är endast, att vissa delar av jordbrukets rationalisering måste taga ganska lång tid. Men det är icke endast inom jordbruket som betydande sysselsättningsreserver kunna framletas. Under en fredskris bör en ökad bostadsproduktion i städer och samhällen kunna komma till stånd. Liksom på landsbygden finns det där många bostäder, som icke fylla kravet på den bostadsstandard, som vi numera anse önskvärd. Om jag får inskjuta en anmärkning något vid sidan om detta, vill jag endast säga, att det borde vara förbjudet att bygga lägenheter, som äro så tränga att en familj med barn icke kan bo där. Det finns säkerligen intet bättre sätt att bromsa upp i befolkningsfrågan än att låta nyproduktionen omfatta ett betydande antal lägenheter om endast ett rum med kokvrå.

Vår reservation har, herr talman, på vissa håll tolkats på det sättet, att vi skulle vara avogt inställda mot sociala åtgärder och förneka betydelsen av en god socialpolitik. Jag är därför angelägen om att kraftigt framhålla att detta är felaktigt. Det är möjligt att utskottsmajoritetens och vår inställning till socialpolitiken icke stämma överens. Vi tvivla på att socialpolitiken kan styra konjunkturutvecklingen. Vi vilja genomföra en förbättrad socialpolitik, men detta betyder enligt vår uppfattning, att vi måste ägna betydligt större intresse än nu åt barnens och ungdomens problem, och vi måste disponera resurserna på så sätt, att de framtidsdugligas chanser icke försämras och att de för folkets fortlevnad vitala intressena i första hand tillgodoses. Jag kan icke finna annat än att vi måste göra en katalog över alla våra socialpolitiska åtgärder och de förslag, som framkomma, och där taga upp dem efter angelägenhetsgrad ur dessa synpunkter. En planlös utbyggnad av socialpolitiken som konjunkturpolitiskt medel kan icke anses vara en målsättning. I stället behöves en planmässig socialpolitik som medel till folkkraftens stärkande. Jag kan icke finna annat än att detta är en mera positiv socialpolitik än den som nu bedrivs på många områden.

Herr Vougt beklagar i sitt anförande, att vi reserveranter genom vår reservation spetsa till denna stora fråga liksom att vi inte vore positiva i densamma. Jag kan för min del inte finna detta, då det ju inte i vår reservation

Motioner angående tillsättande av speciella organ för ekonomisk fredsberedskap, m. m. (Forts.)

på något ställe sagts något som inte är positivt. Vår hemställan om en skrivelse till Kungl. Maj:t utmynnar ju i samma syfte som utskottsmajoritetens.

Herr talman! De sidor av efterkrigstidens problem, som jag här diskuterat, ha kanske i viss mån varit utvecklingar från den begränsning, som vi i sakens intresse ålagt oss, nämligen själva övergångstidens svårigheter. Det är själva omställningsproblemen, som vi måste söka lösa på ett riktigt sätt. Vi måste begränsa oss till detta, om vi icke skola splittra våra krafter och förstöra den sammanhållning, som då blir nödvändig. Det är av denna anledning reservationen kraftigt understryker planeringsarbetets begränsning. För den skull är en koncentration av arbetsuppgifterna nu av nöden. Det är därför som jag ber att få yrka bifall till den vid utskottsutlåtandet fogade reservationen.

Herr Olson i Göteborg: Herr talman! Vid sidan om den erkänsla för det enskilda näringslivets prestation, som motionärerna och utskottet vinnlagt sig om att visa, går ett tema igenom dessa motioner, som skorrar i öronen på en näringsman. Jag syftar därvid på den allmänna inställningen till näringslivet, att man ställer det liksom på prov under de tider av svårigheter, som skola komma. Det enskilda näringslivet bör få visa vad det förmår, men skulle det inte vara sin uppgift vuxet, utan kris och arbetslöshet ändock inträda under detta system, skulle näringslivet få finna sig i att staten grepe in, inte stöd-jande i den meningen, att man skulle söka mildra krisens följder, utan på det sättet, att staten överhuvud taget skulle utsträcka sin kontroll och sitt förmynderskap.

Undertonen i motionen är således att det svenska enskilda näringslivet under den tid, som kommer, skall få sin chans. Om näringslivet emellertid inte skulle kunna förhindra kriser och därmed följande arbetslöshet, skulle det allmänna rycka in och vidtaga åtgärder, som kunna förliknas vid korrektion eller bestraffning, genom att begränsa näringslivets frihet. Det skulle behandlas på samma sätt som en person, som inte visat sig kunna taga vara på sig själv och sitt utan därför borde ställas under förmyndare. Hela denna uppläggning är orättvis, ja, jag skulle t. o. m. kunna säga orättfärdig. Det är orättvist och orättfärdigt att sätta kriser och arbetslöshet här i landet i samband med vårt lands näringslivs handhavande eller förmåga att fylla sin uppgift.

Sedan ländernas försörjning genom kommunikationsmedlens utveckling kommit att baseras på varuutbyte länderna emellan, ha de ekonomiska kriserna varit internationella företeelser. I högsta grad gäller detta vårt land med dess starkt utvecklade utrikeshandel. Av detta skäl var det en mycket tveklaktig sanning, som herr Nilsson i Stockholm uttalade, när han förklarade att erfarenheterna från det förra kriget visade, att näringslivet icke räckte till för att få hjulen i gång. Gentemot detta kan man säga, att det inte heller räckte till med de relativt kraftiga statsåtgärder, som då genomfördes för att få hjulen i gång. När läkeprocessen var fullbordad, kom det hela i gång igen över hela världen alldeles oberoende av de åtgärder, som staten vidtagit. Socialdemokraterna här i landet togo emellertid åt sig äran av uppsvinget i Sverige på samma sätt som nationalsocialisterna tillskrev sig förtjänsten av motsvarande uppsving i Tyskland.

I detta sammanhang vill jag något beröra det genomgående köpkraftsresonemang, som ständigt återkommit under diskussionen i dessa frågor. Det har talats så mycket om köpkraftens betydelse för konsumtionen och den stimulerande effekt för hela det produktiva livet, som en av staten tillskapad köpkraft är i stånd att åstadkomma. Köpkraftsteorien, som av många jämställes

Motioner angående tillsättande av speciella organ för ekonomisk fredsberedskap, m. m. (Forts.)

med konststycket att lyfta sig själv i håret, betraktas av andra som sista ordet i en samhällsdirigerad ekonomisk politik. Efter vad jag kan förstå delas den senare uppfattningen även av motionärerna. När denna riktning med sådan styrka vill rekommendera samhällsinsriktningen i samband med fredsproblemens lösande och därvid torde räkna med köpkraftsstimuleringen som ett av sina förnämsta medel, kan det vara på sin plats att säga ett varningens ord mot att svälja dessa köpkraftsidéer med hull och hår.

Jag skulle vilja belysa detta med ett uttalande, som gjordes av dr Per Jacobson vid internationella banken i Basel vid ett föredrag för några år sedan, då han behandlade konjunkturförhållandena i Amerika. Han skildrade den ekonomiska utvecklingen fram till våren 1937. »Då kom», skriver han, »plötsligt — nästan alldeles oväntat — en fruktansvärd konjunkturförsämring i Förenta Staterna med en 30 procents nedgång i den industriella produktionen under sensommaren och hösten 1937. Det är först efteråt, som man kunnat utfinna den egentliga orsaken till denna nedgång nästan utan motstycke i konjunkturhistorien. Det visade sig, när lönestatistiken började bli tillgänglig, att de amerikanska arbetslönerna per timme stigit med över 15 % från november 1936 till maj 1937, d. v. s. inom loppet av några korta månader. Det gick i regel ej att i samma grad höja priserna på de färdiga produkterna; när en kraftig prishöjning vidtogs, sjönk snart efterfrågan. De ökade kostnaderna framkallade en depression; och i och med depressionen föll varuprisen, så man kan med rätta säga, att stegringen i arbetslönerna ledde till ett fall i varuprisen. För dem, som tro på en ständigt konjunkturbefrämjande inverkan av köpkraftsspridning genom en höjning av arbetslönerna, måste detta resultat te sig både som en galenskap och en styggelse. Men det är icke desto mindre ett faktum.»

Svenskt näringsliv har i onda och goda tider i vårt land haft att bemästra de problem, som det har ställts inför, och det har höjt vårt välstånd på sätt som av andra talare här i dag redan blivit belyst. Visserligen har det varit knapphet och andra besvärligheter under vissa tider, då det gällt att draga åt svängremmen, men man kan förvisso helt fritaga det svenska näringslivet från ansvaret för att ha vållat dessa kriser. Något exempel på sådana kriser genom näringslivets otillräckliga handhavande av sin uppgift åstadkomna kriser ha vi inte haft här i landet och komma väl — skola vi hoppas — inte heller att få. Om nu en ekonomisk kris skulle komma över oss — vilket vi väl inte kunna undgå i samband med övergången till fredsförhållanden — är det svårt att inse, varför näringslivet just på grund därav skall utsättas för ett särskilt mästrande genom statsdirigerande åtgärder, som inte syfta endast på dagens nöd utan verkställas på lång sikt.

Man må ha vilken uppfattning man vill om det produktionssystem, som hittills uppburit vår försörjning. Vi äro dock nu hänvisade till det och ha ej annat val än att göra det bästa av det, när det blir fråga om att övervinna svårigheterna under fredskrisens övergångsår. Detta är också ungefär vad motionärerna syfta till. Emellertid komma olika åsikter att råda om hur man skall gå till väga för att göra det bästa av det hela.

Det nuvarande produktionssystemet baserar sig till alldeles övervägande del på fri enskild företagsamhet. Den fortlöpande utvidgning av statens insriktningen, som nödvändiggjorts delvis av tidsomständigheterna, ändrar ingenting härutinnan. Det är enskild företagsamhet och enskild företagareanda med alla de förutsättningar, som för dem äro nödvändiga, som varit och måste vara de grundläggande elementen.

Varmed kan man då bäst trygga medborgarnas arbete och försörjning? Ja,

*Motioner angående tillsättande av speciella organ för ekonomisk fredsbered-
skap, m. m. (Forts.)*

därom ha motionärerna och utskottet en mening och reservanternas en annan. Med utgångspunkt från att det är ett på enskild företagsamhet grundat system, som skall uppbära vår försörjning, kunna vi inte komma ifrån att de väsentliga åtgörandena måste gå ut på att tillräckligt spelrum gives åt initiativ och företagsamhet samt att sparande för åstadkommande av nödig kapitalbildning sker i landet.

Vikten av kapitalbildning har visserligen inte förbisetts av utskottet. När man är inne på detta tema förefaller det mig emellertid, som om det vore en främmande klang i rösten, som inte övertygar om att hjärtat är med eller ens att det finns en hjärnans förståelse för vad det här verkligen gäller. Kapitalbildning behövs för upprätthållande av oförändrad produktion. Den behövs ännu mer, när det gäller framstegsarbete, och den behövs i särskilt hög grad vid sådana omställningsprocesser, som vi nu ha att emotse efter fredsslutet. Vid utredning om efterkrigsproblemen lär man inte komma förbi denna fundamentala nationalekonomiska sats. Kapitalbildning grundar sig på sparande och är således ytterst beroende av medborgarnas drift att sörja för sig och de sina, d. v. s. att trygga sig och sin egendom. Kapitalbildningen förutsätter således okränkthet. Här möter det första spörsmålet, som måste utredas. Det bör utredas, hur den för produktionens upprätthållande och utökning nödiga normala kapitalbildningen — således inte den kapitalbildning, som är behövlig för nyskapande, riskburen verksamhet — skall genom sparande kunna presteras, om moralen i själva besittandet av sparade medel icke respekteras, utan äganderätten ställes på avskrivning.

Menar man allvar med syftet att trygga arbete och försörjning, måste utredningen ägna mycken uppmärksamhet åt att icke sådana statsåtgärder komma till stånd, som äro ägnade att hämma företagargandan. Jag kommer här osökt in på frågan om vinsterna. Det talas så mycket om de höga vinster, som förekomma i näringsverksamheten, men det talas så litet om företagarförlusterna. Man ser i dessa senare liksom en rättvis bestraffning för ett illa skött företag, för hasardering eller för oklokt handhavande av verksamheten i allmänhet. Det är emellertid svårt att tänka sig att man skall kunna begränsa vinsterna utan att samtidigt sörja för att även förlusterna begränsas. Sedd som en helhet måste all verksamhet — både statlig och enskild — gå ihop, d. v. s. intäkterna måste bli större än utgifterna. Detta betyder att de totala förlusterna måste täckas av de totala vinsterna. Ett annat spörsmål att utreda blir följaktligen, i vad mån staten bör topphugga högre riskburna vinster utan att samtidigt förplikta sig att täcka på andra håll lidna förluster.

Man tänker slutligen enligt min uppfattning alldeles för litet på det riskvilliga kapitalet. De som måste spara för sin försörjning i framtiden kunna inte placera sina sparmedel på sådant sätt, att de med dem taga risker och kanske förlora dem, så att de inte ha någonting att leva av. De däremot som ha större överskott på sina inkomster kunna avstå därav till användning för sådan verksamhet, som är förenad med risker. Det bör för det tredje därför utredas, hur riskvilligt kapital skall kunna uppbäras, om de, som hittills kunnat med sitt inkomstöverskott taga nyskapandets företagarrisker, genom långt driven progressivitet i skatterna eller genom andra konfiskationsåtgärder avhändas dessa möjligheter.

Jag har här genom mitt anförande försökt bidra med några strån till utredningsstacken utöver de uppgifter, som närmast ha intresserat motionärer och utskott. Om man således vill behandla näringsspörsmålen i ett samlat helt, visar allt detta, vilket drygt arbetspensum detta utredningsorgan kommer att få sig förelagt, när det gäller att sörja för vårt lands näringspolitiska framtid.

Motioner angående tillsättande av speciella organ för ekonomisk fredsberedskap, m. m. (Forts.)

Uppgifterna äro verkligen så stora, att det förefaller mig ligga stor vikt uppå, att det sker en rationell arbetsförmedling mellan staten och det enskilda. Jag vill sluta mitt anförande med att ifrågasätta, om inte staten borde vinnlägga sig om att i första hand — utan att låta sin verksamhet splittras på allt för många andra områden — koncentrera sig på att sköta rikets finanser, så att näringsverksamheten kan räkna med ett stabilt penningvärde, vilket är en oundgänglig förutsättning för all företagsamhet. Det vore säkerligen klokt att inte allt för långt avlägsna sig från den sats, som Gladstone präglade, när han uttalade, att staten skall styra men inte göra affärer.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till den vid utskottsutlåandet fogade reservationen.

Herr **Hansson** i Skediga: Herr talman! Om den fråga, som nu behandlas tagit flera timmar i anspråk, så är den också av ofantligt stor betydelse. Under åren efter det förra världskriget hade vi ju att brottas med en efterkrigskris. Jag var även då lantbrukare och fick känna följderna av denna kris. Samma läge som det vi då kommo i ha vi visserligen ännu inte fått känna på. Under det förra kriget mötte emellertid samma svårigheter, som äro till finnandes under detta. Vi hade emellertid efter krigets slut en behandling av de ekonomiska problemen, som var sådan, att jag många gånger har funderat över hur samvetet hos de ledande männen i vårt land reagerade, när folket behandlades på det sätt, som då skedde. Vi hade då en papperskrona med ett värde av omkring 40 % av det normala. Då man anknöt kronan till guldet, blev följden ett prisfall, som särskilt beträffande jordbruksprodukterna var fullständigt katastrofalt. Jag minns att priset för korn det ena året stod i 21 kronor, men efter kronans anknytande till guldet blev det inte bara så, att priset sjönk med 50 % utan också så att penningvärdet försämrades lika mycket. Givetvis hade vi inom jordbruksnäringen under sådana förhållandena ingen som helst möjlighet att få jordbruket ekonomiskt bärande, allra minst som detta fortgick år efter år.

När jag hörde herr Ljungberg nämna om åren 1920—1930 och att industrien då hade ett kraftigt uppsving, kom jag att undra över varför man endast skall se på den ena av de båda huvudnäringarna men inte på den andra. Från år 1924 till år 1933 fingo vi jordbrukare dragas med en kris, som nådde en sådan botten, att jordbruksnäringen var utan någon som helst köpkraft. Vi sålde mjölken för 5—6 öre litern och rågen för 10—11 öre. Det dumpades råg och likaså havre från andra länder, och där stodo vi jordbrukare utan någon som helst köpkraft. Hundratusentals människor voro arbetslösa, och inte heller de hade någon köpkraft. Två stora grupper i samhället, som stodo mitt emot varandra, kunde inte på något sätt bemästra svårigheterna. Vilken ledning hade vi på den tiden i landet? Jo, högerregeringar och frisinnade regeringar växlade på taburetterna, och landet bytte regering flera gånger. Läget för oss jordbrukare var emellertid lika dåligt vilken regering som än var vid makten. Vi jordbrukare samlades då till en jordbruksriksdag. Vi uppaktade de politiska partierna i riksdagen och likaså regeringen. Vi hemställde att, om partierna inte kunde lösa de näringspolitiska frågorna, Konungen borde sätta till en regering utanför partierna, så att vi kunde få priset till hejdat. Jordbruksnäringen var då i ett sådant läge, att vi jordbrukare för att bli räddade hade gripit nära nog vilken räddningsplanka som helst som hade kastats ut till oss. Läget var nämligen ytterst allvarligt för oss.

Vid behandlingen av efterkrigsproblemen har jag inte hört någon talare — förutom herr Nilsson i Göingegården, som något berörde jordbruksfrågor-

Motioner angående tillsättande av speciella organ för ekonomisk fredsberedskap, m. m. (Forts.)

na — mera ingående behandla jordbrukets problem. Industrien har varit den centrala punkten i diskussionen. Jordbruksnäringen har emellertid sin stora uppgift och betydelse i samhället inte bara nu, när vi äro utestängda från import, utan även sedan importen blivit fri. Vi jordbrukare äro nämligen inte bara producenter utan också konsumenter. Detta fick industrien känna på åren 1931—1932, när vår bristande köpkraft började göra sig gällande. De stora industrier, som hade jordbruksmaskiner inom sitt verksamhetsområde, funno då, att det inte gick att sälja någonting, och det blev svårigheter för denna industri.

Industrien har en fördel gentemot jordbruket, då det gäller att möta en kris. Industrien kan nämligen slå igen portarna till fabrikerne samt permittera arbetarna och låta dem bli arbetslösa. Vi jordbrukare kunna inte gå till väga på det sättet. Vi måste plöja på hösten och så på våren. Hur det sedan blir med skörden är en annan sak. Vi kunna emellertid inte stänga igen portarna till jordbruket, utan vi måste under alla förhållanden driva det, hur läget ekonomiskt sett än är.

Det utskottsutlåtande, som nu föreligger till behandling, har berört jordbrukets framtida ställning med följande ord: »Särskilda problem komma att möta i fråga om jordbrukets läge, då friare tillförsel utifrån blir möjlig. Samhällets reglerande ingripande för att vidmakthålla livsmedelsproduktionen och en med övriga folkgruppers likvärdig levnadsstandard för landets jordbrukare måste därför bli ofrånkomliga.» Jag har citerat endast fyra rader ur utskottets motivering. Utskottets utlåtande tar emellertid sikte på att jordbruksnäringen skall bli likvärdig med andra näringar, att vi jordbrukare skola kunna betala vår arbetskraft på samma sätt som andra näringsidkare sin och att det skall kunna bli möjligt att räkna ekonomiskt även inom jordbruksnäringen. Enbart de ord i utskottsutlåtandet, som berörde jordbruket, inneburo för mig ett fullt klart ställningstagande, varför jag för min del anslöt mig till utskottsmajoriteten.

Herr Skoglund i Doverstorp nämnde mitt namn i sitt anförande och uttalade sin förvåning över att jag underskrivit utskottsutlåtandet. Jag förstår inte, att en så gammal erfaren och politiskt framstående man här i kammaren som herr Skoglund inte kan läsa utskottsutlåtandet ända ner till det ställe, där de vid justeringen närvarande stå. Jag är suppleant i utskottet och kan således inte stå under utlåtandet. Detta kan emellertid icke hindra mig från att i kammaren öppet deklarerat, att jag till fullo gillar de uttalanden, som utskottsmajoriteten gör.

Jag skall sedan säga några ord om reservationen. Jag kommer i detta sammanhang osökt tillbaka till den diskussion, som utspann sig i riksdagen 1933, när grava anmärkningar riktades mot det samarbete, som då ägde rum i syfte att övervinna krisen. Jag har i biblioteket studerat protokollen från detta meningsutbyte. Det sades då, att det ekonomiska livet har förmåga till självläkeedom; det skulle läka sig självt efter kriget. När man läser reservanternas uttalanden i dag återfinner man nästan samma tankegång. De säga att näringslivet visat en stor anpassningsförmåga och att det är möjligt att även på den vägen bemästra svårigheterna. Jag vill för min del säga, att såsom det ekonomiska livet för närvarande ter sig i vårt land och under de hårda förhållanden som nu äro rådande, kan inte samhället lugnt och kallt äse hur den ena näringsgrenen efter den andra kommer i svårigheter. Om arbetslösheten tilltar på det ena eller andra området, är det klart att samhället måste ingripa. Ty vilken syn vi än må ha på vårt ekonomiska liv, måste vi dock vara eniga om att vi äro föga hjälpta med om vi ha våra banker fulla med pengar men arbetslöshet råder i

Motioner angående tillsättande av speciella organ för ekonomisk fredsberedskap, m. m. (Forts.)

landet. Om därtill jordbruket icke heller är ekonomiskt bärande, går samhället under. Men om vi kunna skapa fram arbete och produktionen kommer i gång, följer därav även välförstånd.

Jag ber de ärade kammarledamöterna om ursäkt för om jag nu kommer att bli litet elak. Jag vill erinra om att det under förra krisen, år 1933, i alla städer anordnades stora s. k. nationella möten, vid vilka man med mycket hårda ord anföll bondeförbundet och det socialdemokratiska partiet för att de samverkat till att hindra prisfallet och den olycka, som i samband därmed drog över vårt land. Jag skulle vilja fråga: skola vi ännu en gång behöva möta samma situation som då; borde icke erfarenheten ha givit oss allesamman den lärdomen, att arbete skapar välförstånd? Man kan utan att bli mångordig fastslå, att arbetslösheten skapar icke blott ekonomiska svårigheter utan alstrar även en anda i folksjälén, som kanske inte är lycklig för det svenska samhället.

Jag har med stor tillfredsställelse deltagit i utskottets behandling av denna fråga. Utskottet har fört fram någonting, som inte kunde bli verklighet under förra krisen, trots att man då kanske ville göra gällande, att själva sakkunskapen satt i högsätet i vårt land. Även nu kanske man kan ställa sig litet tvivlande. Jag ser emellertid mera ljus på framtiden nu och tror att den kommer att gestalta sig bättre än under krisåren 1924—1933, då man verkligen började misströsta om framtiden.

Jag skall inte taga tiden längre i anspråk. Jag tror att jag klargjort min uppfattning, att innebörden av utskottsutlåtandet och den uppgift, som de blivande utredningsmännen få att bemästra, nämligen att söka skapa fram klara mål och god sikt för framtiden, innebär en trygghet för vårt land och en garanti för att arbetslöshet icke skall behöva bli rådande med därav följande fattigdom och ovilja mot vad vi kalla fosterland. Det är fosterlandets plikt att vidtaga åtgärder i denna riktning, och jag kommer att med tillfredsställelse hälsa den dag, då vi stå beredda att möta den kris, som otvivelaktigt kommer, och icke behöva möta den på det sätt vi fingo göra efter förra kriget. Då hade man nog haft rätt att ställa andra fordringar på landets ledning.

Med dessa ord, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Lindberg i Stockholm: Herr talman! Eftersom denna debatt pågått så länge, är det inte skäl att alltför mycket fördjupa sig i delproblemen i denna fråga. Jag kan emellertid inte underlåta att säga några ord om denna sak, eftersom jag tidigare varit med och sett hur det kan gå under en fredskris.

Det förefaller som om de, som plädera för reservationen, fullständigt ha glömt bort förhållandena efter förra världskrigets slut. Man talar om den fria företagarkerksamheten, som om den skulle vara fullständigt ofelbar och inte vid något tillfälle behöfde något stöd från samhällets sida. Vi minnas nog alla, hurusom efter förra världskriget ganska stora och mäktiga företag stupade till följd av våldsamma spekulationer, och hurusom en mängd arbetare på grund härav slängdes ut i arbetslöshet och nöd. Inom den näring, där jag har min verksamhet, hade åtskilliga rederiföretag växt fram under kriget. En del av dem voro ganska stora och mäktiga, men de förmådde inte att hålla sig flytande, när fredskrisen kom. Ett par rederiföretag, som fortfarande äro ganska stora, klarade sig med nöd och näppe undan den efterkris, som inträdde efter förra världskriget. Vi ha också i färskt minne alla andra katastrofer på det ekonomiska området, som inträffade för företag, som voro landfasta. Jag tror inte att någon önskar en sådan tid tillbaka. Man kan nog säga, att det denna gång är bättre sörjt för att krisen skall kunna motstås än vad det var förra gången. Det har icke varit tillfälle till ett ohämmat gulascheri och heller icke till alla

Motioner angående tillsättande av speciella organ för ekonomisk fredsberedskap, m. m. (Forts.)

möjliga slags obskyra företag. Följaktligen föreligger icke exakt samma risk vid detta fredsslut som vid det förra. Man får väl emellertid på högerhåll lov att erkänna, att det kan bli nödvändigt, när freden kommer, att staten hjälper till att reglera förhållandena, så att icke halva befolkningen råkar i svår misär.

I det utlåtande, som här föreligger, och i de yttranden från skilda håll, vilka äro fogade till utlåtandet, talas också om de internationella förbindelserna. Man har kanske icke direkt talat om sjöfarten i mer än ett av dessa yttranden, och där är det mycket litet vidrört. Det måste väl emellertid sägas, att om de internationella handelsförbindelserna skola kunna komma i gång ordentligt efter kriget, kräves det, att man i förväg förbereder marknaden och drager upp riktlinjerna för hur det hela skall kunna verkställas. Det är visserligen sant, att man i dag icke vet hur det ser ut när fredsslutet kommer, och att man icke vet vilken dag det kommer, men det kan icke skada att göra klart för sig, hur man skall söka bemästra de svårigheter, som uppstå. Utan en stor och ordentlig handelsflotta lär det bli ganska svårt för Sverige att få ut de produkter, som behöva skeppas härifrån, och det blir också svårt att få hem de produkter, som skola föras till landet för att industrien skall komma i gång och för att vi skola återfå vår levnadsstandard. Det är därför ganska betydelsefullt, att man redan nu börjar planera för byggandet av ersättningstonnage för vad som gått förlorat. Vi få ändå minnas, att vi tills dato på grund av krigshändelser förlorat 195 fartyg — om jag minns rätt — och att vi icke fått mer än ungefär hälften av detta antal ersatt, varav en del utgöres av tonnage, som icke kan användas till annat än oljetransporter. Visserligen är det ju så, att man i Amerika för närvarande bygger handelsfartyg ganska snabbt. Enligt en uppgift, som var synlig i pressen i dag, skulle man på en månads tid ha byggt handels-tonnage på ungefär 1,800,000 bruttoregisterton. Det skulle betyda, att Förenta Staterna på ett par år skulle kunna bygga en helt ny världshandelsflotta. Men det är icke troligt, att det länge går i samma snabba takt som nu, då krigsansträngningarna äro med och bestämma farten. Sedan kommer det väl att gå en smula långsammare. En massa tonnage är förlorat under detta krig, och det är väl också frågan om, huruvida hela det tonnage, som nu bygges, kan användas i handelssjöfart efter krigets slut. Förra gången var det så, att en stor del av vad som byggts icke kunde användas, och fölaktligen blev det tonnagebrist. Icke förty fick den svenska handelsflottan efter förra världskrigets slut ligga upplagd i närmare ett års tid så gott som helt och hållet. Det var bara en del linjefartyg, som höllos i gång, och det var förlustbringande företag att hålla dem i gång, då de gingo med icke ens halva laster utan voro lastade bara till en tredjedel. Det är nog, som sagt, nödvändigt att man tager upp detta problem till en noggrann granskning, och det förvånar mig, att icke i detta sammanhang den största företagsammanslutningen på området, Sveriges redarförning, har yttrat sig direkt om detta. Det skulle ha varit av stort intresse att ha fått höra dess synpunkter på saken. Det kan också tänkas, att man finner sig icke behöva deltaga i denna debatt därför, att man väntar goda konjunkturer omedelbart efter fredsslutet. Men man måste se frågan på längre sikt och tänka sig, att det kan bli stagnation en tid.

Det skulle vara intressant att diskutera flera av de problem, som kommit fram i utskottets utlåtande och i reservationen, men frågorna äro, som jag sade i början av mitt anförande, så mycket diskuterade, att det knappast kan vara något nytt att andraga. Följaktligen är det onödigt att fortsätta. Om det emellertid igångsattes utredningar om de olika delproblemen, skulle det vara värdefullt om sjöfartsfrågorna komme upp till en speciell undersökning och

Motioner angående tillsättande av speciella organ för ekonomisk fredsberedskap, m. m. (Forts.)
 utredning. I förhoppning att statsmakterna ha sina blickar riktade på detta problem ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Under detta anförande hade herr förste vice talmannen övertagit ledningen av förhandlingarna.

Herr **Persson** i Norrby: Herr talman! Då jag anslutit mig till utskottsmajoriteten i föreliggande fråga, skall jag utan att nämnvärt taga tiden i anspråk något motivera mitt ståndpunktstagande.

När jag läser utskottets utlåtande, kan jag fullt instämma i vad som står där. Men skall man, såsom reservanterna gjort, kanske mera rätta sig efter vad som icke står i utlåtandet, låta tankarna ila fritt och komma med gissningar om vad utredningen i allra sämsta fall skulle kunna leda till, blir ju frågan betydligt vidlyftigare. Men jag har för min del sett frågan uteslutande ur de synpunkter, som framkommit i utlåtandet.

Vi ha understrukit det fria näringslivets stora betydelse, bl. a. ur kapitalbildningssynpunkt. Jag tycker, att det har varit för mycket strid om saker och ting, som utskottet icke sagt men som möjligen vid en senare utredning kunna komma fram. Det må nu vara hur som helst med det resultat utredningen kommer till. Givet är, att utskottet icke velat binda en kommande utredning alltför mycket.

Jag ber, som sagt, att få understryka, att mitt ståndpunktstagande uteslutande grundar sig på vad utskottet skrivit och icke på en hel del som sedan i dag diskuterats. Med dessa ord ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **Nilsson** i Kristinehamn: Herr talman! Efter den diskussion, som förts här i dag, är det icke lätt att komma med nya synpunkter på problemen. För min del skall jag begränsa mig till att skjuta ett par spörsmål i förgrunden, som jag tror ha ganska väsentlig betydelse, när vi efter krigets slut komma att taga itu med de svårigheter, som då hoga sig.

Innan jag går in på den saken, anser jag mig emellertid böra säga några ord till min synnerligen värderade bankkamrat, herr De Geer, vars anförande före middagen jag tyckte andades en räddhåga, som man tidigare icke funnit hos honom. Jag undrar en liten smula, vad som inträffat de sista dagarna, som gjort att herr De Geer svängt om så avsevärt, att han ville belasta t. o. m. sitt sista riksdagsanförande med ett bifallsyrkande till en högerreservation, vilket han säkerligen för någon tid sedan icke skulle ha reflekterat på att göra. Jag fann för någon dag sedan i ett organ, som står herr De Geer mycket nära, en intervju med herr De Geer, där man kunde utläsa, att han då stod ganska främmande för det mesta av de skräckkänslor, om jag så får säga, som bekajat denna kammars övriga borgerliga ledamöter i dag. Herr De Geer yttrade sig på följande sätt. »Mången befarrar kanske, att vårt lands återhämtning efter kriget kommer att hämmas av halsbrytande experiment på näringslivets område. Ett radikalt beträdande av socialiseringsvägen skulle onekligen innebära detta. Min erfarenhet som politiker under senare år har i hög grad reducerat mina farhågor på detta område. Jag tror icke, att vi från socialdemokratiskt håll ha att vänta några attacker mot vår produktionsordning.» Det var tydligen åtskilligt mera optimistiska tankar, som dvaldes i herr De Geers hjärna vid det tillfället, än de som kommit till uttryck i debatten i dag.

Jag tror, att vi även i övriga avseenden kunna komma ganska väl till rätta med herr De Geer. Så t. ex. i fråga om vårt förhållande till vad han själv be-

Motioner angående tillsättande av speciella organ för ekonomisk fredsberedskap, m. m. (Forts.)

teknade som profitdjävulen. Han förklarade sig bekymrad för att vi skulle komma att snärja in denne potentat i bojor, som skulle göra honom fullständigt oförmögen att röra sig. Herr De Geer uttalade i det sammanhanget en förmodan, att profitdjävulen fanns hos alla, t. o. m. hos motionärerna. Det är nog riktigt. Det framgår också av motionen och utskottets utlåtande, att även vi vilja vårda profitdjävulen. Det som skiljer oss åt är i själva verket bara att vi vilja att denne potentat skall vara fri icke bara hos disponenten i Lesjöfors utan även hos bruksarbetarna där och att även de, som icke ha annat att profitera på än sin arbetskraft, skola ha möjlighet att utnyttja denna, när kriget är slut och när en annan konjunktur står för dörren än den som i dag råder. Jag tror, att även på den punkten kunna vi komma överens med herr De Geer.

För övrigt är det ju så, att vi nu under kriget haft ett utpräglat statsdirigerat näringsliv. Jag har roat mig med att fråga herr De Geer — han har givit mig tillåtelse att referera vårt samtal — vad det varit för något under det sista året, som varit särskilt besvärligt för honom som industriman i denna statsdirigering. Han har svarat — snabbt, såsom han alltid har för sed — att det bl. a. har varit orderfördelningen, råvarufördelningen och priskontrollen. Nu bör man emellertid observera, att åtminstone råvarufördelningen och priskontrollen äro ett par saker, som sammanhånga med de förhållanden vi nu leva i under kriget och som alltså socialdemokraterna icke äro skuld till. I varje fall har priskontrollen accepterats av de borgerliga. Därjämte vill jag påpeka, att det varit industrimännen själva i mycket stor utsträckning, som verkställt de statliga ingripandena. Industriens egna organisationer ha anlitats för att fördela både råvarorna och ordena, och där man icke kunnat gå den vägen, har man satt förtjänta industrimän och företagare i ledningen för de organ, som haft att sköta om saken. Vittnar icke detta om ett mycket stort hänsynstagande till och stor förståelse för industriens och näringslivets svårigheter? Vad finns det för anledning att tro, att om vi nu efter kriget måste taga till mycket långt gående statliga ingripanden i näringslivet, detta icke skall ske på samma smidiga sätt? Herr De Geer talade tidigare i debatten i dag om att han trodde att staten skulle sakna kompetens att sköta en del av affärlivets angelägenheter. Men, herr De Geer, om vi sätta framstående företagare att sköta detta, om vi sätta herr De Geer i spetsen för ett sådant företag, kan herr De Geer väl icke gärna fränkänna statsmakterna möjligheten att förvärva den kompetens, som är erforderlig för att sköta vissa angelägenheter.

Detta nu sagt till herr De Geer i all vänlighet. Jag förmodar, att herr De Geer icke tager alltför illa upp denna lilla avslutningpolemik oss emellan på Värmlandsbanken.

Vad jag i övrigt skulle vilja säga är att bara det, att jag har en känsla av att man i denna debatt, som huvudsakligen förts på det teoretiska planet, möjligen också skulle ha kunnat ägna någon uppmärksamhet åt rent praktiska angelägenheter, vilka det kanske kan vara för tidigt att diskutera, men vilka det nog är ganska angeläget att man på ett tidigt stadium skjuter fram. Här har talats om det fulla och effektiva utnyttjandet av arbetskraften. Herr Andersson i Göteborg exemplifierade, hur galet man under en tidigare kris bar sig åt, då man använde utpräglat skicklig och högt kvalificerad arbetskraft till att utföra sysslor, som vederbörande icke voro lämpade till, och sålunda slösade med yrkesutbildat folk. Man gjorde icke bara detta. Jag vet själv exempel på hur man i iver att skapa arbetstillfällen — det var det viktigaste av allt — använde låt mig säga 100 man för att slå så mycket makadam, som 10 man kunnat göra med användande av en stenkross. Men man sade, att stenkross skulle icke användas i det fallet, ty det var arbetstillfällena man skulle

Motioner angående tillsättande av speciella organ för ekonomisk fredsberedskap, m. m. (Forts.)

ha fram. När det gällde urvalet av arbeten, gick man tillväga på motsvarande sätt. Vi erinra oss, hur man t. ex. vid en viss tidpunkt föreskrev, att angelägna arbeten icke skulle få utföras med statsunderstöd. Ju mindre aktuella arbetena voro, desto större möjligheter var det att få statsbidrag. Det var en allmän regel för övrigt, åtminstone vid en viss tidpunkt, att ett arbete, som kunde tänkas komma till utförande i öppna marknaden under de närmaste 3 å 4 åren, icke kunde komma i fråga såsom statssubventionerat arbete.

Nu ha vi i kommunerna som bekant ganska många arbetsprojekt, som vänta på en konjunktur, då de kunna komma till utförande. Vi ha varit tvungna att hålla tillbaka planerna på skolbyggnader, badhusbyggen, idrottsplatsbyggen och mycket annat dylikt. De skola komma till utförande när arbetslöshetskrisen inträder. Vad inträffar då emellertid samtidigt? Jo, vi ha redan nu på grund av kriget fått våra kommunala skatter oerhört uppskruvade. När kriget tager slut komma vi in i en period, då vi kunna räkna med att kommunerna få avskrivna mycket stora belopp av de utestående skatterna, som icke kunna betalas. Vi komma alltså in i en skattedepression, om jag så får uttrycka mig, som kommer att bli mycket besvärlig för kommunerna. Samtidigt skall man sätta i gång kommunala arbeten. I det ögonblicket är det nödvändigt, att statsmakterna ha linjerna klara för en kommunal lånepolitik, som gör det möjligt för kommunerna att utnyttja de resurser i fråga om arbetstillfällen, som finnas hos kommunerna. Med andra ord: vi kunna icke ha kvar de nuvarande restriktionerna på lånepolitikens område. Det är icke tillräckligt, föreställer jag mig, ens att vi taga bort de rena krisrestriktionerna, utan vi måste gå mycket längre, när det gäller att möjliggöra för kommunerna att skaffa kapital till de arbeten som erfordras. Denna lånepolitik måste givetvis också samordnas med mycket betydande statliga uppoffringar för att få arbetena i gång.

Nu har ju — det känna vi till — en kommitté under den senaste tiden sysslat med frågan om uppdragande av nya riktlinjer för den kommunala lånepolitiken. Det är väl att hoppas — det är jag för övrigt förvissad om — att finansministern har sin uppmärksamhet riktad på dessa förhållanden och kommer att vid en tidpunkt, då det är nödvändigt, se till att det skapas former, som möjliggöra ett fullständigt utnyttjande av de väldiga arbetsreserver, som nu finnas i kommunerna och som det gäller att mobilisera i det lämpliga ögonblicket.

Det är bara detta, herr talman, jag har velat anföra. Jag ber med dessa ord att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr De Geer erhöll på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Jag känner mig nödsakad att rikta en replik till min vän på Värmlandsbänken. Han förde fram profitdjävulen igen och ledde den till Lesjöfors bruk och gjorde gällande, att den gynnaren skulle kunna komma till sin rätt icke endast hos disponenten utan också hos arbetarna. Jag kan konstatera, att den finns i mycket rikt mått hos arbetarna, där den i hög grad utnyttjas. Den kommer bättre till sin rätt med ackordslöner än med timlöner och bättre med premieackord än vanliga ackord. Därför har jag också anlitat premieackorden i hög grad.

Jag anser mig dock icke i stånd att i en tid av svår depression sörja för trygghet vid en kommande fredskris. Här går jag som sagt gärna med på omfattande åtgärder från statens sida.

En verklig blamage från min sida var enligt herr Nilssons uppfattning, att jag yrkat bifall till en högerreservation. Jag gjorde det med en viss erinran. Jag har emellertid tidigare i dag åberopat Kooperativa förbundet. Kommer

*Motioner angående tillsättande av speciella organ för ekonomisk fredsbered-
skap, m. m. (Forts.)*

något gott ifrån det hållet accepterar jag det. Kommer det något gott från en högerreservation, accepterar jag den. Det kan nämligen hända, att det någon gång kan komma något gott även från en högerreservation.

Härpå anförde:

Fröken **Hesselgren**: Herr talman! Jag vill säga några ord i en detaljfråga som icke förut berörts i dag. Det ligger mig nämligen mycket varmt om hjärtat att få understryka det uttalande i utskottets utlåtande som rör den internationella arbetsorganisationen och dess betydelse i detta sammanhang. Den internationella arbetsorganisationen är av stor betydelse för vår kontakt med andra länder. Den är en sorts clearing för återuppbyggnadsarbetet och en central för internationellt hjälparbete. Den får uppgifter från alla anslutna länder, och ett samordnande av olika uppgifter blir därigenom möjligt. 34 länder ha förbundit sig till detta samarbete, och alla medlemsstaterna ha uppmanats att biträda ett sådant samordnande. Internationella arbetsorganisationen har erfarenheter från det förra krigets efterverkningar. Den har förbindelser över hela världen. Jag hoppas därför, att vi komma att effektivt och positivt deltaga i det samarbete som ordnas med Internationella Arbetsorganisationen såsom central. Vi ha själva ett stort intresse av att deltaga i detta samarbete. De åtgärder som röra våra grannländer och som böra komma i första rummet kunna vi i stort sett bäst förbereda här hemma. Det är emellertid av vikt, att vi utsträcka våra hjälpaktioner utöver Norden, de bli en kontakt och kunna skapa en goodwill som kan betyda mycket för våra framtida både ekonomiska och kulturella förbindelser med omvärlden.

Genom samordnande med andra länders hjälpaktioner och återuppbyggnadsarbete kunna våra bli till bästa nyttan och kunna för oss själva bli till bästa nytta. Den Internationella Arbetsorganisationen är här den lämpligaste föreningslänken. Den Internationella Arbetsorganisationen är icke, såsom många tro, en utdöd kvarleva. Den är i hög grad aktiv och inriktar sig för närvarande helt och hållet på återuppbyggnadsproblem och hjälpaktioner.

Jag har velat understryka detta för att vår motion icke skall drunkna i den allmänna ekonomiska debatten. Jag är glad åt att utskottet tagit med denna fråga. Jag vill i övrigt instämma med vad fru Västberg sade om betydelsen av att taga upp kvinnornas arbetsproblem även på lång sikt.

Vad angår de mycket omdebatterade ekonomiskt-politiska frågorna, skall jag, herr talman, icke gå in på dem. I mångt och mycket kan jag emellertid följa utskottet, men jag anser, att dessa frågor äro ur min synpunkt bättre och adekvatare uttryckta i vår motion. Därför ber jag, herr talman, att få yrka bifall till den av mig m. fl. avgivna motionen.

Herr **Svensson** i Ljungskile: Herr talman! Jag har tidigare i dag instämt i det anförande som andre vice talmannen höll vid debattens början. Det jag nu kommer att säga innebär alltså endast, att jag understryker en och annan sak, under det att jag i övrigt rör mig inom den ram som detta anförande drog upp.

Jag skulle då till en början vilja säga, att skillnaden mellan olika meningriktningar icke är så stor, när det gäller målsättningen. Man kan ju uttrycka vad man vill på olika sätt, och man kan vara mer eller mindre förhoppningsfull när man sätter målet, men i själ och hjärta äro vi nog allesammans lika intresserade av att människorna skola få arbete och största möjliga mått av trygghet. Där meningarna gå isär, gäller det de konstruktiva möjligheterna att på olika vägar nå detta mål. I det fallet har utskottsmajoriteten i sin motivering

Motioner angående tillsättande av speciella organ för ekonomisk fredsberedskap, m. m. (Forts.)

överbetonat en del av sina argument på ett sätt som icke kan vara till fördel för debatten, allra minst om den flyttas ut i landet.

Det har sagts, att man icke skall läsa mellan raderna utan taga det precis som det står. Men vad det står i utskottets utlåtande beror i någon mån på hur man tolkar det. En del är nämligen så skrivet, att man kan lägga in olika meningar däri. Herr Brandt har bl. a. i ett långt anförande visat, att man i detta utlåtande kan lägga in i socialistisk riktning mycket avancerade synpunkter på näringslivet. Jag förmodar, att när debatten flyttas ut i landet, de tongångarna nog komma att återfinnas på mer än ett håll.

Det är ett argument som använts både av utskottets ordförande, herr Nilsson i Stockholm, och av ledaren för den socialdemokratiska andrakamargruppen herr Vougt, såvitt jag fattat dem rätt. Båda två, och flera med dem för resten, ha sagt, att när det varit möjligt att nu under kriget utnyttja landets produktiva krafter på ett så fullständigt sätt som faktiskt skett, bör det väl kunna gå även under fredstid att åstadkomma något liknande. Ja, hur har det varit under kriget? Man har tagit en mycket stor del av landets befolkning i anspråk för upprätthållande av militär beredskap. Man har använt en mycket stor del av befolkningen i rustningsindustrien, och man har låtit mycket stora skaror sysselsättas med ersättningsproduktion på olika områden. Det har alltså gällt att under kriget med den arbetskraft som stått till förfogande för den civila sektionen av näringslivet tillgodose redan aktuella konsumtionsbehov. De levnadsvanor som det svenska folket har och de anspråk som man traditionellt har på varor av olika slag har man icke under kriget kunnat tillgodose i den utsträckning som människorna velat, även om man arbetat hundraprocentigt på alla håll. Här finns icke något problem, och här har icke funnits något problem, när det gäller konsumtionen. Människorna ha stått väntande på de varor som kunde produceras. Om man härtill lägger, att vi haft en finanspolitik som inneburit ett statsfinansiellt underskott på 1,000 å 2,000 miljoner kronor om året med en köpkraftsstegring som därav följt i olika riktningar — alltså en klart inflationistisk politik — är det icke på något sätt anmärkningsvärt, ifall köpkraften och varuefterfrågan utan ringaste svårighet motsvara en hundraprocentig produktionsförmåga och åtskilligt därutöver. Detta är emellertid icke ett näringsliv i framryckning. Det är överhuvud taget icke en linje som vi kunna följa i fredstid. Vi ha legat på defensiven. Vi ha försökt att under oss påtvingade ogynnsamma omständigheter försvara en redan uppnådd levnadsstandard så långt vi nu kunnat. Att av erfarenheter från en dylik situation draga alltför vittgående slutsatser om vad man kan förmå beträffande ett näringsliv som är stätt i utveckling, när man skall söka sig framåt, då nya konsumtionsbehov uppträda och skola tillfredsställas, det blir något helt annat, såvitt jag förstår. Vi kunna nog draga en del lärdomar av det som hänt under kriget, men jag tror, att man på den socialdemokratiska sidan i hög grad överbetonat argumentet, att när vi kunna skapa en hundraprocentig sysselsättning under kriget, bör det väl också kunna gå i fortsättningen.

Ett annat argument, som framförts i utskottet och som för övrigt ligger detta nära, är, att om man blott kan hålla konsumtionen jämn och se till att de olika grupperna i samhället ha tillräckligt med köpkraft, bör man därmed också kunna klara produktionsproblemet, alltså skapa marknader och förutsättningar för sysselsättning i fortsättningen. Jag vill icke på något sätt förneka, att det argumentet kan till en viss del brukas, men jag tror, att även det är i hög grad överbetonat. I ett mera primitivt näringsliv, där huvudmassan av människorna är sysselsatt med att skaffa sig ett minimum av föda, kläder och bostad och

Motioner angående tillsättande av speciella organ för ekonomisk fredsberedskap. m. m. (Forts.)

där orsakskedjan är kort mellan den direkta konsumtionen och näringslivet i dess olika faser, där betyder ett sådant argument mera. Men ju mer utvecklat näringslivet blir och ju längre orsakskedjan är mellan konsumtionen och de produktiva förutsättningar som finnas i näringslivet, desto värre blir det att uppehålla ett direkt samband på kortare sikt. Man måste taga hänsyn till att en del av näringslivet är inställd på marknader utanför Sverige, och att en annan mycket stor del av näringslivet är inställd på produktion av kapital och att, när det gäller den direkta konsumtionen, t. ex. livsmedel och kläder o. dyl., det i botten ligger en mycket stor fast kvantitet som under alla förhållanden förbrukas. Jag skulle därför tro, att den rörliga och påverkningsbara delen av denna konsumtion av förbrukningsartiklar är icke på något sätt så stor, att man därmed skulle kunna styra näringslivet i någon högre grad. Jag tror, att man även här har att göra med argument som äro i betydande omfattning överbetonade.

Sedan finns det åtskilligt som kan betyda nästan vad som helst. Det heter t. ex.: man skall icke ha någon förutfattad mening. Ja, tjänar det egentligen någonting till att säga detta inför en politisk församling som denna eller överhuvud taget bland människor som syssla med samhällsproblemen? Vi komma väl aldrig i det läget, att vi kunna matematiskt bevisa, att, fränsett vilken uppfattning vi tidigare haft, en åtgärd är den enda rätta. När man står inför olika förslag till lösning av ett komplicerat problem, kan man aldrig räkna med att det slutgiltiga beviset kan levereras annat än av den praktiska erfarenheten. Den framgår av en serie växelverkningar mellan olika faktorer under en lång tidrymd framåt, och därför blir det vid varje avgörande att veta en del och profetera en del och taga ståndpunkt efter bästa förstånd. Att vid ett sådant ståndpunktstagande avsvärja sig alla förutfattade meningar är något man kan säga — men jag tror inte att herr Nilsson i Stockholm kommer att göra det och inte någon annan heller. Vad är det för resten för riksdagsmän eller andra människor i motsvarande ställning som icke ha en ganska bestämd mening om både det ena och det andra i ett sådant sammanhang?

Man kan naturligtvis också säga, såsom det står i utlåtandet, att »principiellt synes emellertid alla medborgares bästa böra vara rättesnöre vid fördelningen av det gemensamma arbetets resultat». Jag har ingenting emot att instämma i detta såsom en teoretisk målsättning, men hur blir det, när man flyttar ned problemställningen uti verklighetens värld, när det gäller att taga från den ene och ge det till den andre? Jag har i mycket stor utsträckning varit med om att göra detta, men jag tror icke att de som få uppoffra en hel del av sina förmåner ha den uppfattningen, att det är till deras bästa, när deras ställning kringskäres på ett eller annat sätt. I varje fall riskerar man, att de ha vissa förutfattade meningar om vad som är allas gemensamma bästa. Det är sådana där talesätt, som man nedskrivit, men som ohjälpligt brista sönder, så fort det blir fråga om att komma in i den finansiella och politiska verklighetens värld. Då blir det strid om vad som är det bästa från allmänna synpunkter och från olika medborgargrupperns synpunkt. Att man har den saken klar för sig utesluter icke på något sätt, såsom jag nämnde, att man kan vilja vara med om åtgärder som tillföra en del svenska befolkningsgrupper ökade förmåner i olika sammanhang. Här skulle jag emellertid vilja göra en liten erinran. Den bästa metoden för fördelning av köpkraften är utan tvivel en rättvis lönesättning. Utfyllnad via sociala rabatter och andra medel, uppbringade på skattevägen, äro egentligen ingenting annat än en nödfallsutväg för att korrigera en ojämn lönesättning. Här är man återigen strax inne på hårda problem, som bl. a. gälla lönefrågorna.

Ibland har man åberopat vad man planerar i de stora länder som nu äro

Motioner angående tillsättande av speciella organ för ekonomisk fredsberedskap, m. m. (Forts.)

invecklade i krig. Jag tror nog, å ena sidan, att det är riktigt att taga reda på vad man där tänker och planerar, men, å andra sidan, att det icke skulle skada, att man ser rätt kritiskt på de program som där läggas upp. Ty dessa program från de krigförande länderna inrymma väl ändå en ganska god del propaganda. Det är uppmuntringsmedel, för att människorna skola kunna hårda ut i den fruktansvärda situation i vilken de befinna sig. Man vill i hela den utsträckning man möjligtvis kan uppväcka förhoppningar om bättre förhållanden efter kriget för att därigenom stärka det egna folkets moral i en kamp, där det gäller liv eller död.

Men även här hemma resoneras det ibland precis som om man efter kriget skulle ha helt andra och bättre förutsättningar att skapa ett lyckorike i ekonomiskt och socialt avseende än vad man haft före kriget. Ja, det kan ju hända att teknikens utveckling och andra framstegsmoment på längre sikt kunna skapa sådana möjligheter, men vad tiden närmast efter kriget beträffar, få vi väl ändå räkna med att vi här i landet komma att befinna oss i en sämre situation än tidigare och att detta i ännu högre grad gäller om världen i övrigt. Den fruktansvärt kraftiga sönderslagning av produktionsapparatens, som pågår, och de hårda påfrestningar, som folkmaterialet utsättes för i både fysiologiskt och psykologiskt avseende, måste resultera i ett läge, där alla människor ha det ofantligt mycket sämre än de haft förut.

Detta utesluter naturligtvis inte att man måste göra det bästa möjliga av den mycket svåra situation, som man står inför eller kan komma att stå inför, och att man på allt sätt bör söka planera för framtiden. Men jag tror att som en del av denna fredsberedskap även bör ingå, att man gör klart för den stora allmänheten, att förhållandena inte komma att vara så särskilt lysande under tiden närmast efter kriget på grund av de ekonomiska problem, som vi komma att få brottas med.

Slutligen skulle jag vilja göra en liten mer personlig reflexion, och det är att man enligt min mening hade bort i större utsträckning än som skett passa in den femåriga upprustningsplan, som beslutats, i konjunktursammanhanget. Jag tror för min personliga del, att det beslut, som därvidlag fattats, var olyckligt ur alla andra synpunkter än den militära skräsynpunkten. Jag tycker att det även för dem, som mena att det var nödvändigt att investera dessa 4,000 miljoner i försvaret, skulle ha legat nära till hands att försöka uppskjuta investeringar, som inte just nu äro absolut nödvändiga för stärkandet av vår värnkraft. Det har inte på årtal här i riksdagen fattats ett mera vittgående beslut i ekonomiskt avseende än det som fattades beträffande den femåriga upprustningsplanen för försvaret, men i det sammanhanget talades mycket litet om anpassning efter konjunkturförhållandena och om fredsberedskap, något som jag för min del tror var ett stort misstag.

Jag skall inte, herr talman, ytterligare förlänga debatten genom att försöka avbalansera ståndpunkterna i olika avseenden, utan det anförande, vari jag tidigare instämt, får täcka vad jag därvidlag velat säga.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till motionen nr 222.

Herr **Severin** i Stockholm: Herr talman! Jag skall bara i korthet deklarerera, att när jag vid den stundande voteringen kommer att rösta för utskottets förslag, så innebär det inte att jag är beredd att acceptera utskottets motivering i dess helhet. Under alla förhållanden vill jag delvis tolka motiveringen på mitt eget sätt. Jag är exempelvis inte beredd att acceptera den högst diskutabla underkonsumtionsteorien, som måste sägas utgöra grunden för hela utskottets resonemang liksom för motionen nr 9. Jag är inte heller beredd att

Motioner angående tillsättande av speciella organ för ekonomisk fredsberedskap, m. m. (Forts.)

utan vidare acceptera de tämligen komplicerade och under alla förhållanden mycket omstridda teorierna om förhållandet mellan kostnader och inkomster samt mellan investering och sparande. Det är klart att varje teori kan ha sitt intresse; den kan i och för sig tjäna till belysning av de problem, som en planering härvidlag avser att åtminstone delvis lösa. Men man får nog erkänna, att det ännu inte framkommit några sådana allmängiltiga lösningar av problemen, att de kunna läggas till grund för praktiska beslut.

När utskottet sålunda exempelvis talar om att man skall bereda full sysselsättning åt alla, vill jag förstå detta på det sättet, att utskottet inte menar att varje arbetsför människa alltid skall vara sysselsatt. Menar man detta, så måste jag hålla med högerns reservanter om att utskottets program inte kan realiseras med mindre än att vi genomföra autarki och diktatur. Men jag kan inte föreställa mig, att utskottsmajoriteten menar, att varje människa alltid skall vara sysselsatt och att vårt samhälle således inte ens skall uppvisa det som i allmänhet kallas omsättningsarbetslöshet.

Nu känner jag mig nog ganska övertygad om att jag förstått utskottet riktigt, och jag skulle för mitt vidkommande vilja karakterisera skillnaden mellan reservanternas och utskottsmajoritetens ståndpunkt på det sättet, att medan utskottsmajoriteten ansett det viktigaste målet för alla organisatoriska strävanden inom näringslivet vara, att man söker bereda människorna möjlighet till lönande sysselsättning och att detta är den utgångspunkt, vartill olika faktorer inom näringslivet få anpassa sig, så anse reservanterna, att det viktigaste är bibehållande av näringslivets s. k. frihet. Bara denna gamla doktrin till alla delar iakttages, så få övriga faktorer och förhållanden inom näringslivet anpassa sig därefter, även om detta till äventyrs skulle resultera i, att icke endast en viss omsättningsarbetslöshet råder i samhället, utan att arbetslösheten ibland får mycket stor omfattning och de arbetslösa uppgå — för att hålla oss till vårt lilla land — till hundratusental.

Man får väl anse bevisat, att de metoder för att utjämna konjunktursvängningarna, som användes under krisen efter förra kriget och under depressionen i början av 1930-talet och som i huvudsak voro av penningpolitisk karaktär, icke höllo vad de lovade. Det är väl just erfarenheterna från krisen i skiftet mellan 1920- och 1930-talen, som allra bäst visa, att penningpolitiska metoder icke äro tillräckliga för att utjämna konjunkturväxlingarna och bereda människorna sysselsättning, utan att man måste tillgripa även andra metoder.

I huvudsak skulle jag alltså vilja tyda utskottsmajoritetens motivering på det sättet, att man anser, att gamla doktriner icke få stå i vägen för experiment i den ena eller andra riktningen i syfte att uppnå det, som ändå måste anses vara det viktigaste när det gäller att skapa allmänt välstånd, nämligen att bereda människorna möjlighet till lönande sysselsättning.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Nilsson i Stockholm: Herr talman! Jag tror att man om det ämne, som vi nu diskutera, kan säga att citronen vid det här laget börjar bli ganska urkramad, och jag skall för min del också inskränka mig till några repliker i anledning av vissa anföranden, som hållits i kammaren.

Jag förstår innerligt väl de ärade borgerliga utskottsledamöternas förstämning inför de tydningar, som man på visst håll gjort i fråga om utskottets utlåtande. Anmärkningsvärt i det sammanhanget är vad herr De Geer lät undfalla sig här i debatten, då han gjorde gällande att man i utskottsutlåtandet kunde finna en attack mot grundvalarna för vår nuvarande samhällsordning

Motioner angående tillsättande av speciella organ för ekonomisk fredsberedskap, m. m. (Forts.)

samt att man vidare icke borde fästa sig så mycket vid vad som står i utskottsutlåtandet utan mera vid vad som icke står där. Det är klart att det under dylika förutsättningar kan vara ganska hopplöst att ge sig in i en diskussion om utskottsutlåtandets innehåll. Men jag vill upplysa herr De Geer om att man tydligen icke överallt har uppfattat utskottsutlåtandet på det sätt som han har gjort — det framgår bl. a. av en herr De Geer mycket närstående tidning, nämligen Karlstads-Tidningen.

Det är nog inte vi från socialdemokratiskt håll, som här gått till attack, utan attacken har, såsom brukar vara fallet, verkställts av reservanterna gentemot utskottsmajoriteten. Vi ha, jag höll på att säga vår vana likmätigt, visat en viss återhållsamhet i vårt uppträdande. Om det emellertid skall levereras kritik, så kan jag nöja mig med att begagna mig av uttryckssätt, som använts av herr De Geers egna meningsfränder. Jag har här i min hand ett exemplar av Karlstads-Tidningen, där det heter: »Vi måste, när freden bryter in, ha en god och effektiv fredsplanering. Högern har gärna velat satsa pengar på vårt nationella försvar, och därom ha vi i allt väsentligt varit ense. Då borde vi också kunna vara ense om försöken att satsa för bevarad social jämvikt och inre balans i vårt folk. På den punkten är emellertid högern färdig att säga nej. Det bör konstateras, att partiet i den rollen uppträder allena.» Nej, det uppträder inte helt allena, ty herr De Geer, meningsfrände till Karlstads-Tidningen, har här deklarerat, att han i första hand kommer att rösta för motionen nr 222 men i andra hand för högerreservationen.

Jag vill emellertid fortsätta citatet, då jag tyckt mig finna att utskottsutlåtandet där betraktas med en mer oförvillad syn än vad man tydligen på visst parlamentariskt håll på grund av några dunkla anledningar är i stånd att göra. Det heter vidare: »Avsikten med denna utredning är inte att attackera det enskilda företagslivet, att slå ett slag för något slags statssocialism. Men det kan hända, att även vissa grenar av vårt enskilda företagsliv i den omställningskris som stundar genom extra statsbeställningar för fredsbehov kan vara i behov av ett handtag under övergångstiden.»

Det är så sant som det är sagt, och jag kan på det hela taget ansluta mig till uttalandet.

Men även herr Hagberg i Malmö ansåg, att utskottet inte hade sagt tillräckligt. Bl. a. skulle vi ha förbigått en i och för sig icke oväsentlig sak, nämligen den starka skattebelastning, som näringslivet för närvarande är utsatt för, och vad detta kunde komma att betyda. Nu tror jag inte att det beträffande denna beskattning råder några delade meningar, ty jag kan aldrig tänka mig att herr Hagberg skulle vara av den uppfattningen, att vi i det tvångsläge, vari vi befunnit oss, inte skulle ha beviljat de försvarsanslag, som erfordrats för att säkra landets frihet och oberoende. Men även om det inte talas direkt om skattebelastningen i utlåtandet, har utskottet icke förbisett kapitalbildningens stora betydelse, och jag vill citera vad utskottet sagt på den punkten: »Utskottet förbiser därvid ingalunda kapitalbildningens nödvändighet. Den är en förutsättning för att produktionen skall kunna tillgodose en ökad efterfrågan, men å andra sidan får konsumtionen också anses vara en förutsättning för produktionen och kapitalbildningen. Så långt den enskilda företagsamheten kan bemästra problemen, böra givetvis dess möjligheter utnyttjas, men samhällets ingripanden komma säkerligen att visa sig nödvändiga.»

Jag har en känsla av att man på visst borgerligt håll allt fortfarande utgår ifrån att vi socialdemokrater alltid avstå från bruket av vårt sunda omdöme, när det gäller att taga ställning till samhällsproblemen. Jag tycker att man efter de erfarenheter, som vunnits av den socialdemokratiska politiken här i

*Motioner angående tillsättande av speciella organ för ekonomisk fredsbered-
skap, m. m. (Forts.)*

landet, borde betrakta en dylik uppfattning såsom ett föga användbart muske-
dunder, vilket lämpligen borde överlämnas till livrustkammaren.

Vidare vill jag säga ett par ord till herr Skoglund. Jag tyckte, att herr Skoglund i början av sitt anförande såg ganska nyktert på tingen. Han försökte t. o. m. förstå oss, när vi tala om den fulla sysselsättningen. Vi ha för övrigt redan deklarerat att vi äro införstådda med att det alltid kommer att finnas omsättnings- och säsongarbetslöshet, och jag tror för min personliga del att man icke ens kan undgå sådan arbetslöshet i en diktaturstat. Att man där skulle kunna på tvångets väg övervinna sådana svårigheter, drar jag starkt i tvivelsmål.

Sedan fäste jag mig vid när herr Skoglund gjorde gällande, att han i grund och botten icke hade motsatt sig den konjunkturutjämnande och krisbekämpande politik, som förts, främst från socialdemokratiskt håll. Menar herr Skoglund verkligen, att han numera vill häkta sig på en politik, som han tidigare ratat och som från borgerligt håll betraktats såsom en ur landets synpunkt synnerligen olämplig politik, vilken man varit älskvärd nog att ge Wigforss' speciella signatur? Jag vet inte, om det verkligen är fråga om någon sinnesändring hos herr Skoglund, men skulle så vara fallet, kan man endast inregistrera det med en viss tillfredsställelse.

I slutet av sitt anförande frågade herr Skoglund vad vi menade med ekonomisk utjämning. På detta vill jag svara, att därmed menas bl. a. den befolkningspolitik, som jag förutsätter att vi skola bedriva här i landet och som syftar till att ekonomiskt stödja de familjer, som ha ett större antal barn. Men detta är inte, herr Svensson i Ljungskile, ett problem, som man kan lösa med vad herr Svensson kallade rättvis lönesättning, utan det måste, såvitt jag förstår, angripas på andra vägar och med andra medel. Säkerligen måste man räkna med samhälleliga ingripanden för att åstadkomma den rätt, som herr Svensson talade om.

På det hela taget kan man fråga sig, vad de herrar egentligen vilja, som äro motståndare till utskottets förslag. Man har ju där givit sin anslutning till de åtgärder, som företagits av samlingsregeringen, och man utgår sålunda ifrån att det icke räcker med vad det enskilda initiativet kan åstadkomma. Man gör också gällande att det måste verkställas en utredning och tillsättas ett samordnande organ, för att svårigheterna skola kunna bemästras. Men därigenom har man principiellt givit sin anslutning till vad utskottet här velat komma fram till. Det är bara det, att man tolkar utskottets utlåtande på sitt eget sätt. Man vill sålunda statsingripande, och man vill icke statsingripande. Jag är den förste att erkänna, att det enskilda näringslivet har betydtt oerhört mycket här i landet och att vi genomlevat en epok som haft den största betydelse för en höjning av levnadsstandarden här i landet. Jag är också den förste att vilja inregistrera det faktum, att levnadsstandarden på ett visst antal år har fördubblats och att det enskilda näringslivet inlagt stora förtjänster i detta hänseende. Men jag kan icke heller komma förbi det faktum, att hela förkrigstiden karakteriseras av periodiskt återkommande kriser, som lett sitt ursprung från överproduktion och underkonsumtion. Även under högkonjunkturen har det funnits en betydande arbetslöshet, och det är åtskilliga grupper i samhället som icke kunnat inlemmas i produktionsprocessen. Även under tider av toppkonjunktur har det varit omöjligt för dessa människor att tillfredsställa ens sina enklaste behov av kläder, mat och husrum. Det är ett faktum som man icke heller kan komma förbi, och därför kan man kanske i viss mån ansluta sig till den mening som bland annat uttalats av — jag ber om ursäkt att jag går utanför vårt eget lands gränser — engelska konserva-

Motioner angående tillsättande av speciella organ för ekonomisk fredsberedskap, m. m. (Forts.)

tiva, som göra gällande, att den privata företagsamheten bör kompletteras av en samhällelig företagsamhet, därför att utvecklingen numera gått därhän, att man måste tillgripa dylika åtgärder. Det är på den punkten som vi anse att man skall fördomsfritt se på tingen. Visar det sig lämpligt och går det hela mest friktionsfritt, om man använder den privata företagsformen, så skall man använda den. Skulle det däremot visa sig, att man inom vissa näringsgrenar överlevt denna företagsform, så skall man tillgripa de åtgärder som man anser nödvändiga. Jordbruket är för övrigt ett typiskt exempel. Det är väl ingen här som tänker sig en jordbrukspolitik i fortsättningen utan statsin-gripande.

Jag har, herr talman, bara velat ytterligare anföra dessa synpunkter, och jag ber ännu en gång att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr talmannen återtog nu ledningen av förhandlingarna.

Herr Lundell: Herr talman! Jag hade från början icke alls tänkt lägga mig i denna debatt, men jag uppkallades för ett par timmar sedan av det anförande som hölls av herr Brandt. Det var en frisk och okonstlad optimism som strålade ur detta anförande, men det var en optimism som nog behövde beledsagas av några kritiska kommentarer, för att det icke skall se ut, som om kammaren i allo kan gå med på sådana uttalanden som han här gjorde. När jag vänder mig mot honom, så måste jag också vända mig mot herr Nilsson i Stockholm, som delvis redan tidigare har gjort ungefär likadana uttalanden.

Ett uttalande som har varit en grundton i debatten är, att man har pekat på förhållandena efter förra kriget och sagt, att det då visade sig, huru inkompetent det fria näringslivet var att ge full sysselsättning åt befolkningen i en sådan brytningstid. Jag undrar, om man rättvisligen kan bedöma saken på detta sätt. Det var ju då mycket stora omkastningar, och det blir det alltid, när en produktion skall omställas från krigs- och ersättningsproduktion till fredsproduktion. Det behövdes, att staten på något sätt hjälpte till eller åtminstone icke försvårade denna omställning, men staten hjälpte icke till. Det finna vi, om vi tänka på den kolossala stegring av penningvärdet som då ägde rum, utan att staten på något sätt försökte hejda denna stegring, såvitt jag kan minnas åtminstone. Vi veta, hur ofantligt mycket partiprisindex föll. Jag har sett efter den saken. Partiprisindex — Karl Åmarks — var år 1918 uppe i 394, och 1920 gick det upp till och med i 403, men sedan föll det år 1922 till 188, vilket innebär mer än en fördubbling av penningvärdet, och detta fick sedan stiga ytterligare. För såvitt jag vet, vidtogos dock inga motåtgärder från statens sida utan snarare åtgärder som gjorde, att det fick gå så fort som möjligt, och till slut krönte man denna stegring av penningvärdet med att år 1924 övergå till guldmyntfot. Man gjorde alltså omställningen för näringslivet så svår som den möjligtvis kunde göras, och icke nog därmed, utan man passade dessutom på att under denna mycket prövande tid gå över till åttatimmarsarbetsdagen, vilket ökade produktionskostnaderna, om icke så förfärligt mycket så dock rätt väsentligt, samtidigt som priserna upphörligt föllo. Man kan inte säga, att med vad som då hände i fråga om arbetslöshet blev det privata näringslivets oförmåga att sysselsätta befolkningen bevisad, utan därmed bevisades i stället i hög grad, att staten icke hade någon förmåga att i detta läge vidtaga lämpliga och underlättande åtgärder utan att staten tvärtom försvårade näringslivets omställning.

Jag tror, att det var herr Nilsson i Stockholm som sade — det har också senare understrukits av flera talare — att en princip som man måste hålla

Motioner angående tillsättande av speciella organ för ekonomisk fredsberedskap, m. m. (Forts.)

mycket styvt på är principen om rätten till arbete. Det är ett talesätt som man mycket använder från socialdemokratiskt håll, men jag vill påpeka, att rätten till arbete är ett mycket tänjbart begrepp. Vad vederbörande vilja ha är icke i främsta rummet arbete utan arbete till en viss betalning och till en betalning som man förbehållit sig att i mycket hög grad själv bestämma. Det är det som gör saken så komplicerad, att det skall vara arbete till en betalning som vederbörande förbehålla sig att själva bestämma utan att taga så mycket hänsyn till huruvida det är möjligt att ge dem en sådan betalning med hänsyn till varupriserna. Jag tror, att om man skall tolka rätten till arbete så, som det görs från socialdemokratiskt håll, då finns det ingen statsmakt så konstruerad, att den kan tillfredsställa anspråken, när de ha en sådan form.

Här har nu i vad som sagts varit ett annat huvudtema, nämligen att man under den rådande krigsekonomin har sett, hur staten kan sysselsätta befolkningen, och man menar, att har detta gått under kriget, borde det kunna gå lika bra under fredsförhållanden. Men då får man inte glömma bort, att det är ganska olika problem det här är fråga om. Man kan väl inte säga, att det sätt på vilket vi nu sköta produktionen och ekonomin under kriget är så glänsande, att vi böra tillämpa det även under efterkrigstiden. Här produceras en mängd varor och tjänster — jag kanske inte skall kalla alltsammans för nyttigheter — och de produceras på grund av statens beställningar och betalas med medel som uttagas av medborgarna genom skatter och lån. Alltså ha dessa varor och tjänster haft en säkrad avsättning. Men hur blir det med avsättningsproblemet, när man kommer in i fredsförhållanden? Jag kan inte förstå, hur man då skall kunna få något parallellt förfarande till det som man nu praktiserat under kriget.

När herr Brandt talade om detta förhållande, gick han friskt på i ullstrumporna och menade, att när staten nu köpte kanoner, fartyg, ammunition samt skor och kläder till fosterlandsförsvararna, varför skulle inte staten då efter kriget kunna åstadkomma en produktion av sådana nyttigheter som medborgarna i främsta rummet behöva, alltså bostäder, kläder, livsmedel o. s. v.

Det är många saker som man då har att tänka på, och det första är: hur skall denna produktion gå till? Skall staten vara beställare, och skall den preliminärt betala dessa varor eller nyttigheter med upplånade medel på ungefär samma sätt som nu? Jag förmodar, att både herr Brandt och herr Nilsson i Stockholm tänka sig, att det skulle kunna gå till ungefär så. Men sedan är det väl meningen, att dessa nyttigheter på något sätt skulle överföras från statens ägo till de medborgares ägo som behöva bättre bostäder, bättre kläder och större livsmedelsmängder samt en hel del andra nyttigheter. Det har icke sagts av någon i debatten här, hur man tänker sig, att detta skall gå till. Det är en ganska kinkig sak. Jag föreställer mig, att de herrar som talat härom ändå tänka sig, att dessa nyttigheter skola av staten avsättas till dem som behöva dem till ett pris som i huvudsak motsvarar statens självkostnad. Men när man kommer så långt, då är det fråga om huruvida dessa som behöva nyttigheterna också äro hågade att köpa dem. Det är icke alls säkert. Det kan hända, att en person behöver både bättre bostäder och bättre kläder, men han kanske använder en del av den löpande inkomst som han förvärfvar till att i stället köpa vin- och spritcentralens utmärkta drycker och kanske vill lägga ner en hel del på biografbesök och i övrigt på en hel del saker som icke äro absolut nödvändiga. När det då blir fråga om köpet av bostäder och kläder, har han ingenting att köpa för. Hur skall man då bära sig åt? Jag vet icke alls, hur man har tänkt sig den saken. Jag kan inte tänka mig annat, än att det finns tre alternativ. Antingen skall vederbörande tvingas att köpa, vad

Motioner angående tillsättande av speciella organ för ekonomisk fredsberedskap, m. m. (Forts.)

han behöver till fulla priset, alltså till vad det kostat staten eller till vad den fabrik som staten gjort beställningar hos räknar med att det kostar, eller också skall han få köpa det till nedsatt pris och skillnaden tagas ut av skattedragarna — jag kan ju tänka mig, att man från socialdemokratiskt håll till en del vill gå den vägen — eller också skall vederbörande få vad han behöver som gåva av staten. Då är man inne på den kommunistiska vägen, och den tror jag inte att det i längden är så lyckligt att gå. Jag tror, att den har övergivits, där man tidigare varit inne på den. Jag kan icke tänka mig, att det finns någon annan möjlighet än någon av dessa, att man antingen får köpa för fulla priset eller får köpa för nedsatt pris eller får vad man behöver till skänks. Skall man tvingas köpa nyttigheterna, då är det slut med friheten. Då blir det ett tvångsparande som ålägges vederbörande. Man säger alltså: du behöver ett eget hem, du bor i en dålig lägenhet, du får då lägga av så mycket per månad, att du kan lösa in detta på en rimlig amorteringstid. Då kommer man nog att få se, att inte alla äro hågade för ett sådant tillvägagångssätt utan i stället tycka, att det var bättre förhållanden som rådde förut, då de hade fri dispositionsrätt över sin arbetsförtjänst. Går man däremot den andra vägen, att ge nyttigheterna som gåva åt dem som behöva dem, då demoraliserar man befolkningen. Då blir det nog så, att den som behöver en sak trots detta känner sig oförhindrad att köpa vad som helst som är mindre nödvändigt för honom, när han ändå får det han bäst behöver av staten. Då komma nog samtliga medborgare in på den tankegången: vi köpa, vad vi själva vilja ha, och sen får staten ge oss, vad vi behöva. Det lär staten icke stå ut med i längden.

Sedan finns det naturligtvis en möjlighet till, och det är, att staten icke producerar eller lämnar beställningar i hastigare takt, än man får order av den behövande konsumenten, att alltså de som behöva bostäder få säga till, att de behöva en bostad och äro villiga att lösa in denna bostad i den eller den takt. Men om man går in för denna lösning av problemet, då kan man komma i den besvärliga situationen, att order icke komma in i tillräcklig omfattning för att ge befolkningen sysselsättning, och då är man tillbaka i det läge vari det privata näringslivet alltid har befunnit sig, nämligen att det vissa tider icke kommer in tillräckligt med order för att sysselsätta befolkningen. Då har man intet annat att göra än att producera på spekulation eller lager eller, om det är staten som leder det hela, att skänka bort de produkter på vilka man icke fått order.

Var och en inser säkert, att detta är saker som behöva utredas. Men det är icke så säkert, att en utredning leder till problemets lösning. Detta är nämligen problem som nationalekonomer i årtal och årtionden ha sysslat med utan att komma till något godtagbart resultat, och det är ju icke säkert, att om man låter riksdagsmän utreda denna fråga, de komma till så förfärligt mycket bättre resultat, än vad nationalekonomerna gjort, som dock ägnat sitt liv åt dylika problem.

I varje fall kan man säga, att dessa problem äro så pass svåra, att de icke kunna lösas bara genom sådana frimodiga och lösa resonemang som förekommit här i riksdagsdebatten i dag, utan de fordra en mycket omsorgsfull behandling, och jag vill säga, att de fordra nog en räknemässig behandling. Det går icke att bara försöka tala sig fram till en lösning. Då hoppar man över många led som behöva knytas ihop, för att man skall få ett hållbart resultat. Nej, det är en räknemässig — det vill säga matematisk — behandling av problemen som behövs.

Det är en annan sak, som det också talats om en hel del i debatten här och som jag får lov att något beröra, och det är det som sagts både av herr Nils-

Motioner angående tillsättande av speciella organ för ekonomisk fredsberedskap, m. m. (Forts.)

son i Stockholm och av herr Brandt samt även av några andra talare, nämligen att det behövs en annan fördelning av köpkraften än den nuvarande. Ja, det låter ju mycket enkelt, att man skulle åstadkomma en förändring i detta avseende. Men börjar man tänka på saken, så är det sannerligen icke så enkelt att göra något åt den. Om man försöker göra klart för sig, hur köpkraften för närvarande fördelar sig, och delar upp priserna på varorna, när de lämna fabrikena, i olika element, alltså i vad som går direkt till arbetslöner och vad som går direkt till avkastning på investerat kapital, då kommer man kanske till något sådant, som att låt oss säga 30 procent gå till arbetslöner och 3 procent till avkastning på det i företaget arbetande kapitalet — vilket icke behöver betyda att kapitalet nöjer sig med 3 procents avkastning. Det är en annan sak, ty ett företag kan producera varor till ett värde som är dubbelt så stort som det investerade kapitalets. Men detta är bara 33 procent, sen ha vi de övriga 67 procenten. Vart gå de? De falla på råvaror, emballage, bränsle, maskiner, underhåll av byggnader o. s. v. Delar man så i sin tur upp dessa kostnader, kan man bena ut en del som är arbetslöner och en del som är avkastning på kapital. Det kanske blir ungefär samma 30 och 3 procent. Då blir det kvar uppdelade 67 procent av de ursprungliga 67 procenten. Dessa kunna sedan ytterligare delas upp. Går man på så undan för undan, får man alltihop uppdelat på arbetslöner och avkastning av kapital. Då kommer man fram till att varupriset består av 30 trettio tredjedelar arbetslöner och 3 trettio tredjedelar avkastning av kapital. Om man antar, att detta är fallet under nuvarande förhållanden inom näringslivet — vilket jag tror ungefär motsvarar verkligheten — kan man alltså säga, att en elftedel av köpkraften går till ägarna av kapitalet i denna deras egenskap. En lönearbetare kan ju också vara kapitalägare. Men till honom går 10 elftedelar i hans egenskap av lönearbetare. Där finns alltså en elftedel som icke går till lönearbete. När man nu kräver en annan fördelning av köpkraften så är det denna elftedel som man skall kunna taga. Men inte tror jag, att man kan åstadkomma någon revolution i riktning av ökat välstånd genom att öka arbetslönernas andel från 10 elftedelar till 11 elftedelar. En omläggning av produktionen i sådant syfte skulle tydligen icke mycket kunna öka köpkraften från lönearbetets sida, som det tänkts i utskottsutlåtandet. Icke ens om det vore så, att två elftedelar av avkastningen gingo till kapitalet och man i stället tog dessa två elftedelar till arbetslöner skulle man därmed åstadkomma någon radikal förändring av köpkraftens fördelning i samhället.

När här talas så mycket om köpkraften, så får man icke glömma bort, att köpkraften inte är någonting som kan skapas fram hur som helst eller som staten kan få fram, utan det finns icke mer fullvärdig köpkraft i samhället än vad som motsvarar de producerade nyttigheterna. Därutöver kan ingen reell köpkraft skapas fram genom några som helst konstgrepp. Vi kunna möjligtvis taga denna elftedel av det hela, som nu tillfaller kapitalägarna. Det är det enda, som man kan taga, och det kan ju icke medföra någon vidare effekt av det slag, utskottsmajoriteten anser önskvärd, men det medför en annan effekt, som ingalunda är önskvärd. Kammarledamöterna torde säkerligen förstå, att om man tager ifrån kapitalägarna avkastningen av kapitalet, så kommer det icke att bildas något nytt kapital, utan det kapital, som finns, kommer i stället att konsumeras, ty det finns ingen anledning för en kapitalägare att i ett produktivt företag hava inestående ett kapital, som icke ger någon som helst avkastning. Kapitalet kommer att konsumeras på ett eller annat sätt, och lönearbetarna komma då i en situation, som är mycket värre än den, vari de befunno sig förut. Man kommer att få återgå till att försöka försörja sig med

Motioner angående tillsättande av speciella organ för ekonomisk fredsberedskap, m. m. (Forts.)

gamla näringar, sådana som jakt och fiske, eftersom läget blir sådant som det var innan man hade några redskap, innan man hade någon industri. Levnadsstandarden lär i så fall icke bli vidare glänsande.

Jag har uppehållit mig en smula vid denna sak, därför att jag har det tydliga intrycket, att vad som står på sid. 4 i utskottets utlåtande mitt på sidan — »Det föreligger enligt utskottets mening goda skäl att antaga, att en jämnare och stabilare efterfrågan från de stora konsumentgruppernas sida verksamt skulle kunna bidra till en jämnare produktion och jämnare sysselsättning.» — ger vid handen, att utskottsmajoriteten har den föreställningen, att man på något sätt skulle kunna skapa köpkraft av något värde utöver den köpkraft, som motsvarar de producerade varorna. Den köpkraften är redan fördelad emellan löntagare och kapitalägare — under loppet av produktionen och marknadsförandet — och en omfördelning kan knappast ske, utan att tillståndet blir sämre än det är för närvarande.

Det enda man skulle kunna göra vore att angripa det led i omsättningen, som ligger mellan fabrikationen och konsumtionen, alltså distributionsledet. Vi veta ju, att en betydande fördyring av varorna inträder under distributionen. Men även den del av varans detaljpris, som tillkommer under distributionen, är fördelad mellan kapitalägare och arbetstagare. Det är icke så lätt att reducera det ledet, som man ofta tror, men det kan gå, och därmed kan man möjligen få en så att säga effektivare produktion, så att varan, när den kommer i den slutliga konsumentens hand, betingar ett lägre pris och en viss veckolön således räcker till köp av större varumängd.

Jag skulle som slutpåstående vilja säga, att det enda avgörande, som man kan åstadkomma i köpkraftsväg, det är, att man kan åstadkomma en ökad köpkraft genom ökad produktion av nyttigheter, alltså till exempel så, att en fabrik, som nu kan göra så och så många ton varor på hundra arbetstimmar, kan göra 50 procent mera varor, i ton räknat, på samma antal arbetstimmar. Man skulle härför få gå vägen över en ökad effektivisering eller mekanisering, men för en sådan ökad mekanisering behövs det ökad kapitalinsats i företaget, och vill man åstadkomma en sådan, är tydligtvis icke den rätta vägen att draga in den sista elftedelen, som tillföll ägarna av det investerade kapitalet. När man söker lösa köpkraftsproblemet och problemet om fördelningen av produktionsresultatet mellan lönearbetare och kapitalägare, så har man, som kammarledamöterna böra ha insett, ryggen bak — det finns ju ett uttryck som är vanligare — hur man än vänder sig.

Herr talman! När jag jämför klämman i utskottsmajoritetens utlåtande med reservationens kläm, så tycker jag för min del, att skillnaden är ganska minimal. Jag tror ingen här har varit av någon annan mening än att detta är ett problem, som behöver utredas. Om det skall ske genom ett särskilt organ, som utskottsmajoriteten förordar, eller genom en kommitté, som reservanterna förordar, det har väl icke så förfärligt stor betydelse, så att man skulle behövt ha hela detta resonemang om den lilla skillnaden i ordval. Emellertid ligger ju en annan tankegång bakom utskottsmajoritetens kläm än den, som ligger bakom reservanternas kläm, och därför vill jag för min del yrka bifall till reservanternas hemställan. Jag är emellertid kanske i lika hög grad som herr Nilsson i Stockholm övertygad om att saken behöver utredas.

Herr Hansson i Rubbestad: Herr talman! Jag skall icke så värst mycket förlänga debatten. Jag begärde ordet, när herr Hansson i Skediga höll sitt anförande. Jag ville tillkännagiva, att jag har en avvikande mening gentemot

Motioner angående tillsättande av speciella organ för ekonomisk fredsberedskap, m. m. (Forts.)

hans. Jag vill icke, att hans utlåtande skall kunna betraktas som ett uttryck för bondeförbundets åsikt. Flertalet av bondeförbundarna ställa sig mera reserverade emot utskottets förslag än vad herr Hansson i Skediga gjort. Jag förstår herr Hansson i Skediga. Han tyckes ha stirrat sig blind på de fyra raderna i utskottets utlåtande, där det talas om att landets jordbrukare skola få likvärdig levnadsstandard med andra näringsidkare. Det är klart, att detta är en signal, som en lantbrukare gärna lyssnar till. Jag förstår därför, att han i viss grad blivit alltför optimistisk genom dessa få ord. Å andra sidan måste man ju läsa utskottets betänkande i dess helhet och därefter taga ståndpunkt. När jag har suttit och åhört denna debatt, så har jag förvånat mig över, att denna fråga kunnat åstadkomma så stor strid. Ser man på de bägge klämorna, finner man ju, att det är ungefär samma yrkande, som återfinnes i utskottets utlåtande och i reservationen. Det är bara den skillnaden att utskottet vill ha ett särskilt organ, medan reservanterna vilja ha en kommitté, och att reservanterna vilja, att hjälpverksamheten mot utlandet skall avse enbart de nordiska länderna, under det att utskottet vill, att verksamheten i fråga skall ha ett internationellt syfte. Det är klart, att vi alla vilja vara med om att det vidtages åtgärder för att ordna upp förhållandena efter kriget, så att inte sådana katastrofer inträffa, som hände efter föregående världskrigs slut. Såsom framgår av landsorganisationens yttrande till utskottet så ligga ju så gott som alla de frågor, som berörs i motionerna, under utredning. Jordbrukets frågor ha hänskjutits till den s. k. 27-mannakommittén, som har till uppgift just att komma fram med förslag om hur jordbruket skall ordnas efter kriget. Den bostadssociala frågan håller man också på att utreda. Arbetslöshetsfrågan har hänskjutits till 1937 års arbetslöshetskommittén. Den väsentliga delen av den allmänna socialpolitiken behandlas av socialvårdskommittén. Frågan om våra förbindelser med transoceanala länder har hänskjutits till en särskild kommitté. Dessutom känna vi till, att regeringen har hållit överläggningar och vidtagit förberedande åtgärder, som syfta till att mildra efterkrigsverkningsarna. Alla dessa frågor, som berörs i motionerna, äro således under regeringens prövning, och därför förvånar det mig, att utskottet, som hade kännedom om detta, när utskottet skrev sitt betänkande, icke handlat, som man brukar göra i dylika fall. Man brukar icke skriva till Kungl. Maj:t om saker, som redan ligga under Kungl. Maj:ts prövning, utan man brukar hänvisa till att utredning redan är i gång. Det tycker jag skulle varit enda sättet, om man velat undvika en sådan politisk debatt som den vi haft här i dag. Vi ha ju för närvarande en samlingsregering, som prövar frågorna och där olika meningar bryta sig mot varandra, både när det uppgöres direktiv för olika kommittéer och när propositioner skola framläggas till riksdagen. Jag tycker, att hela denna debatt kunnat avkopplas, och jag tror, att det skulle varit lyckligt, om man kunnat finna en gemensam linje för de stridande parterna. Jag anser, att det finns en sådan linje: vi böra avslå både utskottets hemställan och reservationen och i stället förena oss om ett uttalande, som går ut på att, då dessa frågor ligga under utredning och Kungl. Maj:t har sin uppmärksamhet riktad på spörsmålen i fråga, så böra motionerna icke föranleda någon åtgärd. Jag skulle önskat, att man redan tidigare kunnat enas på denna samlingslinje. Då hade man icke behövt föra en sådan debatt som den, vilken hållits här i dag.

Herr talman, jag hemställer, att andra kammaren måtte för sin del besluta, att motionerna II: 9, II: 221 och II: 222 icke skola föranleda någon kammarens åtgärd.

Motioner angående tillsättande av speciella organ för ekonomisk fredsberedskap, m. m. (Forts.)

Herr **Lundstedt**: Herr talman! Jag skall alls icke inlåta mig på sådana frågor, som av bland andra herr Lundell berördes, om innebörden av rätten till arbete eller köpkraftens betydelse för produktionen eller fördelningen mellan — såsom jag tror han uttryckte sig — lönearbete och kapital. Jag skall över huvud taget icke inlåta mig på hur vår samhällsekonomi närmare kan böra anordnas. Jag finner, herr talman, att alla dessa frågor ligga helt och hållet utanför det ärende, som här debatteras. Därför kan jag så till vida instämma med den senaste ärade talaren, att denna debatt, såvitt jag förstår, har brett ut sig över alla rimliga gränser. Här föreligger ett betänkande ifrån ett andra kammarens *tillfälliga* utskott. Detta betänkande har redan föranlett — jag skulle tro — omkring 30 talares inlägg i debatten. Man kunde därav förmoda, att det här gäller en oerhörd stridsfråga, som så att säga på denna bakväg sökt sig fram till kammaren. Men jag vill, mina damer och herrar, såsom min mening uttala, att man här i själva verket har rört upp en storm i ett vattenglas. Det rör sig ju icke alls därom och kan rimligtvis icke röra sig därom för kammarens ledamöter att taga någon bestämd ståndpunkt till dessa utomordentligt svåra, nationalekonomiskt vetenskapliga frågor, som antytts i en del av motionerna.

Alla äro vi ju ense om att förberedande åtgärder här böra vidtagas i landets intresse. Skillnaden mellan utskottet och reservationen har jag — i olikhet med den föregående ärade talaren — ingalunda fattat såsom bestående däri, att reservationen går ut på tillsättandet av en »kommitté», under det att utskottet avser ett »organ», utan jag har funnit kärnpunkterna, varom striden står, utgöras därav, att reservationen anser, att man *a priori* bör sätta en *bestämd gräns* för dessa åtgärders omfattning, medan man enligt utskottets utlåtande icke bör stanna därvid. Detta är den egentliga skillnaden, såsom jag har fattat saken.

Allt tal om att utskottsmajoriteten vägrar naturligt utrymme åt det privata initiativet är rent förtal eller åtminstone frasmakeri. Detta kan man övertyga sig om genom att läsa utskottets utlåtande. — De borgerliga ha ju själva under alla dessa år, långt innan jag kom i riksdagen, ofta i handling visat, att de ingalunda alltid finna det enskilda initiativet vara tillräckligt. De medgiva sålunda nödvändigheten av statsingripanden. Å andra sidan har utskottet i sitt utlåtande på intet sätt hävdad nödvändigheten av en *viss mängd* av statsingripanden; det har överlätit denna fråga till förslag från Kungl. Maj:ts sida.

Frågan blir alltså: Ligger det något förnuft i att uppställa en sådan gräns, som reservationen pläderar för? Jag frågar: Var går den gränsen? Vi ha erfarenheter för att kunna på den frågan giva svaret, att ingen skall vara i stånd att upptäcka denna gräns. Krisen efter förra världskriget fortsatte faktiskt mer än tio år efter kriget. De åtgärder, som i elfte timmen vidtogos, visade sig här vara högst gagneliga *lång tid därefter*. Att söka fixera en gräns för dessa beredskapsåtgärder finner jag vara ett fullkomligt irrationellt bemödande.

En anslutning till utskottets utlåtande kan ej innefatta annat, än att man önskar planera så pass långt, som man kan se vägen framför sig. Tillstötta under planeringstiden eller under den tid, för vilken en viss plan avses, sådana förhållanden, att planerna behöva korrigeras, så får självfallet en korrigerig äga rum. Ingenting antydes i utskottets utlåtande därom, att dylikt fölle utanför utskottets syften eller mening. Men att ifrån början inrikta sig på en fullkomligt *obestämbär* begränsning eller, som det heter i reservationen, till åtgärder »i samband med avveckling av nuvarande krisåtgärder» — vad är det för någonting? — det förefaller mig sakligt sett helt omotiverat, det förefaller

*Motioner angående tillsättande av speciella organ för ekonomisk fredsbered-
skap, m. m. (Forts.)*

mig rent av fördomsfullt. Sådan är min mening. Jag kan icke förklara reservationens hållning på annat sätt, än att den beror på förvirrade föreställningar, som ha sin grund i skuggrådsåla för socialismen.

Herr talman! Med dessa ord ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Härmed förklarades överläggningen avslutad. Herr talmannen gav propositioner på 1:o) bifall till utskottets hemställan; 2:o) bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen; 3:o) bifall till motionen II: 222 av fröken Hesselgren m. fl.; samt 4:o) avslag å utskottets hemställan och bifall i stället till det av herr Hansson i Rubbestad under överläggning framställda yrkandet; och fann herr talmannen den förstnämnda propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Ljungberg begärde emellertid votering i anledning varav och sedan till kontraposition antagits den under 2:o) angivna propositionen efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller andra tillfälliga utskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 9, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den vid utlåtandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppsättning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet hava röstat för ja-propositionen. Rösträkning begärdes emellertid av herr Ljungberg, vadan votering medelst omröstningsapparat företogs. Därvid avgåvos 107 ja och 33 nej, varjämte 22 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Jämlikt § 63 riskdagsordningen skulle detta beslut genom utdrag av protokollet delgivas första kammaren.

§ 2.

Föredrogs andra kammarens tredje tillfälliga utskotts utlåtande, nr 13, i anledning av väckt motion angående åstadkommande av större planmässighet i den svenska hamnbyggnadspolitik.

Sedan utskottets hemställan föredragits, anförde:

Herr **Andersson** i Falkenberg: Herr talman! Jag beklagar, att detta ärende kommit upp så här sent vid dagens plenum. Det kan således icke föranleda mig att framställa något särskilt yrkande om avslag på föreliggande utskottsutlåtande. Men jag måste å andra sidan säga, att när man läser utskottets motivering och läser vissa av de infordrade yttranden, som lämnats i anledning av de föreliggande motionerna, så är det mycket starka skäl för att komma till ett avslagsyrkande. Om man tar del av vad väg- och vattenbyggnadsstyrelsen säger i sitt yttrande eller av vad industriförbundet eller handelskamrarna anført, komma de mer eller mindre till en reserverad inställning; vis-

*Motion om
åstadkom-
mande av
större plan-
mässighet i
den svenska
hamnbygg-
nadspolitik.*

Motion om åstadkommande av större planmässighet i den svenska hamnbyggnadspolitiken. (Forts.)

sa av handelskamrarna gå ju på en rent avstyrkande uppfattning på denna punkt.

Man kan icke värja sig för, att här föreligger en framställning, där man avser att monopolisera sjöfarten till särskilt stora städer, kanske även några av de medelstora. Det är mot detta jag för min del reagerar. I vanliga fall äro de, som här stå som motionärer, motståndare till varje som helst statsingripande; det ha vi hört under diskussionen i dag. I den motion, som här föreligger, är det fråga om att staten som sådan skall träda in för att mer eller mindre medverka till att hamnrörelsen och sjöfarten skola monopoliseras till några särskilt angivna stora samhällen i vårt land. Konsekvensen av detta måste bli, att flykten från landsbygden och även från våra små städer, kanske icke minst från fiskarsamhällena, till storstäderna skulle ytterligare premieras och uppmuntras. Det är en utveckling, som jag för min del icke under några förhållanden kan medverka till eller anse vara till gagn och nytta för land och folk. Den som har litet grand erfarenhet av under vilka förhållanden våra fiskare leva i sina samhällen och vilken betydelse det har, att dessa människor ha någon möjlighet till att få rotfäste genom den hjälp, som staten kan giva genom att medverka till byggande av dessa fiskehamnar, den kan omöjligen medverka till att det skall bli någon hämsko på denna utveckling. Samma är förhållandet med våra mindre och medelstora städer och deras rörelser. Här ha inom dessa samhällen byggts upp rörelser av ekonomisk art och industriell betydelse, och stödet för dessa ligger bland annat i väl ordnade trafikförhållanden, i vissa fall i en väl ordnad sjöfart. Om staten här skall gå in på att giva ett stöd åt att denna sjöfart mer eller mindre skall dragas ifrån dessa samhällen till de större, är man inne på felaktiga vägar. Företagsamheten, i vad form den förekommer, skall uppmuntras och ej hindras.

Vidare vill jag poängtera, vilket även utskottet framhållit, att detta kan mer eller mindre leda till ett ingrepp i den kommunala självstyrelsen.

Med den ställning jag sålunda intager i denna fråga skulle jag ju komma till att yrka avslag på föreliggande utlåtande. Jag finner detta vara fullständigt lönlöst vid denna sena timme. Men jag vill uttrycka den förhoppningen, att då Kungl Maj:t eller vederbörande departementschef skall utse den utredningskommitté, som här skall tillsättas, denna icke måtte bli ensidigt sammansatt utan att våra fiskarsamhällen och våra mindre och medelstora städer också få sin röst hörd när denna utredning skall verkställas.

I detta anförande instämde herrar *Skoglund* i Umeå, *Hällgren*, *Olsson* i Kulenbergstorp och *Johansson* i Öckerö.

Herr Ljungberg: Herr talman! Jag vill icke taga upp någon debatt vid denna sena timme utan vill bara påpeka, att utskottet har beaktat just de synpunkter, som herr Andersson i Falkenberg här givit uttryck åt. Jag behöver bara citera utskottets sista mening: »Den» — alltså utredningen — »bör dock ej givas den speciellt mot koncentration till ett fåtal storhamnar orienterade inriktning, som motionen synes utvisa, utan göras förutsättningslös.»

Jag hemställer, herr talman, om bifall till utskottets hemställan.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren utskottets hemställan.

Jämlikt § 63 riksdagsordningen skulle detta beslut genom utdrag av protokollet delgivas första kammaren.

§ 3.

Till bordläggning anmäldes:

statsutskottets utlåtanden:

nr 141, i anledning av riksdagens år 1942 församlade revisorers berättelse angående verkställd granskning av statsverkets jämte därtill hörande fonders tillstånd, styrelse och förvaltning för tiden 1 juli 1941—30 juni 1942;

nr 142, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ersättning till barnavårdsnämnderna för bidragsförskott;

nr 143, i anledning av väckta motioner angående åstadkommande av ett rationaliseringsprogram för sjukhusvård och sjukhusdrift;

nr 144, i anledning av väckt motion om anställande av socialkuratorer vid sjukhusen; och

nr 145, i anledning av väckta motioner om anslag för budgetåret 1943/44 till insamlande och bearbetande av uppgifter angående de lungsjukas levnadsförhållanden i Sverige;

bankoutskottets utlåtanden:

nr 57, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om avgifter för sjöfolks pensionering, m. m.; och

nr 58, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändrade pensionsbestämmelser för vissa barnmorskor, m. m.; samt

andra lagutskottets utlåtanden:

nr 37, i anledning av väckta motioner om åtgärder till förhindrande av oskälig arrendestegring;

nr 38, i anledning av väckt motion om viss komplettering av gällande rekvisitionslag;

nr 39, i anledning av väckt motion om viss ändring i lagen om inskränkning i rätten att återtaga avbetalningsgods från vissa värnpliktiga m. m.; och

nr 40, i anledning av väckt motion om viss ändring i krigsfamiljebidragsförordningen.

§ 4.

Anmäldes och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen

från bevillningsutskottet:

nr 265, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om särskilt undantag från skyldighet att utgiva lagfartsstämpel och skatt för gåva efter vissa lantmateriförrättningar inom Kopparbergs län; samt

från andra lagutskottet:

nr 260, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om förskottering av underhållsbidrag till barn (bidragsförskottslag);

nr 261, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag med särskilda bestämmelser om äganderättsutredning och sammanläggning av fastigheter inom vissa byar i Kopparbergs län, m. m.;

nr 262, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om krigsansvarighet för liv- och invaliditetsförsäkring; och

nr 263, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i vissa delar av stadsplanelagen den 29 maj 1931 (nr 142) m. m.

Vidare anmäldes och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen

Andra kammarens protokoll 1943. Nr 21.

från sammansatta bevillnings- och första lagutskottet:
nr 266, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag an-
gående statsmonopol å tillverkning och import av tobaksvaror, m. m.; och
från andra lagutskottet:
nr 267, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om
fortsatt giltighet av prisregleringslagen den 30 juni 1942 (nr 459).

§ 5.

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes kl. 1.21 på natten.

In fidem
Sune Norrman.